radu
tudoran
oglinda
retrovizoare
Editura Eminescu

RADU TUDORAN

OGLINDA RETROVIZOARE

Coperta : *Ion Miclea*

RADU TUDORAN

OGLINDA RETROVIZOARE

1970
EDITURA EMINESCU

I

În dimineaţa aceea nu mă aflam nici la un început, nici la un sfîrşit, ci la o cumpănă a apelor, unde trecutul se despărţea de viitor, curgînd fiecare pe versantul lui spre a se întîlni la antipod.

Ca totdeauna cînd plec la drum, m-am trezit cu mult înainte de timp. Se apropia jumătatea lui noiembrie, şi la ora şase, cînd am ieşit, cu valiza în mîna dreaptă şi cu umbrela pe braţul stîng, afară nu mişca nimic ; se simţeau numai apele clipocind. Am ajuns la debarcader cam neliniştit : trebuia să plec — dincolo, pe pămînt, aveam întîlnire luată prin telefon cu un mecanic, la ora opt, iar aici părea că oraşul doarme adînc şi pentru mult timp. Curînd însă dinspre mare s-a văzut venind un vaporaş rapid, m-am aşezat în lumină, şi cînd a acostat, am sărit pe bord atît de bucuros şi atît de neprecaut, încît m-am lovit cu capul în pragul de sus al uşiţei de la salonul pustiu. M-am lovit însă şi alteori, de-atîtea praguri de sus. De la ultimul am o urmă vizibilă şi acum ; cînd o descopăr, uneori, mă întristez şi îmi vine să rîd.

Am fost şi am rămas, pînă la urmă, singurul călător pe primul vaporaş ieşit în cursă în dimineaţa aceea — dimineaţa mea, dat fiind că nu mai era nimeni pe drum.

La garaj, portarul și funcționarii erau treji, dar neconvinși ; am urcat cu liftul la al nouălea nivel, unde mașina mă aștepta într-o hală cît un aerodrom, exact în locul unde o lăsasem duminică înainte de prînz. I-am spus, în gînd, bună dimineața, cam ursuz, dar cu intenție, fiindcă mă feresc să fiu sentimental, chiar din zorii zilei, cu lucrurile și cu ființele foarte apropiate.

Serpentina care leagă cele nouă etaje cu solul te amețește puțin în desfășurarea ei geometrică, îți prilejuiește, în schimb, un joc senzorial-imaginativ, ceva ce nu poți face oricînd : dacă ai stabilit o poziție corectă a volanului, pînă jos nu mai e necesară nici o rectificare, și astfel ai impresia dematerializării, a unei coborîri siderale pînă la nivelul solului, unde, intrînd pe linia dreaptă, se sfîrșește aterizarea.

Pe cînd străbăteam cei zece kilometri de viaduct dintre continent și lagune, am privit printre pleoape marea, de o parte și de alta, cu senzația cunoscută din alte rînduri că plutesc pe ape ; acum se adăuga senzația anterioară, a aterizării, și astfel dimineața aceea părea cum nu se poate mai năzdrăvană. În urmă vedeam orașul, cu turnurile și cupolele lui și cu campanila din San Marco proiectată pe cerul înroșit, în locul unde curînd avea să răsară soarele, întîi pentru mine, și apoi pentru restul lumii.

Cred că niciodată eul nostru nu are o creștere mai mare decît atunci cînd ne aflăm singuri în călătorie, și mai ales înainte de zorii zilei, cu un vehicul pe care să nu-l comande nimeni.

Pornim cînd vrem — și dacă vrem nici nu ne gîndim la viitoarea oprire...

De teamă să nu întîrzii, am ajuns în fața atelierului cu un ceas mai devreme. Mă aflam la Mestre, suburbia continentală, sau capul de pod al Veneției. Am avut timp să pri-

vesc, în urmă, peisajul și întîmplările, încît nu pot spune că ora aceea de așteptare a rămas goală.

Dispus să mă supun zarurilor, am hotărît ca în cazul cînd n-aș sfîrși treaba aici pînă la ora zece, să mă întorc la Veneția pentru încă o zi, acea zi tristă și voluptoasă, fiindcă vine după plecare și e nesperată. Dar omul meu a ridicat oblonul la ora opt, iar treaba la mașină, o instalație electrică, a fost gata la zece fără un minut — fără un minut ! —, dacă așa a fost, de ce să spun altfel ? E drept că am mai zăbovit vreo jumătate de oră, cu unele, cu altele, zarurile fuseseră însă aruncate și am pornit la drum ca să nu-mi trișez soarta.

Cînd am ieșit în cîmpia prelungită de mare, am privit Veneția în lumina soarelui, cum stătea acolo ca o navă la ancoră, de un tonaj inimitabil, și mi-am spus că așezarea aceasta, a cărei asemuire zadarnic ai căuta-o în toate timpurile și în toate geografiile, este cea mai strălucitoare dintre anomaliile săvîrșite de oameni...

Fiindcă pornisem, n-am regretat că nu m-am întors la ea încă o dată ; o știu cum va arăta în toate zilele următoare și mă știu și pe mine, proiectat pe lespezile ei, peste poduri, peste canale și pe fațade. Plin de voie bună și de speranțe, am apăsat pe accelerație.

*

Trieste nu mai avea ce să-mi transmită după atîtea porturi și metropole, totuși, înainte de a trece frontiera cu Jugoslavia, am făcut un ocol destul de mare și de anevoios, coborînd serpentinele lungi pînă în mijlocul orașului, și tocmai la prînz, ora de aglomerație maximă. Vroiam să cumpăr un accesoriu pentru mașină, destul de necesar pe vremea rea care putea veni de aici încolo. Aș fi putut să-l iau din timp și fără să fiu obligat la ocoluri, numai că fusese soare și nu vroisem să mă gîndesc la zilele cețoase și umede. Neprevederea m-a costat două ore de întîrziere, iar din oraș am

văzut numai caldarîmul, în căutarea nervoasă şi disperată a unui cît de provizoriu şi precar loc de parcare. Izbutind să opresc abia într-un tîrziu şi cu totul în altă parte decît unde aveam nevoie, am tras folos din întîmplarea că în faţă era o prăvălie cu brînzeturi şi am cumpărat o roată de Gorgonzola.

După un plan chibzuit repede, dar cu multă voluptate înaintea plecării şi pe care l-am respectat aproape tot drumul, tocmai fiindcă avea în el mai puţină chibzuială şi mai multă voluptate, ar fi trebuit să împart distanţa pînă la Bucureşti în trei etape de cîte patru sute de kilometri, ceea ce era rezonabil, avînd în vedere oboseala de la sfîrşitul călătoriei. Astfel, în după-amiaza aceea urma să ajung la Zagreb, unde să rămîn peste noapte, escalele următoare fiind Belgradul, apoi un oraş din ţară, poate Băile Herculane, de unde adunasem odată frunze îngălbenite de toamnă.

Dar curînd după ce-am trecut frontiera, tot soarele a rămas în urmă, ceea ce nu-i o metaforă, ci un adevăr astronomic, iar în faţă, asupra ţinutului necunoscut pe care urma să-l străbat prima dată, s-a lăsat o umbră grea, şi mai tîrziu a început să ţîrîie ploaia.

*
* *

La începutul lui octombrie, în ziua plecării, era timp frumos acasă, dar de la Cîmpina a început să plouă şi a ţinut-o aşa pînă pe creasta Munţilor Apuseni, de unde şoseaua coboară spre Oradea încă îndepărtată. Acolo s-a ivit soarele, gătindu-se să apună, strălucitor şi neatins de rugină, dar diform, turtit între orizontul sumbru de toamnă şi norii vineţii, prin care abia îşi deschidea o tranşee. Cum coboram serpentinele, soarele îmi apărea cînd în stînga, cînd în dreapta, lăţit anormal, trecînd repede prin faţă şi, fiind un reper prea luminos şi prea puternic, mă domina de departe, impunîn-

du-mi senzația că merg în linie dreaptă, iar el alunecă într-o parte și-ntr-alta, pe dîra de cer luminată. Legănarea era amplă, balansată la fel de neechivoc ca mișcarea pendulei, și îmi trezea senzații sonore, amintindu-mi o melodie de Brahms, ciudată și înșelătoare, fiindcă pare un vals, deși e scrisă în măsură binară ; la fel era înșelător acum ritmul serpentinelor, de aceea am ajuns jos părînd că mașina valsează.

Pe aici mă întorsesem acum cîțiva ani din nord-vestul țării, pe o vreme cum nu se poate mai dușmănoasă, gonind aproape șapte sute de kilometri spre casă, sub toate intemperiile : ploaie, burniță, lapoviță, ninsoare, polei, iar ploaie, iar lapoviță — și ceață, și șoseaua vîscoasă, îngălbenită de frunzele scuturate. Doream să ajung la un loc uscat și la căldură, și totdeauna pe urmă m-am gîndit că drumul acela a fost o înfrîngere sufletească : n-am putut înfrunta pînă la capăt vremea rea și singurătatea. Îmi luam acum o revanșă deplină, ba chiar disproporționată, cel puțin în ceea ce privește spațiul și ambianța : eram tot singur și aveam de străbătut de cincisprezece ori vechea distanță.

Au mai fost și alte zile ploioase ; le amintesc la început, aproape pe toate, spre a rămîne cu cerul albastru.

M-a plouat la Viena sîmbătă după-amiază, cînd abia sosisem și cînd, în loc să întreprind o treabă mai prudentă și mai utilă, adică să mă asigur că prietenii care urmau să mă găzduiască nu muriseră, nu părăsiseră orașul și țara, am pornit să casc gura pe stradă în hainele mele ponosite de călătorie, umilit de strălucirea vitrinelor. A început să picure cînd mă îndepărtasem un sfert din diametrul orașului de locul unde-mi lăsasem mașina. N-aveam nimic să mă apăr de ploaie, iar pe deasupra, fiind sîmbătă, băncile erau închise și nu puteam să schimb banii în monedă locală. (Aș fi putut să-i schimb în vreo prăvălie, dar îmi place uneori să-mi amplific catastrofic neajutorarea, ca să-mi confer pe urmă

dreptul la consolări pe aceeași măsură.) Am stat un ceas, bătut de vînt, sub copertina unei vitrine, meditînd la nestatornicia omului, la căldura de acasă și la paharul de coniac, băut în bună tovărășie — și o clipă iar am avut gîndul întoarcerii, ca în ziua cînd am fugit din Oradea, să mă regăsesc la mine acasă.

După Viena, cîteva zile mai tîrziu m-a plouat iar, de data asta amarnic, tot drumul lung și plin de serpentine dintre Salzburg și Insbruck, împiedicîndu-mă să văd munții și prilejuindu-mi o deviere copilăroasă : am apucat pe o șosea laterală, fiindcă pe indicatorul ei scria Berstengaden. Vroiam, cu alte cuvinte, să găsesc în munții Austriei faimosul cuib de vulturi, refugiul lui Hitler, și pentru asta am mers douăzeci de kilometri prin ploaie, pînă ce, cuprins de îndoieli, am oprit la o măcelărie, într-un sat oarecare, să cer informații. Toată carnea din prăvălie era foarte roșie...

La Florența, ieșind din catedrală pe la ora patru după-amiază, m-am pomenit pe neașteptate într-o ploaie mărunță și rece de toamnă. Toată ziua — și multe zile înainte — fusese doar soare, așa că uitasem de o posibilă vreme proastă. Acum însă, am zîmbit satisfăcut și invulnerabil : între timp îmi cumpărasem umbrelă, pe care o purtam tot timpul cu mine, după stilul britanic, deși nu m-așteptam să-i dau vreodată adevărata întrebuințare.

De cînd mă știu n-am avut umbrelă. În copilărie, poate am primit adăpost uneori sub cea părintească. În tinerețe, parcă îmi amintesc să fi primit astfel de adăpost din partea unei fete miloase, dar atunci cred că ne-a plouat și pe unul, și pe altul...

Văzînd deci ploaia florentină și lumea adunată pe lîngă ziduri, mi-am desfășurat umbrela. Se spune „desfăcut", numai că, deși se potrivește cu gestul, cuvîntul e prea mic față de amploarea sufletească de unde pornește.

De la patru pînă aproape de miezul nopții, scăzînd doar o oră pentru cină, de obicei singura mea masă a zilei, m-am plimbat pe străzi, ascultînd cu plăcere, curiozitate și satisfacție țîrîitul ploii, pe care pînza umbrelei, întinsă ca pielea pe tobă, îl amplifica transformîndu-l în ropot. De mult se duseseră oamenii pe la casele lor, cu o cumpătare provincială ; pe străzi eram eu și pisicile ascunse pe sub automobile, toate strînse ciorchine sub carterul motorului. Dacă un automobil întîrziat parca zgomotos ceva mai încolo, într-un loc rămas liber prin cine știe ce minune, pisicile dădeau buzna prin ploaie, știind că sub el găsesc o sobă mai încălzită.

Am ajuns acasă după ce ploaia contenise de un sfert de oră. Pe sute de metri, nu găseai loc să te urci pe trotuar printre două automobile. În frigul umed al nopții, unele mai iradiau căldură ; pisicile ascunse adineaori între roți se lăfăiau acum pe capota motorului.

M-a plouat în sudul Italiei, în ziua cînd plecam de la Sorrento spre Reggio di Calabria și mi se părea atît de imposibil — O sole mio ! —, încît n-am participat la călătorie ; am condus mașina pe serpentinele nesfîrșite, claxonînd furios, dar nu știu pe cine, privind marea sub șosea, cu neîncredere și cu mînie, absent în afară, războinic în mine, pînă la prînz, cînd s-a arătat soarele.

Sorrento rămăsese la două sute de kilometri în urmă...

În nordul Siciliei, o oră după ce debarcasem de pe ferryboat, la Messina, tot în preajma sufocantului miez al zilei — din punct de vedere al circulației citadine și al temperaturii — și puțin timp după ce mă aruncasem în mare, undeva, la nimereală, fără să întreb pe nimeni, unde puteau să fie rechini sau submarine, s-a abătut asupra ținutului o ploaie desfrînată, înțelegînd prin acest cuvînt că era și dezlănțuită, și fără rușine, o ploaie ostentativ de virilă. O asemenea

ploaie sugerează fertilitatea și plăcerea pămîntului plină de gemete, la fel cum o sugerează în dragoste o zdravănă și vitează muncă a bărbatului.

Pămîntul se muta la vale, peste șoseaua asfaltată, care părea de argilă, iar stînca ai fi zis că se subție, roasă de șuvoaie sălbatice. Dezmățul acesta a ținut cam două ceasuri, apoi s-a oprit brusc și s-a făcut lumină. Atunci Sicilia s-a ridicat scuturîndu-și șalele, s-a uitat ametită în zarea albastră, iar pe urmă și-a îndreptat cu o pudoare leneșă, dar fierbinte, fustele ude și purificate.

Multe zile mai tîrziu a mai plouat o dată, cu intermitențe, trist și cenușiu, în răsăritul Italiei continentale, pe cînd mergeam de la Bari la Pescara și străbăteam încă o peninsulă muntoasă, între Manfredonia și Vieste — în cazul că localitățile acestea există, căci le-am văzut numai pe hartă, iar dacă am trecut pe străzile lor sau prin vecinătate, înseamnă că eram în stare de transă, cu ștergătoarele de parbriz făcînd permanent semnul negației.

O ploaie mai veselă m-a întovărășit o jumătate de drum cînd mă îndreptam a doua oară spre Roma, venind de la Adriatică. Tocmai cînd mă resemnasem și mă bucuram de căldura motănească dinlăuntrul mașinii, s-a ivit soarele. Era duminică dimineața, și un ceas mai tîrziu am întîlnit capul coloanei de automobile, neîntreruptă și interminabilă, care pornea din Roma, ducîndu-se spre... Spre nu știu ce, spre ce caută oamenii toată viața și mai ales în zilele de duminică. Însă în urma mea și în fața lor, cerul era încă negru de ploaie, ceea ce însemna că duminica evadaților, spre deosebire de a mea, era nenorocoasă.

În sfîrșit, o altă ploaie a încercat să mă mai chinuiască un ceas colea, altul colo, bătînd cînd dintr-o coastă, cînd

din alta, sau din față, aci mai rară, aci mai deasă, pe la Ravenna, pe la Bologna, și ceva mai departe. Dar fiindcă mergeam spre nord și era toamnă înaintată, nu-mi mai făceam inimă rea, mă așteptam la orice, chiar și la zăpadă. Și-apoi niciodată ploaia nu a ținut mai mult de cîteva ceasuri. Iar între două zile pe care le-am numit urîte, deși erau în altfel frumoase, nenumărate au fost cele cu soare cald și ceruri albastre.

*

Nu pot să pun în aceeași categorie cu celelalte ploaia din ziua întoarcerii. Am luat cunoștință de peisajul jugoslav sub umbra de după-amiază, cînd soarele cobora repede în spate, iar în față se înșirau coline cu iarba arsă de brumă. Simțisem demult ce începeam acum să cred: că oprirea la Zagreb, sau în altă parte în același peisaj, nu putea fi odihnitoare. După lumina aurită a Veneției, unde fiecare metru pătrat de apă, de lemn sau de piatră înmagazinează soare și îl restituie în zilele înnorate, e greu să înduri coline posomorîte, goale și anonime.

Prin Ljubliana am trecut repede, neliniștit de necunoscut și de căderea serii; încercările de a cere îndrumări de la localnici asupra drumului s-au soldat cu constatarea și mai neliniștitoare că e imposibil să găsim măcar un cuvînt într-o limbă comună. Desigur, îmi spun astăzi, ar fi fost altfel dacă mi-aș fi stăpînit panica și mi-aș fi înfrînat goana. E greu să te înțelegi cu cineva chiar și-n propria ta limbă cînd nu iei piciorul de pe accelerație. Dar simțeam, vedeam cum vin seara și ploaia — și le prevedeam mai lungi și mai reci decît noaptea și ploaia Italiei.

La tot ce-a urmat de aici încolo, pînă ce-am ajuns la București, în fața casei, am asistat aproape calm, cu o nedumerire pasivă, plutind între gînduri sublime și absurde, uneori fără să-mi dau seama că făptașul aventurii sînt eu însumi,

că tot ce se întîmplă mă privește pe mine. De altfel, aventura pe care o așteptasem atîta și o căutasem tot drumul începea abia acum, în ziua sosirii.

Venise ploaia și mergeam pe o șosea care nădăjduiam să ducă la Zagreb, dar mă hotărîsem să nu mai înnoptez acolo, ci mai departe, cît de departe, fie oriunde, la nimereală. La un semafor, n-am să știu niciodată unde — de mult nu mai priveam decît dîra îngustă de asfalt ud pe care urma a-l străbate — în stînga a oprit o mașină al cărei ocupant dinspre mine avea o figură comunicativă. L-am întrebat de drumul spre Belgrad ; mi-a făcut semn să-l urmez ; dincolo de intersecție, oprindu-ne pe dreapta am găsit chiar și-o limbă în care să ne înțelegem.

— Eu rămîn aici, mi-a spus binevoitorul, dar prietenul meu (omul de la volan) merge chiar la Belgrad. Urmează-l !

Se făcuse între timp întuneric, și ploaia se așezase pentru toată toamna.

— N-am să pot ajunge pînă la Belgrad. Spune-i prietenului dumitale să mă scoată dincolo de Zagreb și să mă mai ducă vreo două ceasuri, pînă la un motel, sau un han, sau unde crede că aș putea să mănînc și să rămîn peste noapte.

Am pornit la drum, urmînd mașina necunoscută. Putea să meargă și-n iad — ar fi fost totuna, nu mai fusesem pe-aici niciodată și nu vedeam decît luminile ei roșii din spate, în fascicolul cărora ștergătoarele de parbriz, ca niște pendule întoarse, păreau că măsoară timpul de-a-ndoaselea.

La un han de pe dreapta șoselei, ghidul meu a oprit. Ne-am dat jos amărîți, în zeama cenușie și vîscoasă care învelea asfaltul. La o sută de metri, în cîmp, hanul cu lumini puține răsfrînte în ochiurile de apă părea o clădire de pămînt, gata să se întoarcă în elementul ei înmuiat de ploaie.

M-am uitat la ceas : deși căzuse întunericul, era abia șapte și jumătate. Dimineața de a doua zi îmi apărea într-o istorie

viitoare a omenirii... Cu semne de nereconstituit, l-am făcut pe călăuz să înţeleagă că-i încă devreme şi aş mai merge. (Cu toate că se împliniseră douăzeci şi patru de ore de la ultima mea masă, cina de aseară de la Veneţia, care acum mă umplea de regrete şi de reminiscenţe duioase.)

Am pornit deci, şi, cu ochii în luminile roşii din faţă, am întreprins călătorii fantastice de-a lungul altor drumuri, acelea construite de mine însumi, cu tîrnăcopul şi cu lopata, de la naştere pînă astăzi.

Aproximativ o oră mai tîrziu, ne-am oprit în băltoacele din faţa unei staţii de benzină, unde era şi un motel, cum dovedeau firma de neon şi aglomeraţia de autocamioane. Se aflau acolo zeci de vehicule grele, unele cu remorci cît un vagon de cale ferată. Siluetele lor inundate sugerau nişte transportoare amfibii, un fel de transcontinente şi transatlantice eşuate într-un al treilea element neprevăzut la fabricaţie — nici uscat, nici apă.

Prin intermediul unei perechi tinere aflată în trecere şi care vorbea o limbă accesibilă, am aflat că aici se poate mînca, se poate dormi, se poate lua benzină, dar că nimeni nu răspunde de maşină, neexistînd nici garaj, nici pază.

Curînd după ce începusem această etapă, şi mai ales după ce pornise ploaia, mă hotărîsem să iau faptele cum or vrea să vină ; am izbutit pînă la capăt. Nu ştiu dacă vreodată în viitor o să fie tot astfel ; nu ştiu mai cu seamă dacă aşa ar fi bine. Deocamdată, scăpat din zona macaroanelor şi a feluritelor paste făinoase, am mîncat, balcanic, patru cotlete de berbec, spre a acumula calorii pentru noapte, şi m-am hotărît să dorm în maşină. Lăsînd spătarul, am obţinut un culcuş destul de confortabil, pe care îl experimentam prima dată. Necazul e că ploua rece şi amarnic şi, dincolo de luminile motelului, noaptea, în necunoscutul ei lichefiat, părea ostilă şi impenetrabilă. Încotoşmănit cu ce-am găsit la îndemînă, chiar şi-o pătură cărată inutil prin toată fierbintea

Italie, am adormit — să fi fost ceasul nouă şi jumătate — în huruitul camioanelor grele care veneau şi plecau încontinuu, în strigătele şoferilor care poate înjurau ploaia şi noaptea ; era atmosfera unei staţii de poştă de odinioară, aşa cum o intuiesc — ridicată însă la altă scară şi cu totul mecanizată. Pînă a mă prinde somnul, am tot simţit paşi în jur, iar printre pleoape am zărit siluete dînd tîrcoale maşinii, capete suspecte, unele bărboase, aplecîndu-se să privească înlăuntru, însă nu m-am temut că ar fi cineva atît de fără minte să mă fure şi pe mine o dată cu maşina.

Am adormit aşadar, chinuit rău şi în spirit, şi în mădulare, mîhnit de o încheiere atît de tristă a călătoriei şi nedorind altceva decît să se facă ziuă. Cînd m-am trezit se potolise forfota din apropiere, continua în schimb ploaia, iar eu dîrdîiam rău, din toate încheieturile. În loc să fie aproape de ziuă, cum sperasem, ceasul arăta abia unsprezece înainte de miezul nopţii ; dormisem deci numai o oră, care de fapt fusese o oră de muncă şi de suferinţă, fiindcă, îmi dădeam seama acum, începusem să tremur de frig o dată cu venirea somnului. Aşa se explica trepidaţia constantă a maşinii, cum o simţeam într-un anumit chip, neclar, nu conştient, nu inconştient, nu vis — senzaţia că merg fără oprire pe un drum de tablă ondulată. Îndată ce m-am trezit, am recunoscut aceeaşi trepidaţie, cu aceeaşi amploare şi acelaşi ritm, în propriul meu trup.

Am intrat în restaurant să beau o cafea, la masa unde abia mîncasem friptura de berbec. Acum mirosea a berbec pretutindeni, însă a berbec nefript şi nejupuit, a blană de oaie udă, a tîrlă, a ogradă, a cîine plouat care nu se mai usucă niciodată. Sala era plină de şoferi sau de călători ; cu şubele lor îmblănite, cu hainele de oaie cu blana în afară, păreau ţărani de la munte în drum spre vreun tîrg sau spre vreun noroc.

Mi-am băut cafeaua într-o îngîndurare prelungă, apoi am ieşit în ploaie şi am pornit, cu caloriferul deschis pînă la

ultima gradație. După cîteva minute am început să simt căldura aceea puțin metalică, învăluitoare și penetrantă, pe care nu poți s-o cunoști decît într-un automobil, noaptea, singur, în ploaie și pe un drum necunoscut.

*

* *

Am plecat singur din întîmplare. Prietenii cu care visasem peste vară călătoria au fost luați de vînt într-o noapte și nu i-am mai ajuns. Am rămas cu amintirea hărților întinse pe masă și pătate pe ici, pe colo de o picătură de vin negru, sfetnic de ispravă, gata să dărîme orice obstacol. Multe sticle ne-au secundat sfatul, și datorită lor călătoria în comun a fost ca și consumată...

Lipsa unui ritm comun în organizare, poate lipsa mea de entuziasm, a făcut să nu fiu gata în ziua hotărîtă, în vreme ce ei, mai expeditivi, au plecat cu o săptămînă înainte de termen. Deoarece le-am aflat intenția seara, cu cîteva ceasuri înaintea plecării, nu știam nici dacă am o cămașă călcată, nu controlasem, bunăoară, nici măcar nivelul electrolitului din bateria mașinii, ca să nu mai amintesc alte controale și niveluri. M-am dus la cinematograf în seara aceea, cu cămașa de pe mine, la o grădină periferică, aproape goală, și-am văzut un film care arăta cum se devalizează o bancă ; se fura aproape un vagon de aur, ziua-n amiaza mare, folosindu-se o tehnică de nivel electronic...

E ger afară pe cînd scriu aceste rînduri, cordial însoțit de memoria mea care mă urmează pretutindeni și reține întîmplările cele mai neînsemnate, în vreme ce eu merg cu gîndul aiurea — ba reține chiar și reflecții abia începute și, de necrezut, uneori mi le redă duse pînă la capăt. M-am întrerupt să pun firimituri de pîine afară, la geam, pentru vrăbiile care stau înghețate și triste în copacul din față. Iar acum, dacă vreau să mă mișc prin casă, ca să mă dezmorțesc,

trebuie să mă abţin, fiindcă micile păsări îmi văd umbra, se sperie şi pleacă. Poate aceste vietăţi să fie o pacoste, cum spun unii ; în ceea ce mă priveşte, dacă le-am adoptat astăzi, sînt dator să nu mă opresc la jumătate. Şi iată-mă imobilizat, spionîndu-le pe furiş, în vreme ce ele mă spionează de-a dreptul, violîndu-mi singurătatea...

M-am întors pe jos de la cinematograful acela, unde primul vînt rece de toamnă devaliza de frunze copacii de pe marginea grădinii. Totul atunci, ca şi banca din film, părea expus devalizării.

Drumul trecea pe la prietenii mei ; m-am oprit în dreptul casei întunecate şi, privind maşina lăsată în stradă spre a fi gata de plecare la miezul nopţii, m-au năpădit singurătatea şi obida şi m-am simţit eu însumi devalizat de visurile ţesute peste vară. Îmi rămînea însă harta, acasă, adică esenţialul. Dovadă că am plecat, cu planuri noi, făcute la iuţeală — abandonîndu-le pe celelalte — şi nu m-am rătăcit pînă în ziua întoarcerii.

Ca niciodată, n-am pus ceasul să sune în dimineaţa plecării. Eram hotărît ca de aici încolo agenda şi ceasornicul să vină în urma mea, să înregistreze, nu să domine. M-am trezit la şapte dimineaţa şi am plecat la opt, fără să mă pripesc, asistînd calm şi puţin indiferent la gesturile mele. Nu era un sentiment fals. În ajun, seara, scrisesem în agenda unde rar trec o impresie : „Mîine dimineaţă plec în Italia. E prea tîrziu ca să mă mai emoţioneze !"

Dar mă emoţionează astăzi, mai mult decît s-ar crede ; mă emoţionează şi acea mică pagină de agendă, şi cele următoare unde am trecut numai escalele. Drumul proiectat mi se părea monoton, banal şi tocit din cale afară. Îşi capătă densitatea, înţelesul şi sunetul adevărat cînd îl secţionezi etapă după etapă, iar segmentele nu le mai pui cap la cap, ci alături, ca pe nişte coarde de harpă. Fiecare oraş din cele înscrise

aici înseamnă un sfîrşit de drum, escale de o oră, de două, de o noapte, de o zi sau de mai multe zile. Iată-le : Oradea, Viena, Salzburg, Insbruck, Brenero, Merano, Bolzano, Trento, Riva del Garda, Brescia, Milano, Genova, Portofino, Spezia, Portovenere, Carrara, Pisa, San Miniato, Florenţa, Siena, Civitavecchia, Roma, Napoli, Pompei, Sorrento, Amalfi, Salerno, apoi un loc anonim pe malul mării între Safri şi Règgio di Calabria. Urmează Messina, în Sicilia, Cefalu, Palermo, Trapani, Marsala, Selinunte, Agrigento, Gela, Enna, Donafugata, Ragusa, Siracusa, Catania cu Etna care fumegă şi ameninţă, şi iar un loc aproape anonim, şi tot pe malul mării, înapoi pe continent, dincolo de Spartivento, pe urmă Tarent, Alberobello — care sună mai frumos decît toate — şi Bari, apoi Pescara, amîndouă la ţărmul Adriaticei, de acolo o linie de-a latul peninsulei, pînă la altă Romă decît cea de săptămînile trecute, dar aceeaşi de-acum două milenii. Nu ştiu sigur de unde începe întoarcerea — poate de aici, poate de la Trapani sau Marsala, extremităţile Siciliei, poate de nicăieri, sau de pe strada mea, din faţa casei. Escalele sînt încă numeroase : Roma, Assisi, Perugia, Arezzo, San Marino, Rimini, Ravenna, Bologna, Ferrara, Padova, Veneţia — şi gata ; lipsesc locurile pe unde am trecut fără oprire. E aici aproape toată Italia viziunii mele, cred că nu prea îndepărtată de geografie, de istoria oamenilor, a artei lor şi a culturii. Acest itinerar trasat pe hartă repetă aproape întocmai conturul Peninsulei Italice, dar în multe locuri se sustrage, ceea ce trebuie să arate că, în organizarea drumului, călătorul n-a căutat linia cea mai scurtă, ci pe cea mai bogată. Desigur că harta, lîngă cuvînt, e mijlocul cel mai bun de a reda drumul. Fără ea, călătoria e mai puţin geografică, are însă avantajul că devine mai muzicală.

Spre a o evoca, în paginile următoare am abandonat de la început datele calendaristice şi itinerarul, hotărît să-mi urmăresc numai sentimentele, care dau naştere unei crono-

logii intime. Pentru aceasta trebuie să accept toate riscurile destăinuirii, dar e singurul mijloc de a spune ceva nou într-o istorie dezvăluită de alţii.

Cît despre singurătate, apăsarea ei m-a părăsit îndată ce-am trecut de Băneasa. Contopit cu motorul maşinii, mi-am dat seama că n-am să primesc ajutor de la nimeni, că, în schimb, nu voi fi silit să comunic nimănuia emoţiile mele. Apărîndu-le de exclamaţii indiscrete, păstrîndu-le tăcerea care triază, purifică şi conservă, pot să le reiau acum, nealterate. Toate merg mai uşor în tovărăşie — ştiu bine — şi aşa, viaţa este adesea mult mai frumoasă. Însă dacă ar fi să plec în jurul pămîntului, din continent în continent şi din insulă în insulă, m-aş duce tot singur, ca traseu aş alege tot şoseaua asfaltată, iar ca vehicul tot automobilul. Din avion nu vezi nimic, să mergi călare nu mai e timp. Pentru un om modern, două sute pînă la patru, şi la nevoie şase sute de kilometri pe zi e tot ce poate fi mai recomandabil, ca să vadă ceva, fără să îmbătrînească pe drum.

N-am denunţat alianţa cu automobilul nici în ultima etapă, cînd împrejurările mi-au fost pe deplin duşmănoase ; dimpotrivă, am proslăvit-o, fiindcă dintre toate cîte mă înconjurau, numai el s-a purtat bine. Kilometru după kilometru, nezgomotos, sigur şi cu modestie a învins, în numele meu, cerîndu-mi doar să-i fiu martor, un spaţiu neprevăzut, neidentificat, adesea confundîndu-se cu halucinaţia, într-o noapte care părea fără sfîrşit, apoi în ziua următoare, sfîrşită prea curînd, şi-n jumătatea altei nopţi, cînd am ajuns. În tot acest timp, ploaia n-a stat, iar ştergătoarele de parbriz aproape că nu s-au oprit. Micul lor electromotor ar fi putut să-şi dea duhul pe drum. A mai mers mii de kilometri după aceea, merge şi azi. E un prieten.

*

De la acel loc de popas neizbutit, mai aveam de făcut vreo două sute de kilometri pînă la Belgrad, unde, ca să

ajung pe lumină de zi, mi-am propus să merg foarte încet, ceea ce-i chinuitor şi meschin. Drept compensaţie, mă aflam la adăpost de ploaie şi nu mi-era frig.

Spre norocul meu, nu trecuse o jumătate de oră de la plecare cînd m-am rătăcit. În axul autostradei, o săgeată fosforescentă, incendiată de faruri, arăta imperativ spre dreapta. M-am supus cu bună credinţă şi disciplină şi-am pătruns, sub alt unghi, în noapte. Curînd mi-am dat seama că structura şoselei se schimbase şi chiar peisajul părea altfel, nevizitat, cam bizar şi sălbatic. Nu venea nici un vehicul din faţă, nu se zărea vreunul în spate. Am trecut peste un pod arcuit în sus, ca în grădinile japoneze, peste altul arcuit în jos, ca nicăierea. Într-un loc, am văzut smîrcuri, apoi perdele de stuf şi fantome albe. În depărtare, pîlpîiau flăcări mici, ca pe o comoară, numai că dădeau o lumină roşie, nu albastră. Cînd am ajuns acolo, am văzut că erau cutii cu păcură, sau cu altceva inflamabil, în care ardeau feştile afumate, cum se marchează, noaptea, în lipsa altor mijloace, o trecere primejdioasă, locul unui accident sau un vehicul în pană. Nu era nimic din toate acestea — feştilele ardeau de pomană şi-atît de departe de vreun loc unde să fie oameni, încît nu puteai crede altceva decît că aparţin iadului şi că prin apropiere stau pitiţi diavolii.

După un timp de asemenea navigaţie în necunoscut şi fără busolă, pe la ora unu şi jumătate din noapte, am ajuns într-un sat fără lumini şi fără contur, pustiu şi parcă închipuit. Îndată am întîlnit doi oameni cu un cal, sigur doi oameni, sigur un cal, iar restul nesigur şi de netradus.

I-am întrebat cuvîntul internaţional, cu siguranţă ştiut, deoarece aşa se numeşte capitala ţării unde ne aflam cu toţii atunci. La început oamenii au ridicat din umeri — calul a scuturat din frîu — pe urmă, repetînd eu cuvîntul, s-au uitat unul la altul nedumeriţi — calul a suflat pe nări — şi numai după încă o repetare a întrebării s-au luminat la chip.

— Pravda ! a spus unul, arătînd înainte.

Celălalt a arătat înapoi şi-a spus nu ştiu cum. M-am uitat la cal, mi s-a părut că simte impasul în care mă găsesc — şi-am pornit la drum. Încotro ? Pravda ! — ca să nu mă chinuiesc cu sucitul maşinii pe un drum îngust. N-avea importanţă — de zeci de kilometri îmi dădusem seama că nu mă aflam pe drumul cel bun, dar mai mult decît atîta nu mă puteam rătăci. Ceea ce aşteptam şi ştiam că odată şi odată tot va veni, era să se lumineze de ziuă ; cu toată ploaia, cerul tot avea să se împurpureze, fie cît de palid, spre răsărit — şi exact într-acolo trebuia s-o apuc.

Am mers astfel printr-un alt pustiu, fără să descopăr nimic, fără să mă mir, pînă ce-am ajuns în alt sat, pare-se, într-un fel de piaţă înnoroiată, de unde şoseaua se bifurca, la stînga şi la dreapta, în unghiuri de nouăzeci de grade. Cum să optezi pentru unul sau pentru altul ? Am oprit confuz.

În piaţa de pămînt ud şi frămîntat, tocmai bun pentru chirpici, erau două camioane. Cîţiva oameni cu torţe se învîrteau pe lîngă ele, şi dintre ei s-a desprins unul, se vede deprins cu automobilele străine. Neaşteptînd nici o vorbă de la mine — „Beograd ! Beograd !“ ce-aş fi putut spune altceva într-o limbă necunoscută şi care în noaptea aceea mi se părea că nu e vorbită în nici o parte a lumii ? — omul mi-a făcut semne largi şi hotărîte s-o iau înapoi, o maşină din altă ţară neavînd ce să caute pe un drum probabil numai cu destinaţii agrare :

— Beograd, zurück ! Beograd, zurück !

Ceea ce, sunîndu-mi ca prin vis într-o limbă auzită parcă şi altădată, am înţeles, iar ca urmare am pornit înapoi, fără păreri de rău şi fără grabă, făcînd în minte proiecte de călătorii fabuloase. Aşa am trecut prin celălalt sat, fără să mai văd oamenii şi calul, pe lîngă flăcările iadului, fără să văd diavolii, peste podul concav şi peste cel convex, pînă ce am regăsit şoseaua principală. Am studiat curios săgeata care mă

abătuse anapoda : era tot acolo şi tot imperativă, arătînd spre dreapta.

Din restul drumului nu-mi amintesc decît motelurile, adormite şi ude, apărînd din zare în zare în lumini de neon aspre şi mai reci decît ploaia. Aşa cum prevăzusem, într-un tîrziu, cerul negru s-a învineţit, apoi s-a împurpurat palid în faţă. Am micşorat mai mult viteza, am dat drumul mai slobod imaginaţiei — şi iacă astfel, fără să-mi dau seama cum am străbătut ultimii kilometri, cum s-au scurs ultimele ceasuri, la ora opt intram în Belgrad, pe-o ploaie verticală şi deasă, ceea ce dovedea lipsa oricărui pic de vînt şi lipsa oricărei speranţe că norii au să se risipească...

*
* *

Înainte de a pleca în Italia, între alte hotărîri le luasem pe acelea de a nu mă plimba cu gondola la Veneţia, de a nu mă fotografia în mijlocul stolurilor de porumbei şi mai ales de a nu aborda niciodată asemenea subiecte.

Am cîteva principii, unele de demult, altele mai noi, şi ţin la ele, mai ales dacă am izbutit să le respect. Unul este acela de a evita gestul, gîndul şi locul comun, totul într-o accepţie pe care n-o impun nimănui. Am şi altele, nu-i nevoie să le dezvălui spre a se vedea ce fel de om sînt ; li se mai adaugă cîte unul, din cînd în cînd, după înfrîngeri sau după izbînzi... Nu m-am plimbat cu gondola şi nu m-am fotografiat cu un porumbel în palmă, în nici o piaţă din Italia. Mi-aş fi respectat principiul pînă la capăt, dacă astăzi nu mi-ar fi venit un porumbel la fereastră şi dacă în memoria mea n-ar fi pătruns un fapt neprevăzut şi trist. În Piaţa San Marco, la Veneţia, am văzut un porumbel mort — nu mort, ci ucis ; zăcea pe lespezile de piatră, cu pieptul sfîşiat, iar sîngele aşternuse în jur o mică draperie carmin.

Aveam un pachețel în mînă ; pe el am notat, crezînd că aș putea să uit : „Cine a ucis porumbelul ?“ Hîrtia pachețelului am aruncat-o fără să-mi dau seama că era o însemnare pe ea ; fac uneori astfel de notări, pe ce se nimerește, deoarece nu port carnet în buzunar — pe urmă le pierd sau le rătăcesc, dar nu uit.

Privind Piața San Marco, neasemuita, care, din cîte am văzut, cred că este cea mai populată de porumbei, mi-a fost teamă că ei uzurpă spațiul oamenilor ; uneori nu mai rămîne nici o cărare pe care aceștia să treacă. Și totuși, oamenii trec, forfotesc, fără oprire și fără ezitare. În fața lor, păsările se dau la o parte, cu o grabă calmă, elegantă și elastică, apoi revin ca un val proaspăt. Mi s-a întîmplat, străbătînd piața, să mă întîmpine un stol dens de porumbei care își iau zborul. Mi-am aplecat capul instinctiv și mi-am acoperit obrazul cu mîinile ca să mă apăr. Cu toate că erau strînși aripă lîngă aripă, m-au ocolit fără să mă atingă, dar atît de aproape, că le-am simțit suflul zborului și poate chiar respirația.

Convietuirea nu se rezumă însă numai la împărțirea spațiului. Aici porumbeii nu-și caută hrana ca toate păsările cerului, ca sărmanul meu oaspete speriat de la fereastră, ci așteaptă să le-o dea omul. Omul e oricine — și cine nu dă grăunțe porumbeilor, măcar pentru bucuria de a vedea cum vin să le culeagă din palmă ? Acesta este însă un fel sentimental de a le asigura hrana. Iată însă că, la ore fixe, oameni ai primăriei apar și împart grăunțele, cu gestul uitat al semănătorului. Păsările roiesc atunci în jurul lor, și cred că nu de foame sau din lăcomie — și sper că nici din obișnuință, ci spre bucuria privitorilor. Spectacolul devine și mai frumos, fiind gratuit, în amîndouă sensurile acestui cuvînt.

De aceea mă întreb, legitim, după atîta vreme : cine o fi ucis porumbelul ?

*
* *

Belgradul este o metropolă europeană pe care n-o cunoşteam şi pe care aş fi vrut s-o văd, mai ales că, după Viena şi Budapesta, încheie şirul celor trei capitale aşezate pe Dunăre, devenind astfel măcar puţin porturi la mare. De cîte ori trec printr-un asemenea oraş, se nasc în mine nostalgii nautice care n-aş vrea să se stingă într-o zi.

Ploua atît de dens şi de definitiv, încît n-am văzut decît vitrine aburite, clădiri cenuşii, asfalt şi caldarîm şi fete în minijup, mai multe decît în Italia şi cu picioarele parcă mai lungi ; totul însă era ud — vitrinele, faţadele, asfaltul şi picioarele fetelor, dezgolite două palme mai sus de genunchi.

Fiindcă mai aveam ceva bani şi nu ţineam să-i economisesc, m-am uitat prin vitrine, căutînd nu ştiu ce. Negăsind nimic care pe vremea aceea urîtă să nu-mi pară aburit, am cumpărat o sticluţă de parfum franţuzesc. Sticluţa am băgat-o în buzunarul hainei de ploaie, şi pînă să ajung la maşină am pierdut-o, nu ştiu cum. Mi-a părut rău, de ce să mint, dar nu cine ştie cît. Îndeplinisem ceea ce îmi pusesem în gînd, aşa că am pornit mai departe la drum.

*

Erau douăzeci şi patru de ore de cînd plecasem din Mestre, avînd ca odihnă două ceasuri la motelul necunoscut, unul masa, altul somnul în frig — şi-un ceas de plimbare sub ploaie, prin Belgradul cu fete în minijup. Mai aveam de străbătut o sută de kilometri pînă la frontieră — nu mă îndoiam că am să-i fac fără risc ; singura îndoială mi-o dădeau ştergătoarele de parbriz.

Cu toate informaţiile cerute de la un birou de turism, am ocolit mult pînă să ies în cîmp, adică m-am rătăcit, şi nu într-un singur rînd, iar acum nu mai aveam umoarea de peste noapte, ca să rămîn senin.

Cu toate că de obicei nu iau însoțitori necunoscuți, am oprit la semnul unui țăran care aștepta pe marginea șoselei, ud și răbdător ca un indicator de drum. Nu mai aveam încredere în indicatoare ; ori le citisem prost, ori erau puse anapoda — mi-am spus că e mai bun un indicator viu.

Două cuvinte internaționale i-am adresat țăranului, după ce l-am invitat lîngă mine, la adăpost de ploaie și-n plăcuta căldură din automobil :

— Frontiera ! Rumania !

El a răspuns „îhî" și mi-a făcut semn că sînt pe drumul dorit. Pe urmă a început să vorbească în limba lui impenetrabilă ; poate voia să întrebe ceva, poate se simțea dator să întrețină o conversație...

Ascultîndu-l, tot ridicam din umeri, pînă ce n-am mai putut răbda și am izbucnit :

— Dar mai lasă-mă naibii în pace ! Nu înțeleg nimic !

La care el s-a luminat dintr-o dată :

— Ești român ?

— Da, sînt român !

— Apoi și eu mi-s român, mă frate !

Se bucura atît de tare, că am oprit mașina, m-am întors spre el și l-am privit în față.

— Ce întîmplare, mă frate ! zicea, strîngîndu-mi mîinile, cu mîinile lui bătătorite și încă înghețate. Ce întîmplare să ne întîlnim noi doi aici ! Zău, măi frate !

Ajungînd în satul lui, omul a coborît, iar eu mi-am continuat drumul, din ce în ce mai domol, pe o șosea deprimantă. Deși nu mai aveam decît vreo treizeci de kilometri pînă la frontieră, mi se părea că sînt în primejdie să mă rătăcesc la tot pasul, așa că, întîlnind la o răspîntie alt om care făcea semne, am fost bucuros să-l iau și pe acesta cu mine.

După întîmplarea anterioară, l-am întrebat înainte ca el să se așeze bine :

— Nu cumva ești român ?

— Nu, sînt ungur, dar știu românește.

La ieșirea dintr-un sat străbătut de șosea în meandre, m-a oprit un agent de circulație, și prin intermediul pasagerului meu am aflat că trebuie să plătesc amendă zece dinari, pentru contravenția, depistată cu radarul — vă rog, acordați-mi crezare ! —, că prin localitatea lăsată în urmă mersesem cu patruzeci și cinci de kilometri pe oră, în loc de patruzeci, cum poate scria pe vreo tablă. Deoarece era umoristic și nu costa scump, am plătit cu multă voie bună, amintindu-mi că în toată lungimea Italiei, carabinierii, poliția și ceilalți îndrumători ai circulației nu mi-au făcut decît semne amicale, cu surîsul pe față. Dar ei nu folosesc radarul, instrument care, după unele încercări, a fost lăsat acolo unde își îndeplinește treaba mai bine.

*

Am ajuns la frontieră spre ora prînzului, cu ploaia în creștet și cu senzația că nu mai are mult pînă să perforeze tabla acoperișului ca să-mi cadă în ceafă și să se ducă pe șira spinării. Poate acrit și el de ploaie, plictisit de pustiu și de inactivitate, slujbașul sîrb abia de și-a aruncat ochii pe pașaport și mi l-a înapoiat fără să-mi pună măcar viza de ieșire. Am întrebat — mi-a răspuns că nu-i nevoie. Foarte bine ! — dar am insistat să aplice o ștampilă, ca s-o am amintire. Cu toată plictiseala, a zîmbit, mi-a dat satisfacție și, înapoindu-mi a doua oară pașaportul, m-a privit — zău ! — cu simpatie. Oamenii se mai pot înțelege chiar și pe-o ploaie de toamnă!

Grănicerul român care mi-a deschis bariera, un flăcău chipeș, era din capul locului într-o dispoziție foarte bună. În cincisprezece secunde, a avut timp să-mi spună că se eliberează luna sau lunile viitoare. Dar mai important, că la ora două, parcă, televiziunea transmite de la Londra match-ul de fotbal dintre cutare echipă a Angliei și — să mi se ierte groaznica

ignoranță ! — cutare echipă a României. Din acest motiv, toată lumea de la punctul nostru de frontieră era într-o stare febrilă.

— Ce-aveți în portbagaj ? m-a întrebat jovial șeful vămii.

Atitudinea lui era foarte benignă.

— Să ne uităm, i-am spus. Nici eu nu știu bine !

Într-adevăr, nu știam pe de rost : lucruri puse claie peste grămadă, nici unul de o valoare demnă să fie luată în seamă ; oricum însă, aveau nume. Erau și cîteva cărți, și cîteva albume de artă, și cîteva plăci de patefon — și încă. Acestora li se adăugau cinci sau șase butelci învelite în papură, cu vin italienesc, de calitatea a doua. Dar mai aveam un recipient făcut din doage, cu o capacitate de cinci litri, pe care îl numeam butoi, ca să-l cred de altă dimensiune, și conținea vin de Marsala, luat cu emoție de la fața locului, chiar din preajma viei lui de origine, unde soarele continua să ardă ca pe vremea romanilor. Consumat cu multă cumpătare și multă desfătare, acest vin a definit o epocă în zilele de după întoarcere. Îmi pare rău că „butoiul" s-a golit, și epoca s-a dus, poate la fel de goală.

Bunurile amintite pînă acum nu cereau nici o explicație ; oricine știe la ce folosesc și cît valorează. Aveam însă și unele obiecte mai greu de numit și de justificat. Sînt, de altfel, cele de care îmi amintesc cel mai bine. De pildă se afla, la vedere, ocupînd în întregime bancheta din spate, o ramură de cactus, avînd trei frunze uriașe, cărnoase, cu țepi sălbatici și cu un fruct roșu de mărimea unei mandarine. Acest trofeu îl obținusem prădînd o plantă de doi metri înălțime și ramificată ca o caracatiță, undeva în sudul Siciliei, unde zile întregi vedeam tot cactuși pe marginea drumului ; l-am luat ca să nu rămîn cu o obsesie și cu o insatisfacție, iar răzbunarea plantei mutilate s-a tradus prin usturimi prelungite la amîndouă mîinile mele neacoperite și nedibace. Cu toate cele trei săptămîni de suferință în uscăciunea dinlăuntrul automobilului, uneori sub temperaturi tropicale, fragmentul de plantă mai avea ceva sevă

în ziua întoarcerii. Sper să prindă rădăcini și să evolueze în casa unor oameni cărora l-am dăruit, fiind colecționari de ciudățenii vegetale. Va fi, poate, piesa lor cea mai spectaculoasă.

Aveam apoi trei bucăți de marmoră albă, luată din creierii munților, de undeva unde, ajungînd, m-a învăluit o turburare complexă, fiindcă locul se numește Carrara. Turburarea cuprindea bucurie, nedumerire, neîncredere, toate pornind de la o dorință împlinită cu prea multă întîrziere.

Am ajuns după-amiaza, venind de pe malul mării, cu un ocol care m-a răsplătit din plin și în multe feluri. După kilometri de urcuș pe o șosea presărată cu bucăți de marmoră căzută din camioane, m-am pomenit în gura unui hău alb — și-acolo, descoperind peisajul, m-a emoționat nu ceea ce avea formă și era la vedere, pereții dintr-o parte și cealaltă de unde continuă să se scoată piatră, ci ceea ce nu mai exista ca materie : golul.

Primul rob al acestei pietre mi-a venit în minte Michelangelo, și nici n-a mai fost nevoie să evoc pe altul. Cîtă marmoră s-a scos de-aici nu poți să-ți dai seama decît dacă înaintezi pînă în mijlocul escavației, de proporția mai multor secole.

O parte din marmora mutată o văzusem și-aveam s-o văd în continuare, în formă de statui sau de catedrale. Altă parte s-a risipit, alta a fost batjocorită, alta nu s-ar mai putea afla unde-i, acoperită de lavă, năruită de cutremure, măcinată de vreme, scufundată în mări și oceane.

La Florența, privind blocurile abia încercate de daltă, parcă în joacă, sau cu nehotărîre, dar din care răsar cu o putere vulcanică imaginile faimoșilor „Captivi" destinate să monumentalizeze mormîntul nu știu cărui papă, m-am gîndit că Michelangelo își alesese singur marmora din munții de la Carrara — și poate din locul unde stătusem ceasuri în după-amiaza aceea, să privesc golul și să-i dau forme.

Cele trei bucăți de marmoră aduse de acolo nu sînt mai mari decît o cărămidă — așa că, luîndu-le, n-am făcut ni-

mănui nici o pagubă, după cum n-am făcut nici ceea ce s-ar numi o ispravă. Dar au o înrudire sigură — şi s-ar putea să fie chiar foarte apropiată — cu „Captivii" de la Florenţa şi cu giganticul „David", aflat la capătul şirului lor, pus acolo, masiv, invincibil, parcă spre a le făgădui eliberarea.

Mai aveam trei bucăţi de lavă de deasupra Pompeiului. Am oprit pe marginea drumului, am pus mîna şi-am aruncat bulgării în maşină. Lava e cenuşie şi zgrunţuroasă şi nu poate fi cîtuşi de puţin o podoabă ; e numai o amintire. Dar dacă o priveşti de aproape, descoperi culori surprinzătoare, alb, verde, violet, galben, roşu — cam şterse acum şi prăfuite, dar care vor fi strălucit în ziua cînd s-au separat din flacără şi au luat forma lor funebră de astăzi. N-aveam intenţia să urc pe Vezuviu ; fiindcă mergeam în Sicilia, ţinteam să ajung la Etna, mai puţin vizitat, mai prestigios cu înălţimea lui întreită şi cu probabilităţi de a erupe iarăşi, în ani, în luni sau în zile. Totuşi, aflîndu-mă în Pompei, după ce vizitasem pe fiecare uliţă dezgropată urmele dezastrului, mi-am spus că ar fi o cercetare incompletă şi necinstită dacă n-aş merge pînă la cauză.

Era o amiază senină, doar cu orizontul voalat sub o pîclă subţire.

O şosea cam îngustă, cam chinuită dar practicabilă urcă printre vii împrejmuite cu ziduri de lavă, apoi pe sub pîlcuri de pini, acei pini palmaţi care devin o obsesie de la Roma în tot sudul Italiei şi par supravieţuitorii îngînduraţi, dezorientaţi ai unei alte ere, speriaţi de era noastră.

Dincolo de ei rămîne lava goală —, iar sus, aproape de crater, unde soarele arde mai tare, apar şopîrlele, şi ele descinse din altă eră.

La capătul şoselei e un loc de parcaj cu plată benevolă, şi acolo aşteaptă ghizi cu plată obligatorie. Pe Etna, unde ascensiunea e grea şi chiar primejdioasă, nu te conduce nimeni ; ţi se dă drumul să urci cum ţi s-ar da voie să zbori cu aeropla-

nul fără să fi pilotat vreodată. Numai că în Sicilia oamenii au alt temperament decît cei de la Pompei și Neapole.

— Ești grăbit ? întreabă ghidul Vezuviului, după ce și-a încasat taxa.

— Foarte grăbit !

— Atunci, uite poteca și ia-o piano-piano ! Aștept să vină un grup de jos ; te ajung din urmă.

La începutul potecii, un alt om îți întinde o bîtă — nici măcar o bîtă, o găteajă strîmbă, neputînd să-ți ofere cine știe ce sprijin la o ascensiune, fiind abia bună să te apere de cîini, lipsă la înălțimea aceea. Întrebi :

— E necesară ?

— Desigur !

Urcușul, lesnicios și plăcut, durează douăzeci de minute cu pas leneș — un sfert de oră cu puțin sîrg. Craterul stins de mult fumegă doar pe ici, pe colo, atît de nefiresc și de tîrziu, că te întrebi dacă nu-i un artificiu născocit de ghizi ca să condimenteze puțin locul și să impresioneze pe turiști.

Nu erau turiști de loc în ziua aceea — și nici ghidul meu n-a mai apărut —, așa că mi-a fost îngăduit să privesc în liniște povîrnișurile și tot ținutul de jos, între Neapole și Pompei, cu marea aburind, de parcă vulcanii se strămutaseră în adîncul ei. Cred în el și simt dezastrul petrecut aici ; îl refăcusem în minte chiar noaptea trecută înainte de a adormi, îl pot relua oricînd, cu ochii închiși, cu detalii înfricoșătoare, vizuale, auditive și olfactice — fum, flacără, materie topită rostogolindu-se la vale, pot să aud trosnetul lavei, sfîrîitul pămîntului pîrjolit, strigătele, țipetele oamenilor, urletul animalelor, pot să simt mirosul lemnului, ierbii și cărnii arse. Mi-a fost imposibil să-l transpun peste peisajul proaspăt. Nu puteam întregi case din ruinele pe care abia le vizitasem ; istoria orașului mi se părea fictivă, și urmele lui halucinație. Priveliștea înspre vale era definitiv calmă sub soarele de toamnă fierbinte deși puțin

palid, cu atmosfera aurie-verde-albastră, în liniştea cosmică a locului unde mă aflam, numai cu şopîrle şi fără oameni.

Şi cu toate că mai tîrziu s-a auzit un măgar trimiţîndu-şi chemarea lui seculară pe povîrniş, printre pini sau printre măslini, liniştea a rămas aceeaşi, sau poate mi s-a părut şi mai mare. Era atîta încremenire în spaţiul acesta renăscut, şi jos atîta pustiu, încît, nevrînd să cred că măgarul aparţine unui om viu, de la o fermă sau de la o vie, mi-am spus că trăieşte cu două mii de ani în urmă şi-l aşteaptă pe Isus Cristos printre măslini.

În afara celor trei bucăţi de lavă, mai aveam într-o legăturică făcută ţărăneşte din batistă, un pumn de material vulcanic luat din vîrful craterului — fărîmituri în multe culori nebănuite şi foarte frumoase. Dacă fiecare vizitator ar culege un pumn din această materie, m-am gîndit că Vezuviul ar pierde simţitor din volum, şi nu în milenii, ci chiar în secolele noastre. De aceea, cu toate că n-am văzut nicăieri înscrisă vreo interdicţie, am disimulat cum am putut mai bine legăturica pe care o socoteam clandestină, şi am coborît bucuros că am asupra mea, şi pentru mine însumi, dovada materială a ascensiunii. Precauţiunea s-a dovedit de prisos ; nimeni nu s-a uitat bănuitor la buzunarele mele. Omul căruia i-am predat bîta a întins mîna, şi-a trebuit să-i mai şi plătesc după ce mă încărcase cu o greutate inutilă. Omul de la parcare şi-a luat taxa, apoi m-a pilotat cu gesturi grandioase, cinci metri înapoi şi un viraj la dreapta.

Ghidul încă aştepta grupul să vină din vale. Mi-a urat drum bun şi ne-am salutat cu toată cordialitatea. N-am însă dreptul să cîrtesc : oricare din cei trei ar fi putut să mă caute prin buzunare şi să-mi ia lava.

Ar mai fi trebuit să declar la vamă lava de pe Etna, un praf sulfuros, adunat din marginea craterului încă fierbinte,

deasupra unui ocean de nori și de cețuri și în bătaia sălbatică a vîntului înghețat de la o înălțime de peste trei mii două sute de metri. Lava culeasă acolo este însă o materie aparte, de care se leagă amintiri reci și cam tenebroase, astfel că nu mă încumet s-o abordez deocamdată.

Aveam un pumn de sare, extrasă din apa mării la Trapani, în Sicilia, un săculeț cu pietre de pe malul Adriaticei, apoi două flori și-o frunză, presate în caietul de drum. Frunza, poate de mirt, am rupt-o dintr-un arbust în grădina casei de la San Michele, și-o păstrez, deși vizita acolo m-a dezamăgit.

O floare am luat-o, cu voia paznicului, din curtea casei părintești a lui Luigi Pirandello. Nu știu cum se numește floarea aceasta cu petale violete de formă ovală, care crește în tufe, decorînd gardurile, zidurile, grădinile prin mai toată Italia. O păstrez dintr-un sentiment pios și trist ; sper ca el să rămînă, chiar dacă petalele violete au să se decoloreze de timp.

Pirandello a murit departe de casa lui natală din Sicilia ; a lăsat însă cu limbă de moarte ca trupul sau cenușa să-i fie aduse aici și depuse sub un bloc de piatră roz, care se găsește pretutindeni în ținut și devine în unele locuri culoarea dominantă a peisajului.

O potecă de pămînt bătătorit duce din poarta casei pînă la malul mării, printre grădini ale altora — drum modest, cred că de împrumut. La capătul lui lîncezește un pin singuratic, puțin aplecat de vînt, albit de praf și pe jumătate mort. Acolo e blocul de piatră roz, fără formă, greoi și hîd, pe un postament jalnic de zidărie proastă. Iar pe o latură a acestei erori, o plăcuță frumos cizelată dezvăluie numele edililor care au îndeplinit testamentul cu atîta lipsă de inspirație.

În schimb, marea, jos, rămîne nealterată. Și pinul palmat, copacul Italiei, îi rămîne lui Pirandello bun paznic — ca să-i devină bun tovarăș, după ce i se vor usca ultimele ramuri.

Cealaltă floare violetă, cronologic e colecționată prima, curînd după ce intrasem în Italia. Cineva îmi spusese că, trecînd pe malul lacului di Garda, să mă opresc la Gardone Riviera, spre a vedea vila lui d'Annunzio ; m-am oprit, deși aflasem demult istoria acestei case și nu-mi plăcea, fiind un cîntec pentru fanfară. Nu-mi plăcea nici stăpînul ei, fie și numai pentru motivul că în adolescență, cînd își tipărea primele versuri, a lansat știrea propriei sale morți, ca să stîrnească interes și să stoarcă lacrimi.

Am mers pe șoseaua din partea de apus a lacului, care este o operă de artă în două sensuri, ca lucrare și ca îmbinare cu peisajul, și am trecut de Gardone cu ostentație.

Era o dimineață plină de culori și miresme, soarele se răsfrîngea în apă făcînd-o aurie și caldă — pe malul celălalt trecuse Goethe în drum spre Italia, poate și Wagner. Toate acestea, îmbinate cu magnifica mea stare sufletească, se opuneau vizitei la casa cu amintiri zgomotoase. Totuși, după încă un kilometru, mi-am pierdut credința în libertatea mea de a alege, de a hotărî, de a da sentințe, mi-am spus că s-ar putea să vin cu o impresie falsificată, că s-ar putea să am o surpriză — și că oricum nu pierd altceva decît puțin timp. De aceea m-am întors, am ajuns, am plătit taxa de intrare și am privit.

Vederea asupra lacului, de pe înălțimea unde ajunsesem, m-a cîștigat de la început, făcîndu-mă să gîndesc că măcar cu atît și oprirea tot era răsplătită. Am putut astfel să vizitez domeniul cu mai multă bunăvoință.

Pe povîrniș, în fața vilei, am descoperit un teatru în aer liber, semănînd cu teatrele grecești din antichitate. M-a indispus. Aici se joacă, din cînd în cînd, piesele decedatului. Am zîmbit...

Casa este plasată în așa chip, încît n-ai cum s-o privești în perspectivă, ca s-o poți prețui ; însă nu e greu să-ți dai

seama că n-are nici un stil, decît acela de a fi o proprietate sonoră. Interioarele întunecoase, întunecate şi mai mult de lambriuri sumbre par a fi fost făcute anume spre a deveni muzeu. N-aş fi putut să trăiesc niciodată la largul meu în această casă. Nu ştiu cum s-a trăit ; poate oficiind.

M-au derutat manuscrisele, după ce m-au uluit ; n-am văzut nicăieri şi nici nu cred că există un asemenea scris, de dimensiuni murale şi ferme, parcă ieşit de sub spadă — cîteva cuvinte pe un rînd, cîteva rînduri pe pagina care seamănă cu un cîmp de bătălie unde toţi duşmanii, pînă la unul, au fost nimiciţi.

În faţa acestei caligrafii năprasnice mi-am spus, doborît, că, mai mult decît orice, d'Annunzio a fost un bărbat şi un luptător. Nu mi-am schimbat părerea între timp, am doar de retuşat gîndul de atunci, adăugînd că a fost, într-adevăr, un luptător, dar că probabil şi-a dat toată osteneala spre a se afla şi a se şti — şi scrisul, nefiresc, ar putea să fie o recuzită ad hoc.

Deoarece mi-a plăcut să zbor, n-am socotit caraghios aeroplanul agăţat, în poziţia cînd începe picajul, sub cupola unei aule, dependentă de muzeul aproape gol. N-am socotit necesar să întreb — am presupus că este aparatul lui d'Annunzio din primul război mondial, un mic biplan împînzit, unul din cele dintîi avioane de recunoaştere, neînarmat după cîte am putut să-mi dau seama examinîndu-l la înălţimea aceea ; pe atunci inamicii, cînd se întîlneau în zbor, se combăteau cu pistolul în mînă, ca pe cîmpurile de duel. A fost vremea romantică a războiului aerian — şi ea s-a potrivit cu defunctul stăpîn al casei. La înmormîntarea unui aviator căzut, vrăjmaşul venea cu aeroplanul în rasse-mott şi arunca flori pe sicriu. Astăzi, stilul mi se pare mai îndepărtat şi mai de necrezut decît cel zis de „spadă şi capă", cînd lupta pe viaţă şi pe moarte nu te scutea să fii curtenitor cu potrivnicul, oricît ar fi fost el de primejdios.

La intrarea în această cupolă a amintirilor mecanice, se află două automobile contemporane cu aeroplanul, adică din al doilea deceniu al secolului prezent, două turisme descoperite, torpedouri, cum li se spunea atunci, un Fiat și un Isota Franchini, acesta din urmă avînd în trecutul lui prestigiul unui Rolls Royce de astăzi — amîndouă grele, masive, parcă blindate, cu arcuri ca de camion, cu articulațiile ca pîrghiile de la macazurile de cale ferată.

Nu mă înșelasem : cu toate că nimeni nu vorbește, iar motoarele avionului și celor două automobile sînt amuțite, casa e zgomotoasă.

Pe înălțimile de deasupra ei, unde ajungi parcurgînd poteci umbrite și pașnice, cu pergole, cu fîntîni și cu trepte, un hangar adăpostește un mic vas de război, de lemn, o vedetă rapidă înarmată cu torpile. Ceva mai departe, pe aceleași coline prefăcute în parc, navigă în mijlocul vegetației stupefiate un alt vas de război, de proporții marine, poate un torpilor clasic, cu partea din față autentică, adusă aici și remontată tablă cu tablă, cu partea din spate reconstituită... în ciment.

Bănuiesc că vasul a luat parte la luptele pentru Fiume, care au făcut gloria lui d'Annunzio și l-au ridicat la rangul de erou național. Aș fi putut să cer informații clare și amănunțite, dar nu m-au interesat. Bănuiesc de asemeni că toate aceste lucrări și consacrări se datoresc autorității de stat dintre cele două războaie mondiale, proporțiile lor fiind guvernamentale, mai ales mauzoleul care domină totul de pe cea mai înaltă colină, de unde vederea se deschide și mai larg, și mai nestînjenit asupra lacului di Garda și a țărmului de dincolo, răsplătind și mai generos urcușul pînă aici.

În centrul unei arene de piatră albă, rămășițele lui d'Annunzio se află depuse într-un fel de sarcofag roman, pe un soclu atît de înalt, că dacă ai vrea să pui o floare sau să-i

curăți impurităţile lăsate de păsări ar trebui să te urci cu scara.

Dispuse în cerc, vreo nouă sarcofage ceva mai mici şi pe socluri mai joase veghează ca o gardă de onoare, adăpostind, probabil, foşti companioni de luptă, aşezaţi pe grade sau pe importanţa faptei lor.

E o consacrare oficială ; aş fi aplecat capul, aş fi respectat în tăcere moartea cu gloria de după ea şi n-aş fi făcut aceste comentarii care îmi vor atrage inamiciţii şi dezaprobare, dacă mai tîrziu n-aş fi văzut la Ravenna modestul cavou al lui Dante, după ce văzusem multe morminte, de regi şi împăraţi — şi pe-al lui Michelangelo, şi pe-al lui Umberto I, şi chiar sărmana piatră roză sub care este depusă, în atîta sărăcie, cenuşa lui Pirandello.

Recunosc însă că n-am plecat de acolo fără emoţie ; de aceea, trecînd pe lîngă casă, am rupt de pe un zid floarea cu petale violete.

Ajuns la maşină, dincolo de poartă, am stat puţin pe gînduri, apoi am notat în caiet : „Ceva aici te face să rîzi, ceva să urli, ceva să plîngi". Mai jos am scris : „Să nu uit fîntînile — susurul lor trist..."

Nu le-am uitat.

*

Pe lîngă regulamentele meseriei, cred că vameşii trebuie să ştie psihologie. Un control nu se poate face niciodată cu rigoare deplină, decît poate la Sing-Sing sau la ieşirea din minele de diamant. Cît despre automobil, ar trebui să fii constructorul lui şi să ai instrumente speciale spre a dibui ceva care a fost ascuns cu tot dinadinsul. Un vameş e obligat să citească dintr-o privire cine-i omul din faţa lui. N-a tre-

buit să dau explicații despre proveniența celor trei bucăți de marmoră și despre rostul frunzelor de cactus. Sînt bucuros că vameșul n-a deschis nici măcar unul din geamantane, gest care ar fi fost inutil pentru amîndoi.

De la vamă am luat cu mine un călător. Șoferul unui autocamion greu românesc, din cele care fac transporturi internaționale, se afla acolo în pană, sau în nu știu ce altă încurcătură, și trebuia să ajungă la București cît mai curînd.

— Dar eu mă opresc în seara asta la Timișoara, sau undeva pe drum, i-am răspuns ; de ieri dimineață am mers aproape neîntrerupt.

— Vedem noi ! a spus el, nedescurajat și cam evaziv.

Am pornit prin ploaia fără sfîrșit. Din capul locului, însoțitorul meu s-a dovedit binevoitor și guraliv :

— De ce faceți reprize așa lungi ?

— Nu-mi place să adorm la volan. Cînd ridic turația motorului la maximum, simt că învii. E un stil mai sportiv.

— Păi asta nu-i mașină de sport !

— Nu-i !

Așteptam niște serpentine. Vecinul, după ce probabil m-a studiat îndelung, m-a întrebat compătimitor :

— Nu vă doare mîna dreaptă ?

— Nu !

— Mă mir. O țineți prea încordată.

— Și stînga la fel !...

Deși ploua, șoseaua nu era alunecoasă ; după ce am încercat prudent prima serpentină, în următoarea, strînsă, aproape în „ac de păr", am intrat cu viteza a doua și cu motorul urlînd. Îmi cunosc mașina, se înclină fioros în viraje, dar nu-și ridică nici măcar o roată, oricît ai „trage-o", iar cauciucurile, cu faimoasa carcasă radială, lățindu-se pe șosea de te poți teme că au să crape, nu au derapat niciodată.

— Al dracului se înclină ! a bîiguit șoferul.

Şi n-a mai vorbit multă vreme ; se auzeau numai ştergătoarele de parbriz, scîrţîind pe sticla inundată.

*

Nu iau necunoscuţi cu mine, fiindcă le port răspunderea, în vreme ce ei nu-mi poartă nimic, decît poate, uneori, o antipatie nescuzabilă. Un prieten care a cules noaptea de pe drum doi asemenea muşterii, aducîndu-i la Bucureşti de pe la Sinaia, şi-a găsit a doua zi tapiseria din spate arsă cu ţigara, şi nu din greşeală, ci punctată sistematic, cu răutate. Unii pot să te şi atace, iar eu nu port arme cu mine, nici măcar un cuţit. Nu-mi place ideea de a fi pe picior de război în timp de pace. Şi-apoi, chiar cu o armă, ca să te poţi apăra trebuie să fii tot timpul în stare de alarmă.

Cînd merg pe şosea, gîndul nu-mi stă degeaba, lucrează, într-o potrivire armonioasă şi constructivă cu muzica motorului şi cu ritmul lui. În această stare fac isprăvi pe care nu le-a izbutit nimeni : săr cu schiurile de pe trambulină o sută optzeci de metri, şi chiar mai mult. Îmi pierd greutatea trupului şi planez de la o creastă la alta, peste prăpăstii neexplorate... Motorul automobilului mă încurajează, făcîndu-mă să înţeleg că sînt liber să merg cît de departe.

Aceste exaltări dau naştere apoi unor gînduri pe care le pun pe hîrtie, în forme de nerecunoscut, admise de aproape oricine şi pe înţelesul aproape al oricui. Din restul explozivului rămîne o flacără îndepărtată şi o detunătură stinsă, pierdută printre rînduri, în spaţiul secret al gîndirii noastre.

Însoţitorul care nu mă cunoaşte şi crede că trebuie să vorbească mă strangulează, mă înjunghie, îmi zdrobeşte ţeasta, mă otrăveşte ; puteam să mai enumăr, dar cred că am expus o moarte destul de completă. Iar la sfîrşitul drumului, dacă întîmplător se plînge de un junghi, de o durere de cap, de un necaz, parcă mă simt vinovat.

— Îmi pare rău ! spun, cu o apăsare în spate.

El clatină din cap și face un gest cu mîna, care s-ar traduce cam astfel :

— Acum nu te mai scuza ! Tot e degeaba !

Din cîți oameni am dus cu mine, în afară de prieteni, nu cred că vreunul să-mi fi mulțumit cu sinceritate. Unii bagă mîna în buzunar :

— Cît costă ?

— Nimic ! Nu fac transporturi cu plată.

Oamenii răsuflă ușurați.

Alții ridică din umeri, aproape jigniți, fără să admită jignirea mea. Lipsește să spună, dar poate gîndesc : „Zău ? Uite la el, al dracului !"

*

În nouă mii două sute de kilometri, care regret că nu s-au dublat, dar pe care sper să-i încincesc altădată, am avut, mai de voie, mai de nevoie, cîțiva pasageri, și am să-i enumăr îndată.

Lăsînd la o parte pe cei doi din Banatul sîrbesc și pe șoferul de la vamă, toți trei la întoarcere, primul a fost omul de la Insbruck, elvețian, neamț sau austriac.

În dimineața noroasă, cînd plecam peste Alpi și tot întrebam cum să nimeresc șoseaua care duce spre Brenero, ajunsesem pînă în fața gării ; eram pe drumul cel bun — aveam să-mi dau seama curînd. Oprindu-mă însă încă o dată, să iau o nouă asigurare, un om s-a apropiat plin de interes, iar cînd a aflat ce destinație am, a și pus mîna pe clanța portierei din dreapta.

— Brenero ? Și eu merg tot acolo !

Îmi strica dimineața care, deși posomorîtă, putea să fie fructuoasă. Aveam o dispoziție ușor melancolică, dar mă simțeam puternic și știam că voi depăși vechiul meu record la

săritura de pe trambulină. Vecinul nu era guraliv, ci fricos, şi pe şoseaua sinuoasă, destul de aglomerată, îmi strica satisfacţia depăşirilor cu icnetele lui de spaimă. Nu eram foarte grăbit, dar dacă am văzut aşa, am început să exagerez, ca drumul să-l coste cît mai scump. Mă aşteptam să-mi ceară să opresc, spre a coborî, cînd, după un timp, am observat că se liniştise. Stătea cu capul între umeri, cu dinţii strînşi, ţinînd cu amîndouă mîinile o servietă mare pusă pe genunchi. Cinci kilometri mai departe zîmbea destins şi foarte mulţumit, bătînd cu degetele în servietă... N-am mers pînă acolo încît să intru într-un şanţ sau într-un stîlp, spre a-l pedepsi pentru o bună dispoziţie atît de ilegitimă din moment ce-o uzurpa pe a mea, la care aveam dreptul primului bine dispus.

Aproape de frontieră, am oprit să iau benzină. În timp ce rezervorul se umplea, îmi studiam paşagerul, prin geamul de la spate. Îi vedeam numai umerii şi ceafa ; părea pietrificat — n-a făcut o mişcare, n-a întors măcar o dată capul să vadă ce se întîmplă cu mine, şi eram doar în patria lui, sau în una învecinată...

Cînd plec undeva cu prieteni, vin de obicei să-i iau din faţa casei cu rezervorul plin. Altfel, la staţiile de benzină fiecare din ei umblă la portofel, crezînd că-i datoria lui să contribuie cu ceva la cheltuielile de drum. Nimeni nu ştie că adevăratele cheltuieli sînt altele, şi cea mai grea dintre toate, orele, zilele irecuperabile.

Odată, demult, cînd aveam foarte puţini bani, sau aproape de loc, dar mă bucuram de proprietatea unui automobil (vechi, mic, cîrpit), doi cunoscuţi mi-au propus să mergem pînă la Braşov, spre a vedea o prietenă comună, rău bolnavă şi în primejdie de a nu mai fi. Dat fiind scopul, am încuviinţat îndată, iar a doua zi în zori am pornit. Pentru aceasta a trebuit să mă împrumut cu o sută de lei, costul benzinei şi al uleiului, şi toată după-amiaza, plus o jumătate

de noapte, să stau pe lîngă automobil sau pe dedesubtul lui. Făceam aceste treburi atît de plăcere, cît şi de nevoie, fiindcă nu puteam plăti un mecanic, decît dacă nu mai aveam încotro. Altminteri îmi întreţineam singur maşina — adunasem încet-încet toate uneltele necesare — făceam reparaţiile mai mici, pe cele mijlocii, pe cele mai mari, ba s-a întîmplat ca într-o vară, chinuindu-mă o lună întreagă, să-i fac reparaţia generală.

Ajunşi la Braşov, ne-am îndeplinit datoria pioasă de a ne vedea prietena bolnavă şi de a o asigura că o să trăiască mai mult decît fiecare din noi în parte. Trăieşte şi astăzi şi, după toate semnele, s-ar putea ca vorba spusă atunci să devină adevăr într-o zi — sper cît mai îndepărtată.

A rămas înţeles să ne întoarcem după-amiază, cu alte cuvinte de îmbărbătare, şi, ca să n-o obosim, am mers în oraş la masă. Cunoscuţii mei au propus restaurantul Aro ; m-am eschivat, altfel n-aş mai fi avut bani pentru benzina de întoarcere. Am spus că sînt invitat undeva, şi ne-am despărţit urîndu-ne poftă bună.

M-am dus să umplu rezervorul maşinii, după care mi-a rămas un leu, pare-se. Cu el am cumpărat floricele de porumb, prînzul meu din ziua aceea. Le-am ronţăit plimbîndu-mă discret prin parcul din faţa restaurantului, pînă am dat de o bancă la un loc bun de observaţie. Vroiam să văd cînd ies ceilalţi, ca să mergem cît mai degrabă. Pînă atunci, i-am descoperit într-una din vitrinele de la Aro, instalaţi faţă în faţă la o masă civilizată, serviţi de un chelner în haină neagră, care le arăta pe listă ba una, ba alta.

Ca să nu fiu compătimit, am să spun cu întîrziere că în maşină fusesem nu trei, ci patru ; aveam şi eu o tovărăşie, o fiinţă bună la răbdarea de foame, care pe vremea aceea compensa orice masă şi orice lipsuri momentane. Aşa că de fapt punga de floricele am împărţit-o pe din două, după cum

ne-am împărțit și cerul senin, și multe altele de asemeni senine...

La întoarcere, însoțitorii, care se bucurau de bunăstare ignorîndu-mi sărăcia, au sforăit în fundul mașinii, răpuși de bucatele suculente și visînd, poate, cu invidie, că într-o casă gospodărească noi mîncasem mult mai bine.

Zîmbeam — zîmbesc și astăzi gîndindu-mă la vîrsta cînd poți fi fericit cu o pungă cu floricele. Dar cine știe cînd se termină vîrsta aceea ?!

În cazul pasagerului de la Insbruck, e limpede că stătea atît de înțepenit și nu coborîse măcar spre a se dezmorți de teamă că ar fi fost obligat să vadă ce se întîmplă — și-atunci ar fi trebuit să contribuie măcar un pic la alimentarea mașinii, fie și cu un gest, care nu se știe niciodată dacă nu e luat în serios.

M-am întrebat pe urmă ce fel de om o fi fost și cu ce s-o fi îndeletnicit. Era rumen la față și bine legat la trup, îmbrăcat convenabil, poate chiar elegant în ținuta lui de drum. Servieta, de calitate bună, neroasă pe la cusături, nu amintea pe cunoscutul voiajor comercial, încărcat cu mostrele unei întregi industrii. Mai degrabă cred că era un mic antreprenor, angajat poate pe la niște lucrări de drumuri aflate tocmai în curs. Dar atunci cum de nu avea o mașină, cînd pe-acolo fiecare tinerel are măcar o rablă, dacă nu un super-sport ?

Nu, după înfățișare nu putea fi un pieton definit. Am fost dator să ajung la concluzia că omul meu avea chiar două mașini, dar le economisea. Pe scurt, era un chilipirgiu.

De altfel, la Brenero nici n-a coborît. Abia acolo mi-a spus că merge mai departe. A așteptat răbdător o jumătate de oră pînă mi-am făcut toate formele, am schimbat bani, am luat de la Automobil Club tichete de benzină pentru turiști, m-am uitat de jur împrejur să înregistrez peisajul și

să nu-l uit. Era tot cenușiu, dar spre sud se vedeau lumini azurii.

Omul m-a părăsit cu părere de rău la Vipiteno, cînd am apucat pe alt drum. Aveam de ales, ce-i drept, puteam să merg cu el pe la Bressanone, pe o șosea mai bună, după cum mi se spusese din timp. Pasagerul meu a încercat să mă convingă, adăugînd nu știu cîte alte avantaje oferea traseul, plus acela, subînțeles, de a-l avea pe el tovarăș de drum.

Hotărîsem să merg prin Merano, ca să trec Alpii pe la Pasul Giovo, nume care mă ispitise prin el însuși demult. Răsplata a fost mai mare decît credeam. Noroc că omul de la Insbruck n-a avut drum pe aici ! Ca să scap de el, aș fi luat-o prin Bressanone și aș fi rămas cu regretul unui gînd neîmplinit...

Al doilea pasager a apărut tocmai în sudul Italiei. Intrasem într-o localitate numită Villa San Giovanni, unde trebuia să mă îmbarc spre a trece în Sicilia, și întrebam la fiecare răspîntie drumul spre ferry-boat. Un om în uniformă de vameș a deschis portiera, oferindu-se să mă conducă pînă acolo. A trebuit să apuc cu amîndouă mîinile, în grabă și în zăpăceală, tot ce adunasem pe fotoliul din dreapta în lungul peninsulei : hărți, pliante, cărți poștale ilustrate, — și ce aveam dinainte : caietul de drum, mănuși, lanternă, fulare și altele. Nu merita atîta osteneală pentru cîteva sute de metri... E greu de înțeles ce mult m-am chinuit să readuc în față lucrurile aruncate pe bancheta din spate !

Mergeam pe coasta de sud a Siciliei, de la Marsala la Sciacco, și pe la jumătatea distanței urma să ies din șoseaua principală apucînd la dreapta, ca să ajung la Selinunte, în căutarea unor ruine din antichitate, pe care de obicei nu le caut. La intersecția unde un indicator neclar mă lăsase în încurcătură, am așteptat pînă ce a oprit alături o mașină ve-

nită din urmă. Fără să aştepte o vorbă, un om gras şi gros, pe jumătate tîrgoveţ, pe jumătate ţăran a şi sărit prin dreapta ca să vină spre mine.

— Selinunte ? l-am întrebat, arătînd direcţia presupusă.

— Selinunte ! mi-a răspuns el, deschizînd portiera. Eu merg la Selinunte !

Iar a trebuit să arunc lucrurile de alături, iar să le răvăşesc pe toate. Omul avea în mînă o legătură de pînză cenuşie, cam murdară, din care dădea să picure ceva, în timp ce în aer se ridica un miros marin, dar insuportabil. Mi-am dat seama că avea acolo peşte sau alte produse ale mării. Ne aflam la amiaza zilei, soarele dogorea scoţînd aburi din tabla maşinii, şi pe această temperatură cuprinsul legăturii părea că o să explodeze olfactic.

Am avut noroc că omul, care nu mirosea mai frumos, n-a mers pînă la Selinunte. N-am regretat că mă minţise, deşi minciuna se asocia cu înşelăciunea : falsa declaraţie a destinaţiei trebuia să-i asigure locul în maşină, în schimbul oficiului de ghid, care, într-un fel sau altul, se plăteşte mai totdeauna. E drept că înainte de a ne despărţi mi-a arătat drumul — unul şi singur, pe o cîmpie care nu se putea sfîrşi decît la ţărmul mării, unde erau ruinele.

Cîteva zile mai tîrziu, intrînd în Catania la ora cea mai nepotrivită, spre prînz, cînd circulaţia în oraşele mari capătă caracterul unui război deschis, pe viaţă şi pe moarte, între automobile, cînd nu ai unde parca dacă nu ştii străzile una cîte una cu refugiile lor tainice, cînd nici măcar nu poţi opri o clipă ca să-ţi tragi sufletul şi să ceri o informaţie, căci altfel cel din spate e capabil să te depăşească pe deasupra, turtindu-te şi nemulţumindu-se cu atîta, m-am folosit de răgazul oferit de un semafor aflat pe culoarea roşie şi am rugat gîfîind pe un trecător să-mi indice drumul spre o anumită adresă. Probabil ceea ce-i ceream însemna o complica-

ție atît de mare, încît îi era imposibil să-mi explice în cîteva clipe, pînă se schimba culoarea semaforului. Atunci, poate făcîndu-i-se milă de mine, impresionat de consternarea mea și de groaznica-mi neajutorare, s-a urcat alături, peste lucrurile pomenite mai adineaori, pe care n-a mai fost timp să le iau de acolo.

— Dar ce cauți dumneata în locul cutare ? m-a întrebat îndată ce-am depășit intersecția infernală.

Căutam un hotel despre care aveam indicații.

— Dacă-i așa, a hotărît catalanul, te duc eu la un hotel mult mai bun și mai convenabil.

Ce puteam face ? M-am gîndit că meseria lui era să recolteze mușterii pentru un anumit hotel ; m-am supus strîngînd din dinți — îi eram victimă !

Dar bietul om n-avea nici un interes și nici un cîștig acolo unde m-a dus ; mi-am dat seama că nimeni nu-l cunoștea, nimeni nu-l aștepta. A mai pierdut cu mine și niște minute, pîndind în sus și în jos pe trotuar, în vreme ce eu așteptam ilegal pe al doilea șir, pînă ce a plecat un automobil, și mi-a făcut semn să viu repede ca să iau locul eliberat, pe care îl vizau mulți. Despărțindu-ne, am aflat că este profesor. Avea înfățișarea unui om comunicativ și în același timp reținut ; acest amestec paradoxal creează un tip uman foarte cald și foarte distins. Era însă prea tîrziu să regret că l-am bănuit ; la ora prînzului, într-un oraș mare, cu circulația exacerbată, și după mii de kilometri de drum i se poate întîmpla oricui !

În seara aceleiași zile și tot la Catania, coborînd de pe Etna, după ce căzuse de mult întunericul, am ajuns la marginea orașului în altă clipă de înghesuială. Mă aflam într-o situație agravată de întuneric, de neodihnă, și poate de impresiile cu care ajungeam la nivelul mării, unde se află orașul, coborînd de la peste trei mii de metri. Un domn vîrst-

nic, din a cărui înfățișare n-am apucat să deslușesc decît un cap neobișnuit de voluminos, s-a oferit să facă o plimbare împreună cu mine, de la periferie pînă în centru, unde se afla garajul — căci trebuise să găsesc un adăpost mașinii, nefiind îngăduit s-o las în fața hotelului, iar pe la parcajele învecinate negăsindu-se loc nici măcar pentru o bicicletă. Însoțitorul mi-a vorbit tot drumul, avînd însă grijă să-mi atragă atenția din vreme cînd s-o iau la stînga, cînd la dreapta, ceea ce-i un mijloc foarte plăcut de a voiaja în necunoscut și în aglomerație. Era pensionar, fost slujbaș în poliție, și cînd a aflat că sînt român, a ținut să-mi spună că îndatoririle slujbei îl duseseră odată în România, dacă nu cumva în Bulgaria, în Jugoslavia sau în Turcia — pe undeva pe acolo. Important rămîne că m-a îndrumat fără greșeală pînă la garaj, cale lungă și complicată, dovedind că, dacă făcea confuzii în ceea ce privește geografia Balcanilor, cunoștea în schimb foarte bine Catania.

N-am amintit la vreme despre ghidul de la Viena, fiindcă nu era un necunoscut, ci un prieten, și nu știam dacă să-l pun în aceeași categorie cu ceilalți. Dar deoarece vreau să precizez cît am mers singur și cît nu, am să adaug și cei patru kilometri străbătuți pe Ring sub îndrumarea lui, din Mariahilferstrasse pînă dincolo de canalul Dunării ; acolo avea un al doilea domiciliu, un mic apartament pentru oaspeți, unde, introducîndu-mă, m-a poftit să rămîn cît îmi place. Îmi plăcea foarte mult, dar n-am stat decît trei zile. Vroiam să ajung în Sicilia.

Distanța parcursă cu toți cei amintiți pînă aici abia dacă depășește o sută de kilometri. Am avut deci destulă șosea, destule ore și zile numai ale mele, așa că, pentru orice neizbîndă nu pot da vina pe nimeni. În schimb, șoferul de la urmă a rămas lîngă mine pînă la capătul drumului și n-a iz-

butit să mă scoată din fire. Eram atît de obosit, încît kilometri întregi nici nu l-am auzit ce spune. La început l-am ascultat cu întreaga mea bunăvoință și voie bună.

— De ce să ne mai oprim? a început el îndată ce pornisem.

— Fiindcă sînt foarte obosit! Nu uita că de ieri dimineață mă aflu pe drum.

— Mai conduc și eu. Vă rog să aveți încredere.

Aveam toată încrederea; un conducător de autocamioane grele, care face transporturi internaționale, trebuia să-și cunoască foarte bine meseria.

— Dacă stau alături, i-am răspuns, obosesc și mai mult.

E adevărat; de cîte ori am făcut un drum ca pasager, fie conducătorul cît de abil, am ajuns la destinație mult mai obosit decît dacă aș fi condus eu, neîntrerupt. Dar la împotrivirea mea se adăuga un factor pe care nu i l-aș fi putut mărturisi fără să mă socotească sucit. Plecasem din fața casei singur; nu avusesem din capul locului această intenție, dar acum vroiam să ajung înapoi fără asistența nimănui; altfel socoteam că ar fi fost un abandon — și tocmai aproape de sfîrșit.

Mi-am adus aminte cum a debarcat în Peru Erich de Bischop, cu pluta remorcată de un torpilor. După plecarea gălăgioasă, sosirea era atît de umilitoare, încît pentru el ar fi fost mult mai bine să fi murit, mai ales că trăise destul. Exemplul este disproporționat, însă umilința de a nu izbuti rănește sufletul unui om în proporție nu cu faptele, ci cu năzuințele lui.

Plecasem de la frontieră pe la ora unu și jumătate. Oamenii de acolo mă sfătuiseră să merg prin Sibiu, apoi pe valea Oltului, deși aș fi preferat malul Dunării pe care voiam să-l mai văd o dată în topografia lui de astăzi. Pe drum, însoțitorul meu s-a asociat cu dorința aceasta, părăsită:

— Pe la Turnu-Severin distanța e mult mai mică.

— Dar n-ai auzit că șoseaua e stricată ?

— Pe cîțiva kilometri nu-i tocmai bună ; restul... Doar am trecut pe-acolo alaltăieri !

— Ia harta și măsoară !

Aveam hărți de toate felurile, cu șoselele kilometrate, dar nu-i trebuiau ; cunoștea distanțele pe dinafară. S-a apucat să facă socoteli în gînd, mișcînd degetele pe genunchi, pînă a ajuns la două cifre finale ; drumul propus de el și dorit de mine oferea avantaje simțitoare în comparație cu celălalt.

— Mergem pe la Turnu-Severin ! am hotărît.

— Și poate nu ne oprim ! a adăugat el insidios. Avem cinci sute de kilometri.

Erau aproape șase sute și mai făcusem o mie în aceeași etapă — dar nu fusese cu mine să vadă. Fiind ora prînzului, s-au trezit în mine grijile gazdei.

— Iată ce este, am spus, eu de obicei nu mănînc decît spre seară. Dacă ți-e foame, oprim unde vrei.

— Nici eu nu mănînc.

— Ești omul meu, atunci ! O să bem o cafea, undeva, mai tîrziu.

După un timp, am avut o tresărire, un gînd venit cu întîrziere, anume că port răspunderea totală a unui om, dacă am convenit să-l iau cu mine.

— Ascultă aici și nu te sfii ! Poate n-ai bani de masă, nu-i nici o rușine. Îți dau eu !

— Vai de mine ! Am cincizeci de lei, uite-i colea. Nici nu mi-ar trebui mai mult.

Fiindcă am ocolit Timișoara, am ajuns curînd la Caransebeș, unde am oprit să iau benzină. Ploua și aici. În fața pompei — nici n-a fost nevoie să bag mîna în buzunar — mi-am dat seama, parcă picat din cer împreună cu ploaia, că n-am nici un ban la mine, în afară de doi-trei dinari și de vreo sută cincizeci de lire.

Mi-ar sta foarte bine să spun că după o clipă de stupoare am izbucnit în rîs și-am rîs de se zgîlțîia mașina. Nu ! Am căzut într-o disperare totală, în care dacă mai era loc de ceva se amestecau furia, umilința, nedumerirea, prostirea, sentimente inegale și contradictorii. Mă aflam fără benzină, într-un oraș unde nu cunoșteam pe nimeni, la sute de kilometri de casă, ploua, venea seara, iar omul de alături, căruia îi datoram ocrotire, mă privea nedumerit, fără să știe cîtă nevoie simțeam în clipa asta de ocrotirea altcuiva. După un timp de gîndire, am recurs la ocrotirea lui.

— Cîți kilometri sînt pînă la Craiova ?

Aveam acolo cîțiva prieteni — mă legam de acest gînd, fără să mă întreb dacă am să-i găsesc și cum, fiindcă nu cunoșteam adresa niciunuia.

— Vreo două sute cincizeci de kilometri.

— Scoate banii ! am spus.

Astfel, după ce îmi invitasem însoțitorul să mănînce pe banii mei, am fost nevoit să iau benzina pe banii lui, douăzeci de litri, cît se cuvenea pentru cei cincizeci de lei. Socotind că mai aveam cîțiva litri în rezervor, puteam ajunge la Craiova, cu condiția de a nu conduce nesăbuit. Cît despre cafea, a trebuit să renunțăm.

Nu mi-a lăsat o amintire urîtă drumul acela greu. Dimpotrivă, a avut darul ca din mic, să-mi trezească gustul aventurilor mari, la care am să rîvnesc pînă la sfîrșit.

Unde șoseaua se bifurcă spre Băile Herculane, mi-a venit să rîd : acum chiar să fi vrut, nu mai puteam să mă opresc aici, fără un ban în buzunar și fără un om cunoscut.

De la noua Orșovă, construită pe înălțimi, deasupra celei care va fi inundată curînd, șoseaua a dispărut, lăsînd locul unei învălmășeli de piatră și de pămînt răscolit. Strecurîndu-mă printre camioane, tractoare, buldozere cu mersul greu și adînc, am trecut pe făgașe lungi, ocolind aci o hîrtoapă, colo un dîmb, dincolo așteptînd să se despotmolească un vehicul

așezat strîmb. Din cînd în cînd, cîteva sute de metri, drumul începea să pară mai bun. Omul meu mă încuraja, în vreme ce eu strîngeam din dinți :

— Acum nu mai avem mult !

Pe-alocuri intram în apă pînă la butuci ; n-ar fi fost nimic dacă aș fi știut ce-i dedesubt.

— Fără grijă ! Am trecut alaltăieri pe aici.

Cred că Dunărea era vînătă — altceva n-aș avea ce să spun. S-a întunecat înainte de a ajunge la Turnu-Severin, un oraș care îmi place în orice anotimp ; de data asta m-am bucurat că însoțitorul meu m-a scos pe un drum lateral și l-am ocolit. Aveam aici amintiri pe jumătate triste, pe jumătate duioase, și nu era timp să le retrăiesc cuviincios, în odaia din fund a unei cîrciumi tihnite, fără mușterii, cu puțin foc în sobă, cu puțin frig în suflet, cu îmbărbătarea unei sticle de vin. Am să mă întorc altădată !

Am trecut prin sate goale, peste poduri și căi ferate — nu mai știu nimic. Pentru această parte a drumului îi sînt recunoscător însoțitorului care a colaborat cu mine ca la raliu :

— Atențiune, curbă la dreapta!... Camion în față!... Frînă ! Curbă la stînga !... Linie dreaptă.

Cunoștea șoseaua și cu ochii închiși.

Pe asfaltul înnegrit de apă, în bătaia ploii necurmate, cu perdele ude peste perdele cenușii în față, privirea, oricît ar fi de indispensabilă, devine un simț secundar, înlocuit de alt simț, pe care nu-l pot numi, fiindu-mi necunoscut. Micșorezi viteza, nu știi de ce, rămîi cu piciorul pe frînă, te apleci în față și deodată vezi o căruță pe dreapta. Nemernicul căruțaș n-are nici o lumină, și nici nu-i pasă ! Între roțile din spate, un cîine jigărit merge prin zloată... Poate sufletul cîinelui emite o undă — altfel n-ai *simți* căruța !

— Atențiune, curbă la dreapta ! Barieră de cale ferată !

Auzeam glasul ca de pe altă lume, dar îl ascultam ca în lumea noastră. Am făcut între timp sărituri la trambulină,

însă cu modestie din ce în ce mai mare, intimidat de poziția indicatorului de benzină.

— Cîți kilometri mai avem pînă la Craiova ?

— O sută.

— Mi-e teamă că nu ajunge !

— Cincizeci !

— Nu, n-are cum să ajungă !

— Douăzeci !

— Ne lasă din clipă în clipă !

Și ploua într-una ! Cine se îndură pe-o vreme ca asta să oprească pe marginea drumului, să scoată furtunul, dacă-l are, ca să-ți dea cîțiva litri de benzină ?

Dar am ajuns și n-am oprit decît la Telefoane. Ploua mai mărunt, mai rar, și lumea umbla forfota pe trotuare. De ce, dacă aveau o casă încălzită, o fiertură ca lumea, un pat moale — și nu le trebuia benzină ?

Prietenul pe care mă bizuiam în primul rînd nu era trecut în cartea de telefoane. Despre alții nu știam mai mult...

E ușor să spun : „M-am dus la revista literară a orașului..." M-am dus, într-adevăr, însă cu cîtă neliniște, cu cîtă îndoială ! Pe cine aveam să găsesc la redacție la ora șapte și jumătate seara ? Și pe unde s-o iau ? Pe cine să întreb de drumul la o revistă literară a unora, cînd pentru Telefoanele tuturor am obținut informații atît de vagi și atît de contradictorii ?

Totuși, am ajuns și acolo — am ajuns pretutindeni — mai aveam să ajung în Cosmos și la mine acasă. În timp ce afară continua să plouă, înăuntru am găsit un tînăr poet craiovean, pe care spre norocul meu îl cunoscusem puțin timp înaintea plecării. După privirea lui uimită și consternată, mi-am dat seama ce mimică aveam, deși puteam să mi-o închipui și altfel.

— Iată, așa stau lucrurile... i-am spus tînărului în cuvinte puține și aglomerate.

Îmi trebuiau două sute de lei, nimic altceva, ca să-mi pot continua drumul îndată. El a dispărut pe uşă şi a lipsit vreo zece minute, ca să revină cu două ceşti de cafea, cum se obişnuieşte cînd primeşti oaspeţi. „Va să zică, m-am gîndit, acum începe conversaţia, taifasul provincial, moartea tuturor elanurilor, mormîntul tuturor speranţelor — condamnarea la sterilitate, nici măcar la moarte !"

— Mai întîi, mi-a vorbit tînărul, cu un calm pe care eu de mult îl pierdusem, ai nevoie de puţină odihnă. Bea cafelele astea ; amîndouă sînt pentru dumneata... Vin îndată !

S-a întors după un sfert de oră.

— Bogdaproste ! i-am spus. Mă simt altfel.

Făcuse rost de bani — puteam să plec mai departe, devenisem deodată foarte grăbit, şi e ciudat, fiindcă nu mă aştepta nimeni acasă... Ba da, trebuia să mă regăsesc pe mine, în fotoliul de lîngă fereastră, ca să reluăm altă călătorie pe care o lăsasem la jumătate.

I-am strîns mîna tînărului şi i-am mai spus o dată :

— Mulţumesc ! Îţi datorez o parte din viaţă !

Şoferul, care mă văzuse coborînd ca o curcă beată, se şi aşezase la volan — vroia să-mi uzurpe tronul, să-mi ia sceptrul şi mantia.

— Ia, dă-te la o parte !

Nu-i venea să creadă. I-am restituit cei cincizeci de lei, la barieră am umplut rezervorul să plesnească, şi mi-am spus cu tot curajul : „Avanti !" — ba şi cu toată îndreptăţirea, fiindcă veneam din Italia.

Din restul drumului ţin minte glasul vecinului :

— Atenţiune, curbă la dreapta !... Curbă la stînga... Frînă !... Acceleraţie !... Camion în faţă !...

Nu erau biciclete, nu mai erau nici căruţe, satele păreau duse pe lumea cealaltă, numai ploaia n-avea moarte.

De la Piteşti înainte a contenit şi glasul. Ultimii o sută de kilometri i-am făcut într-o nouă singurătate. Pe marginile

șoselei se desluşeau grămezi prelungi, şure nesfîrşite de varză. Ploua peste ea de ți se rupea inima gîndindu-te la omul care muncise grădinile o vară întreagă. Atîta varză n-am mai văzut niciodată.

La o barieră de cale ferată, unde am aşteptat cinci minute, am coborît din maşină. Îndată mi s-a părut că orizontul se leagănă, ca în largul oceanului. M-am urcat repede la loc, şi senzaţia neplăcută a dispărut cum am pus mîna pe volan, devenit nu a doua natură, cum se spune, ci prima.

Am intrat în oraş cu viteză mică, recules şi calm. Era ora unsprezece şi jumătate.

— Iată, m-am adresat pasagerului toropit, te-am adus la Bucureşti fără oprire, cum ai vrut. Pentru asta ai să-mi ajuți să duc bagajul sus.

— Bucuros ! Cum să nu !

Ba s-a mai oferit să-mi spele maşina a doua zi şi s-o mai îngrijească din cînd în cînd.

— Pe unde stai ? l-am întrebat cînd treceam pe sub podul Constanţei.

— La Piaţa Chibrit.

Am început să rîd, iar ajuns sus am tras pe dreapta. Cine cunoaşte oraşul, ştie că eram la Piaţa Chibrit.

— Coboară, şi drum bun !

— Păi... Bagajele ?

Mai aveam cinci kilometri pînă acasă.

— Noapte bună !

Oraşul spălat de ploaie era curat şi gol. Mi se părea că adormisem şi mă trezeam odihnit. Ploua, dar aici ploaia era frumoasă... Totul era frumos, spălat, refăcut.

Mi-am dus bagajele sus, nu fără trudă, apoi am băgat maşina în garaj, deşi simţeam mare îndemn s-o las în faţa casei. Era miezul nopţii — se împlinise a treizeci şi opta oră de drum, din care treizeci şi trei ştergătoarele de parbriz

merseseră neîntrerupt. Cînd am oprit, am pus mîna pe ele, le-am cercetat cu mirare şi mi-a părut rău că ne despărţim. Totul mersese, la drept vorbind: pistoane, tacheţi, supape, arbore cu came, pompă de benzină, pompă de apă, frîne — totul, în sfîrşit — ele însă fuseseră la vedere şi-mi spuseseră tot timpul: „Nu-nu, nu-nu !...“ negaţie întoarsă care îndeamnă la drum.

A doua zi, ploaia s-a transformat în ninsoare. Încă o dată în viaţă am sosit tocmai la timp.

Dar cu ce întîrziere plecasem !

II

Nu m-aș fi apucat să scriu aceste gînduri, sau aș fi așteptat mult înainte de a le începe, dacă îndată după întoarcere un prieten nu mi-ar fi dat să citesc o carte de călătorie a unui scriitor american pe care îl iubesc mult și pe care cred că îl iubește oricine știe să citească. Cartea, deși se termină prea curînd, îți lasă putința s-o amplifici și s-o continui în gînd, ceea ce fac de multe ori cînd am timp. Omul, care la vremea călătoriei era un bărbat voinic, a făcut un imens raid prin imensa lui țară, Statele Unite, în dorința de a o descoperi încă o dată. Mi-am dat seama, parcurgîndu-i relatarea, că totdeauna se mai poate spune un cuvînt despre ceva, după ce s-au spus toate.

Ceea ce m-a surprins au fost pregătirile de drum, laborioase și de mare volum, apoi teama de dificultăți și de primejdii, împotriva cărora călătorul a trebuit să gîndească numeroase precauțiuni...

Un prieten m-a întrebat de ce mi-am cumpărat umbrelă — singura mea precauțiune notabilă. N-am putut să-i răspund imediat ; uneori precauțiunile sînt instinctive.

Acum știu : cunoscînd numai arareori din cursul dimineții casa unde o să dorm noaptea, aveam nevoie de un acoperiș,

pe care să-l port cu mine. Era protecția mea sufletească în fața spațiului fără domiciliu, era a doua natură a nomadului — cortul, adăpostul perpetuu și mobil.

*

Aveam intenția sigură, deși neformulată și nedeclarată, de a face o călătorie profesională, dar la limita unde interesul acesta nu umbrește simpla curiozitate omenească și desfătarea. Am început să mă exersez de la primii kilometri, bucurîndu-mă din plin de drum, dar continuînd să caut ceva inedit în peisajul cunoscut pe dinafară. E de neînchipuit cîte semnale poți recepționa într-o zonă care crezi că și-a încetat emisiunea și a fost șters definitiv de pe scala receptoarelor noastre. Drumul pînă la Brașov, bunăoară, cel mai bătut din țară, în vechime ca și astăzi, este cu siguranță și cu mult avans cel mai bătut și dintre drumurile mele. Îi cunosc curbele, pantele, serpentinele, apoi întreg cadrul, pînă la detaliu, avînd repere străvechi în cutare troiță de mult ruinată, sau într-un turn topografic de la cîmpie, sau într-un copac răzleț cu coroana rotată, căruia cîndva i-am dat și un nume. Cîmpul de la nordul Ploieștiului este zona copilăriei mele și primul peisaj prin care am luat cunoștință de existența geografiei. Geografia mea atunci se termina în șoseaua Cîmpinei, marcată de salcîmi și de o linie electrică de înaltă tensiune. Privind de la patru kilometri această limită distinctă, un timp, pe cînd încă nu știam să întreb cu vorbe clare, am crezut că acolo este marginea lumii. Una din primele noțiuni intuite înainte de orice învățătură a fost aceea a finitului, fără dubiu și fără semne de întrebare. Finitul însă depășea puterile mele de a-l explora, așa că, înainte de a avea noțiunea mișcării — cum spuneam altădată — am avut-o pe-a depărtărilor.

Pe la cinci ani poate, cînd m-am încumetat, dar nu dintr-o dată, să-mi străbat geografia pînă la capăt, am văzut că ea

continua — cît, nu-mi dădeam seama ; n-am mai crezut în limite vizibile şi-am început să mă întreb dacă nu există cumva un infinit invizibil, cum mă mai întreb şi astăzi.

Dar atunci m-a zdruncinat mai mult o dramă petrecută puţin timp înainte de sosirea mea acolo : un copil aflat cu vacile la păşune s-a urcat din traversă în traversă pe un stîlp al liniei de înaltă tensiune, pînă ce a pus triumfător mîna pe fir, ca să-şi marcheze sosirea...

Linia aeriană mai există şi astăzi, aproape umilă, cu aceiaşi piloni dinaintea a două războaie, cărora le-a supravieţuit împreună cu mine.

Nu ştiu cîţi copii or mai fi descoperit de atunci moartea prin ascensiune.

Acum, cîmpia se vedea goală, pînă în zarea cealaltă, de unde pornisem în prima călătorie, aşa că nimic nu-mi turbura imaginea vremii aceleia. Aş fi putut să plec pe o şosea mai puţin umblată. Dacă am venit pe aici, probabil am vrut să iau cu mine ceva din alt timp ; n-am făcut rău — aveam ce să iau, şi cred că nici o îmbărbătare nu-i mai bună decît ceva care, durînd din copilărie, dovedeşte că este egal cu noi înşine.

De data asta, infinitul spre care pornisem era mult mai departe ; însemna că îmi cîştigasem dreptul la o lume mai mare.

Întors, pot spune că lumea aceasta mai mare este, în realitate, o lume în creştere. Sper să plec în căutarea noii ei nelimitări. Va fi rău cînd voi crede că a început să scadă.

*

De cîte ori am mers de la Braşov la Sighişoara, mi s-a părut că mă duc la o întîlnire de dragoste. Nu cunosc pe nimeni în oraşul acela, decît pe un agent de circulaţie care mi-a dresat odată un proces-verbal de contravenţie la legea staţionării, şi totuşi, totdeauna mi se pare că mă aşteaptă cineva într-o casă colorată.

Printr-o întîmplare repetată sistematic, șoseaua aceasta îmi apare ca avînd un singur sens de mișcare — numai dusul ; totdeauna, întîmplător, m-am întors prin alte părți. Astfel, știind că de dus m-am dus, deoarece recunosc peisajul în sens unic, mi se pare că am rămas acolo. Nu-i rău ! Orașul îmi place, nu doar prin culorile lui ; în clasoarul meu este locul unde-i bine să te plimbi pe străzi fără nici un gînd, lăsîndu-te stăpînit numai de sentimente. Ele capătă aici culori de toate felurile, ca zidurile caselor, transformîndu-ți sufletul într-un fel de receptor, foarte complex, care percepe imagini și amintiri, iar dincolo de ele măsoară timpul și adîncimea.

Este exact : am venit de multe ori la Sighișoara, și n-am plecat niciodată.

Ca să ajung la ea, am avut de străbătut iarăși munții Perșani, de data asta cu pădurile în perioada lor de colorație maximă. Deși picura, dintr-un cer care ar fi putut să anuleze priveliștea, pădurea triumfa asupra lui aproape impertinentă. De la verdele ud pînă la roșul de sondă incendiată, toate culorile acestea finale izbucneau cu atîta vigoare și prospețime, de parcă vesteau o naștere, nu o moarte. E un paradox al naturii, pe care nu l-am înțeles pînă astăzi...

La capătul a ani și ani de temeri aduse de sfîrșitul verii, am ajuns să cred că, între toate anotimpurile, toamna este cea mai frumoasă. După ce dă produsele pămîntului, grînele, legumele, fructele și vinul, ea mai are de dat și culorile.

Erau toate, chiar și violetul, arătînd sursa de inspirație a omului care își înfrumusețează casa și orașul ; lipsea numai culoarea albastră. Aceea din ce colț al naturii a fost luată ? N-o vedeam în nici o parte, pînă ce mi-am dat seama că este culoarea cerului, răsfrîntă apoi în rîuri și ape, absentă atunci, în ziua ploioasă.

•

Am ales în continuare drumul prin Tîrgu-Mureș, fiindcă-i un oraș pe care l-am străbătut de puține ori, dar mi-a plăcut

în fiecare rînd şi nu m-a dezamăgit niciodată, deşi mai totdeauna cînd m-am oprit acolo, nimerindu-se să fie toamna, ploua sau era vreme noroasă. Strada principală, care nu ştiu şi nici nu-i nevoie să ştiu cum se cheamă, e mărginită de clădiri serioase — nu vreau să spun nici sobre, nici severe. Treaba aici, de la temelii pînă la mansarde, nu s-a făcut după inspiraţii disparate, ci într-un spirit comun, care te obligă să le priveşti gînditor şi cu gravitate. Cîteva clădiri noi, deşi nu îşi ascund anul naşterii, se integrează în stilul străzii într-un chip pe care l-aş numi, cu corespondentul vizual pe care nu-l cunosc, al auditivului dodecafonic. Îmi place nespus de mult şi peluza cu flori din mijlocul străzii principale, deşi această podoabă rămîne provincială.

Într-un rînd, am urcat pe dealul unde-i facultatea de Medicină. De multe ori după aceea, în evocările mele, l-am confundat cu dealul Copoului. Deoarece confuzia sau suprapunerea continuă şi astăzi, trebuie să cred că există aici o înrudire. Impresia s-a reconfirmat mai tîrziu, în alt punct al oraşului. A fost singura dată cînd, deşi tot toamna, am avut norocul să ajung la Tîrgu-Mureş într-o zi cînd nu ploua, şi cerul era senin spre toate zările, în afară de miazănoapte, unde se ridicau aburii prăfuiţi ai unei uzine chimice ; acolo, pe vremea copilăriei aş fi spus că se fabrică negura, care încă nu-mi fusese explicată meteorologic.

Indiferent ce s-ar întîmpla mai tîrziu cu oamenii datorită cărora ziua de atunci mi-a rămas foarte caldă în amintire, n-am s-o reneg, ci am să-i caut sau am să-i născocesc alt farmec, dacă va fi nevoie. Atunci am descoperit încă o înrudire a oraşului, care e aproape o metropolă, cu ceea ce rămîne patriarhal, desuet, blînd şi plin de poezie în metropola moldoveană. La capătul unei străduţe înguste şi liniştite, deşi se află aproape de gară, trepte de piatră duc pe o colină unde

ai crede că sînt numai vii, grădini și livezi, așa cum pare din vale. Nespus de bine s-ar potrivi pe această înălțime bojdeuca de la Iași, cu toată aparenta neînrudire a suburbiilor. În seara care a urmat frumoasei zile de toamnă, m-am plimbat pe străzile provinciale care prelungesc orașul deasupra colinei. Lipseau numai felinarele de gaz, ca să mă cred într-un tîrg de odinioară. La opt seara, lumea era adunată prin case, nu mai pleca și nu mai venea nimeni, nu se auzea decît un cîine ici-colo hămăind de după șipcile gardurilor, în vreme ce o pisică îți tăia drumul, zbughind-o după treburile ei nocturne. Fluierele locomotivelor în gară, iar mai departe rumoarea orașului păreau neverosimile.

Dar multe, dacă nu toate impresiile mele acumulate acolo păstrează o senzație de plutire și de vis, visul dinspre ziuă care te face să te trezești nedumerit și zîmbind.

Fiindcă din Italia m-am întors prin altă parte, am simțit nevoia, curînd după sosire, să mai trec o dată prin Tîrgu-Mureș. Acum s-a nimerit să fie ploaie și lapoviță, sub care n-am mai recunoscut nimic din celelalte rînduri. Totuși, am micșorat viteza în fața străduței închise în fund cu trepte, și numită atît de nedrept Piatra de Moară, nedrept de vreme ce urcă așa cum încep zborurile. Cu alt prilej am să mă duc iarăși, cu bucuria clipei cînd îmi plătesc datoriile, chiar și pe acelea abolite.

•

Pe același drum, plouat încontinuu, am ajuns din urmă, la un urcuș dinspre Turda, un vehicul ciudat — și în el o arătare ca de pe altă lume. Vehiculul nu era nici cotigă, nici sanie, nici căruță; presupun că mergea pe roate, dar nu le-am văzut; în închipuirea mea a rămas impresia că aluneca pe o pernă de aer. Cum tocmai depășea un pieton, iar eu claxonasem anunțîndu-mi sosirea, arătarea, aflată în spa-

tele celui ce mîna calul, a scos în afară o mînă uscată, avînd în locul degetelor parcă niște gheare, și mi-a făcut semn să aștept, cu o autoritate imperioasă. Gestul acesta obișnuit în regulile de circulație avea atîta nerv și precizie în intenția lui poruncitoare, că nu se potrivea de loc cu arătarea, ceea ce m-a făcut să micșorez viteza ca să văd mai bine. Era o ființă de speță umană și feminină, după semne primordiale, dar, în mantaua de ploaie de material plastic, transparent, lăsînd să i se vadă uscăciunea apropiată de mumifiere, cu chipul supt, pămîntiu și pergamentos, cu privirea sticloasă, părea o vrăjitoare imaginată. Vehiculul neobișnuit întărea impresia pînă la desăvîrșire, așa că în clipele următoare, amețit puțin de lungimea drumului, de ploaia necontenită și de mișcarea permanentă a ștergătoarelor de parbriz, mi s-a părut că merg, împreună cu echipajul lăsat în urmă, la o întrunire a personajelor din basme, unde aveam să le întîlnesc pe toate, începînd cu Zmeul și sfîrșind cu Sfînta Vineri.

*

La Cluj nu m-am oprit decît să scriu o carte poștală, adăpostit sub o streașină. Mai tîrziu, trecînd prin orașele Italiei, dintre care pe multe trebuie să le escaladezi, aflîndu-se la înălțimi aproape improprii felului de viață și de mișcare ale omului, mi-a venit în ochi imaginea calmă a Clujului, așa cum se vede de sus, așezat fără teamă într-un fund de vale, pe unde merge Someșul.

Am scris în altă parte și repet, fiind o impresie statornică, nedezmințită măcar în spațiul nostru, că omul, cînd vrea să poposească, întîi caută apă, apoi aprinde focul.

Nimeni nu va putea spune că în ținuturile noastre a lipsit primejdia atacurilor vrăjmașe și a jafului. S-au clădit și la noi cetăți, mai de lut, mai de piatră, după felul locului. Dar dacă pe acolo pe unde erau înălțimi cetățile s-au așezat la

creastă, poporul în schimb şi-a făcut sălaşul în vale. Înainte de a crede în existenţa absurdului, cred în logica fiecărei fapte a omului. Probabil că există o explicaţie în aşezarea lui pe înălţimi, şi prima ar fi nevoia de apărare ; n-o pot duce pînă acolo încît să înţeleg pe deplin de ce oraşul Enna, în centrul Siciliei, s-a clădit la altitudinea unde de obicei îşi fac cuib vulturii, la fel ca atîtea altele, ca sălaşul sfîntului Francisc de la Assisi sau ca San Marino, ciudata capitală a şi mai ciudatei republici de pe teritoriul Italiei. E drept că un oraş care s-a aşezat încrezător pe malurile unei ape a avut de suferit groaznic, în anii apropiaţi, de pe urma revărsărilor catastrofale. Nu ştiu însă dacă pagubele pricinuite de inundaţii au fost mai mari decît cele pricinuite de bombardamentele germane în vremea ultimului război mondial. Florenţa toscană, ca atîtea alte Florenţe din lume, ar fi fost bombardată şi mai rău, după exemplul deplin de la Monte Cassino, dacă ar fi fost aşezată defensiv pe o înălţime inexpugnabilă...

Am purtat mai pretutindeni imaginea aceea a Clujului, mai ales că era penultimul oraş mare din ţară străbătut la despărţire, şi nici el nu-i fără urme în amintirile mele. Adesea, privind un vitrou de catedrală, din care am văzut cu sutele în Italia, mi-am amintit pe cele ale catedralei clujene, proiectînd pe lespezile interioare, în culori calme, razele oblice ale unui soare strălucind cu violenţă. Vitrourile mi-au apărut ca un filtru între nevoia de reculegere a omului şi agresivitatea naturii.

Nu sînt porumbei la Cluj, în piaţa catedralei, sau lipseau în trecerile mele. Îmi amintesc în schimb că am urmărit trezirea vrăbiilor şi zborurile lor în zorii unei zile reci, dinaintea iernii. În copacii de pe o latură a pieţei, şi numai acolo, erau tot atît de multe, adunate la fel ca la Bucureşti, în copacii de lîngă Universitate. Fenomenul are o vechime de numai cîţiva ani şi se pare că nu e greu de descifrat, oricît ar părea de enigmatic. Încercînd un refugiu sau o inutilă apărare în

masă, vrăbiile se adună astfel ca să scape de atacurile bufnițelor venite de la cîmp, în căutare de hrană, după una din crudele și fireștile legi ale naturii. Numai că, victime sigure, n-o să poată rămîne prea mult timp nedescoperite și nici n-au să poată primi la infinit protecția orașului...

Se trezesc o dată cu începutul cel mai firav al dimineții, dar nu pleacă numaidecît și nu toate deodată. Întîi, vreun sfert de ceas, fac multă gălăgie, în creștere, ceea ce poate să fie un sfat al obștii, însoțit de contradicții și ceartă. Cînd la răsărit cerul se înroșește peste acoperișurile caselor, își ia zborul prima escadră, cîteva sute de vrăbii, fără formație, strînse grămadă, și pornesc într-o anumită direcție. Între timp, ciripitul continuă, diminuat numai în proporție cu micșorarea numărului de glasuri. N-am stat să cronometrez plecările, ceea ce cred că ar fi fost profitabil prin constatarea că unele vietăți s-ar putea să aibă noțiunea timpului mai precis decît omul. Impresia păstrată în dimineața aceea este că stolurile plecau la intervale măsurate, poate la cincisprezece secunde unul de altul, fiecare în altă direcție și fără nici o șovăială. Curînd au acoperit toate punctele cardinale, ca o rozătă a vînturilor aruncată în aer. Presupun că se duceau după hrană, dar a spune numai atît e prea simplu și prea puțin. Îmi pare rău că n-am avut niciodată prilejul să asist la întoarcere... La București, mai tîrziu, într-o noapte, am fost martor la atacul bufnițelor ; e agil — și macabru.

Oradea pentru mine nu este doar un oraș îndepărtat, sau un punct înainte de frontieră ; prin convenție personală, datorită așezării, este un simbol al plecărilor. De multe ori, aflîndu-mă pe drum și fiind într-o dispoziție specială, pe care ți-o dă uneori liniștea din suflet armonizată cu asfaltul, cu motorul și cu volanul, toate alcătuind voluptatea deplasăril, mi s-a întîmplat să gîndesc, sau să spun, dacă era cineva lîngă mine : „Acum aș merge pînă la Oradea." Formularea aparține alt-

cuiva ; am socotit-o elocventă şi mi-am însuşit-o cu îngăduinţa autorului.

Visez să merg odată fără oprire de la Constanţa, port la Marea Neagră, pînă la Oradea, port la Europa Centrală. Nu-i mare lucru şi mă întreb de ce nu voi fi făcut aşa pînă astăzi ; satisfacţia cred că ar fi amplă. Putem să mergem uneori către un miraj, cu un amestec de sentimente : curiozitate, nerăbdare, speranţă, nelinişte, durere şi bucurie. Pînă unde or creşte oare aceste sentimente, cînd te mişti între două miraje ?

Aşa cum plănuisem, în prima noapte am rămas la Oradea. M-am plimbat puţin înainte de cină, puţin după aceea, am recunoscut străzile bătute altădată, am trecut prin faţa poştei, fără nici o treabă, numai fiindcă de aici pleacă şi vin mesajele.

La hotel, o funcţionară îndatoritoare m-a învăţat o frază în limba maghiară, pe care o socotisem indispensabilă : „Kerem sepen, ozut Budapest ?" Ceea ce însemna : „Vă rog frumos, drumul spre Budapesta ?" Cu o variantă : „Kerem sepen, ozut Beci ?" Adică : „...drumul spre Viena ?" E puţin ciudat şi-ţi dă un sentiment de teamă, pe lîngă unul de putere, să ştii că ştii numai aceste cuvinte pentru o ţară întreagă, să ştii că nu-i nevoie să ştii mai multe...

Am adormit greu, gîndindu-mă că de-aici începea ineditul, dacă exista ceva inedit ; dacă nu, trebuia să-l născocesc.

Poate era inedit să străbat o ţară de la un hotar la altul, fără oprire. Intenţia premeditată — şi respectată pînă la capăt — n-avea nici o logică, nici scuză, mai ales că-mi place Ungaria, iar Budapesta îmi stîrneşte admiraţie. Făcea parte din acele hotărîri pe care le iau cîteodată numai spre a dovedi că pot să le duc la îndeplinire. Ele nu sînt un program, ci o temă. Programul implică o anumită rigliditate ; tema permite să fie dezvoltată, crescînd din ea însăşi pînă la capătul realităţii, de unde poate trece şi în fantastic.

Am pornit înainte de a fi pe deplin dimineaţă, pe o şosea udă şi alunecoasă. La staţia de benzină dinaintea frontierei,

mi-am umplut rezervorul și astfel știam că pot merge peste cinci sute de kilometri, atît cît aveam nevoie să ajung la Viena. Omul de la benzină, examinîndu-mi mașina goală, a sfîrșit prin a-și exprima nedumerirea :

— Plecați singur ?

— Da.

— Păcat !

Atunci am tăcut ; astăzi răspund : nu !

La fel m-au întrebat la frontieră și grănicerul, și vameșul — și, dincolo, la unguri, asemeni. Simțeam cum începe să crească în mine o personalitate nouă — și însoțit de ea mi-am început drumul între cele două hotare. N-am avut nevoie să întreb pe nimeni „Ozut Budapest ?" ; șoseaua era foarte bine marcată. Prima întîlnire în dimineața aceea a fost cu o turmă de vaci și capre, care ocupau toată șoseaua cu o indisciplină necorectată de nimeni, căci le mîna, neajutorată, o femeie bătrînă. De obicei, în asemenea ocazii îmi cam ies din fire, socotind că mi se uzurpă o prioritate, șoseaua fiind în al doilea rînd pentru animale și în primul rînd pentru automobile. Am avut și un conflict odată cu o vacă pe care o tot claxonam la un pas de ea și nu voia să se dea la o parte. Am fost nevoit, pînă la urmă, să o înghiontesc puțin și cu multă precauțiune — adică am atins-o peste picioare cu bara de direcție, care nu m-a protejat în nici un fel mai pe urmă, fiindcă vaca, fără să se înfurie și fără să-și schimbe drumul, placidă și imbecilă, mi-a spart un far și mi-a strîmbat aripa, proptindu-se cu șalele în botul mașinii. De atunci sînt mai precaut, aștept pe marginea șoselei să se milostivească vacile, sau văcarul...

De data asta, în loc să mă înfurii, am oprit, am deschis geamul și aplecîndu-mă în afară am zîmbit cu amîndoi ochii și cu întreg obrazul. Atunci mi-am dat seamă că totul merge altfel și cu lumea exterioară, și cu mine. Am notat undeva : „A zîmbi de dimineață înseamnă a-ți asigura o zi bună". A fost adevărat aproape pînă la capăt. În orice caz, femeia bă-

trînă care mîna cireada mi-a răspuns cu un zîmbet de recunoştinţă — şi poate că mi-au zîmbit şi vacile.

În Ungaria n-am mai avut altă întîlnire şi n-am văzut mai nimic în afara şoselei. La Budapesta am ajuns pînă în centru, luîndu-mă după indicatoare destul de vizibile, plasate cu gîndul într-adevăr inteligent şi omenesc de a folosi nu administraţiei comunale, ci celui care nu cunoaşte drumul. M-am oprit o singură dată, în faţa unei răspîntii, ca să mă informez de a doua direcţie, fără să opresc motorul şi fără să cobor din maşină : „Ozut Beci ?" Probabil pronunţia mea schimba înţelesul cuvîntului ; omul interogat, deşi binevoitor ca fizionomie, a ridicat din umeri. În clipa aceea, urmărindu-i mişcarea, deasupra lui am văzut o placardă albastră, cu o săgeată care îmi arăta, neechivoc, drumul spre Viena.

Am demarat cît se poate de repede ; cred că un sfert de minut nu se cheamă oprire.

O autostradă veritabilă, cu patru benzi de circulaţie şi cu peluză mediană care-ţi dă atîta confort şi atîta siguranţă, m-a scos din suburbiile Budapestei şi m-a lansat în pusta apuseană a Ungariei, pe care am străbătut-o în mai puţin de două ore, ceea ce nu pornea dintr-o intenţie de record, ci din grabă reală.

Îmi mai luasem o temă între aceste hotare : să străbat ţara fără a avea în buzunar nici cea mai neînsemnată monedă maghiară. Am notat gîndul cu emfază : „A călători fără parale..." Proporţiile modeste ale performanţei, amplificate în suflet, mi-au dat un orgoliu care persistă, făcîndu-mă să mă întreb dacă experienţa nu poate fi repetată la o scară mai mare.

Nu mă interesa Viena la data aceasta şi n-aş fi făcut haltă dacă n-aş fi avut prieteni acolo. În ajunul plecării le-am telefonat să-mi anunţ venirea.

— Deci cînd soseşti ?

— Sîmbătă dimineaţa plec din Oradea. Presupun că am să ajung pe la ora două după-amlază.

— Imposibil ! Poate pe la şase.

— De ce ? Nu mă opresc nicăieri.

— Oricum !

Nu puteam să admit presupunerea lor, deşi în ultimul an făcuseră de multe ori acelaşi drum. „A pleca dimineaţa" pentru un om înseamnă zorii zilei, pentru altul ultima oră înaintea amiezii ; pentru unul „a nu te opri" are sensul deplin al cuvîntului, pentru altcineva înseamnă să nu se logodească sau să nu se însoare pe drum.

— În orice caz nu după ora două !

— Te aşteptăm de la patru înainte !

Aceasta a fost neînţelegerea care m-a făcut să rătăcesc trei ceasuri pe străzile Vienei, aşteptînd ca prietenii mei să vină acasă. Era două fix cînd sunam la uşa lor, unde nu mi-a răspuns nimeni ; oamenii aveau slujbe şi afaceri, şi nu puteau să le abandoneze doar pentru o afirmaţie. Iar ora două pe ceasornicul meu însemna ora unu la Viena, diferenţă pe care uitasem s-o punem la socoteală.

Şi aici, ca mai pretutindeni pe urmă, am intrat în oraş la vremea aglomeraţiei maxime. Cînd pleci dimineaţa, amiaza cade mereu cam la sfîrşitul unei etape.

Eram singurul pe şosea în mers spre Viena, sîmbătă, cînd toţi care pot fug de acolo. Maşinile, venind din faţă, întîi răzleţe, apoi mai dese, apoi înşirate una în spatele alteia, s-au transformat într-o masă parcă sudată în apropierea oraşului ; în suburbii s-au lăţit pe două şiruri, iar mai încolo pe trei şi patru, fără intervale, fără distanţe, puse la presă, capabile să se depăşească şi prin aer, călare unele pe altele, pe jumătate demente.

În circulaţia pe şoselele acestea şi în metropole există un prag (pe care l-am descoperit şi a trebuit să-l trec eu însumi o dată ce mă aflam pe banda rulantă), de unde începe neurastenia. Am simţit-o, cu simptomele descrise de neurologie, ori de cîte ori mă îndreptam spre oraşele mari ; ea creştea, acoperin-

du-mă de neliniște, descurajare și tristețe, pe măsură ce rămîneau mai puțini kilometri. Descreștea cînd găseam un loc de parcare, și dispărea cu totul dacă izbuteam să-mi adăpostesc mașina într-un garaj, de unde nu putea să mă mai izgonească nimeni, ca să mă arunce iar pe banda istovitoare.

Artera pe care intram în Viena știam că ajunge la Ring, bulevardul circular al orașului ; nădăjduiam că l-aș mai putea recunoaște. Am traversat mai multe căi largi semănînd cu Ringul, încît, cuprins de îndoieli, am lăsat deoparte vagile amintiri topografice și m-am încredințat instinctului, luînd-o la stînga, undeva unde nu recunoșteam nimic, dar unde simțuri ascunse acționaseră asupra volanului, ca un servopilot electronic. Mă aflam pe Ring, și poate că nu din întîmplare ; natura noastră e mai înzestrată decît credem, și dacă n-o dereglăm apăsînd pe butoane inutile, ne scoate de cele mai multe ori acolo unde trebuie. Sînt obligat să afirm că în fluviul acela de automobile, revărsat, furios și haotic, nu știu cum am ajuns la destinație. M-am pomenit în fața casei căutate, la treizci de metri de intersecția cu o arteră care părea un autodrom în plină competiție — pe unde venisem de altfel, de unde scăpasem, s-ar spune mai bine. Competiția nu era însă sfîrșită nici în acest colțișor calm, ca o străduță de provincie ; după reguli de circulație marcate vizibil, nu puteam rămîne, unde mă aflam, mai mult de o oră.

Neștiind cît vor întîrzia prietenii, m-am dus la colțul străzii, în marginea autodromului numit Mariahilferstrasse și pe unde mersesem cu tramcarul odată. Acolo se afla un polițist ; bănuiam că aștepta să mi se termine ora de parcare. I-am spus, în puținele fraze pe care le pot înjgheba în limba lui, că vin de departe și sînt obosit, și așa și pe dincolo, și nu mai știu cum, și să mă lase încă un ceas, — altfel unde să mă duc ?

Pesemne arătam atît de nefericit, că mi-a îngăduit să stau cît de mult.

— Dar dacă vine altcineva în locul dumitale ?
— Nu ! Pînă diseară sînt eu aici !
— Mulţumesc pentru hatîr !

M-am dus departe pe Mariahilfestrasse, pe vremuri o înşiruire de prăvălii populare, transformate acum în magazine de lux. Nu-mi place să fac cumpărături, n-am pricepere, nici fantezie, nici simţ practic, uit totdeauna ce mi-ar putea fi de folos şi mi-aduc aminte cînd e prea tîrziu. În schimb mă desfată să privesc vitrinele, de orice fel, chiar dacă ar fi cu obiecte destinate fiinţelor de pe alte planete. Aici abundau lucrurile trebuitoare oamenilor de pe planeta noastră, etalate cu un lux şi un rafinament care m-au demoralizat în starea mea de atunci, abia descins în mijlocul acestei străluciri. Mai tîrziu am observat că nu păream mai ponosit decît oamenii îmbulziţi pe trotuar, cărora le erau destinate obiectele magice. Ai spune că lucrurile odată vîndute se şifonează... Pe urmă, dacă te uiţi mai bine, descoperi că o bună parte din vitrine nu îţi iau ochii decît cu ecranul fermecat, cristalul care le desparte de ochiul privitorului. Apoi, nimic nu-i aruncat la întîmplare, şi orice obiect expus, spre a-şi găsi cumpărătorul mai întîi se dichiseşte, se apretează, se calcă, se lustruieşte.

Asupra acestor reflecţii care îmi redădeau încrederea în înfăţişarea mea, m-a prins ploaia, şi-n ora cît am stat sub copertina de pînză a unei vitrine, am urmărit trecerea automobilelor, de data asta ca din tribună. Circulaţia, chiar sîmbătă după-amiază, este aprigă şi fără repaus ; mulţi renunţă la regulile de circulaţie, în afara celor primordiale, bunăoară de a nu urca pe trotuar sau pe acoperişurile caselor — şi fac după cum îi duce capul. La unele străzi laterale nu sînt semafoare ; acolo trebuie să aştepţi mult şi cu sînge rece ca să-ţi găseşti un loc în şir, sau printre şiruri, sau peste ele, mai ales dacă vrei s-o iei la stînga, tăind fluxul revărsat din acea parte.

Prietenii mei, sosiți fix la ora patru, au fost surprinși să mă găsească așteptîndu-i în fața casei. La cordialitatea și căldura pe care mi-au arătat-o, grăbindu-se să se scuze în fel și chip că nu fuseseră acasă mai devreme, le-am răspuns cu o cordialitate egală, mințindu-i că picasem abia în clipa aceea.

Și după o primire care m-a făcut să nu-mi displacă Viena, unde nu aveam de ce rămîne, iată-mă din nou singur, instalat într-o garsonieră confortabilă, la etajul al patrulea al unui bloc nou și elegant, pe o stradă pe care și-o fi memorat-o mai bine mașina, fiindcă a stat înțepenită acolo trei zile, în vreme ce eu străbăteam orașul cu piciorul, reconfirmîndu-mi plăcerile acestui străvechi mijloc de deplasare.

N-am avut nevoie de multă odihnă ca să fiu apt pentru tradiționalul chef în Grienzig, unde eram invitat de gazde. Este petrecerea obligatorie de sîmbătă seara a Vienei, și Grienzig-ul a rămas singurul loc unde se îngrămădește lumea, dar nu mai seamănă decît prin nume cu ceea ce avea atît de atrăgător altădată. În vreme ce în oraș restaurantele sînt mai mult goale, aici abia găsești o masă, deși ospătăria s-a extins, aproape fiecare locuință devenind o locantă. Viticultorii din preajmă au voie să-și desfacă producția pe această cale, dar se pare c-o desfac și pe a altora, din alte locuri, fiindcă nu se mai sfîrșește. Se bea vin din butoi, Heuriger, în pahare de sticlă cu toartă ; numele vinului s-a extins asupra petrecerii. Vinul alb mi s-a părut prea acid, vinul negru, prea bazic. Mîncarea, limbă fiartă, înroșită poate cu boia de ardei, n-avea nici un gust. Muzica, taraf vienez, își pierduse gustul de demult, și nu putea găsi altul. Totul era cam fără gust în locanta unde amfitrionii mei se luptaseră să găsească un loc bun, în odaia cea mai spațioasă. Pe lîngă toate, mai era și-o nuntă, ocupînd masa lungă din fund. Mireasa, în alb, cu capul mare, cu obrazul semănînd cu limba dată prin boia de ardei, avea o fizionomie de căpcăun satisfăcut. Mirele de lîngă ea, sau de la adăpostul ei, căci era

mai tînăr şi mai firav, părea un viţel fiert fără sare şi fără nici un condiment.

Dar e veselie — se cîntă, se ciocnesc paharele, se fraternizează, în dorinţa de a petrece cu orice preţ, cît mai bine şi cît mai mult. Destinderea aceasta de la sfîrşitul săptămînii începe, după cum mi s-a spus, de pe la cinci după-amiază; în schimb, nu mai durează pînă în zorii zilei ca în vechiul Grienzig. La miezul nopţii, chefliii sînt doborîţi.

De aici, în tovărăşia unor cunoscuţi, am mers la un pahar de whisky, foarte bine-venit, într-un apartament uriaş şi aproape abandonat, la nu ştiu ce etaj al unui vechi imobil de raport, cam lugubru în tăcerea străzii, unde la ora aceea nu mai mişca nimic ; era imposibil să redescoperi oraşul de peste zi.

Amfitrionii mei vin în acest apartament numai din cînd în cînd, fiindcă s-au mutat în Germania, migrînd spre apus.

— De ce nu-l închiriaţi? am întrebat.

Rîs amar :

— Cui ?

Într-adevăr, cui îi trebuie o casă ca pe vremea lui Franz Josef, împărţită nelogic şi neconfortabil, cu camere multe, mari, înalte şi friguroase, cu coridoare şi dependinţe inutile, iar pe deasupra, poate, şi cu fantome ?

Acum oamenii se întorseseră cu intenţia nu de a închiria apartamentul, ci de a-l vinde, împreună cu tot imobilul de a cărui proprietate se bucurau, dacă se poate spune aşa — dar nu aveau speranţa să găsească repede un cumpărător. Nu am putut şi nici nu aveam intenţia să duc investigaţia mai departe ; asupra acestei case mi s-a părut că bate un vînt de neîncredere şi nesiguranţă. Şi apoi e aici ceva rămas mult în urmă, în imposibilitate de a cîştiga timpul pierdut. Mi se pare că istoria cea mai greu de trăit e a propriului tău veac.

Un ceas mai tîrziu străbăteam pe jos cele cîteva sute de metri pînă acasă. Dacă între timp tăcerea putuse să progreseze, oraşul murise mai mult.

*

Paharul de whisky n-a fost suficient ca să anuleze efectul vinului din Grienzig, aşa că m-am trezit cu o mică durere de cap. La nouă şi jumătate, nu eram pe deplin dezmeticit, au venit gazdele şi mi-au adus un bilet al agenţiei de voiaj pentru turul oraşului în autocar : plecarea la două şi jumătate, din faţa Operei. Iată-mă redus la condiţia de turist !

Pînă la ora indicată, îmi pusesem în gînd să mă duc în Prater, să văd ce mai pot găsi din el, după ani în care atîtea s-au tocit, dacă nu s-au pierdut pe drum. Praterul este o naivitate zgomotoasă ; ai nevoie de asemenea naivităţi, cînd e prea greu de suportat tăcerea din tine.

Am renunţat, fiindcă deschizînd aparatul de radio am dat peste concertul tradiţional de la ora unsprezece, prin care am putut să-mi justific lenea. Şi-apoi mi se părea că ascultînd un concert simfonic aici, casa devine mai personală, acoperindu-mi nevoia căminului, renegată din cînd în cînd. Aplauzele la venirea dirijorului mi-au înviat amintiri şi imagini vechi ; cîteva clipe am fost emoţionat de decor, pe urmă mi-am dat seama că nimic în mine nu mai are nevoie de el ; nu mă mai ispiteşte o sală de concert. Cu toată imperfecţiunea reproducerii, prefer să ascult muzica la mine acasă, cel mai bine fără să văd pe cineva şi fără să mă examineze nimeni. Cu anii, m-a năpădit o pudoare, că nu-mi pot arăta emoţia în public ; e o stare de spirit mult prea intimă.

Micul apartament unde se petreceau acestea, „studio", cum se spune astăzi, reprezintă exact ce îi trebuie celui care trăieşte timpul nostru şi îl percepe, adică este un om modern. Amintirea apartamentului de astă-noapte mă urmărea ca un film de groază.

Aici, vestibulul spaţios adăposteşte şi bucătăria, cu plită electrică, spălător, frigider, rafturi, sertare şi dulapuri disimu-

late sub o cortină de-a lungul unuia din pereți. Aerul e absorbit prin plafon ; la baie, asemeni. O singură cameră fără dulapuri (suplinite de vestibul), de vreo patru metri și jumătate pe cinci, înfățișează nevoia de spațiu interior pentru un om care stă acasă mult mai puțin decît se stătea pe vremea cînd s-a construit obsedantul apartament de astă-noapte. O fereastră largă acoperă aproape tot peretele dinspre stradă. Acoperișul casei de peste drum taie în două cerul cenușiu. Fiindcă-i o linie dreaptă, paralelă cu marginea ferestrei, dînd naștere unui cadru, nu-i urît.

E calm afară, în mine la fel ; mă aflu la Viena, dar aș putea să mă cred oriunde — nimic în decor nu-mi stingherește imaginația, și nu-i lîngă mine nici alt om care să-mi impună realitatea lui.

Dacă n-aș fi singur, n-aș putea face ce vreau... Să fac ce vreau ? La ora două și jumătate trebuie să vizitez orașul în autocar !

Faptele s-au petrecut așa cum prevăzusem, sau chiar mai rău, dar nu regret că m-am dus ; nu regret niciodată nimic din ceea ce fac, decît dacă produc o pagubă cuiva. N-am păgubit pe nimeni plimbîndu-mă două ore în autocar, cu opriri din loc în loc și cu explicații scurte din partea unui ghid care, știindu-și lecția pe dinafară, o debitează absent și monoton, încercînd s-o condimenteze cu vreun comentariu spiritual sau cu o glumă ; nu rîde nimeni. Viena mi s-a părut veselă în după-amiaza aceea de duminică — toți oamenii din autocar mi s-au părut foarte triști.

Nu vezi și nu înțelegi nimic ; e un traseu informativ, pe care eventual să-l adîncești ulterior cu propriile tale puteri. Singura oprire la Schönbrun, care merită să fie văzut — și chiar de mai multe ori. Aici găsești unul din cele cîteva modele mondiale ale grandiosului inutil... Peste o mie de încăperi ! La ce au folosit ?

Rece, modestă, neimperială camera unde a fost găzduit Napoleon ; un pat sobru, în colţ. Tristă camera micului rege al Romei, născut fără rost şi mort fără noroc. Un canar împăiat: se spune că a fost singurul prieten al acestui nefericit Pui de Vultur, numit aşa parcă în batjocură, fiindcă n-a zburat niciodată.

Ceva mai departe, camera Mariei Tereza, poate camera preferată — altminteri tot palatul era al ei. Cu pereţii îmbrăcaţi în lemn de trandafir, cu miniaturi încrustate aduse de la Stambul, încăperea a costat, se spune, echivalentul a un milion şi jumătate de dolari ! Ce înseamnă lemn de trandafir, miniaturi de la Stambul, ce înseamnă Maria Tereza, ce înseamnă dolari ?... Parterul şi etajul al doilea rămîn închise ca şi în alt rînd cînd am trecut pe aici. Despre cuprinsul lor ghidul nu suflă un cuvînt. Dacă împăraţii îşi duceau viaţa la primul etaj, cel vizitabil, unde există camerele lor de noapte şi de zi şi pentru felurite ceremonii, ce mai putea fi deasupra şi dedesubt ?

În spatele palatului, departe, pe colină, Glorieta, pavilion de fantezie, se profilează destul de curat pe cerul înseninat după amiază. Parcul, în stil francez, care se întinde pînă la poalele colinei, este poate tot ce-i mai frumos în acest complex imperial. Pe-aici s-au plimbat împăraţii, capetele încoronate, prinţii, marii duci, cancelarii, eminenţele cenuşii, către acest loc s-au îndreptat privirile Europei într-un timp... Acum toţi şi toate ale lor s-au dus. Ce mai căutăm în trecut ?

În faţa palatului, curtea presărată cu pietriş mărunt unde vor fi răsunat fanfarele, vor fi fluturat steagurile şi penajele regimentelor de gardă imperială, e plină de turişti rătăciţi, cu gura căscată. În faţa porţilor pe unde au trecut caleşti, aşteaptă autocarele, iar printre ele mişună mulţimi de bîlci.

Pe unde o fi fost frontul turcilor care au asediat oraşul ?

În faţa Universităţii — tăcută, împietrită, severă, neturburată de afluxul duminical al populaţiei — privesc treptele

de piatră ; nu ne sînt străine : pe-aici a urcat Eminescu, dintr-o parte, Blaga din alta și poate că s-au întîlnit la mijloc, în ușa centrală. Iar cînd au coborît, poate erau împreună și își continuă astfel drumul pînă în zilele noastre...

Pe la cinci după-amiază mă supun în silă obiceiului și mă las tîrît într-o cofetărie de lux, pe strada cea mai luxoasă, unde se adună o anumită lume a orașului, cea căreia nu-i tihnește ceaiul acasă — nu-i tihnește nimic poate. Un bărbat sau doi, cred că aduși și ei cu de-a sila, un băiețaș, o fetiță, un cîine — restul numai femei, aproape toate în vîrstă, îmbrăcate cu o eleganță rece, ca niște primi miniștri, cu privirile iscoditoare și cam înțepate. După felul cum le examinez, își dau seama că îmi sînt antipatice și devin și mai acre.

— Unde sînt soții lor ? De ce n-au venit cu ele ? Doar e duminică !

Informatorul meu îmi răspunde :

— Probabil nici nu au bărbat. Viena e plină de văduve.

Seara, lucrurile în afară îmi apar mai vesele. Mergînd spre casă, trec prin fața șirurilor de vitrine aproape neîntrerupte — iarăși ispititoare și iarăși demoralizante.

Pe arterele mari, mai puțin aglomerate astăzi, mașinile circulă cu viteze de competiție. Deși cred că e inutil, îmi place. Demarajul la intersecții, cînd se aprinde lumina verde, e spectaculos ca o plecare în cursă. Toți țîșnesc deodată, pe cîte șiruri se poate, rupînd cauciucurile și pavajul, și chiar modestul Fiat 500 izbutește să fie năvalnic, dar urlă de crezi că o să plesnească.

Pe o stradă laterală, trei tineri într-un Mustang acostează trei tinere care ies dintr-un local cu mesele goale. După parlamentări scurte, ai zice infructuoase, fetele dau colțul — și zău că băieții păreau destul de simpatici. Dar după colț, cele trei domnișoare au parcată propria lor mașină care le dă auto-

nomie, un Opel Kadet ultimul model. Se urcă toate trei şi pornesc, iar Mustangul le urmează. N-o să rămînă în urmă, cu siguranţă !

O încăpere plăcută te îndeamnă la trîndăveală. Mi-am scuturat greu lenea luni dimineaţa, ca să pornesc la treabă. Muzeele şi pinacotecile fiind închise, din fericire, în prima zi a săptămînii, treaba pentru mine însemna să trăiesc viaţa oraşului. Pentru aceasta nu cunosc mijloc mai bun decît de a merge pe stradă. Dar mai întîi m-am dus la Dunăre, ca la stăpînul domeniului şi după ce mi-am îndeplinit această datorie, neconstrîns şi cu o voluptate melancolică, m-am întors în Prater. Aici m-am urcat încă o dată în roata cea mare şi mi-am dat seama că nu-i altceva decît o veche naivitate. Totuşi, am să mă urc iarăşi în ea, dacă am să mai vin vreodată la Viena.

La ora patru după-amiază, aflîndu-mă în Marktplatz, în apropierea marilor hoteluri şi a magazinelor luxoase, înghesuiala automobilelor devine insuportabilă, inexplicabilă şi inadmisibilă. Am urmărit-o iarăşi, încercînd să stabilesc viteza medie a unui vehicul angajat în această banchiză metalică. E ridicolă ! Trec sau încearcă să treacă oameni de toate felurile şi de toate vîrstele, dar majoritatea o alcătuiesc femeile, de la cele foarte tinere pînă la matroane — şi nu lipsesc nici bunicile lor, ascunse sub farduri, coafuri, perle şi briliante. Îşi fac loc pe-aici, cu eforturi cred că nerăscumpărate de nimic, autocare uriaşe cu turişti privind stupid pe ferestre. Am văzut şi limuzine solemne, cu şoferi în uniformă. În afara îndemînării la care te duce practica zilnică a unui asemenea fel de circulaţie, toţi sînt înarmaţi cu o răbdare neumană. De ce nu renunţă la maşini ? Pe jos ar merge de două ori mai repede !

Măsurîndu-mi drumurile pe planul oraşului, constat că am făcut peste douăzeci de kilometri cu piciorul. Oamenii din au-

tomobile ar putea să mă întrebe : cu ce folos ? Aș răspunde că e un folos chiar și faptul că am privit automobilele. Dar am mai descoperit ceva : cartiere întregi sînt destinate prăvăliilor ; prosperitatea e vizibilă mai ales în vitrine.

Avusesem intenția să plec din Viena cu o zi mai devreme și, renunțînd la confortabila autostradă a Salzburgului, să merg spre nord-vest, pînă la Krems, de unde drumul continuă pe malul Dunării, ceea ce era o ispită pe care nu o putea concura nimic în această etapă.

Gazda mea, prietenă veche de la București, măritată la Viena și care își ajută soțul în afaceri, m-a convins să mai întîrzii o zi, ca să mergem împreună o bucată de drum, pînă la Krems, unde avea treburi la o fabrică de bijuterii. Am acceptat — istoria mi se părea interesantă ; fiind vorba de bijuterii, ba încă o fabrică, mă și gîndeam la un film cu gangsteri, uitînd că în joc erau niște podoabe ieftine de metal inoxidabil, sticlă și material plastic.

Plecarea fusese hotărîtă la opt și jumătate dimineața; doamna însă a venit să mă ia din fața casei la opt, ceea ce-i cu totul neobișnuit la o femeie, fie ea chiar femeie de afaceri. Am găsit-o așteptîndu-mă jos, așezată într-o rază a soarelui abia răsărit, pe soclul gardului din față, îmbrăcată școlărește, cu ciorapi trei sferturi, deși ieri după-amiază o văzusem elegantă la nivelul Kertnerstrasse, deși conduce un automobil de proporțiile „frumoaselor americane." Nedumerirea s-a ivit cînd m-am văzut pe autostradă. Era prea tîrziu ; n-aș fi avut cum să întreb, să protestez sau să mă întorc din drum. Autostrada e o bandă rulantă care, dacă te-a încărcat, nu-ți mai dă drumul decît la o ramificație.

Mi-am propus să nu regret schimbarea itinerarului și m-am bucurat de vremea în sfîrșit frumoasă, cu soare cald și cu zările luminate. Am făcut hazardate sărituri cu schiurile, în timp ce goneam după mașina cealaltă, de două ori mai puter-

nică. Apoi am reluat filmul întrevăzut mai înainte, urmărind un gangster travestit, cu gîndul că trebuie să ajung înaintea lui la fabrica de bijuterii atît de primejduită.

Dincolo de Linz, la un Espresso din afara şoselei, gangsterul a oprit şi m-a invitat la o cafea. Localul era plin de automobilişti matinali, în schimb terasa, cu mesele ude de rouă, rămînea goală. Am stat o jumătate de oră afară, la soare, privind spre nord, unde, dincolo de orizont, la treizeci de kilometri, curgea Dunărea abandonată.

— Ce-a fost asta ? mi-am întrebat gazda, ghidul şi gangsterul. Era vorba să mergem la Krems !

— Dar chiar la Krems mergem !

— Nu se poate !

Şi am depliat harta. Adevărul era la jumătate. Mergeam la Krems, cum poţi să mergi la un Slănic în Prahova şi la unul în Moldova. Fabrica de bijuterii se afla la Krems-Münster ; ghidul meu ignorase terminaţia. Dar cafeaua a fost foarte bună la ora aceea, soarele cald, priveliştea liniştită şi nelimitată, iar prietena mea, în nedumerirea ei inocentă, mi s-a părut adorabilă, ca să întrebuinţez, drept omagiu, un cuvînt pe care cred că îl scriu prima dată, dar pe care ea îl foloseşte cu predilecţie, chiar cînd nu este cazul, ceea ce dovedeşte că are un suflet generos şi o fire luminoasă.

La fabrica de bijuterii am rămas doar o jumătate de oră, destul ca să-mi dau seama că n-avea de ce să fie devalizată. Am luat drept amintire cîteva zorzoane şi m-am despărţit cam în grabă de bunul meu gangster.

Din cînd în cînd îl revăd în amintire, făcîndu-mi semne amicale de pe treptele fabricii, în lumina blondă a acelei amieze de toamnă, prelungă şi caldă.

Am părăsit curînd autostrada şi am luat-o pe un drum îngust, cu multe ocoluri, ca să merg pe malul celor două lacuri alpine, Attersee şi Montsee, care au îmbrăcat cu acest prilej

hainele lor cele mai frumoase, nu de catifea albastră, cum s-ar crede, ci de mătase străvezie, împodobită cu miliarde de ştrasuri.

Iubesc natura în chip panteistic, însă zeităţile ei superioare rămîn pentru mine mările. Lacurile erau prea întinse ca măcar spre una din zări să nu pară fără margini. Le-am socotit deci mări alpine, şi oprind m-am apropiat evlavios de prima. Am luat apă cu palmele ; dîndu-mi-o pe faţă ca pe o aghiazmă, m-a surprins că nu era sărată. Ceea ce nu m-a împiedicat să-mi sfîrşesc rugăciunea, extaziat de atîta albastru.

Reluînd autostrada acceleraţiilor, la ora două şi jumătate intram în Salzburg, cam neliniştit de rosturile mele într-un oraş unde nu cunoşteam pe nimeni în afară de Mozart. Un birou de informaţii turistice, la intrarea oraşului, m-a scos din toate încurcăturile în mai puţin de cincisprezece minute. Am urmat, fără să mai întreb pe nimeni, linia trasă pe un plan cu suficiente detalii, am urmărit intersecţiile şi semafoarele şi foarte repede am ajuns la micul hotel pe care îl alesesem după fotografii simpatice.

Această locuinţă unde numaidecît m-am simţit bine se afla în afara burgului, dar la numai un kilometru, ceea ce ca distanţă în viaţa citadină este o glumă. La sfîrşitul traseului, un tunel de cîteva zeci de metri, săpat în stîncă, pare a te duce într-o lume necunoscută, de spaime sau de minuni. Nu m-a speriat nimic, în afară de soarele care mi se părea că înclină prea repede să apună ; m-a minunat lumina lui clară, căzînd pieziş asupra clădirilor, accentuîndu-le arhitectura medievală şi alpină. Un ascensor într-o parte, un funicular în alta m-au dus fără osteneală pe înălţimile de deasupra oraşului, şi acolo, rezemat de parapetele din piatră, cu planul în mînă, în treizeci de minute am făcut o completă recunoaştere aeriană, care la nivelul solului mi-ar fi cerut multe ore. În afara cetăţii, am privit cîmpia, şi-am optat încă o dată pentru

zările ei îndepărtate. Aș fi plecat la drum în următoarea jumătate de oră, dacă n-ar fi trebuit să merg peste munți, în partea opusă. Și-apoi mai aveam datoria, nu față de mine, care nu iubesc relicvele, ci față de cine m-ar fi întrebat, să vizitez casa lui Mozart.

Așa cum mă așteptam, mi-a trezit prea puțină turburare. Vine aici atîta lume, că totul s-a tocit — și clădirea, și amintirile.

Casa, un apartament de vreo trei camere, mari și scunde, dînd dintr-una în alta, la etajul al doilea parcă, e transformată în muzeu, cu multă sărăcie. Cîteva manuscrise — tot ce poți găsi mai de seamă — emoționează într-adevăr, dar nu șterg impresia de părăsire și de pustiu...

Un grup de turiști, strînși în jurul unei vitrine orizontale, ascultau o litanie lungă și monotonă pe care le-o citea de pe niște foi dactilografiate un ghid feminin ; i-ar fi stat bine să fie țîrcovnic. De ce nu le-o fi dat textul să-l citească singuri ?

Mi-a rămas în ochi și nu piere imaginea femeii care vinde bilete la intrare ; a spune că era o bătrînă dusă cu gîndul pe lumea cealaltă, nu-i destul ; cred că în ea dăinuiește ceva dinaintea lui Mozart. Timpul cît îi trebuie ca să-ți întindă biletul, cu o mînă cenușie, durează atît, că te aștepți să moară înainte de a termina mișcarea.

Cină destul de meritată într-un restaurant de cartier, ca să fiu aproape de casă. Atmosferă de familie ; toți consumatorii se cunosc între ei și duc conversații intime peste una sau mai multe mese. Mă gîndesc, cum mi-a spus un prieten înaintea plecării, că multe zile de aici încolo nu voi vorbi decît cu chelnerii. E cam așa, dar cu exagerare : mai vorbești și cu oamenii de la pompele de benzină.

Deși e de necrezut, mă culc la opt și jumătate, ora cînd acasă abia începea seara. Dar nopțile de aici încolo nu vor mai

fi destinate nici desfătării, nici meditației. Ziua e scurtă și trebuie folosită fără repaus.

În etapa nu prea lungă, dar grea datorită serpentinelor și ploii, de la Salzburg la Insbruck, am avut o surpriză la jumătatea drumului. După cerul limpede din ajun, după ziua încheiată cu atîta folos și cu atîta mulțumire, m-am trezit în țîrîitul ploii pe acoperiș. Am plecat abia la opt, întrebîndu-mă de ce plec și unde mă duc...

Dar la prînz a stat ploaia puțin și atunci am făcut popas la marginea de dincolo a unui mic burg, unde m-am oprit pe malul rîului tumultuos, Ins, să mă spăl pe mîini și să mănînc o banană în locul prînzului sărit ; frugalitatea e admirabilă, mai ales la drum ; îți dă o autonomie deplină și un sentiment de superioritate față de omul deprins, sau condamnat să stea ceasuri la masă.

Micul burg, Rottemberg, cred, s-ar fi putut numi oricum ; numele n-am să-l țin minte mult timp. Înghesuit între rîu și pereți de munte, stîncoși și abrupți, orășelul a adoptat arhitectura obligatorie într-un asemenea loc, uluitoare, de necrezut pentru privitorul străin. Sînt străzi, bineînțeles, dar atît de înguste că poți sări de pe geam în casa de peste drum. Chiar șoseaua principală se îngustează mult și neprevăzut, silind automobilele care se întîlnesc să meargă încet, pînă ce, scăpate unul de altul, țîșnesc ca din țeavă de tun. Cu asemenea străzi, viața se duce destul de mult prin aer. Burgul trăiește la etajele de sus, unde iau naștere spații suplimentare, balcoane, bovindouri și pasarele de la o casă la alta.

În fața locului meu de popas, pe peretele vertical al muntelui, se vedeau ferestre montate în stîncă, vreo două sau trei etaje care dacă aparțineau unei clădiri suprapuse pe piatră nu făceau impresia aceasta ; părea că stînca rămînea stîncă, iar locuințele etajate erau escavații.

La tot ce-am descris se adaugă culoare și traforaje ; burgul părea reprodus după ilustrațiile dintr-o carte cu basme. Din asemenea locuri e puțin trist să pleci mai departe.

Am mers pe malul rîului turburat de ploaie, pînă la orașul căruia îi dă numele. Chiar la intrare, lîngă pod, am găsit hotelul recomandat de un prieten și încă o dată m-am instalat repede, fără parlamentări, fără plictiseală, într-o cameră frumoasă și modernă. Imobilul însă, cu ziduri de aproape un metru grosime, e vechi de trei sute de ani, cum mi-a spus proprietarul, nu fără mîndrie.

La întoarcere, vorbind despre această clădire venerabilă, prietenul care mă îndrumase acolo a rămas stupefiat : hotelul știut de el era o construcție nouă.

— Lîngă pod, pe malul rîului ! am insistat.

— Da, lîngă pod, pe malul rîului !

— Atunci e cum îți spun : are trei sute de ani !

— Nu se poate ; cel mult zece !

Pînă ce ne-am dumirit că eu intrasem în oraș pe la est, iar el pe la vest — și-n amîndouă părțile era un hotel, lîngă pod. Continui să cred că al meu a fost mai interesant. Răstrîngînd întîmplarea asupra altor momente din viață, te cuprinde teama că o mică neînțelegere poate duce uneori pînă la inversarea punctelor cardinale, adică la erori de o sută optzeci de grade !

La început, părîndu-mi-se imposibil să găsesc altceva mai demn de cercetare, am mers la gară, atras de nostalgii geografice. Insbruckul e un loc de trecere între nord și sud, între neguri și soare ; așa l-am socotit totdeauna în călătoriile mele închipuite — și au fost atîtea, că aș umple tomuri dacă m-aș apuca să le trec pe hîrtie. Am privit expresurile internaționale, la care cît am mai rîvnit, Doamne ! — trenuri electrice, rapide, curate, elegante. M-am trezit cu un gust amărui pentru tre-

cutul în bună parte irosit, pînă ce mi-am dat seama că aș fi încă în stare să-l recîștig, poate tot, și să cîștig chiar mai mult, dincolo de ceea ce a fost numai vis.

Mă simțeam foarte sănătos și foarte intrepid ; încă o dată aș fi plecat numaidecît la drum. Am înțeles că nu urmăresc să descopăr ceea ce este cunoscut de mult, ci sînt în căutarea spațiului nestrăbătut.

Mi-am făcut totuși datoria de a privi și am colindat orașul, la întîmplare. Prin antrenament progresiv, am ajuns să pot înmagazina în cîteva ceasuri impresiile care ți-ar cere multe zile în mod obișnuit. Mă mulțumesc să fotografiez totul cu un ochi difuz, seara developez, iar înainte de a adormi, sau după aceea, în vis, proiectez imaginile pe peretele întunecos, făcîndu-l fosforescent.

Înaintea plecării lucram la o carte, o ficțiune la care țin foarte mult și aș fi putut s-o termin în cîteva luni. Mi-a fost tot drumul dor de ea, ca de un om viu, și-mi este și acum, numai că odată întors nu i-am mai putut relua firul întrerupt. Am așteptat din ce în ce mai demoralizat vreo șapte săptămîni, pînă ce-am descoperit că fotografiile făcute în Italia și developate în lungile ore de mers în automobil, sau în serile mele pustii, îmi ocupă tot cîmpul vizual și pe cel intim. Trebuie să le interpretez, ceea ce fac scriind acum, altfel orice drum îmi este închis.

M-am așezat pe o bancă, la soare, în timpul cît cerul s-a înseninat puțin. Eram într-un scuar din centru, înconjurat de magazine și năpădit de copii. Am observat la cei mai mulți purtări de oameni maturi ; doi dintre ei, dacă nu se cunosc, nu încep conversația și joaca înainte de a se prezenta ; la fel se întîmplă cu oricare nou-venit. De jucat nu se joacă prea convinși, nu prea se fugăresc și nu se încaieră, ceea ce mi s-a părut cel mai trist.

Forfotesc oameni modești la înfățișare, austriacul mijlociu care poartă caracteristicile statului așezat în centrul unui continent ; față de și mai centrala Elveție, Austria are totuși puțină culoare periferică și datorită ei nu se desființează tot ce derivă din valsul vienez.

În acest scuar din ordonatul Insbruck, mi-a venit în minte relatarea unui om de cultură francez — cum îl cheamă nu mai știu — care povestea în „Nouvelle Revue Française" dinainte de război că, avînd de ținut o conferință la Berna, seara la ora opt, portarul sălii nu i-a mai dat drumul să intre, fiindcă sosise cu cîteva minute mai tîrziu... Îmi place punctualitatea și o respect — nu-mi place rigiditatea.

Într-o jumătate de oră cît m-am odihnit, n-a trecut nici o femeie frumoasă, nici măcar o fată care să suplinească suficient frumusețea cu prospețimea ei ; e o altă rigiditate.

În toate orașele merg la catedrală, dar nu totdeauna am de remarcat și de spus ceva — și nici scopul pe care mi l-am ales nu este acesta. Dar, în sfîrșit, catedrala se presupune a fi monumentul cel mai important într-un oraș, și începînd cu el ai un punct de plecare și un etalon.

Aici catedrala mi s-a părut greoaie ; prea înaltă, prea multă piatră, și peste piatră prea multă tencuială, iar la urmă prea multe zorzoane. Aș fi preferat să fie goală și nepictată ; ar fi fost un monument sever și impunător.

M-aș fi întors dezamăgit la hotel, iar a doua zi aș fi plecat aproape fără nimic, dacă în ultimul ceas, cînd ploaia începuse din nou, n-aș fi descoperit străzile vechi, pe care totuși le străbătusem de mai multe ori. Uneori se întîmplă să fie nevoie de o anumită clipă ca să vezi.

La capătul unei străzi înguste, în felul celor din Rottemberg, ocupă colțul un hotel medieval, greoi, cu ferestre rare și mici. Zidăria este însă colorată într-o nuanță de roșu, și viu

și mort, adus de la vreun infinit, căci pînă acolo nu cred să-l poți întîlni. Această culoare, poate sub ploaie, dă clădirii masive un aer neprevăzut, de jucărie, de poveste sau de vis.

Restul străzii, nu vezi decît prăvălii la parterurile modernizate, cu ferestre de cristal, cu tîmplăria de aluminiu eloxat, alb sau auriu.

Am descoperit strada în desfășurarea ei adevărată și cu un farmec nebănuit, cînd după un timp și numai din întîmplare am străbătut-o de la capătul celălalt. Mergînd în acest sens, ea se îngustează treptat, avînd o ușoară conicitate, și se arcuiește puțin la dreapta. Astfel, fațadele foarte înalte pe care privirea le lua în lung, le „ștergea" cînd veneai din partea cealaltă, acum devin vizibile într-un chip accentuat, arătîndu-și dantelăria aeriană, balcoane, traforaje, tencuieli profilate și culori care, dacă nu pot să rivalizeze cu roșul hotelului de la capătul străzii, au același farmec neprevăzut de jucărie, de poveste sau vis. Pentru cine ar vrea să verifice relatarea, notez ca punct de reper hotelul numit, în stil cu toate, „La trandafirul de aur". Dar spre a ajunge la o impresie identică, poate va fi nevoie ca vizita să se petreacă la 9 octombrie, pe la patru după-amiază, cu puțină ploaie și în singurătate...

*

Mulțumesc bunului prieten care m-a sfătuit ce drum să iau mai departe ca să trec în Italia. Îmi mulțumesc mie că m-a ispitit Pasul Giovo, ca nume, fără să fi bănuit peisajul.

După o plecare mohorîtă, cu pasagerul indezirabil de la Insbruck, ziua s-a desfășurat și s-a încheiat cum nu sperasem.

Cît am urcat munții pînă la prima creastă și la punctul de frontieră Brenero, n-am privit peisajul cenușiu ; nefăcînd o călătorie geografică și nesocotindu-mă nici turist, privesc numai ceea ce-mi place, în momentele cînd aparatele mele de recepție nu sînt bruiate. Am urmărit în schimb cu atenție, deși

în fugă, lucrările la autostrada care va lega sudul Austriei de Tirolul italian. Spre a nu ocoli prăpăstiile și depresiunile, se fac viaducte lungi de kilometri și la zeci de metri înălțime. Pilonii de beton pe care se sprijlnă platforma cu patru benzi de circulație au un diametru atît de mic, că par niște pini nefiresc de lungi și de subțiri. E uimitor cît a scăzut în aceste lucrări volumul betonului — cît va fi crescut rezistența lui. Au dispărut arcadele, foarte frumoase, dar care îngreunau peisajul, ocupînd atît de mult din suprafața cerului. Locul lor l-au luat grinzile, paralele cu ideea deplasării lineare și înrudite cu viteza automobilului. Ele nu mai acoperă cerul — doar îl subliniază, pînă în zări, ca zborul unei păsări.

Drumul care de la Vipiteno urcă spre a doua creastă e îngust și dificil, însă cu o desfășurare studiată, ai crede anume spre a aborda peisajul mai bine. Munții apar nedeformați și li se simte emanația aspră, de parcă i-ai urca la pas, cu piciorul. Mergînd cu automobilul spre creste nu pierzi senzația de alpinism, care înseamnă și puțin zbor pe lîngă ascensiune.

Nu știu dacă traseul e o inabilitate sau o intenție vitejească ; mă așteptam să-și facă loc pe un versant, spre a evita ultima înălțime. O ia în piept, urmînd „linia de cea mai mare rezistență" — și astfel lată-mă la Pasul Giovo, la o mie și o sută de metri altitudine, sub un soare viu, stăpîn pe tot cerul, pe toate înălțimile și pe toate văile. E o baie de lumină, de aer curat și de geografie.

În această zi, a șaptea, nu mai aveam nimic de văzut ; trebuia doar să străbat spații, spre a mă apropia de ceva aflat mai departe, nu știam unde și cît de definit — între Tirol și Sicilia — în vremea aceasta a mea, prolectată însă peste a altora, din trecut și din viitor.

M-am oprit totuși o oră la Merano, oraș subalpin de vilegiatură, cu aglomerație eteroclită. Nu a fost posibil să par-

chez mașina decît mult dincolo de centru, și din ora consacrată orașului, jumătate am folosit-o să acopăr, dus și întors, această distanță.

Se vorbește cu precădere limba germană ; de altfel, aglomerația se datorează turiștilor și vilegiaturiștilor nemți sau austrieci. Numeroase străzi amintesc burgul german și prelungesc pînă aici — pe urmă am văzut că și mai la sud — dacă nu „spațiul vital" teutonic, măcar stilul arhitecturii.

După douăzeci și opt de kilometri, la Bolzano, orașul vechi e acoperit de orașul nou, așa că n-am dat de el, dar fără regret ; de pe acum mă sperie catedralele și clădirile cu trecut...

M-au cîștigat clădirile moderne, aliniate pe străzi largi, alcătuind patrulatere geometrice. E surprinzător, fiindcă în orașele pe care le-am străbătut, chiar și Viena, cel puțin în locurile pe unde treci obligatoriu, se construiește puțin — mai mult se renovează clădirile vechi.

În orice caz, nicăieri în Austria și Italia n-am găsit construcții noi în masă, cum sînt în atîtea centre din București, proaspăt răsărite peste ruine și maidane. Chiar vestitul EUR, suburbia Romei, croită în cîmp, cu spații generoase, cu clădiri moderne, somptuoase, uneori monumentale, nu poate concura, în dimensiuni, nici pe foarte departe cu, bunăoară, Balta Albă, care, oricît ar fi de hulită pentru depărtarea ei de centru, reprezintă în urbanistică o realizare grandioasă.

Escala zilei era Trento, la încă vreo șaizeci de kilometri. Mi-am stabilit etape mici, ca să pot întîrzia unde-mi place, fără să mă apuce noaptea pe drum.

Șoseaua continua să coboare ; cobora de atîta timp, că te puteai crede sub nivelul mării. Dar impresia era dezmințită dacă te uitai în dreapta și în stînga, unde munții își păstrau înălțimile, cedînd din ele cîte puțin și parcă fără voie. Sub poalele lor stîncoase se înșirau vii și livezi de meri, uneori

fără împrejmuiri și parcă fără pază. Nu m-am oprit să culeg, fiindcă la Merano luasem strugurl foarte frumoși ; se numeau „muscadel" și miroseau într-adevăr a muscat, iar pe deasupra aveau un gust inedit, ceea ce m-a făcut să cred că în viticultură există exotism, noțiune pe care în alte cazuri nici n-o recunosc.

Am intrat în Trento și în cîmpie fără să-mi dau seama cînd. Mi s-a întîmplat și alteori, mai tîrziu, să nu descopăr placarda destul de nevizibilă la intrarea în localități. La o răspîntie întreb :

— Încotro e drumul spre Trento ?

— Trento e aicl.

Te simți aproape umilit.

Nu cunosc limba italiană, ceea ce astăzi mi se pare inadmisibil pentru un român, care poate să învețe foarte ușor ceea ce-i necesar ca să se înțeleagă cu omul de pe drum. E de ajuns să-ți aduci aminte replici de la cinematograf și să crezi în ideea că ești latin. Prima propoziție pe care am auzit-o în latină a fost una românească : „In Italia multe insule sunt." Noi doar am schimbat locul verbului. Italienii la fel !

Limba italiană n-o poți însă auzi și nu poți începe s-o iubești pe deplin decît în Italia. Ea flutură asupra acestei țări calde și parfumate, ca un drapel sonor. E o limbă mîndră, colorată, mult mai expresivă decît s-ar crede ascultînd cantonetele, este și muzicală, dar și gravă, și uneori aspră. În nici o altă limbă nu cred că te poți certa mai pătimaș, în nici una nu poți spune mai dulci, mai calde, mai depline, mai amețitoare sau mai convingătoare cuvinte de dragoste. E o limbă pe care e bine s-o porți cu tine cînd ești singur și să-ți spui cîte ceva din cînd în cînd.

Urcînd pe Etna, spre o înserare plină de amenințări, cînd de jos năvăleau cețuri, iar de sus coborau sufocîndu-te valuri de aburi sulfuroși, m-am oprit de nenumărate ori pe povîr-

nișul anevoios, m-am așezat descurajat pe o bucată de lavă, respirînd greu în atmosfera otrăvită și rarefiată. De multe ori am vrut să mă dau învins și să mă întorc, dar atunci m-au cuprins o disperare și o umilință de moarte, unite și intense cum nu mai simțisem vreodată. Privind cînd în vale, cînd în sus, comparînd distanța parcursă cu cea rămasă, rușinea cu demnitatea, am mers înainte cîte un pas, cîte doi, avînd pe deasupra amenințarea ceasului care continua să meargă ; el vestea apropierea orei cînd pleca ultimul funicular, lăsîndu-mă părăsit noaptea în această pustie, sălbatică și stearpă lume de lavă. Într-un tîrziu, în sfîrșit, am ajuns la creastă, abia răsuflînd, și acolo am rămas stană de piatră : după o terasă de cîteva zeci de metri începea alt urcuș, mascat mai înainte de relieful frămîntat al povîrnișului. Și atunci, la mii de kilometri de țara mea, dezmințind teoria că în clipele de sfîrșit sau de disperare omul aflat între străini revine la limba lui de naștere, m-am pomenit exclamînd în limba locului, cum m-aș fi adresat unui însoțitor ostil : Ma non ! È imposibile, signore. È imposibile !

Ceea ce, ca exprimare, era aproape corect.

Nu urca nimeni atunci pe Etna, în afară de doi întîrziați pe versantul opus, cum am aflat mai tîrziu. Versantul acela era însă cel bun, judecînd după vînt, fiindcă nu-ți veneau în față vaporii grei de sulf. Nu voi uita să spun altădată cum am ajuns pînă sus, pe piscul cel mai înalt și cel mai înecăcios, deoarece cu toată sinceritatea exclamației de mai înainte n-am renunțat să urc.

În condițiile greșite cu care am pornit și în concentrația de impresii, socotesc urcușul pe Etna cea mai grea încercare din cîte am trecut pînă acum. Dar am ajuns, m-am întors și nu mi-am rupt nimic, decît o pereche de pantaloni din cele două îmbrăcate ca să mă apere de frig. La trei mii de metri e aproape iarnă, pe alocuri chiar cu zăpadă. Pantalonii, făcuți ferfeniță, i-am adus înapoi și-i păstrez, fiindcă sînt sfîșiați

în lava celui mai înalt vulcan din Europa și care poate va rămîne, cu multă părere de rău, cel mai înalt și din viața mea.

În a doua oprire la Roma, mi-am cumpărat un mic aparat portativ de reprodus muzică, un magnetofon cu casete, foarte potrivit pentru automobil, deoarece îl poți manevra cu o singură mînă și fără să te uiți, astfel că nu-i nevoie nici să oprești, nici să micșorezi viteza. Am luat numai două casete, optzeci de minute de muzică în total, cuprinzînd vreo douăzeci și patru de cîntece, toate italienești, sau cîntate în italienește, cum mi s-a părut obligatoriu. Nu sînt de loc aspirația mea muzicală, dar am să le păstrez și-am să le mai ascult din cînd în cînd, amintindu-mi că mi-au ținut tovărășie și mi-au fermecat ultima parte a drumului. Cînd am plecat din Roma spre Perugia și m-am văzut în cîmpia ondulată, plină de soare și de bucurie, am dat drumul mașinăriei. Atunci toată Italia, așa cum e ea, caldă, pasionată, înmiresmată și bună, a venit lîngă mine.

Limba italiană are o sonoritate acordată cu viteza automobilului.

La Trento, prima zi în Italia și prima escală pe pămîntul ei, pe care încă nu-l simțisem bine, am fost atît de descurajat și derutat la început, încît nu mai știam de ce venisem aici. Dovadă că, mai întîi și mai întîi, am tras la o stație de spălat mașini, unde eventual puteam să vin după ce aș fi făcut tot ce trebuia făcut. În minutul următor am dat mașina pe mîna unui tînăr, pe care numaidecît l-am numit Giovanni în gîndul meu ; cred că șoma în meseria lui, garajul fiindu-i pustiu. De altfel, lipsea chiar el, era la barul învecinat, de unde l-am scos cu ezitare și destul de sfios, socotind că îl deranjez, mai ales că vorbea cu o fată și păreau că au multe de spus. Spre surprinderea mea, flăcăul și-a lăsat fata să-l aștepte, sau poate că a și trimis-o acasă, și s-a repezit la mașină cu o hărneseală care m-a cam pus pe gînduri. Un asemenea om și într-o ase-

menea situație putea să-mi ceară la sfîrșit prețul unui ine pentru fata abandonată. Cît ai clipi din ochi și-a pus salopeta cizmele de cauciuc și s-a apucat de lucru cu cea mai mar grabă, conștiincios și gîfîind. Abia atunci am văzut că apara tul automat, care ar fi sfîrșit treaba în cîteva minute, stăte ța pân la locul lui.

— Ce faci, o speli cu furtunul ? am întrebat așa cum m-an priceput.

A fost înduioșătoare obida lui Giovanni, vinovat că mă făcea să pierd timpul și nu-mi spusese de la început.

— E stricat ! mi-a răspuns, umilit și foarte nefericit.

Și transpira, și gîfîia, întorcîndu-se de zece ori într-un loc dacă i se părea că nu-i destul de curat. A trebuit să mă rog de el să renunțe la un timp ; altminteri ar fi continuat să șteargă și să tot dichisească mașina pînă nu știu cînd. La urmă, flă căul mi-a cerut echivalentul a opt cafele, după prețurile de la barul vecin, și la privirea mea nedumerită, a scos repede dintr-un dulap tariful tipărit și ștampilat ca să-mi arate că e cinstit.

Gîndindu-mă azi la bietul meu Giovanni, cu chip de copil cuminte, la vrednicia și modestia lui, la fata care poate între timp se dusese să se plimbe cu altul, îmi spun că nu toți ita lienii sînt ca el, dar despre toți știm probabil foarte puțin.

Trento e un oraș care te păcălește ; pare mic și naiv, și te absoarbe pe nesimțite, pînă te prinde în tentaculele lui. Tentaculele sînt străzile din cartierul vechi, al căror stil co boară de la Insbruck, prin Merano și Bolzano, dar atenuîndu-și treptat pigmentul germanic datorit unei lungi ocupații. Aici e primul loc unde burgul teuton se dizolvă în cel florentin sau toscan, și Italia începe să apară ea însăși, nu coborîtă din Alpi, ci ieșită din Mediterană.

Tot mergînd așa, am ajuns la un castel cu o împrejmuire grea de zid, o construcție poate impunătoare, poate frumoasă —

și am trecut de cîteva ori de-a lungul fațadei, privind-o conștiincios, dar mi-a fost imposibil să trezesc în mine dorința de a intra pe ușa larg deschisă ; acum îmi dau seama de ce : aveam nevoie de soare, pe care nu-l puteam lua cu mine în interiorul întunecos.

Soarele, aflat încă sus de tot pe cer, m-a făcut să renunț și la escala prevăzută și să plec mai departe.

Deși crezusem că am ajuns în cîmpie, am trecut pe lîngă munți de o structură cum nu mai văzusem ; mi s-au părut artificiali sau falsificați — stîncă stratificată, goală de la creastă pînă la bază, de un cenușiu vînăt și sticlos ; aveau în ei ceva amenințător, care mă urmărește și azi dacă mi-i amintesc.

Într-un loc, lîngă șosea, un masiv întreg, ale cărui urme sugerau clar profilul lui vechi, era ras pînă aproape de pămînt ; nu ras : ciopîrțit, sfîrtecat sau, și mai bine zis, cu un cuvînt modern foarte în uz spre a defini noțiunea de desființare : demolat. Puteai să-ți dai seama ușor că aici fusese o carieră, că se extrăsese piatra, dar am văzut și în alte locuri spațiul gol de unde se luase granit sau marmoră ; nicăieri consecința nu era dusă pînă la capăt, pereții stîncoși se mai ciopleau încă, golul de la mijloc creștea, ei rămîneau în picioare, ca o constantă a materiei geologice. Am simțit, în proporție cu uriașul masiv care dispăruse, ce înseamnă cuvîntul *nimic*, după cuvîntul *există*. Am izbutit să materializez ideea de *neant*, altminteri vagă și nelimpede.

*

Chiar în clipa cînd încheiam fraza de mai sus, un prieten a venit să-mi aducă revistele literare ale săptămînii. În cuprinsul uneia, un poet tînăr scrie despre Veneția.

Aseară, la televizor, au fost prezentate „Anotimpurile" lui Vivaldi, pe care, printr-o coincidență ciudată le ascultasem

acasă, într-o imprimare onorabilă, cu cîteva ceasuri mai devreme. Prezentatorul, vorbind despre compozitor, a pomenit de Veneția...

Prietenul de adineaori mi-a mai adus cartea proaspăt ieșită de la tipar a altui poet tînăr, despre Italia, sfătuindu-mă s-o citesc repede, spre a evita repetări și întîlniri. Am reflectat după plecarea lui, am cîntărit în mînă volumul neobișnuit de frumos tipărit — toate au fost frumoase de ieri pînă azi — apoi am spus : Nu ! N-am să citesc nici un rînd, decît după ce voi termina de scris. N-am de ce să ocolesc nici repetările, nici întîlnirile. Fiecare vede din alt unghi și simte cu alt suflet. În ceea ce scriem ne tot repetăm și ne tot întîlnim, o dată cu unii mai buni, altădată cu unii mai răi, și totuși, mai bine, sau mai rău, fiecare facem ceva nou. E imposibil ca într-o zi să încetăm a fi ceea ce sîntem, adică *noi*.

Dar iată că toți scriem despre Italia — toți care am fost acolo. Regretabilă e numai întîrzierea. De-aici înainte mă aștept să apară în fiecare zi cîte o carte ; a mea s-ar putea să fie cea mai întîrziată.

*

Drumul, după ce-am lăsat în urmă munții, a fost cel mai frumos din cîte străbătusem vreodată, fiindcă îmi deschidea în față prima pagină din albumul cu peisaje italiene, pentru mine Italia începînd de la latitudinea celor două mări care o mărginesc, înrudite cu atoatefăcătoarea Mediterană. „E cald și admirabil", am notat în fuga mașinii, cu gîndul ca din aceste vorbe banale să fac mai tîrziu o frază. N-o fac, fiindcă n-ar mai fi admirabil.

M-am oprit cînd am dat de apă, foarte colorata mare interioară care este Lago di Garda. Pînă a ajunge acolo, cîmpul învelit în pîcle subțiri și străvezii, de toamnă și de înserare, și-a tot derulat vegetația în evoluțiile ei latitudinare, ducîn-

du-mă prin toate speciile de arbori care se schimbă o dată cu atmosfera — pînă ce la Riva, pe malul apei, am întîlnit palmierii, ceea ce mi-a definitivat hotărîrea de a rămîne aici peste noapte. Dar nu erau numai copacii aceştia ai Mediteranei : li se mai adăuga un port pentru ambarcaţiuni, pe ale cărui cheiuri am umblat mult, studiind cu o plăcere puţin amară bărcile şi yachturile. Pe urmă au început să sclipească farurile, care mi-au ocupat o altă parte a serii. Iar cînd n-a mai fost de văzut nimic, a început oraşul.

M-am găzduit la o pensiune, o vilă plăcută şi curată, cu o curte unde să parchez maşina, în paza unui cîine uriaş şi poliglot. La etaj, de unde puteam să văd şi cîinele, şi maşina, iar departe munţii lăsaţi în urmă, aveam o cameră care nu ştiu cum şi de ce mi se părea, ca toată casa, de-o eleganţă muzicală. Poate fiindcă pensiunea se numea „Vivaldi". A trebuit să-mi mulţumesc mie însumi că m-am oprit aici...

Restaurante la tot pasul, pe numărul vilegiaturiştilor acum plecaţi, deşi mi se pare prematur, vremea fiind caldă, cu cerul senin pentru mult timp, prea curat ca să prevezi un nor cît de mic. Neîndoios însă, oamenii sînt adaptaţi la o climă a lor, atît de relativă în definitiv. În Sicilia, la prînz, localnicii purtau pulovere, pe cînd eu mă topeam de căldură, în cămaşă cu mîneci scurte. Eram singurul care făceam baie în mare, şi dacă nu stîrneam mirarea nimănui, e fiindcă nu mă vedea nimeni, ţărmurile fiind pustii, cum era pustie acum Riva del Garda.

Am intrat într-un restaurant gol — abia mai tîrziu a venit un al doilea client, om modest, din partea locului, după semne, primul adevărat mîncător de macaroane pe care îl întîlneam în viaţă. Aflîndu-se destul de aproape şi într-un unghi bun, i-am urmărit tehnica. Secretul, în ce are el mai greu de dibuit, este cantitatea pe care trebuie s-o prinzi în furculiţă ; restul e mai uşor de făcut : furculiţa, ţinută cu mîna dreaptă,

se rotește într-o lingură din mîna stîngă, care slujește de mulaj și dă formă bolului, destul de legat ca să-l poți duce la gură fără să se destrame pe drum.

Nu mi-am însușit prea bine meșteșugul, fiindcă l-am abordat tîrziu, cînd m-am convins că o bucățică de friptură sau un pumn de pești micuți și feluriți, amestecați cu o coadă de rac, iar la urmă o bucată de brînză nu te pot sătura după o zi de alergături. Macaroanele sau celelalte paste, care ți se aduc în cantitate împătrită decît la noi și sînt totdeauna bune, totdeauna cu alt sos, cu alt adaos, cu alt gust, alcătuiesc fondul masiv și serios al mesei ialienești.

În timp ce vecinul meu își tot fabrica bolurile cu dexteritate, încercam să cîștig gust pentru vestitele ravioli, care-mi fuseseră recomandate stăruitor, un fel de colțunași cu carne, mîncare națională. Mă servea o fetișcană frumușică, fiica patroanei, am presupus — puțin eterică, puțin plictisită sau amărîtă, dar cu ochii scînteietori, datorită, vai !, priceperii cu care erau încondeiați.

Priceperea aceasta în Italia urbană este aproape generală ; n-am văzut fată mai mare de doisprezece ani cu ochii nefăcuți. Dar sînt făcuți cu un rafinament local, neîntîlnit în altă parte ; nu se folosește multitudinea de culori, albastru, roz și nu știu mai cum din spațiul larg al lumii, ci numai negrul, precis și totuși disimulat. Fiindcă vezi efectul și nu fardul.

Deși nu-mi place artificialul, pe acesta l-am acceptat bucuros, de vreme ce nu era al meu și nu mă pervertea în nici un fel. În orașele unde mă opream, am început chiar, pe lîngă celelalte explorări, să explorez ochii fetelor de pe stradă, și așa escalele au devenit mai frumoase.

Ochii fetei de la Riva del Garda au făcut să nu-mi displacă picioarele de caracatiță tăiate inele și prăjite în ulei puțin rînced, să nu-mi displacă nici brînza Fontina, să nu-mi displacă nimic, în afară de ravioli. N-am mai mîncat niciodată — nu m-au vrăjit chiar atît de mult nici un fel de ochi.

M-am trezit în odaia luminoasă și am fost gata de drum exact în clipa cînd răsărea soarele dintre munți. Mașina era plină de rouă ; cîinele dădea din coadă...

Și acum urmează, zeci de kilometri, drumul spre sud, de-a lungul lacului. Aproape tot a fost săpat în stîncă, și mi se pare că scopul lui principal este să-ți dezvăluie priveliștea. Sînt aici locuri care ar trebui să fie văzute de toată lumea, frumusețea trebuind să aparțină tuturor, nedrămuită. Dar, mai mult decît imaginea muntelui de pe țărmul celălalt răsfrîntă în apa clară a lacului, m-a uimit ceea ce au făcut oamenii ca peisajul să devină accesibil cu ușurință. În locurile unde se pot rostogoli stînci de pe povîrnișuri, s-au construit deasupra șoselei acoperișuri de beton, ca împotriva bombardamentelor aeriene. Tunelurile, numeroase, nu te absorb în întunericul lor orb și puțin sinistru ; săpături laterale în stîncă deschid ferestre continue spre lumina de afară. Astfel priveliștea te însoțește și-n zonele subterane, în goana mașinii, întretăiată de coloane — stîlpii de piatră lăsați între galeriile laterale ; aceste coloane nu întrerup peisajul, ci îl punctează, într-o ritmicitate care face ca bucuria privirii să crească pînă la istovire. Te simți zdrobit după aceea, dar cu atîta încîntare, că poți zîmbi visător toată ziua.

Cine va trece pe șoseaua aceasta, va mulțumi omului că a făcut-o și Italiei că există.

M-am oprit cîteva minute sub un perete de stîncă, neîncrezător și stupefiat să descopăr o ramificație a drumului, care nu puteai înțelege cum și unde poate să ducă. Dar era un *drum* săpat în piatră, pe al cărui indicator scria : Tremosino ; după douăzeci de pași se pierdea la o cotitură, și de-acolo înainte nu-l mai puteai descoperi nici cu închipuirea. Aș fi putut crede că este doar o glumă, că un asemenea drum n-are cum ajunge sus, la o destinație, și mai ales îi lipsește scopul,

după logica omului, dacă dîndu-mi capul pe spate n-aş fi descoperit în marginea peretului vertical de piatră, la o sută, la două, sau cinci sute de metri înălţime — mi-a fost imposibil să-mi dau seama cît, fie şi cu aproximaţie, atît era de nefirească şi de neprevăzută imaginea — dacă n-aş fi descoperit case, o localitate gata să cadă în prăpastie.

Desigur, sus, pe podiş, lumea îşi are rosturile ei, livezi, păşuni sau ogoare, şi aşezarea caselor la înălţimea aceea nu-i nefirească. Nefiresc le vezi de sub faleză şi uimitor, şi aproape inexplicabil e că oamenii au izbutit să construiască un drum pînă la altă lume, cea de jos, de care poate nu are nevoie, care poate îi ignorează.

La un punct a trebuit să mă îndepărtez de lac, de atmosfera albastră. Drumul spre Milano m-a dus cu de-a sila într-o cîmpie goală şi puţin ceţoasă. Amintirea acestei etape e cenuşie şi plată ca şi peisajul, dar pe deasupra am păstrat simţămîntul, care-i o satisfacţie ramificată, a străbaterii spaţiului, plăcerea geografică.

Înainte de prînz m-am oprit la Brescia, fiindcă se afla în cale şi nu lipsea nici de pe hartă. Aici am dat mai întîi de oraşul vechi, numai că vechimea lui pare neautentică, pare că oamenii au făcut de curînd o suburbie şi apoi au patinat-o. Totuşi, privind mai bine şi mai adînc, se simt în ziduri o bunăstare şi o civilizaţie de vechimi autentice. Istoria ultimelor secole devine, paradoxal, mai lungă atunci cînd o descoperi în arhitectura oraşelor neruinate.

M-am rătăcit mergînd cu piciorul pe străzi care aveau un înşelător aer comun, fără să semene una cu alta ; după ce-am marcat un poligon vast, căutînd o ieşire spre locul unde îmi lăsasem maşina, a trebuit să renunţ şi să recurg la metoda dezonorantă de a lua pas cu pas înapoi vechiul drum. Reconstituind pe urmă în gînd întregul traseu, mi-am dat seama

că, față de punctul întoarcerii, mașina se găsea la vreo cincizeci de metri, dincolo de un rînd de clădiri... Mă întreb dacă nu cumva un oraș se descifrează mai greu decît un om necunoscut.

Veneam dinspre est ; nu pot să spun că m-am rătăcit prin ceață, deși am întîlnit-o ziua în amiaza mare și destul de vîscoasă, dar nici n-am să înțeleg cum de am intrat în Milano pe la nord-vest. Era ora două — mi-e penibil, dar e necesar să amintesc ce înseamnă într-un oraș mare acest moment. Trebuia să găsesc un oficiu de turism ; n-am putut să întreb, fiindcă n-am putut opri. Cînd am izbutit să mă smulg din fluxul circulației, depășisem de mult centrul și mi s-a părut că sînt la periferia cealaltă a orașului. Mă aflam pe un fel de maidan, chiar și el foarte aglomerat, cuprinzînd un circ și barăci de bîlci, dar unde de bine de rău se mai găsea loc și pentru un automobil.

Spre norocul meu, la cîțiva pași se afla o agenție de turism ; a fost prima oară și ultima în toată călătoria, cînd o asemenea asociație n-a putut să mă găzduiască, deci norocul n-a însemnat nimic.

Cum aveam de transmis salutări unei familii de italieni repatriată din România, am mers să cer ajutorul lor, și ei, păstrînd obiceiurile românești, nu m-au lăsat să plec. Numai că, spre a ajunge acolo am făcut o altă călătorie, lungă și în zig-zag-uri, luîndu-mă după informații contradictorii. La început mi-am spus indignat că oamenii din Milano nu-și cunosc orașul ; mai tîrziu am convenit că exagerasem, dar nu nescuzabil. Gazda mea, om în toată firea, stabilit aici de mai mulți ani și care m-a condus după-amiază la un service auto ca să schimb uleiul motorului, a trebuit să întrebe de vreo două ori pînă ce am ajuns acolo și de vreo patru ori ca să ne întoarcem acasă. Orașul, imens și destul de uniform, lipsit de

repere mari, cum ar fi bunăoară un fluviu care să-l despartă în două, are o topografie greu abordabilă. Pentru cine vrea să stea puțin timp acolo, o zi, o lună sau numai o parte din viață, e mai bine nici să n-o abordeze și să nu se sperie dacă se rătăcește. Într-un tîrziu, mergînd în sus, în jos, la stînga, la dreapta, tot o s-o scoată la capăt.

De la maidanul unde mă oprisem prima dată și crezusem că e periferia, am mai străbătut multe centre și multe periferii, și cred că destule orașe, pînă am ajuns în Quarto Ogearo, cartierul găsit cu grea cazină, al cărui nume fiecare milanez întrebat îl pronunța în alt fel.

Fără să-i fi cunoscut dinainte, oamenii unde am ajuns mi-au dat casă și masă, oprindu-mă la ei cu stăruință și cu multă bucurie. Cînd am plecat, mi-au spus să merg cu grijă, de parcă mergeam prima oară singur și, ce mai încoa-încolo, cu toții aveau în ochi o licărire de lacrimă...

*

Am mai întîlnit italieni din România la Civitavecchia, portul Romei și vechiul port al papilor, dacă nu cumva o mai fi și astăzi. Cine merge de la Florența la Roma, cum îmi era intenția, are un drum mai scurt decît cel de pe malul mării. N-aveam dorința să văd marea îndată ; mai tîrziu urma să merg de-a lungul ei zile de-a rîndul. Dar mi-a plăcut cum sună Civitavecchia — îmi plăcea de multă vreme — și am făcut ocolul pînă la ea, pentru sunet ; vroiam doar să știu că *am fost acolo,* cum am vrut să știu și despre alte locuri, cum un personaj din „Revizorul" lui Gogol — prin tristul lui destin i-am uitat numele — vroia să știe măcar cineva pe lume că în orașul cutare trăiește și el, doar atîta, trăiește, n-avea importanță pentru ce și pentru cine.

Deși am sosit la ora prînzului, străzile erau goale, ceea ce mi-a dat un fel de neîncredere în capacitatea mea de a per-

cepe lumea reală, făcîndu-mă să mă întreb dacă nu trăiesc o ficțiune. Cu această neîncredere și îndoială am oprit la primul bar întîlnit în cale și am telefonat oamenilor cărora trebuia să le spun bună ziua. Stăpînul casei m-a întrebat unde mă aflu și ca să nu ne încurcăm în explicații asupra drumului, în zece minute a sosit cu mașina, împreună cu un cîine-lup, despre care am aflat numaidecît că înțelege limba română. M-am convins că nimic nu era ficțiune. Oamenii mi-au vorbit și m-au primit românește, fără accent străin și fără înstrăinare. Deși în aceeași zi doream să ajung la Roma, nu mi-au îngăduit să plec mai departe și au început prin a-mi ceda garajul, lăsîndu-și mașina lor afară. Am rămas, fiindcă îmi place să mă supun purtărilor autoritare, dacă sînt cordiale. Și apoi era prima dată cînd soarele, pe care îl avusesem tot timpul în față și mă lovise cînd direct, cînd prin reverberație, făcuse să mă doară ochii și să simt nevoia de repaus.

În popasul de la Civitavecchia mi-am depășit programul, îmbogățindu-l cu amintirea a doi oameni neprevăzuți în toate sensurile. Datorită lor am cunoscut orașul, pe unde voiserm doar să știu că am fost, am cunoscut și portul, și tristețea provincială, pe care altfel n-aș fi avut cum s-o descopăr în prelungirile ei internaționale ; pentru aceasta e nevoie de un oraș mic, de o „stradă mare", de o casă de oameni, de o zi la sfîrșitul săptămînii, cînd se simte în aer apropierea duminicii. Era vineri — mi-am corupt gazdele și-am împins calendarul cu o zi înainte, ceea ce ne-a îngăduit să ne dedăm fără mustrare de cuget unui chef ca sîmbătă seară. În afară de oferta neuzitată de a lua cu mine, ca daruri, tot ce-mi place din casă, oamenii s-au îngrijit și de soarta mea viitoare. Știind cît de anevoioasă este pentru un străin intrarea în Roma, au telefonat unei rude, alt repatriat din România, să vină a doua zi cu mașina și să mă conducă pînă la destinație.

A doua zi însă, n-am mai avut răbdare să aștept ora unu, cînd putea să vină omul după slujba săptămînii, și m-am

încumetat să intru singur în Roma, prevăzîndu-mă doar cu informații asupra itinerarului, care s-au dovedit suficiente ca să ajung fără prea mulți nervi și fără panică în Piața Veneția, de unde mai aveam să merg în necunoscut numai cîteva sute de metri.

Omul de a cărui bunăvoință mă lipseam m-a condus duminică dimineața prin vestitul tîrg de vechituri de la Porta Portese. Acolo e un talcioc cît un cartier întreg, întins peste maidane și peste străzi, printre blocuri noi și cocioabe făcute din bidoane vechi, din table vechi, din scînduri vechi, din orice poate alcătui un perete sau un acoperiș, dar totul numai și numai vechi. Ce se aduce aici spre vînzare nu trebuie descris : orice ! Ce se cumpără, n-am văzut ; aș putea spune : nimic! E tîrgul acesta o etalare duminicală a mizeriei romane? Poate, dar caracterul lui principal e altul; un amestec de absurd, bizar și mai ales anacronic.

Seara, același îndatoritor ghid m-a invitat la cină în familie. M-au primit cuviincios, într-o casă cuviincioasă. El e arhitect, salariat, și ar dori, desigur, să-și facă o situație independentă, dar mi-am dat seama că-i lipsește curajul, încrederea sau speranța. O întreprindere proprie este legată de grele hazarduri. La Roma, și nicăieri în Italia, nu umblă cîinii cu covrigi în coadă !

Omul de la Civitavecchia e slujbaș în port, la o agenție de navigație ; situația lui, presupun, e mai modestă decît a arhitectului. Are, în schimb, mai mult aer — și se vede.

Pe lîngă acești oameni, întîlniți aproape din întîmplare, aveam la Roma adresele unor cunoscuți de demult, atît de demult că îi poți crede și morți. Despre unii mi se spusese să-i caut negreșit fiindcă ar putea să-mi fie de folos. M-am temut că aș pierde timpul cu civilități și nu i-am căutat ; nu le-am trimis nici măcar un salut. Dacă vreodată vor afla că am fost prin orașul lor e bine să știe că eram în călătorie.

Am tras la un altul din ei, nu pentru motivul că îmi fusese tovarăș de breaslă în România și ne legasem destul de mult într-o vreme, ci fiindcă soția lui ține o pensiune, unde, venind ca orice drumeț, n-aveam de ce mă sfii.

Vechiul meu confrate, care a publicat în țară cîteva romane și ar mai fi putut să publice cîte izbutea să scrie, a renunțat la această literatură și se ocupă de filozofia indiană. Tocmai urma să-i apară o a doua carte, un studiu despre yoga — pasiune ciudată dacă te gîndești că e atît de tîrzie. Mi-a mărturisit însă, ceea ce de fapt nu era și nu este un secret pentru nimeni, că nu se poate trăi dintr-o astfel de îndeletnicire. Cartea aflată la tipar, bunăoară, se trăgea în două mii de exemplare. E drept că un studiu de specialitate nu-și găsește prea mulți cititori nicăieri, deși e o specialitate la modă în mai toată lumea. Dar chiar o carte cu succes zgomotos, un best seller, nu se tipărește în mai mult de douăzeci de mii de exemplare, după informația prietenului de la Roma. Cînd i-am vorbit de tirajele noastre, de sutele de mii de exemplare cîte se vînd dintr-o carte, m-a privit neîncrezător și poate cu puțină compătimire : tendința de a exagera cifrele e un simptom de schizofrenie.

Articolele de ziar produc mai bine și am înțeles că datorită lor subzistă prietenul, îngăduindu-și chiar să aibă în fața casei o mică mașină. Iar soția lui încă una.

Ea m-a ajutat să cunosc orașul, indicîndu-mi itinerarii inteligente ; în unele locuri m-a dus cu cel mai mic automobil în care m-am urcat vreodată, un Fiat 500, atît de răspîndit în Italia, încît ai spune că depășește numărul pietonilor. M-a poftit chiar să trec la volan și am încercat, dar după o sută de metri a trebuit să renunț, părîndu-mi-se chinuitor să-mi formez reflexe atît de comprimate.

Am întrebat pe cineva, proprietar al unei mașini de același fel, de ce nu a optat măcar pentru Fiat 600, mai ales că

nu costă mult mai mult, iar deosebirea între ele, în ceea ce privește confortul și performanțele, este surprinzătoare. Mi-a răspuns că avînd un Fiat 600 ești taxat de societate la nivelul modest al acestei mașini. Un Fiat 500 presupune că mai ai o mașină acasă pentru drumuri lungi. Uitasem aproape cu totul existența „aparențelor" în lume ; această rîie sufletească a fost răspîndită și la noi pînă după război cînd, un timp, din prudență socială, i-a luat locul una inversă.

M-a dus doamna prietenă și gazdă în multe locuri unde greu aș fi răzbit cu mașina proprie. Iar ca încheiere, odată, spre amurg, am ajuns împreună pe Via Appia, afară din Roma, ultimul dintre drumurile obligatorii. Mi-am amintit atunci că mulți călători descriu frumusețea locului și destui subliniază cum i-au dus să-l vadă „o doamnă romană". I-am spus prietenei mele : „Dacă vreodată am să scriu ceva despre Roma, am să pot spune și eu : «Pe Via Appia m-a dus într-o seară o doamnă romană.»" Și iată că am scris ; nici nu visam atunci să ies atît de ușor din încurcătură !

Într-o duminică, la Palermo, în primul ceas al după-amiezii, mă plimbam într-un cartier de lîngă port, explorîndu-l la întîmplare. Am ajuns în fața unei străzi care mi-a dezvăluit deodată cea mai sordidă imagine citadină din cîte am văzut în viață. Între două rînduri de case hidoase, cu trei și patru etaje, cu ziduri mîncate de lepră și parcă aplecate deasupra uliței mizerabile, închizînd cerul și lăsîndu-l fără utilitate, flutura jalnicul pavoaz pe care îl mai văzusem și în alte părți, dar nu atît de dens, de extins, de total și definitiv. Această mizerie umană mi s-a părut că nu poate să dispară vreodată, nici să scadă. Tot ce poate fi mai peticit, mai sărac, mai inlavabil ca rufărie gospodărească, era pus la uscat sau la aerisit, pe frînghii întinse de-a latul străzii, de la o casă la alta — și pe etaje.

Mult mai tîrziu, m-am întors aici și mi-am luat curajul să merg pînă la capăt pe ulița îngustă și fără trotuare. Familiile își petreceau duminica afară, în fața caselor, de-a valma și într-o înghesuială pe care ți-o poți imagina gîndindu-te cîte etaje erau revărsate acolo, pe o suprafață mai mică decît a unuia singur. În această învălmășeală se gătea în aer liber prînzul întîrziat al unei familii, se cosea la mașină, se peteceau hainele, se alăptau pruncii, se chelfăneau copiii... Tinerii se hîrjoneau, bărbații moțăiau — în timp ce, poate, prin case mureau bătrînii.

Cred că a fost prima oară cînd m-am temut să merg printre oameni, frică nu de agresiune, ci de gîndul că după mii de ani de civilizare, ar fi posibil procesul invers, al întoarcerii spre preistorie. Puțin mai departe, dincolo de casele strîmbe, am văzut locuințe troglodítice, mai dezolante decît cocioabele făcute din bidoane goale, care cel puțin par provizorii. Erau vizuini, dar nu de pămînt, ci de piatră, material imperisabil, destinat veșniciei — și în ele oamenii parcă intrau tîrîș, întorși la stadiul mersului în patru picioare.

Pe acest fundal degradant, se vedeau, într-un contrast absurd, cîteva pete de culoare lucioasă. Unele familii, sub cearceaful peticit care flutură în aerul fetid, au automobil, uneori chiar nou, și îl țin în fața casei, tratîndu-l cu o indiferență patriciană.

Dar înainte de a mă fi aventurat în această lume, pe cînd stăteam la colț, cu nehotărîre, am ridicat ochii din întîmplare asupra unui imobil aflat pe strada din fața uliței mizerabile. Strada, paralelă cu malul mării, se numește Via Butera, iar imobilul se află la numărul 24. Este o casă încă întreagă, cu fațada însă roasă de vreme, cu trei etaje, cu cîte patru uși-ferestre, dînd pe balcoane cu grilaj de fier, ieșite deasupra trotuarului. Un gang întunecos servește de intrare, fără să te îmbie. Acum o sută de ani, imobilul va fi avut o înfățișare

destul de acătării. La parter, deasupra ultimei ferestre din dreapta, ochii mi s-au oprit pe o placă de marmoră :

IN QUESTA CASA MORI
IN ESILIO
SOLO E SCONOSCIUTO
IL 29 NOVEMBRE 1852
NICOLA BALCESCU
INSIGNE STORICO E FERVIDO
PATRIOTA, COMBATTENTE
PER IL ROSVELGLIO DELLA
ROMANIA MODERNA

Aşa am încheiat lanţul românilor aflaţi în Italia.

M-a îmbărbătat puţin atunci, în clipele de contemplaţie amară, coincidenţa surprinzătoare că pe aceeaşi faţadă, aşezată simetric în stînga, o altă placă, de dimensiuni identice, amintea că tot aici, exact la zece ani după ce se sfîrşise Nicolae Bălcescu, a pornit strigătul lui Giuseppe Garibaldi : „Roma o morte !"

III

Cînd ai de văzut un singur oraş, poţi merge pînă la a-i cunoaşte toate detaliile ; urmînd să explorez o întreagă Italie, trebuia să mă opresc la ceea ce-i unic şi nici nu poate fi imitat vreodată.

La Milano unică este, fără îndoială, catedrala, în dantelărie de marmoră, înfăţişînd grandiosul unit cu fineţea detaliilor. De cîte ori pătrunzi în piaţă, sub orice unghi şi de pe orice latură, edificiul acesta care a luat puţin din culoarea fildeşului rămîne o surpriză, chiar şi în ţara marmorei.

N-am ajuns pe acoperişul lui, cum se recomandă ; la orele cînd mi-ar fi fost posibil şi cînd mergea ascensorul, s-a nimerit să se aştearnă ceaţă deasă asupra oraşului. Astăzi aproape îmi pare bine că am evitat unul din gesturile obligatorii. Mi se pare că au fost mult mai interesante grupurile de vagabonzi hippies aşezaţi laic pe treptele catedralei ; i-am studiat îndelung, cu indiscreţie, gîndind că dacă îi dezaprobi, multe ar trebui dezaprobate în lumea care le-a dat naştere. N-am văzut la ei nici indecenţă, nici aroganţă, ci cel mult nepăsare, mai rar bucurie şi mai des amărăciune. Sigur, într-o zi fiecare se va întoarce la un rost în viaţă, învinşi sau învin-

gători în lupta cu niște mori de vînt mai nedefinite decît ale bietului don Quijote.

Dacă în primele decenii de după război, asupra omenirii au apăsat neliniștea și nesiguranța, acum i s-a adăugat o tristețe universală. Ea va genera, poate, o lume meditativă.

Spre seară, cînd porumbeii și hippies dispar, fără să știi unde se duc nici unii, nici alții, piața devine loc de întrunire publică. Milanezii, cu sutele, în grupuri de doi-trei pînă la cîteva zeci, se adună aici cu regularitate și se dedau pasiunii de a discuta politică, întocmai ca într-un forum de altădată. E imposibil să nu se cunoască între ei, după ani de parlamentări pătimașe, dar fiecare ai spune că ignoră identitatea celuilalt. La început forfotesc o vreme, pînă ce unul, oprindu-se, enunță o temă și se apucă s-o susțină. Lîngă el se oprește altul, ascultă, apoi îl întrerupe, contrazicîndu-l, și începe altă demonstrație. Treptat, cei doi adversari capătă partizani; tema lor e dezbătută cînd în comun, cînd paralel, ca în niște subcomisii, dar întotdeauna cu convingere și fără pauză.

Același proces, cu aceeași temă sau cu alta, începe la fel, zece pași mai încolo, apoi încă unul — și așa mai departe, pînă intră în joc tot poporul din piață. Unele grupuri nu cîștigă aderenți prea mulți; înseamnă că tema în discuție nu-i foarte interesantă, sau nu e susținută cu destulă patimă. În alte părți, participarea ia caracter de masă ; înseamnă că s-a pus degetul pe o rană ; unii, dacă-i rana lor, se apără sau se vaită, alții, pe care nu-i doare, o zgîndăresc, o fac să sîngereze cu un debit verbal formidabil — dar numai atît, nici cu dușmănie, nici cu brutalitate.

Pînă la urmă, totul pare o joacă.

Nevestele parlamentarilor așteaptă pe margini ; unele tricotează, fără să manifeste adeziune sau dezaprobare și fără să-și piardă răbdarea.

Această lume efervescentă care prelungește seara agitația de peste ziuă a porumbeilor contrastează cu masivitatea liniș-

tită a catedralei ; singura trăsătură comună este perpetuitatea. Aici au să rămînă neschimbaţi şi oamenii, şi porumbeii şi marmora. Numai hippies au să dispară.

De necrezut faţă de temperamentele locale, şi agitaţia, şi circulaţia sînt mai moderate la Milano decît la Viena. Negoţul, în schimb, pare condus de aceleaşi legi ; cartiere întregi sînt un lanţ de vitrine, de toate categoriile ; pe unele, afişe mari anunţă „desfacere generală". Nu-i un truc spre a atrage clientela naivă ; cine mai poate fi naiv între atîtea magazine ? Desfacerea generală înseamnă lichidare reală, fugă de faliment, ultimul gest defensiv înaintea prăbuşirii.

Rezultatul : apar prăvălii dosnice sau tarabe, în diferite cartiere, unde lucrurile se vînd, ziua-n amiaza mare, cu preţuri inexplicabile, uneori un sfert din cel afişat prin vitrinele încă neameninţate de lichidare.

Dispar, pare-se, întreprinderile mici, care cedează, fuzionează sau se vînd la mezat. Prospere sînt, deşi mă întreb cît, marile magazine universale întinse în toată Italia. Gazdele mele sînt foarte mîndre de sucursala locală a celei mai de lux dintre neguţătoriile acestea generale. Prăvălia vastă, cu multe etaje, cu mii de obiecte poate ispititoare, unele inutile, nu m-a uluit, nu m-a surprins şi nu m-aş mîndri neapărat cu ea, chiar dacă s-ar afla în oraşul meu. Poate fiindcă n-aveam de cumpărat nimic — şi erau prea mulţi necumpărători.

Duminică dimineaţa am mers să văd Cimitirul Monumental. Ca să nu mă rătăcesc, am luat tramvaiul, împotriva plăcerii de a merge pe jos. Trebuia să întreb de o anumită piaţă unde să cobor ; am văzut o doamnă vîrstnică, îmbrăcată în negru şi cu flori în braţe. Fiind sigur că merge la cimitir, am socotit întrebarea de prisos — cînd întrebi de drum pari totdeauna puţin înfrînt — şi mi-am propus, logic, să cobor o dată cu doamna îndoliată.

După un timp părîndu-mi-se că mersul se lungeşte peste aşteptări, iar doamna nedînd semne că ar coborî în curînd, mi-am călcat pe suflet şi am întrebat. Cimitirul Monumental era cu vreo cinci staţii în urmă.

Unde se poate duce duminica dimineaţa o doamnă în vîrstă, îmbrăcată în negru şi cu flori în braţe ?

Despre cimitir nu am ce să spun. Dar haide ! — fiindcă am fost acolo şi am străbătut toate aleile, am constatat că îl reproduce pe cel de la Belu, la o scară de vreo trei ori mai mare, în toate sensurile.

Ciudăţenie pentru zona marmorei : monumentele în bronz sînt şi mai numeroase, şi mai frumoase. Poate datorită patinei lor funerare ; marmora, oricît de veche, nu ajunge pînă acolo.

După-amiază m-a împins necuratul să văd un film, necuratul în acest caz fiind o dorinţă veche şi refulată. Era vorba de o copie nouă, panoramică şi stereofonică a vechiului „Pe aripile vîntului", după care am tînjit aproape treizeci de ani.

La temperamentul personajelor — şi cine nu le cunoaşte ! — dublajul în limba italiană se potriveşte ca nuca în perete. A fost una din dezamăgiri — şi totul m-a dezamăgit. Dar am văzut publicul şi am descoperit obiceiuri neînchipuite. Deşi era o sală de lux, spectatorii o transformau în stadion. Fiecare vine cînd vrea, pleacă, se întoarce trecîndu-ţi prin faţă şi acoperind imaginile. Vînzătorii de Pepsi Cola circulă mai tot timpul, oferindu-şi marfa. E o forfotă care nu supără pe nimeni, fiind o obişnuinţă. Şi apoi se fumează, se fumează întins şi fără oprire, cred că mai mult decît la cafenea ; cred că fumează toată lumea, chiar şi nefumătorii. E adevărat că instalaţia de aer condiţionat face să dispară fumul, însă nu instantaneu, ca prin vrajă. Îndată ce s-a stins lumina, două fetişcane slute, aşezate în faţă, au scăpărat bricheta şi, ţigară după ţigară, au fumat pînă la sfîrşitul filmului, timp de peste trei ore. Două serii !

*

În afară de cartea Margaretei Mitchell, care rămîne deasupra acestei ilustrații panoramice, în afară de „Război și pace" nu-mi mai vin în minte altele, dar impresia e generalizată prin amintiri contopite : mi se pare că toate războaiele încep după un bal, după o nuntă, o petrecere, o festivitate. Oare Napoleon n-a debarcat în Franța pentru cele „o sută de zile" tocmai cînd faimosul Congres de la Viena se destindea la un bal ilustru, unde valsa toată diplomația europeană ?

*

Fiul gazdelor mele lucrează la un birou de pariuri hipice, o sala di corse. Tînărul s-a adaptat repede la viața orașului, așa că se descurcă destul de bine cu toate și chiar cu slujba lui, cam neînțeleasă de mine, care n-am jucat niciodată la curse.

În Italia sînt alergări toate zilele săptămînii afară de luni — la Bologna, poate și Florența, apoi la Roma și nu mai știu unde, în vreo șase sau șapte orașe. De la unsprezece dimineața, în sala di corse se încheie pariuri pentru toți caii, pentru toate hipodromurile, pentru toate cursele. Nu-i lucru de glumă!

Am văzut oamenii, stînd ca pe ghimpi în fața ușii, așteptînd ora de deschidere ; spre seară, într-o încăpere lungă de vreo cincisprezece metri, lată de vreo șase, în așteptarea rezultatelor care apar pe un ecran de televizor, se adună mai mult de o sută de jucători, poate două sute — și tot atîtea pasiuni, tot atîtea speranțe, aproape tot atîtea dezamăgiri. Cînd totul e gata, iar sala se golește, pe jos rămîne un covor gros de hîrtii, buletine necîștigătoare, aruncate c-o ură din care a doua zi se nasc noi speranțe și noi pasiuni.

Dimineața îmi aduceam prietenul și gazda pînă aici, la slujbă, foarte aproape de piața catedralei, locul de unde se

pleacă oriunde vrei, iar seara, după ce colindam oraşul fără pauză, reveneam să-l iau ca să mergem împreună acasă. Colaborarea aceasta mi-a lăsat o amintire plăcută ; e bine cînd un om se îndreaptă spre casă împreună cu altul, la o cină gospodărească, mai ales dacă munca zilei i-a mers în plin. Iar mie nu-mi putea merge altfel, de vreme ce o duceam pînă la capăt, adică pînă cînd mă simţeam istovit.

Într-o seară, pe cînd aşteptam în sala di corse ca prietenul să-şi încheie casa, un jucător întîrziat şi, desigur, dezamăgit, dar nu pînă la furie sau disperare, trecea de-a lungul peretelui unde erau afişate rezultatele şi, oprindu-se din loc în loc, mustra cu glasul reţinut caii înscrişi acolo, poate pe învingători, poate pe învinşi — la curse poţi să pierzi şi pe unii, şi pe alţii. Deşi caii n-ar fi răspuns chiar să fi fost prezenţi, am avut impresia că omul nu se mărginea să mustre, ci aştepta şi dezvinuirea, trăgînd cu urechea în sus ; pe scurt, era un dialog care continua cînd am ieşit.

Cel mai însemnat drum în Milano l-am făcut în prima zi, la biserica Santa Maria delle Grazie, dar intenţionat îl amintesc la urmă, ca să nu se aşeze peste el celelalte imagini ale oraşului. E tot ce-am văzut mai turburător aici — e inutil să spun mai demn de ţinut minte, fiindcă nu e posibil să se uite : vestita „Ultima Cena", a lui Leonardo da Vinci. Se află pe peretele din fund al unui refectoriu pendinte de biserică. Sala în sine e un hangar, cu zidurile tencuite simplu, neremarcabil ca arhitectură, despre care n-ar mai vorbi nimeni şi ar fi rămas poate năruit de la bombardamente, dacă n-ar avea acea frescă vestită. Nu ştiu cîte restaurări au trecut peste ea, cît a mai rămas din culoarea originală şi cît reprezintă adaosuri reparatoare, făcute cu prea mult meşteşug ca să se vadă. Spre a înţelege scena şi a o simţi, e necesar să ştii că reprezintă clipa cînd Isus a anunţat trădarea. Trebuie văzută resemnarea de pe faţa lui şi din mişcarea mîinilor. Mîinile tuturor apostolilor parti-

cipă la această clipă de consternare, şi poate mai elocvent decît fizionomia lor, surprinsă, încă nedumerită.

Isus nu are nimbul sfinţilor, dar fereastra centrală din spate, cu privelişte cerului albastru, îi pune o aureolă umanizată. Nişa unde se află cele trei ferestre dă o senzaţie de adîncime atît de autentică, încît rămîi cu impresia că zidul are reliefuri. Desigur, contribuie împrejurarea, probabil aleasă, că ferestrele sălii sînt pe o singură latură, în stînga, şi toată lumina cade asupra picturii dintr-o direcţie unică. Meşteşugul însă rămîne uluitor. Te apropii pînă la patru metri, cît îngăduie cordonul pus în faţă, te apleci, îţi forţezi imaginaţia să redai peretelui înfăţişarea plană, şi e imposibil. Adîncimea rămîne, din orice unghi ai privi, de la orice distanţă. Ar trebui să pipăi cu mîinile, dar poate şi atunci iluzia ar învinge senzaţia.

După ce am văzut aproape tot ce s-a păstrat din arta Italiei, mă întorc şi rămîn la „Cena". Orice om care aspiră la artă ar trebui s-o vadă.

*

Din locurile de popas plec de obicei de dimineaţă, în zorii zilei, şi uneori înaintea lor, ca să evit ora aglomeraţiei matinale, dar mai ales ca la popasul următor să ajung cît mai devreme, să dezleg cît mai repede necunoscutul din faţă care, dacă mă atrage obsedant, îmi dă şi temeri.

Deşi în Milano am rămas mai mult decît prevăzusem şi eram cu două zile în întîrziere, nu ştiu cum s-a făcut că am întîrziat şi nişte ore, aşa că am plecat după-amiază. Etapa prevăzută era de vreo trei sute de kilometri, posibil de parcurs pînă seara, mai ales că jumătate din ei, pînă la Genova, mergeam pe autostradă.

A fost singura autostradă adevărată pe care am parcurs-o în întreaga Italie. Fie lăudată pentru cît e de bună, dar are două neajunsuri. Primul: datorită felului cum e trasată şi

vitezei pe care ţi-o propune, nu mai vezi peisajul. E greşită credinţa unora că pe aceste şosele moderne şi ingenioase viteza se impune ; pe banda din dreapta poţi să mergi, dacă vrei, în alură de promenadă, numai că atunci n-are rost să alegi un astfel de drum, pentru care plăteşti o taxă destul de mare — al doilea neajuns.

Nu ştiu ce vechime are acest segment de autostradă ; fapt e că în munţi nu învinge toate dificultăţile topografice, ci în unele locuri se mulţumeşte să le ocolească, de unde iau naştere sinuozităţi obositoare, ca pe vechile şosele. Dacă apucam pe drumul celălalt, al tuturor, şi nu aveam neşansa unei aglomeraţii excesive, aş fi ajuns la Genova în cel mult două ore. Pe autostradă am cîştigat cincisprezece minute. Nu spun cît de repede le-am pierdut în oraş, tot oprindu-mă şi întrebînd pe unde se ajunge în port.

Altceva decît portul nu vroiam să văd la Genova ; acest nume îmi evoca, de cînd ţin minte, viaţa maritimă. Apropiindu-se seara, i-am consacrat numai o jumătate de oră ; mi-a fost de ajuns să trec pe cîteva cheiuri, să văd cîteva cargoboturi — unul din ele, de vreo douăzeci de mii de tone, într-un bazin secat, pentru reparaţii, cu carena desfăşurată monstruos afară din apă ; am socotit totdeauna că la vapoare aceasta e partea care nu trebuie să se vadă.

După ce am tras în piept aerul Mediteranei, transmis pînă aici din val în val, şi am simţit puţin pulsul portului, redat de mişcarea docherilor, macaralelor, remorcherelor, de fluierele vapoarelor, de fluturatul pavilioanelor, toate marcînd plecări şi întoarceri, mi-am continuat drumul. M-am oprit numai cinci minute în oraş, ca să iau cîteva ilustrate, timp în care mi-am lăsat maşina pe al treilea şir, reglementar pentru staţionare fiind numai primul. Vreo trei agenţi de circulaţie se îndeletniceau în grabă şi fără pauză să scrie formulare de amendă pe care le puneau la parbrizul contravenienţilor ; aceştia, cînd îşi lasă maşina în locuri interzise, ştiu foarte bine ce îi aşteaptă.

Viața citadină îi obligă să pună amenda în prevederea bugetară a zilei, socotind-o cheltuială obligatorie.

În cele cinci minute cît am zăbovit acolo, cu toată graba lor, nici unul din agenți n-a avut timp să ajungă pînă la mine.

O dată cu ieșirea din oraș, s-a lăsat amurgul. Douăzeci și șapte de kilometri, șoseaua m-a dus numai pe malul mării, prin orășele de vilegiatură, cîndva poate porturi de pescari — și am ajuns pe întuneric la ultimul dintre ele.

Am ales Portofino ca escală a zilei, pentru nume. Uneori, mai demult, îl pronunțam și-l repetam cu diferite intonații, ca pe o melodie. Nu știam nimic despre localitatea pe care o definește ; nu aveam siguranța că e reală. Portofino putea să fie un port, dar și un cîntec, sau o vorbă de dragoste, cifrată, care în codul îndrăgostiților să însemne : „Mă gîndesc la tine !"

Am oprit în mijlocul pieței, pentru o primă orientare, am spus : Portofino — și am simțit o bucurie amestecată cu multă uimire, simțăminte transformate în senzații, ceva asemănător cu plutirea și cu prima aruncare în apa mării.

Am mărturisit că și la Civitavecchia am mers pentru ceea ce-mi evoca, prin sunetul lui, acest nume. Asemeni am mers la Rimini, acolo însă nepotrivirea între sunet și imagine a fost atît de izbitoare, încît aproape am regretat oprirea. Despre oraș am să scriu ceva mai tîrziu, cînd am să ajung în fața lui, sau după ce am să-l las în urmă.

Alte locuri m-au atras tot prin rațiuni personale, în căutarea unor satisfacții ciudate și uneori atît de intime, că fac hazardată mărturisirea. Nu-i o metodă pentru stabilirea itinerariilor, dar o recomand celor care vor să prelungească drumul mult timp după întoarcere.

La Cefalu, înainte de Palermo, m-am oprit datorită unei confuzii. Sînt adeptul ficțiunii, pînă la a o crede realitate.

Confundînd numele orașului cu al baronului de Cefalu, erou într-o dramă cinematografică atît de crudă că ajunge pînă la ultima gradație a genului, pînă în fața sensului invers, și pare comedie, am crezut că mă aflu în decorul unde s-a petrecut această poveste ilariantă și îngrozitoare. Nu mă așteptam chiar să întîlnesc personajele pe stradă, dar aș fi vrut să văd castelul baronului scăpătat și decăzut, să văd mai ales grădina lăsată în voia ei, între ale cărei bălării luxuriante, într-o noapte apăsată de zăduful neliniștitor al Siciliei, de patima fierbinte a solului ei, se petrece o scenă de dragoste abruptă, scurt și aproape sălbatic, dar atît de necesar, atît de obligatoriu, cu atîta putere de descătușare, încît îți dă o senzație de eliberare personală.

Voiesem să văd strada în trepte, și ea o „stradă mare", pe unde duminica la prînz coboară lumea de la liturghie. Știam că aș fi recunoscut întreg decorul.

Ce se ascunde în asemenea dorințe ? Nevoia confruntării ? Nu ! — am ajuns aproape să detest această noțiune. Unind atît de strîns realitatea de ficțiune, pînă la fuziunea deplină, căutam în decorul real *confirmarea* faptei închipuite.

Un tînăr instruit de la biroul de informații turistice m-a adus la realitate și mi-a prilejuit o dezamăgire prelungă, destul ca s-o mai simt și astăzi. Baronul de Cefalu e un nume, iar personajul n-are nici o legătură cu orașul. Acțiunea filmului se petrece într-un loc nedefinit. Parcă n-ar fi trebuit să știu ?

N-am renunțat numaidecît.

— Totuși, procesul de omor se desfășoară la Palermo ! Se pomenește numele orașului, fără nici un echivoc !

Era argumentul meu, încăpățînarea, speranța de ultim minut — fiindcă altminteri am folosit în atîtea rînduri același artificiu. Elementele principale ale născocirii se înconjoară de repere secundare luate din realitate, detalii geografice și întîmplări sociale contemporane cu acțiunea imaginată. În acest chip,

ficțiunea capătă creditul cititorului, dar în primul rînd pe al scriitorului, ca el s-o poată duce pînă la capăt.

Tînărul mi-a spus, în continuare, că dacă vreau într-adevăr să văd străzile unde s-a filmat „Divorțul italian", le voi găsi la Siracusa.

Nu mai aveam nevoie ; odată închipuirea fracturată, nu-mi rămînea decît să străbat șchiopătînd realitatea.

Deoarece aveam dreptul la o compensație și o consolare, soarta, prin buna inspirație a informatorului meu, m-a dus la un hotel admirabil prin confort și bun gust, admirabil așezat la doi kilometri în afara orașului, admirabil numit Santa Lucia.

Tot datorită unei ficțiuni, am dorit să ajung în Sicilia, ținta principală și apăsătoare a călătoriei. În afară de vechea informație geografică din timpul școlii, datorită căreia poți să știi ceva despre o anumită lume, am început să simt Sicilia prin legendele contemporane relatate de ziare, iar nostalgia ei a început să mi-o trezească filmul. Tuturora li s-a adăugat, cu o forță superioară, acea evocare nedefinită, reținută, puțin tainică și parcă neterminată, dar care duce pînă în niște străfunduri — „Ghepardul" lui Giuseppe Lampedusa.

Acum cîțiva ani, trecînd cu vaporul de-a lungul coastei de sud a acestei țări necunoscute, am cercetat-o îndelung cu binoclul, comparînd și contopind, atît cît se putea de la șapte mile, țărmul cu harta ; atunci am descoperit, pe hartă, o mică localitate, Donafugata. Nici n-ar fi trebuit să cred atît de tare în ficțiune, ca să-mi închipui numaidecît că aici era domeniul prințului Salina.

Localitatea aflîndu-se pe lîngă Ragusa, după cîte îmi amînteam, dar lipsind de pe harta mea turistică, mai puțin detailată decît harta de navigație, am început să cer informații din vreme, încă la Agrigento, escala anterioară. Fără să se mire și fără nici o emoție, domnișoara de la oficiul de turism a căutat-o în indexul alfabetic, apoi, folosind caroiajul hărții sale, complete,

a găsit-o cam pe acolo unde bănuiam. Crezusem că trebuie s-o știe și-n vis, că poate s-o găsească și cu ochii închiși. Firesc ar fi fost ca îndoielile să înceapă de aici : domnișoara *nu știa nimic* despre Donafugata !

A doua zi după prînz am ajuns la Vittoria, o mică localitate, de unde, ca să merg la castel, trebuia s-o iau înspre sud. Pe nici un indicator nu scria numele locului spre care mergeam atît de avid — nici un om nu mă putea lămuri. Abia tîrziu, un șofer de autobuz m-a îndrumat spre Santa Croce.

— Dar eu caut Donafugata !

— Da ! Mergi spre Santa Croce ; la vreo cincisprezece kilometri se face un drum la stînga. Ia-o pe el !

Nu mai știam ce să înțeleg ! O localitate neînsemnată, Santa Croce, din care găsești cîte vrei în Italia, să fie mai cunoscută și să servească drept reper ca să ajungi la un domeniu intrat în legendă ?

Am stăruit :

— Ești sigur ?

— Absolut sigur !

— Donafugata ?

— Donafugata !

— Caut un castel ! Există ?

— Castelul ? Sigur că există !

Am găsit drumul secundar, primul neasfaltat din cîte întîlnisem. Aproape nu-mi venea să cred ; mi se părea că aici sînt asfaltate și cărările de pe cîmp.

Simțeam o îndoială, eram din ce în ce mai neconvins, dar am mers înainte. Sînt de părere că nimic nu trebuie lăsat la jumătate, nici ceva fără folos și poate chiar o faptă rea.

După kilometri de drum prin pietriș și praf, am ajuns. O împrejmuire de zid cu tencuiala cam măcinată închidea un fel de conac. Nici vorbă nu mai putea fi de castelul Ghepardului ! Fiindcă ajunsesem aici, și fapta, nefolositoare sau rea, nu era

dusă pînă la capăt, am vrut să văd totul, să vizitez castelul care nu mă interesa — şi-am bătut în poartă.

Mi-a deschis un om, paznicul, cu o figură mirată. Am pătruns într-o curte de unde faţada castelului se vedea în toată perspectiva, dezvăluindu-şi stilul puţin cam arab, dar neconvingător şi foarte cenuşiu. În faţa intrării, aştepta o limuzină de mîna a doua, iar într-o odăiţă de la parter, pe care am identificat-o ca fiind a paznicului, nişte boieri cam de mîna a treia tocmai îşi sfîrşeau o gustare democratică, din moment ce se aflau în încăperea oamenilor de serviciu.

Aflînd cu nedumerire că doresc să vizitez castelul, paznicul m-a întrebat dacă am bilet. Aveam un permis de intrare în muzeele statului. Nu ! Aici era o proprietate particulară, castelul aparţine unui conte aflat la Paris... Am stăruit ; paznicul s-a dus să-i întrebe pe cei care tocmai se ridicau de la masă ; am presupus că ar putea fi nişte rude ale castelanului, din categoria celor care sînt primiţi la bucătărie şi numai cînd stăpînii lipsesc de acasă.

Un domn cu înfăţişarea destul de curată s-a apropiat de mine ; în urma lui, o cucoană grasă şi unsuroasă se ştergea la gură. Mai era un domn în vîrstă, fără fizionomie.

— Aveţi bilet ? m-a întrebat primul, cel mai simpatic.

— De unde să am bilet ?

— De la Ragusa.

Abia mă îndreptam spre Ragusa ; nici nu ştiam ce-i acolo.

— Domnule, am stăruit, ca să vizitez castelul acesta, am făcut cinci mii de kilometri !

Corect ar fi fost să spun : „Ca să vizitez ceea ce credeam că este castelul acesta..." Sînt sigur că l-a impresionat destăinuirea ; m-a privit de sus pînă jos, apoi s-a întors spre ceilalţi şi le-a spus nu ştiu ce, destul de deferent ; pe urmă mi-am dat seama : el era şoferul, iar ei boierii. Cei cinci mii de kilometri îl impresionaseră probabil ca profesionist. Înainte de a

se urca în mașină, boierii i-au poruncit ceva paznicului. Apoi s-au dus, lăsînd în urmă miros de benzină.

— Așteptați, mi s-a adresat paznicul. Mă duc să telefonez la Ragusa !

Cui oare ? Mafiei ?

Să mă fi poftit cu onoruri chiar contele și contesa, împreună cu fiica lor, cea frumoasă, nu sluta, și tot n-aș mai fi intrat în castelul lor. Dar am așteptat, nu știu de ce, poate fiindcă paznicul se dusese la telefon și nu voiam ca osteneala să-i fie zadarnică. Stăteam acolo, în mijlocul curții goale, la cinci mii de kilometri de casa mea — nu mințisem — mă simțeam pustiu, trist și stupid.

Sfîrșind cu strînsul mesei în odaia de unde plecaseră oaspeții, o femeie a ieșit în curte și s-a apropiat de mine ; am presupus că este soția paznicului. O urma o fată de vreo paisprezece ani, în uniformă de școală, fiica ei, și dacă ar fi fost a contelui, apoi nu era cea frumoasă.

— Am să plec, doamnă ! am spus, văzînd că bărbatul întîrzie.

— Stați, stați ! Trebuie să vină !

După o vreme de așteptare, stînjenit și enervat că mai aștepta și altcineva pentru mine, am dat iarăși să plec, să-mi regăsesc măcar bunul simț, dacă nu și timpul pierdut.

— Stați, stați ! a stăruit femeia. Acu trebuie să vină... Dar de ce doriți să vizitați castelul ?

— Din greșeală, doamnă... Ați auzit de un scriitor Giuseppe Lampedusa ? De o carte „Ghepardul" ?

Nu auzise.

— Dar dumneata, domnișoară ? La școală învățați literatură !

Nu auzise, nu citise !

Tocmai atunci venea și paznicul.

— Nu se poate ! mi-a spus el, ridicînd din umeri.

— Mulțumesc din toată inima !

— Îmi pare rău ! N-aveți pentru ce !
— Ba da ! Adio !...

La Bari, căutînd o ultimă catedrală, am întîlnit o doamnă străină de oraș, de pe lîngă Roma, care avea același drum ca și mine. Cred că ea mi-a dat informația, acum inutilă, că presupusul castel de la Donafugata închipuirii mele, cel puțin acela care poate fi văzut în filmul făcut mai pe urmă, se află pe lîngă Palermo. Îl citise pe Lampedusa, îl știa pe dinafară, și pe Moravia, și pe Malaparte, pe toți de azi și din urmă, și avea chiar opinii. Însă era profesoară de literatură.

Vorbindu-i de aceste întîmplări și de altele prietenului de la Roma, replica lui ar fi fost jignitoare dacă n-ar fi cuprins o greșeală.

— Într-adevăr, a spus el, în Italia se citește puțin, dar nici nu-i nevoie de mai mult, cînd ai moștenit o cultură recunoscută de toată lumea. Voi, la literatură îi învățați pe Coșbuc și pe Eminescu. La noi, școlarii deschid ochii pe Dante Alighieri !

— E adevărat ! i-am răspuns. Noi însă mergem puțin mai departe. Îi învățăm pe Coșbuc și pe Eminescu — mă opresc la cei citați de tine. Numai că, odată cu aceștia, și poate chiar înainte, îl învățăm și pe Dante Alighieri — și pe alții, dovadă că sînt în Italia !

Nu i-am găsit pe toți — și ce m-aș mai întoarce să-i caut !

Azi italienii citesc puțin ; în schimb cîntă, și poate e mai bine ; cînd citești prea mult, uiți să cînți — uneori uiți să fii fericit. Păcat că nu beau decît cu prea multă cumpătare, cînd vinul se găsește pe toate drumurile, totdeauna bun, și mai ieftin decît apa minerală. N-am văzut un om beat în toată Italia.

— Care-i viciul lor atunci, sau hai să spunem patima, sau pasiunea ?

Prietenul mi-a răspuns :

— Amorul și mașina !

Uitase cîntecul ! Afişe mari răspîndite în toate oraşele şi pe toate şoselele înfăţişează o fată cam despletită, dar cu privirea cuminte, ascunzînd totuşi nu ştiu ce flacără — altfel nu mi-ar fi lăsat în ochi o imagine atît de stăruitoare. Poate impresia să pornească de la faptul că mîna, abia luată de la gură, este însîngerată, ca şi cînd şi-ar fi muşcat-o. Dacă te apropii, chipul fetei, zîmbitor, exprimă numai bucurie, iar pe mînă nu-i decît ceva scris cu ruj : „Dami musica e Supercortemagiore !" (O marcă de benzină.)

Muzică şi viteză ! Muzică şi iubire ! Pentru a le avea nu-i de ajuns latitudinea Mediteranei, nu-s de ajuns cerul şi soarele ; a fost nevoie ca oamenii să treacă şi prin Infern, şi prin Purgatoriu. Paradisul lor, cîştigat anevoie, înseamnă o fată, o maşină şi magnetofonul. La un capăt de drum vine o prăpastie, din fundul căreia iar urci, cu trudă, toate treptele Infernului şi ale Purgatoriului.

Pentru duminica lui şi a fetei, tînărul munceşte toată săptămîna. Pe multe maşini, la spate sînt desenate două săgeţi roşii, îndreptate spre stînga şi spre dreapta, semne de ocolire, şi între ele scrie cu un umor sincer şi puţin trist : „Cruţaţi-mă ! Sînt cumpărată în rate ! "

Nu ! Pentru duminica lui şi a fetei, tînărul va munci multe săptămîni viitoare.

La alte maşini, pe geamul din spate am văzut o mică etichetă lipită într-un colţ, mai cu discreţie. Pe ea scrie : „Scusi ! Faciamo amore ?" M-a derutat semnul de întrebare, altfel aş fi luat eticheta drept un avertisment pentru trecătorii indiscreţi. Cît despre ideea că maşina etichetată ar putea să aparţină unei curtezane motorizate, şi cuvintele înscrise acolo să fie o invitaţie, cred că trebuie respinsă datorită poliţiei de moravuri şi — mai ştii ? — poate datorită chiar Papei !

Şi la castelul Donafugata am văzut un băiat şi o fată, cu o mică maşină sport. Coborîseră, erau rezemaţi de un parapet

și, cum priveau cîmpul care cobora lin, departe, către țărmul mării, le stătea bine împreună. Au simțit tribulațiile mele la castel ; cînd am ieșit pe poartă, tocmai se apropiau curioși :

— E ceva de văzut ?

— Nu !

Aș fi vrut să le spun : „Voi sînteți de văzut ! Îmi pare bine că v-am întîlnit aici !"

La întoarcere, pe drumul prăfuit, o bună parte din timp am văzut marea, orbitor de argintie în lumina soarelui care bătea din față. N-aș fi recunoscut-o, dacă n-aș fi știut că pe acolo trecusem cu vaporul și visasem să ajung într-o zi la Donafugata.

*

Era de mult întuneric în seara cînd am intrat în Portofino. Am plătit un preț aproape dublu, față de celelalte, pe o cameră de hotel cu vederea spre mare. N-am văzut marea de la fereastră, nici seara, nici dimineața — n-am avut nici cînd, nici nu era nevoie, și nici nu se putea ! —, dar ca prim gest, Portofino merita acest tribut sentimental și inutil.

Marea e prea departe ca s-o vezi de la geam. Ceea ce ajunge aici din partea ei, e un braț prelung care se arcuiește feminin pe un grumaz dur — un golf încercuind promontoriul de stîncă, la adăpostul căruia s-a născut Portul Frumos, cum îmi place să spun Portofino în limba mea, și cum nu-i poate o greșeală de traducere.

În terminația golfului se află piața, chei de port totodată. De o parte sînt prăvălii și restaurante, de alta bărci și mici yachturi. Această intimitate a fost primul farmec al locului, pe care l-am descoperit seara, ducîndu-mă pe țărm, departe, înainte de a merge la masă.

Al doilea farmec, descoperit tot aici, era pustietatea. Ca și la Riva del Garda, toată lumea de vizitatori și vilegiaturiști

plecase ; localnicii nu se simt, sînt adaptaţi peisajului, sau fac parte din el, ca arborii şi casele.

În aşteptarea unor fantome, restaurantele erau deschise pe toate laturile pieţei — trei, a patra fiind apa — cu mesele aranjate şi cu luminile aprinse. Patronii şi chelnerii stăteau pe lîngă pereţi, sau în uşă, cu chipurile prelungi, cunoscîndu-şi desigur inutilitatea şi totuşi nerenunţînd. Există în oameni remanenţe, inerţii, gravitaţii, cum există în materia dimprejur.

M-am aşezat la masa de unde puteam să văd mai bine portul, şi-n port, pe întuneric nu se vedeau decît catargele yachturilor legănîndu-se, acea continuă mişcare în două sensuri pe care în clipe de crepuscul lăuntric o adun într-un singur sens, ca să mă ducă spre infinit ; îmi pare rău că nu pot ajunge la aceeaşi impresie atunci cînd sînt cu totul lucid ; trebuie să mă îmbete ceva cît de puţin, un pahar de coniac dacă n-am mai la îndemînă o speranţă sau măcar un vis.

A doua zi, o dată cu răsăritul soarelui, eram în partea cealaltă a promontoriului stîncos, spre marea adevărată.

Cînd am ieşit de la hotel, o femeie care nu mai era tînără şi ar fi putut să fie posomorîtă după o noapte goală, cînta, singură pe toată ulicioara, în timp ce-şi scotea marfa — mărunţişuri — dintr-o dugheană, ca s-o etaleze în drumul trecătorilor. Cine, în afară de mine?

Ca să ajung la far, de unde se vede marea, am urcat pe o potecă ţinută cu multă îngrijire, cu pietrişul greblat proaspăt — sau nerăscolit încă de nimeni. Dincolo de un gard viu cu miros puternic de ozon şi de clorofilă, un om cînta, singur şi pentru sine. L-am zărit printr-un luminiş — lucra ceva în grădină. I-am spus „Bună dimineaţa !" Mi-a răspuns asemeni.

De sus, Portofino se vede întocmai ca în cărţile poştale ilustrate, numai că este mai difuz, lipsindu-i limitele dreptunghiulare, ca un cadru, ale reproducerii tipografice.

M-am întrebat ce înseamnă localitatea aceasta pentru turiști, dacă lași la o parte atrăgătorul ei nume. La vederea oricui este amestecul de culori ; ale mării, ale cerului, ale vegetației și ale caselor, foarte vechi și foarte proaspete.

Pentru cine vrea să stea la soare, nu-i nici măcar un metru pătrat de plajă. Mai tîrziu, am aflat că ar fi amenajată una, dar departe.

Cînd am coborît, după o oră, femeia mai cînta, voioasă, și nu terminase să-și scoată pe tarabă mărunțișurile din dugheană. Am întrebat-o cît costă un pachet de ilustrate. Mi-a răspuns cîntînd :

— Cinque cento, signore !

Ca și camera cu vederea spre mare, era aproape dublu decît în alte părți — dar merita, pentru cîntec, pentru voia bună, și pentru Portofino.

Golful de unde plecam e terminația unuia mult mai mare, o radă cu țărmurile de piatră. În mijloc ancorase un pachebot, probabil în croazieră. Era alb, iar pe bordaje cineva avusese neinspirata, nefericita și îngrozitoarea idee să zugrăvească un soare portocaliu, la linia de plutire, cum ar fi răsărit tocmai atunci din apă, și de-acolo trimițîndu-și razele, ca aripile unei mori de vînt gigantice, pînă în vîrful coșului, pînă la pupa, pînă la prova — peste tot ce era alb, culoarea care poate fi cel mai ușor și mai grav rănită.

Am văzut vapoare strîmbe, murdare, ruginite, chiar și hîde din naștere. Mai prost făcute decît altele sau mai prost îngrijite — fiindcă mergeau pe mări, le-am socotit curajoase. Frumosul pachebot de la Portofino e cea mai pocită imagine nautică din cîte îmi amintesc să fi înregistrat vreodată.

Cine știe pe unde voi fi rătăcit hîrtia pe care copiasem cuprinsul unei plăci comemorative, așezată pe un zid în fața cheiului, la Portofino ? Zadarnic am căutat-o, și nu de alta,

dar aș fi voit să reproduc textul întocmai, în limba de-acolo, ca semn al unui fel de participare personală la clipa cînd a fost pusă placa. Nu știam nimic — m-am oprit în fața acelui zid încă o dată din întîmplare, sau îndemnat de sfătuitorul necunoscut, care-mi stă ascuns într-o circumvoluțiune și e mai instruit decît mine. „Gli amici di Portofino" spuneau astfel : „În acest port (poate minunat) la data (cutare) a anului 18... a ancorat velierul Bel Ami al lui Guy de Maupassant, care timp de cîteva zile (cred) a găsit aici pace pentru spiritul său neliniștit, iar pentru geniul său, inspirație."

*

Ar fi trebuit, în ziua aceea, să ajung la Florența, dar era prea mult — nu ca distanță —, și m-am oprit în fața porților.

O sută de kilometri de-a lungul mării nu se pot face cu viteza maximă — mașina nu trebuie să ucidă peisajul, și peisajul cel mai fragil e acela marin, a cărui frumusețe poate izbucni fermecîndu-ne ochii, dar apoi trebuie căutată, susținută, întărită cu mijloacele noastre, ea neavînd de spus multe cuvinte decît celui ce știe s-o asculte. Marea e o cantilenă monodică ; fiecare om are pentru ea armonia lui proprie. Pentru o sută de kilometri de mare îți trebuie o orgă. Am ajuns la Spezia ca după un naufragiu, dar în sens invers ; exprimîndu-mă astfel, vreau să păstrez ideea luptei extenuante cu marea, și eliminînd catastroficul, să pun în locul lui exaltarea. Lupta e grea, mai cu seamă că țărmul dispare, șoseaua se îndepărtează de el și devine terestră, iar marea rămîne o presupunere. Ideea ei te chinuiește, fiindcă o știi că este — și nu se vede.

Spezia s-a așezat, aproape cu lașitate, într-un fund de golf, fugind de marea adevărată. Am ocolit cu intenție orașul și am mers pe marginea lui fără margini, o esplanadă largă cu palmieri înspre partea mării. Acești copaci, asociați cu dîrele

albe ale valurilor înspumate, care se sparg și se refac și nu se epuizează niciodată, mă duc cu gîndul pe insulele Oceaniei.

Era mult prea departe pînă la Florența ! M-am întors din drum și-am luat în lung țărmul de vest al golfului, pe o șosea panoramică, desfășurată generos pînă la Portovenere, de unde începe largul mării.

Am întrebat aici de o grotă a lui Byron, care îmi fusese semnalată.

— Nu există ! mi-a răspuns întrebatul, pescar sau barcagiu. Poate Grota azzura.

Sînt atîtea grote azzura în Italia ! Aveam s-o văd pe cea de la Capri.

— Încercați la Lerici ! m-a sfătuit omul.

Simetric cu Portovenere, Lerici este o localitate pe promontoriul din partea cealaltă a golfului. Am trecut iarăși pe esplanada din Spezia, am visat că mă aflu în Tahiti —, și grota lui Byron n-am găsit-o nici dincolo.

— Poate Grota azzura !

— Nu !

— Grota lui Byron nu există. Există hotelul Byron.

Nu știu care din informatorii mei cunoștea mai bine adevărul. Dar dacă la Lerici există un hotel cu numele lui, înseamnă că Byron a fost odată aici, și atunci de ce n-ar avea și o grotă ? Sper să nu fi pierdut prea mult dacă n-am găsit-o !

Uitam mereu că trebuia să merg la Florența.

La Marina di Carrara, spre sud și nu departe de Spezia, am întîlnit prima plajă adevărată, adică de nisip și de dimensiuni marine. Nisipul însă era aproape negru și nu-ți mai dădea nici o încredere în peisaj ; ai fi spus că este falsificat. Totuși am coborît și-am mers pînă la malul mării, unde mi-am udat mîinile în valuri, iar acestea mi-au udat încălțămintea. Nu era prea cald, dar nu aveam un mijloc mai convingător de a face cunoștință cu Marea Liguriei.

De-aici m-am îndepărtat de țărm ca să ajung în munți, la cariera de marmoră, apoi am revenit la malul mării — am să revin totdeauna cînd o să se poată ! — și l-am urmat pînă dincolo de Viareggio (citat pentru sonoritate), de unde ne-am despărțit pentru multe zile.

La Pisa, unde mă gîndeam să rămîn o seară, nu îmi propusesem să văd altceva decît turnul. L-am zărit din depărtare, înainte de a intra în oraș, așa că n-am mai avut nevoie să cer îndrumări nimănuia ; am cotit la stînga, la dreapta, pe o stradă, pe alta, fără să-l scap din ochi și m-am pomenit la picioarele lui, fără altă dificultate decît aceea de a găsi loc de parcare.

Într-o piață dreptunghiulară sînt adunate cele trei monumente mai de seamă ale orașului, așa că venind la unul, le vezi și pe celelalte două. Turnul din Pisa întreține și astăzi controverse cu privire la înclinarea lui — dacă-i un accident sau a fost construit așa cu intenție. E adevărat că reprezentînd o ciudățenie mondială, s-ar găsi un argument, sau mai multe, pentru a susține presupunerea a doua. De atîtea ori oamenii au făcut lucruri bizare ca să atragă atenția lumii. În ceea ce mă privește, fără să fiu dogmatic, căci mă irită fie și numai gîndul sentinței definitive în orice domeniu, cred în prima presupunere. Dacă un constructor, acum cîteva secole, ar fi vrut să înfrunte legile arhitecturii statornicite pe baza vechii geometrii euclidiene, ar fi fost învinuit de erezie. Nu afirm cu aceste cuvinte că turnul din Pisa aparține altei geometrii — poziția lui însă e sigur suprarealistă, stil neabordat în acea vreme. Adaug cîtă îndrăzneală s-ar fi cerut pentru o asemenea realizare, și cîte calcule greu de întreprins fără mașini electronice. Mai cred că nici un senior n-ar fi finanțat lucrarea, dacă ne gîndim măcar la o singură întîmplare din istorie — cu ce eforturi i-a convins Cristofor Columb pe regii Spaniei că s-ar putea ajunge la Indiile răsăritene mergînd pe la soare apune.

Mai există un argument deasupra tuturor celorlalte: deşi micrometric, înclinarea turnului creşte de la un an la altul, dovadă că e o continuare... Ca să ajungă la gradul cînd s-ar produce prăbuşirea urmînd să treacă secole, deocamdată nu s-au luat măsuri de prevenire. N-ar fi nevoie de cine ştie ce efort şi de mare tehnică spre a aduce turnul în poziţia normală şi a-l consolida ca să ţină măcar cît un monument la fel de solid şi cu aceeaşi vechime, dar atunci ar înceta să mai fie o minune a lumii.

Am intrat şi în catedrală, şi în baptisteriu, cele două monumente vecine ; nu m-au impresionat decît prin munca omenească pe care am găsit-o în fiecare detaliu. Privindu-le încă o dată din exterior, în prelunga perspectivă pe care o oferă piaţa centrală, mi s-au părut inadmisibil de verticale...

Mişcarea în jur era de un calm provincial, cu lume zîmbitoare, reţinută, puţin melancolică, într-o atmosferă atît de patriarhală încît nu semăna, măcar la ora aceea, cu nimic din Italia.

Aş fi rămas ore, zile, să privesc fluviul care taie oraşul în două (acelaşi Arno de la Florenţa), să mă odihnesc în mijlocul liniştii ca din alte vremuri, aş fi rămas, poate, să aştept prăbuşirea turnului, dacă n-aş fi simţit vestindu-se alte prăbuşiri, în mine. Nu mai am timp pentru cîte mi-am pus în gînd să fac şi pentru cîte mai am a scrie. Trăiesc în trepidaţia contemporană a lumii — şi ea nu-mi îngăduie niciodată o odihnă deplină — şi în trepidaţia, mai grea, mai obositoare a stiloului alergînd pe hîrtia albă, care mă fascinează, mă frămîntă, mă orbeşte şi mă domină.

Mergeam spre est, şi cînd soarele a apus în spate m-am abătut din şosea să înnoptez într-un loc necunoscut, ca să nu ajung noaptea la Florenţa. Nu ştiam despre acel loc, numit San Miniato, decît că era trecut cu un cerculeţ pe hartă. Am urcat o coastă, sperînd să găsesc un sat, o lume rurală, deşi nu ea acoperă nevoile mele : doream să rup rutina drumului

și alte rutini, a căror victimă devenim cu anii și din care ieșim din ce în ce mai anevoie.

Mi-e teamă că deprimarea exprimată astfel nu aparține momentului acela (ar însemna să fie lăsată în urmă), ci momentului de față ; e atît de interminabilă, de tenace și de absurdă iarna anului 1969, încît nu mai cred că va veni primăvara ; ninge încă o dată, cînd ar trebui să înflorească forsitia.

În locul satului, dispărut în multe părți din lume, am dat de aglomerație urbană, neastîmpăr, baruri, muzică, miros de benzină. M-am salvat puțin din acest infern mic, urcînd mai departe, și în vîrful colinei am găsit o atmosferă neașteptată, înrudită puțin cu irealitatea și cu fantomele : un hotel instalat într-o clădire vastă, veche, poate medievală, un fost castel cu etaje, scări, coridoare, colțuri ciudate care îngreunau orientarea, topografic și psihic. Era imposibil să-ți dai seama unde te afli, ca loc și ca timp al vieții. Dar hotelul oferea un duș cu apă caldă, o cameră mare, pardosită cu cărămizi roșii ceruite, cu un șemineu de piatră, cu o fereastră oblonită. Cînd am deschis-o, toată înălțimea urcată era dedesubt, pe verticală, dînd naștere unui hău nebănuit, în fundul căruia treceau automobile și populație.

Dacă nu m-au vizitat fantomele, în schimb camera, cu tavan, ziduri și pardoseală, trepida ca la cutremur cînd trecea un camion mai greu, jos, pe stradă — și a trecut o bună parte din noapte.

Am plecat dimineața, înainte de a se lumina bine de ziuă. Hăul de sub fereastră era acum plin de ceață, astfel că nu mai avea adîncime ; în schimb, acest abis alb părea cam lugubru prin nelimitare și densitate ; ceața devenise atît de groasă că, să fi avut curaj, ai fi putut încerca să plutești pe ea ca pe apă.

Cum lumea în hotel nu se trezea prea de dimineață, ca să plec am folosit o ieșire tainică, așa cum îmi fusese indicată de cu seara, o ușă care rămînea descuiată, fiindcă ar fi fost greu s-o descopere cineva fără informații. Bîjbîind pe o scară misterioasă, după coridoare și mai misterioase, am ajuns într-o pivniță goală, o hrubă unde vor fi fost ținute cîndva butoaiele seniorului sau vrăjmașii — și de acolo m-am pomenit afară, tocmai cînd se risipea și ceața.

Întregul mister a rămas doar o amintire de-o noapte.

Cu toată graba, am ajuns la Florența la ora șapte și jumătate, cînd se aflau în mișcare vehiculele din întreg orașul. Am descoperit și aici aceeași nelogică, dar fatală distribuire a citadinului în spațiul zilei sale ; exprimată simplu, situația se reduce la faptul că omul care locuiește în punctul A lucrează în punctul B — iar cel din punctul B lucrează în A. Cînd merg la treabă, ei trebuie să străbată o distanță, mai mică sau mai mare, uneori enormă, și se încrucișează la jumătatea drumului. În extensie normală, punctele A și B se înzecesc, se însutesc, poate se înmiesc, după dimensiunile orașului ; drumurile parcurse de oameni în atîtea sensuri se întîlnesc sub unghiuri de la unu la o sută șaptezeci și nouă de grade. Mișcarea atunci apare generală, frenetică și inumană. Dacă încetul cu încetul oamenii ajung să o suporte, aceasta nu înseamnă adaptare, ci neurastenie de diferite grade.

De la periferia orașului pînă aproape de centru, unde fluviul Arno, aducătorul catastrofei de acum cîțiva ani, deschide pe cheiul lui o arteră aerisită, am mers la pas, cum se spune, dar se spune astfel cu multă eroare, fiindcă la pas mișcarea e mult mai rapidă, mai uniformă, mai spornică și mai sănătoasă.

Încă o dată am ajuns prea devreme, încă o dată am plecat prea de dimineață, încă o dată m-am găsit fără nici un rost pe străzile unui oraș unde nu cunoșteam pe nimeni. Bineîn-

țeles, aș fi avut ce să văd, o lume nouă are oricînd ce să-ți spună, în zorii zilei, ca și noaptea, numai că starea mea de spirit nu-mi îngăduia nici desfătarea, nici observația. Aveam mașina parcată provizoriu, și cu mare trudă, într-o piață — eu nu eram parcat nicăieri, iar biroul de turism, de unde puteam să iau informații cu privire la soarta noastră, a amîndurora, se deschidea abia la ora nouă.

Pînă atunci am umblat brambura, am văzut cîte ceva din ceea ce înseamnă orașul, n-am fost cu totul în pagubă, dar așteptarea, în nesiguranță, m-a neliniștit groaznic.

În sfîrșit, la ora anunțată, ușa biroului s-a deschis, o domnișoară luînd cunoștință de nevoile mele a început să caute prin registre și să întrebe prin telefon ba la un hotel, ba la altul, în vreme ce eu urmăream pe un perete planul orașului, cu vestita „zonă albastră" bine marcată — spațiul central unde staționarea automobilelor e supusă unor restricții sufocante. Aș fi vrut să-i spun domnișoarei : „Oriunde, să fie o casă oricît de urîtă, de modestă, un acoperiș și un pat, nici măcar un cuier și o masă, dar cît mai departe de centru ; prefer să merg cinci kilometri pe jos decît să mă stranguleze legile circulației."

Casa pe care mi-a găsit-o în zece minute era cum nu se poate mai în centru, și pe o stradă unde, dacă staționa un automobil cu două roți pe trotuar, abia mai putea trece altul cu două roți pe trotuarul celălalt.

După ce am făcut de multe ori ocolul unui patrulater de cîteva sute de metri, centrul lui aproximativ fiind propusa mea casă, am izbutit să găsesc liberă intrarea într-un garaj și mi-am lăsat mașina acolo, resemnat chiar și cu gîndul că garagistul ar putea s-o taie în două, iar cele două părți să le pună una peste alta, ca să ocupe mai puțin spațiu.

Ca să vizitezi un oraș mare, cu multe monumente, cu muzee, galerii de artă, și bogat în amintiri, se cere o muncă

din cele mai grele. Mi-am propus să bat un record, depășind recomandările și depășindu-mă pe mine, să reduc timpul la un anumit minim ; corect spus să-l dilat — și să comprim restul : cercetare, impresie, viziune. De altfel, în primul rînd nu mă interesa să văd ceea ce se cuvine, ci să ajung, peste canoane, la o impresie personală.

Am vizitat Palatul Vechi, de dimineață ; puteam să-l ocolesc, dar poate aș fi rămas cu sentimentul că nu mi-am făcut toate datoriile. Fiindcă mă aflam în Piața Senioriei, al cărei nume îmi place, am contemplat îndelung lespedea circulară pusă pe locul unde a fost ars pe rug Savonarola. M-a surprins nepăsarea trecătorilor care pășeau peste ea nepios și poate fără s-o vadă. N-am sentimente precizate pentru omul sacrificat aici din rațiuni obscure, dar stimez morții, iar moartea sonoră dacă mă îngrozește, mă și cutremură. Am stat la locul supliciului timpul cît mi-ar fi trebuit să ajung la casa lui Dante și a lui Michelangelo, pe care nu le-am căutat, dintr-o răzvrătire momentană.

În aceeași zi am mers prin cele două mari galerii de pictură, Oficiile și Palatul Pitti, cu colecția lui Palatină.

Pictura de la Oficii este expusă în așa chip, într-un edificiu administrativ atît de impropriu, încît ca să vezi bine trebuie să fie foarte multă lumină afară. Am nimerit o vreme cam mohorîtă, cu cerul pregătindu-se de ploaie...

Din sutele, poate miile de pînze, m-am oprit la cele vreo zece care îmi erau cunoscute din reproduceri, și la alte vreo zece, și aș minți dacă aș spune că nu mi-au trezit multă emoție, gîndindu-mă la mîna care pusese culoarea, la ochiul care dăduse căldura. M-am gîndit că secolele trecute reînvie mai bine în mintea și în sufletul nostru prin artă, decît prin studiul istoriei. Iar Florența este o cetate care a produs artă pentru multe orașe din lume, chiar și pentru cel numit „al luminii".

Toți îndrumătorii sînt de acord că pentru nici un motiv nu trebuie să vezi în aceeași zi cele două galerii de pictură. N-am socotit că părerea lor ar fi o prejudecată ; dimpotrivă, am înțeles din plin și cu prisosință toate rațiunile, dar am voit ca prejudecata să nu se nască în mine, de aceea, părăsind Oficiile, am mai privit o dată îndelung și cu toată înfiorarea locul unde fusese ars Savonarola, apoi m-am îndreptat spre Palatul Pitti, dincolo de Arno.

Aud că toate podurile din Florența au fost distruse în timpul războiului, în afară de vestitul Ponte Vecchio. Dacă e adevărat, mă minunez nu doar pentru felul cum au fost refăcute, în vechiul lor stil și cu întreagă patina, de nu mai poți recunoaște distrugerile ; mă mir mai ales că Ponte Vecchio a scăpat de bombe ; e singurul, cred, care n-ar fi suferit reconstituirea. Unele lucrări omenești, mai ales cele bizare, nu trebuie refăcute — trebuie lăsate în soarta lor, ca somnambulii.

Astăzi, după ce Ponte Rialto de la Veneția mi-a prilejuit o după-amiază întreagă de cercetare, după ce l-am străbătut de nu știu cîte ori și l-am privit din toate părțile, cînd de pe un chei, cînd de pe altul, nu știu dacă podul de la Florența m-ar impresiona în vechea măsură.

Dar m-a impresionat în ziua aceea, pe cînd făceam, puțin năuc, drumul între două mari palate și două uriașe galerii de pictură. Forma lui, privit de departe, e destul de greoaie, datorită prăvăliioarelor care îl mărginesc pe toată lungimea, așezate în consolă ; nu mă interesează istoria lor, nici bogățiile pe care le cuprind, mai toate adăpostind negoțuri de argintărie și bijuterii. Într-un gol, la jumătatea arcadei mercantilizate, m-a surprins că nu s-a vîndut totul și s-a lăsat loc pentru o cișmea. E o cișmea modestă, de piatră, ca o bornă kilometrică, avînd un buton pe care trebuie să apeși ca să curgă apa. Știind că peste tot trebuie să pui un ban spre a obține ceva, chiar și o informație în biserică, mi s-a părut că butonul este orificiul pe unde trebuie să introduci

moneda. Pe urmă m-am lămurit și am cerut iertare Florenței pentru confuzie ; deși Ponte Vecchio reprezintă negoțul, apa curge pe gratis !

Spre a da întregul preț locului, se cuvine să te gîndești că în primul rînd aici nu este iarmarocul argintarilor, ci drumul pe unde de atîtea ori au trecut Michelangelo și Dante — și dacă legenda o fi adevărată, la unul din capetele podului, acesta din urmă a întîlnit-o pe Beatrice.

Palatul Pitti nu poate să-mi placă decît pentru singurul motiv că e una din rarele clădiri ale Florenței cu destul spațiu în jur ca să le poți vedea în toată desfășurarea ; el reprezintă ambiția unui negustor bogat, care a pus cărămidă peste cărămidă, etaj peste etaj și aripă lîngă aripă, spre a fi mai presus în breasla sa și în marea cetate. Fenomenul nu e unic și se perpetuează pînă în zilele noastre. Puțini oameni, cred, cunosc voluptatea inegalabilă a modestiei, care este cea mai nobilă, mai calmă și mai plină de satisfacții din formele orgoliului.

Dacă la Oficii aglomerația picturilor este destul de obositoare, la Palatul Pitti devine insuportabilă și, mai ales, inutilă. E o îngrămădire de pînze care nu lasă liberă o bucată de zid — și cum nu toate sînt capodopere, nu-ți rămîne decît să treci cu ochii peste ele, ca să-ți faci o datorie, ea însăși inutilă.

Galeria Palatină este ceea ce se spune cu ușurință o comoară a omenirii ; dar omenirea ar aprecia-o și ar simți-o mai bine dacă ar fi distribuită altfel. Din o sută de pînze aș păstra zece, dispuse pe un singur rînd, nu pe etaje — și cu mult aer între ele.

Îmi aduc aminte, cu o satisfacție odihnitoare, de Galeria Națională a Siciliei, de la Palermo, singura de care aș fi vrut să pomenesc dacă n-ar fi trebuit să mă supun, cît de cît, constrîngerilor din mine însumi, povestitorul succedînd călătorului.

Acolo, în Palatul Abbateli, din sutele de metri pătraţi de piatră şi tencuială cenuşie a interioarelor este acoperită de pictură abia o cîtime. Nu cunosc valoarea acelor pînze, însă impresia pe care o face golul dintre ele este solemnul ; el te îndeamnă la reculegere şi la tăcere. Operele care au statornicit renumele muzeului sînt numai trei. Prima : „Triumful morţii", o pînză uriaşă datorită unui pictor necunoscut de acum cinci secole, pusă deasupra unui palier, la jumătatea scărilor ; o poţi privi şi de jos, şi de la nivelul ei, şi de sus, şi nimic altceva nu-ţi atrage privirea în altă parte.

Într-una din sălile vecine, se cade şi e odihnitor, şi bine, să stai mult timp cu ochii la bustul de marmoră al Eleonorei de Aragon.

Iar ultima operă şi cea mai de seamă, cea mai turburătoare după înclinările mele, o imagine care nu se uită, îţi apare în vis sau pe parbrizul maşinii, se află expusă pe un şevalet, în mijlocul unei încăperi îndepărtate. Este o pînză de dimensiuni modeste, vreo treizeci pe cincizeci de centimetri, veche de aproape cinci sute de ani, „Anunzziata" lui Antonello da Messina ; acesta n-a fost asemuit — şi nici nu se cuvine — nici cu Botticelli, nici cu Rubens, Tizian sau Leonardo, întîlniţi în Palatul Pitti, printre mii de pînze pe care le-am văzut şi n-am să le ştiu niciodată. Cu toată vechimea ei, „Anunzziata" este o imagine modernă, într-atît, că trebuie să-i cauţi adîncimea mistică spre a-i descoperi vechimea aproape insesizabilă.

Cu privire la tot ce-am filmat în ziua aceea în cele două galerii florentine — şi nu doar atunci, şi nu doar acolo — rămîne să mă întreb cîtă culoare s-a păstrat de la origine şi cîtă a fost pusă pe urmă. Mai degrabă cred în autenticitatea frescelor exterioare de la mănăstirile din Bucovina, lovite sute de ani de vînt şi de ploaie, decît într-a unui Rubens din Pinacoteca Vaticanului, ca să iau exemplul cel mai izbitor, a cărui culoare, refăcută cu zel, mi s-a părut încă neuscată.

Dacă după aceste afirmații voi adăuga cît am fost de dezamăgit că Muzeul della Carozza aflat în aceeași clădire cu Galeria Palatină era închis, știu ce mă așteaptă. De ce să mint? Fără să mă lepăd de artă, tehnica îmi dă febră, mai ales cea de care se leagă deplasarea omului în spațiu. La fel de mult am regretat, la Viena, că Muzeul Invențiilor Tehnice era închis; o vizită în imensul complex catolic care este Catedrala Sf. Nicolae nu m-a consolat, și de aceea nici n-am găsit necesar s-o consemnez. Cu riscul de a fi expus blasfemiei, am să observ doar că vitrourile noi nu izbutesc decît să marcheze locul celor dinainte, distruse în timpul războiului. E drept că restul reconstituirii, acoperișul, bunăoară, e atît de bine izbutit că nici nu-ți dai seama de unde începe și unde se termină reparația.

*

În spatele Palatului Pitti se întinde o grădină, un parc de dimensiuni campestre, recomandat ca una din frumusețile orașului. L-am străbătut în parte, pe urmă m-am întors și l-am părăsit grabnic. Între altele, nu-mi place numele lui, fiindcă are o rezonanță comică și cred că nu doar în limba noastră, ci și în italiană; unui clown sau unui cîine spitz i s-ar fi potrivit mai bine. Imensul parc se numește Boboli.

Înainte de a reveni în piața catedralei, despre care n-am pomenit deși o văzusem de dimineață, pe cînd nu-mi găsisem nici garaj, nici casă, am dat o fugă pe înălțimile de deasupra Pieței Michelangelo. Se află acolo o basilică, San Miniato, cu fațada de marmoră albă și vînătă, material folosit la multe construcții religioase din Florența și din vecinătate; am văzut și la Siena o catedrală albă, vrîstată cu vînăt, și i-am întors spatele. Stilul lor nedecis, gotic coborît din roman, și gata să cadă în baroc, n-a putut să impună aceste culori violente. Nu știu de unde vin! De la un gust al

timpului ? De la materialul care s-a găsit mai uşor ? Fapt e că nu mi-a plăcut nici un astfel de monument, ba mi-a dat chiar un fel de iritare.

Ceva mai jos de basilica tărcată în faţa căreia m-am simţit doborît de umilinţă şi nedumerire, fiindcă nu-i înţeleg frumuseţea, se află, printre copaci, o construcţie creştinească, modestă şi robustă, de zidărie groasă, biserica San Salvatore, pe care Michelangelo o numea „frumoasa ţărancă". Am vrut să văd restul pornind de la acest reper, aşa că păstrînd-o în ochi, am dat ocoluri numeroase mai întîi şi mai întîi catedralei. E şi aici o piaţă, plină de porumbei — şi aici se văd grupuri de hippies aşezaţi pe trepte şi aşteptînd ziua de apoi. Vestita campanila din unghiul catedralei, desenată de Giotto, e o bandă de dantelă verticalizată prin cimentarea a două elemente cam antagoniste : grandoarea şi graţia.

Din nefericire, totul în această piaţă e înghesuit : şi catedrala, şi baptisteriul, şi campanila, despărţite de clădirile laice şi nu frumoase, în unele locuri de un abia douăzeci de metri.

Pe un cîmp, sau măcar pe o peluză cu sute de metri liberi în jur, campanila ar fi semănat cu o săgeată pregătită să ducă un mesaj lui Dumnezeu — şi-ar fi semănat mai bine, şi nemetaforic, cu rampa de lansare a acelui Apollo, care a purtat trei oameni în jurul lunii.

Catedrala însă, ca şi basilica San Miniato, nu mi-a plăcut, deşi între ele nu-i îngăduit să faci comparaţie. Parafrazîndu-l pe Michelangelo, aş numi-o „frumoasa mahalagioaică". Policromia marmorei cu care sînt placaţi pereţii o fac să semene, în închipuirea mea, cu o femeie robustă, sulemenită şi înzorzonată. Am dus-o cu mintea şi pe o peluză cu mult spaţiu în jur, şi pe un cîmp, şi pe un aerodrom ; e foarte mare, e uriaşă, e o izbîndă a catolicismului pe pămînt, o izbîndă a arhitecturii, a artei, dar nu mi-a plăcut.

Pentru aceasta, după ce am meditat cu umilinţă creştină şi cu reţinere laică, nu mă socotesc totuşi un infirm. Fiecare

om mai are multe de văzut, de înțeles, de rectificat și răstălmăcit.

Privesc azi catedrala în fotografii colorate, din toate unghiurile, de la toate înălțimile, și tot nu-mi place...

Din loc în loc, pe zidurile construcțiilor care încercuiesc piața, plăci de marmoră arată nivelul pînă unde au ajuns apele revărsate în 1966, în unele puncte depășind statura unui om înalt — și piața catedralei nu-i locul cel mai jos din oraș. La parterul Muzeului de stat au atins trei metri. În trattoria unde am mîncat seara și am băut prima și ultima oară vin prost în Italia, singurii doi clienți în afară de mine (veniți mai tîrziu și cred că rămași singurii pînă la urmă) mi-au arătat pe pereți urma inundației, care se mai vede în cîte un loc, deși s-au făcut reparații și s-a zugrăvit proaspăt.

Alte semne n-am descoperit, bunăoară pe fețele oamenilor, dar în spiritul lor trebuie să fi rămas ceva din mîlul dezastrului. Nu-i greu să-ți închipui cum reacționează un om conștient în fața primejdiei și a distrugerii. Aici au fost amîndouă, și dacă prima se uită în forma ei exterioară, a doua lasă jale. Ceva al Florenței nu va mai fi recuperat niciodată.

După cină am mai hoinărit prin ploaie vreo două ceasuri ; la un colț de stradă am cumpărat castane calde — atît de multe, din nechibzuială, că mi-au ținut vreo trei zile ; la popasuri le-am mestecat gînditor și melancolic, amintindu-mi de copilărie ; deși n-am răbdat de foame, castane n-am mîncat niciodată pe săturate — și te satură foarte repede.

În seara aceea, cînd le simțeam calde în buzunar, iar pe pînza umbrelei țîrîia ploaia, m-am gîndit, trecînd repede de la una la alta, la doña Elvira, personaj al lui Cella, a cărei cină uneori era alcătuită din cîteva castane. Ploua și eram singur, dar în loc de tristețe în sufletul meu găseam forță și duioșie,

și atunci mi s-a făcut milă nu doar de închipuita doña Elvira, ci de toți oamenii nefericiți, din toată lumea și nu din închipuire.

De obicei, în această călătorie mă culcam devreme, uneori la opt și jumătate, cel mult la nouă, și astfel ziua următoare creștea neobișnuit; acasă, culcîndu-mă tîrziu, de multe ori aproape de ziuă, pierd valoarea dimineții, partea cea mai banală, dar cea mai folositoare a zilei.

Ca să vezi Florența se recomandă minimum trei zile; e o glumă: un an n-ar ajunge. De-aceea mi-am propus o performanță inversă: să văd tot ce mai rămăsese într-o singură zi. Mi-am făcut un plan din care nu lipsea nimic remarcabil și l-am urmat cu toată conștiinciozitatea. Cerul a fost de partea mea, oferindu-mi o zi însorită, luminoasă, dar nu foarte caldă, tocmai bună pentru un marș fără pauză.

Am plecat la ora opt, și m-am întors seara la șapte. Am văzut totul, cum îmi propusesem, începînd cu Capela Medicilor, trecînd prin chilia, sau celula lui Savonarola și sfîrșind cu mormîntul lui Michelangelo — totul, numai că a dat peste margini. Socotesc performanța interesantă, dar întristătoare: trebuie să ne resemnăm la fragmentări. Nimeni și niciodată nu va cunoaște lumea întreagă; trăim înconjurați de taine și sfîrșim în ignoranță.

Dar am stat un ceas la soare în Piața Michelangelo, pe colina care domină orașul. De-aici, Florența se vede panoramic; toate detaliile sînt clare, și locurile pe unde trebuie să treci se numără, cred, pe degetele de la bietele noastre mîini, care nu știu să cioplească marmora.

Cine n-are timp și nu poate să cuprindă multe deodată, ducă-se la Galeria Academiei de Belle Arte: va vedea pe „David", supraom, sub o cupolă în care bate soarele, iar pînă la el va trece printre „Captivii" care abia iau naștere. E ceea ce mi-am propus să păstrez în amintire, în ziua aceea cînd

mă simţeam sugrumat de timp şi doborît de oboseală. Descopăr, cu bucurie, că mai ţin minte multe altele — şi cine ştie cîte, astăzi în nebuloasă, nu se vor lumina mîine, de pildă mormîntele din biserica Santa Croce. A fost ultimul drum la Florenţa ; l-am făcut ca lunatecii, iar ajuns în biserică am căzut pe o bancă. Tîrziu mi-am dat seama că în dreapta mea era locul de odihnă definitivă al neodihnitului Michelangelo.

*

În ora de la prînz, în Piaţa Michelangelo, un turist danez, norvegian sau suedez, cu o fire de om singuratic, fiindcă s-a desprins de un grup mare şi s-a aşezat lîngă mine, m-a îndemnat să merg şi la Fiesole, un orăşel cu monumente demne de a fi văzute, la vreo opt kilometri în nordul Florenţei. Mi-a vorbit cu încîntare de toate frumuseţile, de aici şi de acolo, în vreme ce-l priveam obosit şi cam sceptic, răspunzînd de politeţe — pentru turişti totul e frumos în mod obligatoriu ; oamenii trebuie să ştie pentru ce au făcut drumul, pentru ce au cheltuit timpul şi banii.

Aş fi mers la Fiesole, dar nu pentru monumente, ci fiindcă se află pe înălţimi de unde cred că Florenţa se vede ca într-o fotografie aeriană ; poate aş fi înţeles-o mai bine. Am renunţat într-unul din acele momente de blazare sau de luciditate, cînd îţi dai seama că eşti pe pămîntul nostru un fel de melc sau de broască ţestoasă. De la Fiesole, ca să iau drumul spre sud, ar fi trebuit să traversez încă o dată întreg oraşul, şi atunci m-a apucat groaza.

În zorii zilei, am ţîşnit pe Poarta Romei, grăbindu-mă să ajung în cîmp şi gîndind că, oricum, Florenţa nu-mi era cu totul necunoscută.

Nimic nu ne e de altfel cu totul necunoscut în Italia. În unele locuri, unde n-am fost niciodată, mi s-a părut că vin a doua oară.

Însetat de viteză, șoseaua fiind liberă și captivantă, iar dimineața saturată de lumină, m-am dedat probabil la noi sărituri de pe trambulină sau la alte fapte spectaculoase, în așa fel că am pierdut drumul lateral spre San Gimignano, unde voiam să ajung fiindcă i se spune „Orașul cu o sută de turnuri". Cînd m-am dezmeticit era prea tîrziu să mai întorc, și-atunci m-am consolat cu ceea ce citisem seara într-o carte : că n-au fost niciodată o sută de turnuri, ci numai șaptezeci, iar din ele au rămas în picioare abia douăsprezece.

*

În mai puțin de o oră eram la Siena, cu atîta viteză și atît de neașteptat, că am avut impresia unei aterizări forțate, pe un teren necunoscut și cu un avion fără frîne. Nici nu mi-am dat seama bine dacă orașul are o stradă care continuă șoseaua Florenței ; mi s-a părut că era alcătuit dintr-o bucată, neatins de nimeni, și că mi-am deschis drumul despicîndu-l în două.

De teama contravenției, am oprit îndată ce am dat de o coastă ; eram neîndoios pe o stradă, venisem ca oamenii, nu dărîmasem nici o casă, nu făcusem nimic reprobabil ; ba mă aflam într-un spațiu unde nu era interzisă parcarea.

De obicei, cînd din vis cazi în realitate, ai o dezamăgire. De data asta locurile libere și îngăduite unde puteam să las mașina mi se păreau atît de ireale, încît dintr-un vis am trecut numaidecît în altul — și așa am pornit să vizitez orașul. Încetul cu încetul am început să mă dezmeticesc, iar cînd am ajuns în centru eram treaz de-a binelea : ca să fac drumul acesta îmi trebuise o oră. De teamă că n-am să găsesc un loc de parcare, am oprit prea departe — cum avea să mi se întîmple adesea —, dar nu regret, fiindcă e mult mai bine să mergi cu piciorul, prin orașe, mai ales pe unde n-ai mai trecut niciodată.

Înainte de a şti ceva despre Siena, am cunoscut culoarea în al cărei nume e înglobată. Prima oară mi-a vorbit despre ea, şi despre multe culori, profesorul de arte frumoase, pictor nu ştiu cît de bun, dar care cunoştea frumosul şi se pricepea să-l arate şi altora. Dincolo de obligaţiile funcţiei lui tehnice, denumită ignobil „profesor de caligrafie şi desen", prin el am avut în faţa ochilor, din adolescenţă, cea mai mare pinacotecă din lume, cuprinzînd tot ce merita să fie văzut, din tot ce se pictase vreodată. În opt ani de şcoală, punînd la socoteală numai recreaţiile, am avut timp s-o văd pe toată : era, în reproduceri corecte şi în cadre modeste, înşirată pe coridoarele claselor foarte frumos luminate ; odată te opreai în faţa unui Rubens, altădată a unui Tizian, la început din întîmplare, mai tîrziu anume, căutînd pe unul, sau pe altul, privindu-l mai de aproape, mai de departe, cu ochii mai mari, mai mici sau printre pleoape.

Iar profesorul care avea datoria să ne înveţe scrisul frumos ne vorbea despre toţi, despre desen şi despre culori. El m-a învăţat să deosebesc, între albastre pe cel de Prusia, între verzi pe cel veronez şi tot el m-a făcut să deslușesc între tonurile cărămizii pe cel numit „terre de Sienne brulée".

Poate să fie o autosugestie — cu atît mai bine ! —, ajuns la Siena am descoperit în acel ton însăşi culoarea oraşului — nu a zidurilor, nu a acoperişurilor, nu a pavajului, nu a aerului, ci a unui produs din toate.

Ca şi în alte părţi, oraşul te păcăleşte : cînd crezi că se termină, abia începe — şi te absoarbe. Am dat de străzi înguste, mai sărace decît la Florenţa şi mai misterioase. Pe o fundătură am văzut ciorapi femeieşti puşi la uscat pe fereastra micuţă de la etajul unei case cam dărăpănate. Era primul fanion din marele pavoaz care mai spre sud împodobeşte cartierele sărace. Dar ciorapii aceştia fluturînd cam indecent deasupra străzii, la ora nouă dimineaţa, erau

individuali și aveau personalitate. Culoarea lor era „terre de Sienne brulée" — poate împrumutată de la culoarea orașului.

Să nu fi fost neliniștea pe care ți-o dă un drum fără sfîrșit previzibil, în vreme ce fiecare ceas are sfîrșitul lui, aș fi mers pînă la marginea cealaltă a Sienei. Ajungînd pe neașteptate în centru, am socotit că-i de ajuns. Era de ajuns și în al doilea chip : culoarea izbucnea de aici — nu mai aveam nevoie să aflu nimic.

La gura străzilor înguste, spațiul exploda creînd o piață nesperată, un spațiu larg, de formă aproape semicirculară, coborînd, în amfiteatru, spre un edificiu el însuși nesperat, un palat de sute de ani, masiv și grav, îmbogățit de un turn infinit, ca o săgeată în zbor, care de-atîtea ori se adaugă construcțiilor grele, mai ales în Italia, poate pentru a le înaripa.

Piața, pavată cu nervuri în formă de evantai, are culoarea pămîntului de Siena, ars. Catedrala de marmoră albă tărcată cu vînăt, care mi-a sărit în ochi de pe o colină, m-a făcut să plec grabnic, chiar dacă o fi fost foarte frumoasă. Deoarece nu mi-au plăcut nicăieri aceste fațade de marmoră, cu atît mai puțin ar fi putut să-mi placă la Siena, unde violează culoarea orașului.

Pe cînd făceam drumul înapoi, pe alte străzi, cu sentimentul repetat că mergînd spre mașină îmi regăsesc propria-mi casă, am notat o ultimă impresie : orașul izbutește să-și păstreze vechimea chiar în construcțiile moderne. Într-o piață pe care ai fi crezut-o nouă, de dată mai recentă erau numai unul sau două blocuri — foarte impropriu numite astfel ; n-aveau nimic care să apese sau să atîrne. Însăși așezarea lor față de restul clădirilor arăta grija de a se păstra stilul orașului. Pe deasupra, păstrau și culoarea.

De-aici puteam să merg drept spre sud, pe la Grosseto și Orbetello, de unde să-mi continui drumul pe malul mării.

Am ales altă cale, într-un unghi de vreo treizeci de grade cu prima, fiindcă în drum, înainte de Viterbo, aveam să întîlnesc o mare interioară, lacul Bolsena, imens ca o mare adevărată.

Pînă a ajunge acolo, am făcut un popas lung, dar nu de oboseală, într-un loc necunoscut, unde probabil nu se opreşte nimeni, în apropiere de Radicofani, care cu siguranţă nu va spune nimic nimănuia.

Aveam nevoie de pace şi de peisajul Italiei. Am găsit pacea — peisajul părea din altă parte. Să nu fi fost un tractor înţepenit lîngă drum ar fi semănat cu decorul unde orbecăie prin furtună regele Lear. Lipsea furtuna, o vedeai însă în gînd, datorită unui salcîm încovoiat, bătut de vînt atîta vreme, că nu mai avea cum să se îndrepte şi să mai spere în zenit.

Locul era deluros, dar nu frămîntat, cu creste de jur împrejur şi cu sate ca nişte cetăţi, aşezate numai pe sus. Se făcuse ora prînzului, mă aflam într-o lume unde nu murise nimic, nu se produsese nici un cataclism, şi totuşi, de la o creastă la alta nu se vedea o mişcare, nici prin văi, nici pe înălţimi ; se simţea liniştea dinaintea erei cînd a început viaţa pe pămînt.

În dreapta şoselei, un fel de han, sau o gospodărie mare, părăsită, arăta că trăiseră oameni pe aici. Trăiau şi acum, dovadă colinele arate de curînd, şi tractorul care nu putea să fie fără stăpîn.

În stînga, o capelă mică, abandonată, mărturisea că oamenii se şi închinaseră unui Dumnezeu. Într-o turlă aşezată asimetric, cu o intenţie care dădea micului lăcaş un fel de rafinament trist şi sălbatic, mai exista clopotul. Îi lipsea lanţul, sau frînghia şi n-am îndrăznit să mă urc pe acoperiş. Astăzi sînt nemulţumit, simt în mine un gol, că n-am sunat clopotul în peisajul acela pustiu.

În fața capelei creștea un cipres. Dincolo de drum, pe zidurile casei părăsite, creștea viță, acum înroșită. Nici cerul nu părea al Italiei, nu răsfrîngea culoarea Mediteranei ; era palid. Avea în schimb o înălțime, care putea să sugereze ceva din ce-au cucerit oamenii în cosmos.

*

Lacul Bolsena devenise alb de prea multă lumină și ardea retina.

Mersesem toată dimineața cu soarele mai mult în față ; răsfrînt în asfalt, te orbește. A fost singura zi în Italia cînd am suferit fizic și am vrut să mă opresc undeva mai degrabă.

Pe malul mării, la Tarquinia, am întîlnit apeducte de pe vremea romanilor. N-am mai avut putere să le dau importanță. Dar s-ar fi cuvenit să mă opresc și să văd dacă nu cumva ar putea fi reparate și repuse în funcțiune, filndcă la Civitavecchia, unde am ajuns după o jumătate de oră, este mare lipsă de apă ; casele, cel puțin în cartierul gazdelor mele, se alimentează cu sacaua. Rația care mi se cuvenea, ca oaspete, am folosit-o spre a face un duș, cu multă economie, iar de băut, am avut noroc cu vinul alb al Italiei, simplu și cumsecade.

Arsura ochilor mi-a trecut abia peste noapte.

Regret că n-am luat vaporul să merg în Sardinia. Poate m-a înfrînat, dîndu-mi o dispoziție proastă, gălăgia pe care o fac ziarele cu privire la nu știu ce acte banditești săvîrșite pe insulă, mi se pare furturi de copii, sau de persoane mature, în vederea răscumpărării. Nu doream să văd mare lucru, Sardinia nu făcea parte din obsesiile mele, nici din miraje. Apoi mă simțeam puțin umilit că nu m-ar fi răpit nimeni. Dar aș fi vrut să pot spune că „am fost și eu acolo".

*

Există o Romă antică, spre care sînt atraşi de la început toţi vizitatorii. Întîmplarea m-a favorizat mai bine ca niciodată : fereastra odăii mele dădea deasupra Forului Traian, mă aflam deci aproape în centrul cetăţii din vechime. Un zid care aparţinea vremii aceleia, cruţat aproape întreg şi de oameni, şi de intemperii îmi lua o parte din vedere, dar nu mă stînjenea, datorită gîndului că se afla acolo dinaintea mea cu peste două milenii. Dacă mă aplecam într-o parte, puteam să văd, în fund, Columna lui Traian, întreagă ; această înlesnire scădea însă emoţia ; pentru ea, badea Cîrţan a făcut drumul pe jos, din Ardeal pînă la Roma. Ceea ce vine de-a gata se devalorizează.

N-a trebuit să fac eforturi prea mari nici pentru restul antichităţii. Capitoliul se afla la o aruncătură de praştie ; în partea opusă, şi nu mai departe, era Coloseum ; de-acolo, la altă aruncătură de praştie găseai Termele lui Caracalla. Pentru o istorie atît de veche, colorată de atîtea legende, poligonul acesta mi se pare prea mic, şi prea la îndemîna oricui. În multe locuri, peste ce-a rămas din antichitate, folosind zidurile vechi, s-au suprapus clădiri de folos practic în secolele care au urmat ; multe din aceste adaosuri strigătoare la cer s-au înlăturat, redîndu-se ruinelor dezolarea lor definitivă şi nemascată, dar unele au rămas şi astăzi. Într-un zid pe unde s-ar cuveni să treacă numai umbrele proconsulilor, vezi ferestre cu giurgiuvele pestriţe, iar la ferestre obiecte din vremea noastră, perdele sau lucruri puse la aerisit în atmosfera a douăzeci de secole fără întoarcere.

Asfaltul, adică strada modernizată, năpădită de automobile, împînzeşte lumea aceasta veche, unde s-ar cuveni să fie nemişcare şi tăcere.

Coloseul, numit aşa nu degeaba, este distrus, în proporţie cam de două treimi, nu de vreme, ci de oamenii din timpul

decăderii romane, care au luat material spre a-şi construi case. Decăderea atinge astfel o culme — şi dacă ai ochi pentru trecut şi poţi reface imaginea lui veche, puţin vag şi tremurat, nu ca în brutalele fotografii colorate, dacă regăseşti marmora, statuile din firide şi înlături mulţimea adunată pentru spectacol, cea căreia i se dădea panem et circenses, dacă ştergi din arenă sîngele gladiatorilor şi al primilor creştini aruncaţi pradă fiarelor, e peste putinţă să treci pe aici fără să regreţi ceea ce s-a distrus.

E bine să vii la Coloseum în amurg, cînd soarele gata să apună dă zidurilor despuiate de marmoră o anumită culoare ; am căutat ora şi am găsit culoarea : e a amarului.

Galeriile, cîte s-au mai păstrat, într-o parte, absorb cu atîta putere pe vizitatori, că aproape nu-i vezi şi te poţi socoti singur în unele clipe. În arenă, ca şi peste drum, la templul vestalelor, şi-au făcut cuiburi pisici domestice, care nu s-au sălbăticit, deşi trăiesc fără stăpîni. La unele ore, obişnuite, unii oameni din Roma, obişnuiţi, vin să le aducă de mîncare. Am privit scena ospăţului de la ultima galerie şi mi s-a părut îngrozitor că va trebui s-o amintesc...

Acum ştiu : n-ar fi trebuit să vin aici — nu-mi plac ruinele populate. N-am de gînd să schimb nici o lege omenească ; le schimb pe ale mele, cînd s-au învechit. Dar dacă aş putea, aş stabili o zonă de tăcere, un Niemansland între prezent şi trecut.

*
* *

Singurele ruine din cîte am văzut pînă azi, în faţa cărora m-am simţit ceea ce sînt, un *supravieţuitor*, au fost cele de la Selinunte, pe malul mării, în Sicilia, fiindcă erau *goale*, părăsite într-un pustiu şi într-o tăcere tot atît de grea cît ele.

Atîta piatră nu cred că s-a mai băgat decît în piramide. Mai toată zăcea acum la pămînt, dărîmată de cutremure ; nici

un templu nu era întreg, nici unul reconstituit. Închipuirea putea reface totul, pînă la imaginea integrală, alcătuită din forță și din gigantism, pe care le poți citi într-un singur fragment de coloană.

Omul s-a amestecat foarte puțin aici, alcătuind un plan, numerotînd monumentele, punînd o fată să vîndă cărți poștale și Pepsi Cola nu știu cui, un paznic să vîndă bilete la intrare. Și fata, și paznicul, la mari distanțe unul de altul, că nu s-ar auzi oricît s-ar striga de tare, stau invizibili în gheretele lor ; nimic viu nu violează străvechea singurătate.

Cîinele paznicului mi s-a gudurat la picioare, cu o tandrețe internațională. L-am mîngîiat, gîndindu-mă iarăși la greșeala prietenului care spusese că zile în șir nu voi schimba o vorbă decît cu chelnerii. Între alte omisiuni, intra și cîinele.

E și aici o acropolă, mai vastă decît cea de la Atena, fiindcă spațiul nu-i limitat și poate în partea locului oamenii foloseau alte unități de măsură pe vremea aceea, a primelor civilizații mediteraneene. Le lipsea rafinamentul atenian — aveau în schimb forța primitivă a dimensiunilor colosale, ca în Egipt sau în Peru.

În acest punct, participarea arabilor la arhitectură e invizibilă. Ei au adus însă suflul deșertului, al nisipului fierbinte. Îl simți printre ruine, și mai departe, în cîmpia potopită de soare, în peisajul torid. În bătaia lui, dospesc groasele și lubricele frunze de cactus, și rîd trecătorului — rîd, da, cu fețe roz sau albe ! — nesfîrșitele tufe de leandru din lungul șoselelor.

Dacă un om îmi va spune că în Sicilia n-a văzut decît leandri, n-am să-l socotesc nici orb, nici inert, ci corupt și fericit. E o nerozie să reziști ispitelor — și-i altă nerozie să vrei *totul*, cînd *ceva* te îmbată destul.

Nu vreau să spun că am rezistat ; am răbdarea să amîn și să aștept. Bețiile de leandru le încep acum, serile, după ce am scris ultima pagină și mi-am alungat din suflet ultimul prieten. La asemenea beție nu poate participa nimeni.

Am uitat să spun : din ghereta paznicului erupea muzică ; adjectivele care urmează, deși banale, neconvingătoare, insuficiente, încearcă s-o definească : era cunoscuta muzică a Italiei, dulce, languroasă, modestă și plină de patimă. Poți înnebuni, dar e o nebunie simplă și foarte frumoasă.

*

De cînd țin minte, la Roma doream, și m-aș fi mulțumit cu atît, să văd Capela Sixtină. Însă ca să ajungi la ea, trebuie să străbați toate muzeele Vaticanului. Din ce-am văzut, nu m-a impresionat în primul rînd arta, destul de diluată, ci dimensiunile cetății care dacă pe de o parte arată munca omului, admirabilă, pe de alta arată opulența. Dacă m-a impresionat, nu înseamnă că trebuia să mă și încînte. Capela Sixtină ar fi rămas un hangar, ca și refectoriul „Cenei" de la Milano ; a devenit una din minunile lumii datorită lui Michelangelo. M-am întors de multe ori acolo, străbătînd coridoare de sute de metri — sute de metri, nu-i o greșeală ! — și totdeauna, la toate orele, am găsit sute de vizitatori, de toate felurile, iar unii de nici un fel. Deci m-am străduit, dar zadarnic ; eforturile musculare nu mă îndreptățesc să afirm că am văzut Capela Sixtină !

Am însă dreptul să spun că „am fost acolo" — și chiar de mai multe ori ; e un sentiment. Reproducerile colorate au să adauge cîte ceva, din cînd în cînd — și poate într-o noapte am să visez totul, în dimensiunile realității pe care oricum am înregistrat-o.

Am văzut în schimb, în toată libertatea, pinii din Roma, prelungiți pînă în sudul Italiei, ultimul fiind la mormîntul lui Pirandello.

Primii au fost cei din parcul Borghese, luxul Romei moderne. Un spațiu păstrat numai pentru vegetație, în centrul orașului, și de dimensiuni care estompează, acoperă, te fac să uiți viața citadină, ducîndu-te în altă lume, e într-adevăr un lux, neîngăduit decît celor ce știu să-l păstreze. Roma are acest merit. Sper ca pinii să nu se usuce înainte de a crește alții ; orașul și-ar pierde ceva din identitate. Profilați pe cer, copacii aceștia cu coroana ca de palmier, dar de esență nordică, par transplantați în peisajul Italiei și într-un fel te întristează, ca o coloană de captivi cu lanțuri la picioare. E în ei, într-adevăr, o suferință care aproape îi însuflețește, mărturisind o sensibilitate supravegheată. Așa cum apar pe cerul albastru, sînt gînditori și nostalgici, și te poți încrede în prietenia lor într-o zi cînd nu ai alta.

Surorile lor bune, cu însușirea de a vorbi, poate și de a asculta, sînt fîntînile. Mi se pare impudic să le descrii și să le numeri. E bine să le privești, dar și mai bine să le asculți, cu ochii închiși, muzica permanent modulată și interminabilă. Dacă ar pîndi ore în șir, un om cu urechea exersată și rafinată care știe să înregistreze glasul naturii nu ar găsi două sunete în aceeași tonalitate. Expresivitatea acestor glasuri neîntrerupte e, într-o anumită zonă a sensibilității noastre, mult mai mare decît a muzicii scrise de oameni.

Dintre toate, am să amintesc totuși o fîntînă, dar cu multă reținere și convins că mai întîi am trezit în mine toată prudența cu care omul trebuie să se exprime cînd înaintea lui s-au exprimat alții, și mulți au să se exprime după aceea.

La intersecția cîtorva străzi torturate, aproape de centrul geografic al Romei, se află o mică piață mărginită de clădiri cenușii, fără istorie. Pe calcanul uneia din ele se proiectează un Neptun gigantic între nimfele și tritonii de marmură ai

acelui joc de ape numit Fontana di Trevi. În bazinul care ocupă jumătate din suprafața pieței și unde se varsă exuberanța lichefiată a personajelor mitologice, trecătorii, străinii mai ales, aruncă o monedă, întărindu-și astfel, după legendă, speranța de a se întoarce la Roma. Am aruncat și eu un ban, înainte de a pleca spre sudul Italiei, știind bine că am să mă întorc, dacă am să rămîn în viață. Sper să mă întorc și altădată, dar cînd am plecat a doua oară, acum spre nord, adică spre casă, n-am mai aruncat banul ; nu-mi place să smulg făgăduieli soartei.

Fontana di Trevi e singura frumusețe din cîte am văzut, acum sau altădată, fără să mă oprime și să mă împiedice lipsa de spațiu. O vezi în toată adîncimea ei, chiar privită de aproape ; o vezi și seara, cînd reflectoarele proiectate pe marmoră șterg contururile materiei fixe, lăsînd să vibreze doar apa. Jocurile apei nu sînt dirijate gălăgios, nu se încrucișează săbii, nu vezi nici zboruri, nici cavalcade — ele au un calm constant și în acest chip, care sugerează interminabilul, devin fastuoase. Peste arhitectura fîntînii, estompată, creează lumi noi, mobile, și oricare ar fi timpul, mișcarea lumilor astfel iscate nu se repetă niciodată. Lipsa de spațiu nu te împiedică să vezi, fiindcă apa dă naștere unei perspective străvezii și infinite ; în ea pot să încapă toată muzica și poezia pe care le țin minte.

Nu știu cît timp au să dureze aceste imagini luate cu mine, dar văd că a trecut peste ele o larnă fără să le șteargă. Dacă într-o zi au să dispară, alt timp o să rămînă sunetul, melodia în care nici o notă nu se repetă. Iar și mai tîrziu, cînd n-o să mai fie altceva, o să se păstreze, în afara văzului și auzului, simțămîntul născut cînd ajungi acolo : că poți rămîne.

Mulți vor fi plecat de la Fontana di Trevi fără să arunce banul — cred însă că nimeni n-a mers doi pași fără să

întoarcă privirea. Necontenit, apele te cheamă din urmă; uneori glasul lor se aude foarte departe.

Nu mai am să adaug nimic despre fîntînile Romei — și mult m-ar ispiti, fie măcar cele trei din piața Navona. Spună altcineva în locul meu! — mi-am făcut datoria. Fontanei di Trevi i-am închinat de zece ori mai mult timp decît Sfintei Sfintelor, Catedrala San Pietro, și cu toată primejdia de a fi trimis în Infern, mărturisesc cu evlavie că ea, la rîndul ei, mi-a dat de-o sută de ori mai multă bucurie. E primul loc unde m-aș duce, dacă m-aș întoarce la Roma.

Despre fîntînile de la castelul d'Este scriu din răzbunare; parcă presimțind că n-au să-mi placă, n-aveam nici o dorință să merg acolo. Dar m-am dus, fără să mă fi silit nimeni — mă răzbun deci nu pe fîntîni, ci pe mine.

Castelul (amintit doar ca punct de reper, altminteri putînd să fie ignorat fără pierdere) se află pe înălțimile de la Tivoli, vreo treizeci de kilometri în răsăritul Romei. A merge acolo duminică după-amiază, cum a fost cazul, înseamnă să fi pierdut imaginația, capacitatea de visare, să nu mai ai nici scop, nici ideal în viață. Un prag mai departe este sinuciderea, pe care n-o propovăduiesc, dar care s-ar putea să fie mai bună.

Locuitorii unui oraș mare și vechi, una din capitalele lumii antice și-a lumii de azi, cînd intră într-un parc, duminica, devin tîrgoveți. Sute și sute de tîrgoveți romani umpleau aleile și scările parcului. Aici spațiul, nemăsurat, avea ceva lipsă dintr-o dimensiune. Din vîrful înălțimilor, atmosfera fiind clară, se vedea limpede tot peisajul, pînă la orizont, dar fără adîncime, ca și cum l-ai fi privit cu un singur ochi.

Fîntînile, mi s-a spus, sînt trei sute șaizeci și cinci, în număr cu zilele anului. Aceeași apă, condusă din terasă în terasă — altminteri consumul ar fi fantastic — țîșnește în felurite locuri și-n felurite chipuri, creînd pe coasta dealului

o dantelărie vînătă, pierdută printre tufișuri, printre arbuști și arbori.

Fîntînile din Roma măturisesc intenția omului de a suplini natura ; e în ele o sinceritate, exprimată în bronz sau în marmoră. La castelul d'Este, fîntînile vor să *imite* natura, dar fără izbîndă, fiindcă natura le zdrobește.

Le-am privit doar ca să le număr ; cifra mi se părea o exagerare. După prima terasă am renunțat ; cred că sînt chiar mai multe decît zilele anului !

Și anii trec, și fîntînile curg, și în tristele după-amieze de duminică tîrgoveții vin să le vadă.

Cînd m-am întors la Roma dinspre răsărit, am făcut un ocol mare numai ca să nu trec încă o dată prin Tivoli. Nu era o pornire potrivnică ; dacă plec și trebuie să mă întorc, de cîte ori e cu putință caut alt drum ; așa călătoria se dublează — uneori crește chiar mai mult.

* * *

Am o foaie de calendar, pe care am păstrat-o, împreună cu multe hîrtii și hîrtiuțe — bilete de autobuz, bonuri de parcaj, tichete de ferry-boat — nimic de valoare, dar toate îmi evocă un moment și o emoție. Pe foaia de calendar am scris mare, ca să pot citi din mers, și am pus-o pe tabloul de bord : Via Nazionale, Traforo (tunel), Due Macelli, Piazza del Popolo, Lungotevere, Ponte Milvio, Via Flaminia. Erau punctele pe unde trebuia să trec ca să ies din Roma în șoseaua Perugiei. Dar această prevedere, datorită căreia m-am orientat fără greșeală, am luat-o abia la a doua plecare.

Patru săptămîni mai devreme am plecat spre sud, prima oprire urmînd să fie la Napoli sau undeva în apropiere. Îmi propusesem să merg pe malul mării ; pentru aceasta am cerut cîteva informații asupra drumului ; au fost insuficiente sau nu le-am memorat bine — fapt este că, după ce

am rătăcit zeci de kilometri în partea de sud a orașului, am renunțat să mai ajung la Ostia, plaja Romei și, într-o rețea încîlcită de șosele am ales la întîmplare una din cele care duceau la Napoli, trecînd prin Frosinone. După o sută de kilometri aș fi putut să repar greșeala și, pe o ramificație bună să mă îndrept spre Formia, unde aș fi întîlnit marea Tireniană. Aceeași veche inspirație care m-a ajutat și alteori m-a făcut să nu mai schimb drumul, și astfel am ajuns la Monte Cassino.

E drept că văzusem pe hartă o localitate numită astfel, dar nu crezusem că ar putea fi aceea unde, spre faza finală a războiului din Italia — mă refer la ultimul — s-au dat lupte sălbatice. De curînd văzusem la televizor un film documentar care prezenta, în imagini autentice, această groaznică și absurdă încăierare. Credeam însă că Monte Cassino nu mai există, sau dacă există e ținut sub tăcere, ca o amintire funebră.

L-am găsit, l-am văzut de departe, l-am recunoscut după imaginile filmate, dar nu el a însemnat surpriza zilei. În vîrful muntelui se vede mănăstirea, de piatră albă, nouă — o reconstituire. M-am mulțumit s-o privesc din vale, cu indiferență ; n-are nici o legătură cu cele întîmplate acolo, cu tonele de bombe lansate asupra mănăstirii vechi, cu tonele de sînge omenesc curs pe povîrniș.

M-am oprit la o răspîntie, în satul de jos, și am privit oamenii care treceau ; s-ar părea că toți au uitat !

La răspîntia următoare, un surprinzător semn turistic (placardă galbenă) indica drumul spre „cimitirul german". L-am urmat, și pe o colină, la marginea satului, am găsit o altă localitate, a morților, mult mai frumoasă decît cea vecină, a oamenilor vii. Există, în față, chiar și un vast loc de parcare, semn că vin aici mulți vizitatori. Atunci n-am văzut decît un automobil, o limuzină, de departe, din care au coborît un domn și două doamne, cu flori în brațe.

La capătul unor trepte de piatră albă, sub un portal modern, aproape nou sau înnoit, păstrat cu mare îngrijire, ca totul de jur împrejur, pe o placă de marmoră scrie : „Aici zac 20.002 soldați germani". Douăzeci de mii, *doi !*

Mormintele sînt orînduite în cercuri concentrice și în trepte, îmbrăcînd colina, de jos pînă în punctul ei cel mai înalt. În primele rînduri ale acestui tăcut amfiteatru, pe crucile mici de piatră sînt înscrise gradele mai mari ; ele descresc cu fiecare rînd, ca să lase apoi loc soldaților. De la un loc, numele încep să dispară : „Aici zace un soldat german". Iar spre sfîrșit, morții își împart doi cîte doi, trei cîte trei micul spațiu, cum se întîmplă cu viii în cartierele mărginașe ale orașelor : „Aici zac doi soldați germani..." „Aici zac trei soldați germani..."

Cele două doamne îngenuncheaseră la un mormînt din primele rînduri ; domnul stătea pios în spatele lor.

Mă aflam în plin miez al Italiei, în cimitirul german de lîngă satul Cassino ; acest nebănuit areopag al morților perpetuează amintirea războiului, în mijlocul oamenilor care au suferit de pe urma lui. Moartea, vom spune, e deasupra oricăror reticențe. Bine ! Dar unde sînt îngropați morții italieni ?

Trei ceasuri mai tîrziu, în piața din Pompei — Pompeiul oamenilor în viață — pe un monument modest, am citit o inscripție și mai nebănuită, care întîmplător repara nedreptatea de la Monte Cassino. Pentru mine era cu totul nouă — și bătea pînă dincolo de moarte și de iubire, căci spunea astfel : „Pentru *toți* morții, din *toate* războaiele."

Pînă a ajunge acolo, am avut a străbate Napoli, încă o dată la ora prînzului și cu panică mărită, dată fiind prezisa indisciplină a pietonilor și volubilitatea populației, care te poate stînjeni fără intenție. Am parcat în centru, sau unul din centre, lîngă Muzeul Național de Antichități, singurul pe care

voiam să-l vizitez. Dacă am găsit fără multă dificultate locul unde să opresc, a fost mai greu să cobor. Îndată zeci de copii au înconjurat maşina, ţopălnd şi vociferînd ca nişte piei roşii în jurul unui prizonier. Întîmplarea nu mi-a plăcut de loc, dar a trebuit să recunosc că avea un anumit haz, cam neliniştitor, şi că Napoli are un stil, pe care eşti dator să-l accepţi — sau să nu vii aici.

Am avut inspiraţia, puţin nefirească, de a mă face că nu văd nimic, de a trece nepăsător printre micii presupuşi agresori, abandonînd maşina în mîinile lor. Cînd m-am întors, după un ceas, n-am mai găsit pe nici unul la faţa locului, iar maşina nu suferise nimic, n-avea nici măcar o iscălitură sau un desen făcut cu degetul în praful de pe caroserie, cum se întîmplă cîteodată şi la noi — şi chiar mai rău !

Muzeul de Antichităţi se află într-o fostă cazarmă, o clădire greoale — şi este un mare depozit de marmoră. N-am recunoscut nici o statuie, dar aproape toate erau foarte frumoase. În lipsa altor ţeluri şi într-o lume redusă la a mia parte, asemenea muzee ar trebui cercetate cu anii. I-am consacrat o oră şi am plecat repede, cu impresia că nicăieri nu mai există altă materie, că totul pe stradă şi în continuare nu poate fi decît marmoră.

Am mai mers în port, care mă atrăgea mai mult decît catedralele, dar n-am putut să intru în incinta bine păzită ; m-au trimis din poartă în poartă, din ignoranţă sau din rea credinţă, şi peste tot mi s-a spus : „Intrarea e prin altă poartă." Pînă ce m-am lăsat păgubaş, cu destul amar. Sînt deci puţin supărat pe Napoli, ceea ce nu m-a împiedicat să-l filmez din mersul maşinii, ca să-l aduc în ochi altădată. Pînă acum n-am developat decît artera largă care te scoate din oraş spre sud, avînd în dreapta portul şi golful celebru, iar în stînga blocuri cu tencuiala colorată cînd nu e jupuită, locuinţe înghesuite şi cam mizere, colcăială etajată.

Aici am descoperit prima oară, în desfășurarea lui completă, marele pavoaz al sărăciei sudice, care în nord se ascunde, sau e mult mai mică. Pe toate fațadele flutura rufăria multicoloră a multicolorelor familii napolitane...

Nu prea se vedea lume la ora aceea, nu se auzea nici măcar muzică, dar dincolo de tăcere și de nemișcare se simțea promiscuitatea și viermuiala, insultîndu-se reciproc cu golful, de o inadmisibilă claritate și albăstrime.

*

O dată cu turbulența întîlnită în această zonă, între Napoli și Sorrento e concentrat peisajul cel mai însorit și mai bogat în culori din toată Italia. În marea din față, mitologia a făcut lăcașul sirenelor care ademeneau pe navigatori, ca să-i piardă. Vraja lor se simte și astăzi în aerul marin și-n albastrul apelor. Aici se cuvine să iei omul așa cum este și să-i ierți orice greșeală ; în orice face, el nu-i decît victima cîntărilor amețitoare, venite din larg și neauzite de alții.

Ca să-mi trag sufletul după sufocanta traversadă a orașului, dincolo de Napoli m-am oprit la Torre del Greco, o mică localitate din fundul golfului, și am mers la malul mării. Jos se vedeau bărci de pescari în repaus. Sus, un singur om, rezemat de parapet, un localnic, privea colțișorul de mare din față. Poate asculta, fără să știe, cîntecul sirenelor.

O sirenă de zece ani mi-a vîndut struguri într-o prăvălioară ; după ce a luat banii, cu o mînă mică și înduioșător de murdară, a aruncat o privire după rogojina care o despărțea de sălașul familiei, unde probabil sirena-mamă își făcea somnul de după-amiază, apoi asigurată din această parte mi-a mai pus un ciorchine în pungă, darul ei personal, însoțit de o privire complice și amicală. Peste cîțiva ani are să fie, cu siguranță, o sirenă primejdioasă. Feriți-vă, cînd treceți la sud de Napoli !

M-am oprit la Pompei, pe neașteptate. După-amiaza și seara au fost calme ; lumea e liniștită și, mi s-a părut, gînditoare. Am stat cîtăva vreme în gară, pînă au trecut două trenuri într-o direcție și în alta, ca spre viitor unul, altul spre trecut...

Vechiul Pompei, la a cărui intrare am fost primul a doua zi dimineața, e într-adevăr un oraș, cu toate caracterele urbanisticii antice, cu arene, teatre, forum, vile și palate patriciene, prăvălii, apeducte, turnuri de apă, conducte de plumb încă vizibile pe alocuri. Nu lipsesc nici băile publice, nici lupanarul. Toate au fost dezgropate și au devenit mărturia descrierilor rămase de la supraviețuitorii dezastrului. Unele dovezi reconstituite sînt monstruos de convingătoare : oamenii a căror formă s-a păstrat în lavă, cîinele chircit, cu picioarele în aer — toți așa cum au fost surprinși de moarte.

Sînt clădiri care au rămas aproape întregi, ca vila Vetti, bunăoară ; aici, pe unii pereți frescele își păstrează culorile, de parcă n-ar fi fost acoperite de lavă.

M-au interesat mai puțin toate acestea...

O dimineață caldă și străvezie m-am plimbat pe străzile orașului mort, silindu-mă să nu aud tiradele indecent de gălăgioase ale ghizilor, pe care-i întîlneam cu grupurile lor de turiști mai la tot pasul. Îi văzusem de altfel la poartă, unde își așteptau mușteriii ca pe o pradă. N-am să accept niciodată de bunăvoie să fiu condus și informat astfel ; îți pierzi și libertatea de mișcare, și pe cea spirituală. Un plan, o hartă, o cărțulie scrisă inteligent, cu cît mai concis cu atît mai bine, sînt mult mai de folos cînd omul știe să citească și știe ce caută.

La Pompei, ruinele trebuiau numai să fixeze cadrul unde vroiam să reconstitui printre pleoape nu orașul, locul de plăcut refugiu al bogătașilor, ci drama petrecută acolo. N-am izbutit decît să iau imagini pentru altădată ; era prea mult soare sus,

jos prea multă lume vie, iar Vezuviul într-o coastă, înverzit, stins, își refuza mărturia.

*

Aproape de capul peninsulei care închide la sud golful Napoli, limitînd amintita zonă gălăgioasă, încărcată de lumini și de albastru, se află încă una din acele localități unde ar merita să te oprești fie și pentru sonoritatea numelui: Sorrento. Poți să-l pronunți cu plăcere — fără să știi ce este.

Este un orășel agățat cu atîta trudă pe faleza stîncoasă, că te întrebi ce i-a obligat pe oameni să se așeze acolo, de ce n-au căutat un loc mai prielnic? Mi-e de ajuns să mă gîndesc la strada care, spre a coborî în port, a cerut să se escaveze mai multă piatră decît a intrat în construcția tuturor caselor din întreg orașul. O fi acesta ținutul binecuvîntat unde se trăiește dolce far' niente —, dar lenea dulce n-a putut să înceapă decît după ce a fost gata Sorrento. Viața aici n-a început ușor, și cred că nu-i ușoară nici astăzi.

Am rătăcit pe străzi, cu bucuria aceea reînnoită la fiecare etapă, și deodată mi-am dat seama că mă aflu nu într-un orășel de vilegiatură, ci într-o capitală. Capitala cui? Nu știu — poate a unei țări necunoscute, de sub apa mării sau de deasupra cerului...

Seara am descoperit, dar într-un înțeles nou, și dulcele far' niente. El nu înseamnă „a nu face nimic"; e prea puțin. Pe-o străduță îngustă, cu prăvălii, plină de lume ieșită să se plimbe sau să tîrguiască, în liniște și fără grabă, o bicicletă de copil, nou-nouță, lustruită și nichelată zăcea pe pavaj, împiedicînd circulația. Un automobil, venind pe sensul lui unic, fiindcă străduța n-ar fi îngăduit să se încrucișeze două vehicule cît de mici, s-a oprit în fața bicicletei, și conducătorul a început să claxoneze. Ici un negustor stătea în ușa prăvăliei, dincolo altul atomiza mușteile din vitrină, lumea trecea în sus și-n jos, dar de bicicletă nu se sinchisea nimeni.

După cîteva semnale de claxon s-a liniştit şi automobilistul... Mi-a părut rău de intervenţia mea, care, scurtînd scena, m-a împiedicat să văd cît ar fi putut să se prelungească. Dar n-am fost în stare să rabd : am ridicat bicicleta şi am rezemat-o de zid. Atunci automobilul a pornit, iar persoana din dreapta conducătorului, partea unde mă aflam, cam perplex şi timid, s-a aplecat pe geam să-mi mulţumească, fără timiditate, poate însă că şi mai perplex decît mine.

Un ceas mai tîrziu, după cină, trecînd din nou pe la faţa locului, bicicleta se afla unde o pusesem ; maşina, în schimb, datorită mie, cred că ajunsese departe.

În dorinţa de neconformism, n-am ajuns să ocolesc insula Capri ; dar e drept că visasem atît la ea, încît pornind într-acolo o ştiam pe de rost, pînă la oboseală.

Am plecat dimineaţa cu un vaporaş plin de turişti suedezi ; era soare, şi înglobarea mea într-un grup cu care nu aveam nimic comun, decît dorinţa de a le vizita ţara scandinavică, mă făcea cam trist...

Văzută de jos, în umbră, faleza mi s-a părut pustie şi sinistră. Nu-mi plac locurile unde marea se termină în stîncă ; o plajă e un fel de plămîn, şi prin el apa respiră fără să gîfîie.

După ce şi-a terminat treaba la modestele manevre de plecare, un marinar a pus mîna pe armonică, a dat drumul glasului cam gîjîit, şi tot drumul a cîntat cantonete napolitane, cu o plictiseală care făcea să pălească soarele.

După tradiţie, se merge întîi la Grota albastră, spre nord-vestul insulei Capri. E şi aici o blată întreprindere de stors banul. O puzderie de bărcuţe înconjoară vaporaşul, şi lumea coboară, conştiincioasă şi placidă. Sub faleză, culoarea mării se închide pînă dincolo de cel mai adînc albastru, pînă începe să se confunde cu smoala topită. Intrarea în grotă e atît de îngustă, că nu se pot strecura decît aceste bărcuţe, anume

croite, şi atît de scundă, încît ca să treci dincolo trebuie să te întinzi pe panouri. Înăuntru, prin refracţia luminii de afară, efectul duce într-adevăr la feerie ; în bezna de sub bolta stîncoasă apa capătă culoarea azurului ; cîteva clipe, dacă vrei, poţi crede într-un miracol. Ca să fi fost într-adevăr miraculos, aici ar fi trebuit să vin înot, altădată, fără nici o tovărăşie, decît poate a sirenelor.

Era prea tîrziu anotimpul, prea tîrziu anul...

Portul unde debarci pe insulă nu are alt înţeles vizibil decît turismul. Localnicii sînt oameni aşezaţi, cu temperamentul mai calm decît al napolitanilor, deşi trăiesc în aceeaşi zonă geografică ; îndeletnicirea continuă de gazde i-a făcut însă pe unii cam hrăpăreţi, pervertire explicabilă ; prea puţini sînt vizitatorii care vin aici de două ori în viaţă ; e bine să iei de la ei tot ce se poate...

Uneori oamenii rănesc peisajul.

Oferă insula Capri o privelişte frumoasă ? Mulţi oameni mi-au declarat că n-au întîlnit în Italia ceva s-o întreacă. Nu ştiu. Aglomeraţia te împiedică să descoperi direcţiile încotro trebuie să-ţi îndrepţi puterea de contemplaţie. Şi apoi mai cred că farmecul naturii constă într-o emanaţie care nu este nelimitată, care se consumă şi se pierde după prea multă solicitare.

Deşi eram la primele ore ale dimineţii, m-am simţit istovit de atîta lume ; din port am urcat cu funicularul pe platoul unde se află orăşelul numit ca şi insula. Am plecat mai departe cît am putut de repede, spre Anacapri, al doilea orăşel, aflat pe o înălţime şi mai mare. Acolo mă atrăgea ceea ce ştie oricine, vestita vilă a lui Axel Munthe. Nu i-am descoperit valoarea, ca arhitectură ; pe mica terasă de stîncă unde se află, nu e prea mult spaţiu — şi pentru o casă, şi pentru o grădină ; n-am scuzat înghesuiala şi continuele adaosuri. Prea sînt multe laolaltă : şi pergole, şi trepte de piatră, şi

parapete lîngă prăpastie, şi marea jos, şi cerul sus, şi, într-un colţ, chiar o capelă. Dintre toate, marea şi cerul le socotesc indispensabile. Restul ar fi putut să fie redus la o pătrime sau — Dumnezeu să mă apere ! — ar fi putut să lipsească.

Pe la douăzeci şi cinci de ani, am socotit casa de la San Michele un paradis pămîntesc, deşi pentru mine rămînea inabordabil. Nu regret că l-am abordat acum, dar nici nu-mi pare bine. Năruirea miturilor e urmarea firească a evoluţiei noastre, dar ceva tot ne doare cînd încă unul se prăbuşeşte şi n-apucă să se nască altul. E o sărăcire.

Inscripţie pe un perete în vila San Michele :

„Oser — vouloir — savoir — se taire."

Nu înţeleg, sau nu mi se potriveşte succesiunea acestor verbe sentenţioase. Le-aş orîndui altfel :

„A şti — a vrea..."

„A îndrăzni" şi „a tăcea" pot merge laolaltă.

Al doilea funicular, mai folositor decît primul, m-a dus pe Monte Solaro, ultima înălţime, de unde ţărmurile insulei se văd de jur împrejur, ca bordajele unei corăbii privite din vîrful catargelor. O oră de navigaţie solitară, cu nori răzleţi peste marea albastră, mi-a redat încrederea în statornicia frumuseţilor din natură. De la această înălţime, unde nu ajungea foşnetul mulţimii, insula Capri şi-a dezvăluit cu modestie, în tăcere, farmecul nezgomotos, penetrant şi durabil, pe care nu l-am mai respins ca pe o axiomă prea mult impusă.

Drumul de la Anacapri la Capri, cîţiva kilometri săpaţi în piatră, o şosea îngustă pe care cel mai mare vehicul în circulaţie e minimicrobuzul, apare ca încă o minune a zonei far' niente — lucrare grea, îndrăzneaţă, poate miraculoasă.

Cred însă că era şi mai frumos aici pe vremea cînd, ca să ajungi sus, te cățărai pe stîncă.

Pînă seara, am hoinărit pe străzile din Capri. Toate sînt foarte înguste, dar unele nu au mai mult de un metru lățime — nu mai sînt străzi, ci galerii de labirint. Te orientezi după soare, sau după simțuri ascunse. În chilii întunecoase se desluşeşte o făptură omenească, un bătrîn, o bătrînă, privind afară pe uşa deschisă ; ce pot să vadă pe zidul din față ? Lîngă aceste locuințe sărace descoperi cîte o intrare luxoasă, o poartă de aluminiu lustruit cu telecomandă, cu difuzorul telefonului încastrat în zid. Dincolo bănuieşti nişte trepte, nişte alei ascunse de arbuşti şi de tufele răspînditelor flori mov, apoi o vilă ferită cu discreție de ochiul trecătorului şi de al bătrînilor vecini contemplativi.

Şi aici, acceptînd asemenea înghesuială, omul răneşte natura, de data aceasta lovind-o în ochi şi în plămîni, sugrumînd-o, orbind-o, luîndu-i aerul şi lumina.

Pe alocuri, un cîine păzeşte intrarea casei ; nu ştiu cum acceptă lipsa de spațiu, cum de n-o ia la fugă, cum nu turbează ? Te freci de el ca să treci mai departe — nu-i pasă.

Unul singur mi s-a aşezat în față şi-a început să mă latre. Mi-am dat seama îndată că intram într-o zonă unde n-aveam ce să caut : era o fundătură.

*

O barcă portocalie, cu motor puternic, desprinsă din umbra falezei continentale a tăiat calea vaporului, la întoarcere, şi a dat o reprezentație palpitantă, luînd în răspăr, în curmeziş şi sub toate unghiurile valurile stîrnite de ea însăşi în alunecarea vertiginoasă ; uneori sărea în aer şi părea că n-o să mai revină pe apă. Imaginea depăşea legile hidrodinamice, iar senzația ocupanților cred că atingea acel sublim care trebuie să se nască din înmulțirea forței cu spaima.

Un bărbat tînăr, în picioare, ţinea volanul cu o singură mînă, mîna cealaltă avînd-o, proteguitor, pe umărul blondei sale vecine, o copilă de vîrsta cînd se merge prima oară la şcoală. Fetiţa rîdea în hohote, cu părul ud fluturîndu-i pe spate ; era în ea o frenezie crescînd la fiecare zbor al bărcii, la fiecare jerbă de apă care îi lovea obrazul.

Ce-avea să viseze acest copil peste noapte ? Ce-avea să devină mai tîrziu în viaţă ?

Mi-au rămas în ochi pînă astăzi fraglla, neînfrînta, biruitoarea ei imagine, iar în ureche hohotele de rîs care învingeau urletul motorului cînd barca trecea pe aproape.

Poate-i tot ce-a fost mai frumos în ziua insulei Capri.

*
* *

Există în cele derulate de la Florenţa spre sud, sau poate dinaintea ei, o densitate care de la un timp te doboară : prea multe de văzut, în peisaj, în muzee, pe stradă — oriunde te duci. Uneori încetezi să-ţi mai aparţii. Alteori percepi lumea ca pe un vis, şi seara, cînd te reculegi, trebuie să faci un efort, de multe ori dureros, spre a o reda realităţii căreia aparţii împreună cu ea.

Nu eram obosit, nu trăgeam la somn peste zi, nu simţeam foamea pînă după apus ; mi-era sete de un peisaj lung şi pustiu, de un drum fără nimic, de un spaţiu nud, unde să regăsesc senzaţia mişcării, cu nici un adaos.

Pe ţărmul celălalt al peninsulei unde-i Sorrento se deschidea în faţă o şosea de sute de kilometri, pe care harta o arăta liberă şi dreaptă, ca o linie de navigaţie. Ţinutul n-avea pentru mine nici istorie, nici amintiri, nu eram dator să văd un anumit punct ; puteam merge în necunoscut.

Am evitat iarăşi artera modernă, prelungirea celei care leagă Roma de Napoli şi se numeşte atît de ispititor „Auto-

strada soarelui". Informatori de la Automobil Clubul Italian m-au prevenit că pe șoseaua veche dintre Sorrento și Positano voi întîlni, în treizeci de kilometrl, nouăzeci de serpentine. Cifra n-a fost exagerată, și serpentinele n-au fost o glumă. Trei pe un kilometru înseamnă o continuă șerpuire ; ieși dintr-una ca să intri în alta, apoi în cea următoare, în celelalte. Fără soare pe cer, cum se nimerise ziua aceea, nu mai știi încotro mergi, spre ce puncte cardinale, dacă te duci sau te întorci, de ce cobori, de ce urci, care îți este țelul. E un chin și o voluptate, ceva între turbare și beție. În unele clipe simți nevoia, pînă la scîncet, să întîlnești și-o linie dreaptă de măcar cîteva sute de metri.

M-a torturat într-atît această parte a drumului, într-atît mi s-a părut că mă domină istovindu-mi ochii, grumazul, umerii, brațele, spinarea, șalele, picioarele și nervii, încît de atunci simt continuu dorința să-l străbat încă o dată, de două ori mai bine, ca să fie și-ntr-o direcție, și în alta.

Între Positano și Salerno mergi de-a lungul și pe deasupra mării care era la fel de posomorîtă ca mine în ziua aceea noroasă : dintr-un ceas, trei sferturi ploua, și-asupra uscatului, și-asupra apei ; toamna venea fuga din urmă — și nu puteam mări prea mult viteza din cauza șoselei ude și sinuoase. Acum vedeam că visata șosea în linie dreaptă era încă departe.

Am trecut prin Amalfi fără oprire. Cred că ar fi fost frumos, dar în alte zile. La Salerno n-am stat decît să beau o cafea, în picioare, și să spăl parbrizul mașinii. Aici eram la nivelul mării...

Am visat mult să ajung odată la Capetown, ca să văd marea de pe un munte de trei mii de metri. Doresc și astăzi să mai ajung acolo, dar pentru alte miraje. Am văzut destul marea de la înălțime, nu de la trei mii de metri, ci numai de la trei sute ; e de ajuns să o simți rece și să-ți dai seama că

nu-ți mai aparține. M-am bucurat mult la Salerno, cînd am regăsit-o lîngă mine.

*

N-am scris nimic despre însoțitorul meu, mașina. Nu mi-a făcut nici un necaz adevărat, ci mi-a dat satisfacție și bucurie. După ce i-am schimbat uleiul motorului la Milano, un produs pentru zece mii de kilometri, nu mi-a mai cerut nici măcar îngrijire. Tot ce trebuia să fac din cînd în cînd era să spăl parbrizul, opacizat de intemperii sau de gîngăniile pe care le percutezi cînd mergi cu mai mult de o sută de kilometri pe oră.

Cineva, automobilist chivernisit și meticulos, mă sfătuise să am în mașină un bidon cu apă.

— La ce bun ?

— Pentru orice nevoie ; te speli pe mîini, mai speli parbrizul.

Mi s-a părut o copilărie : apă găsești pretutindeni.

Va rîde în sine sfătuitorul : zeci de kilometri, uneori sute, n-am găsit apă pe marginea drumului. În orașe, sînt fîntîni decorative prin piețe, în toată Italia, nu doar la Roma. La cîmp însă, arar întîlnești o cișmea săracă, în munți și mai rar un izvor captat, unde drumeții se adună ca transsaharienii în oaze.

De la Salerno aveam de mers iarăși o bună parte de drum prin munți neprevăzuți, invizibili pe hartă ; plouase, și parbrizul era plin de zoaie uscate, cînd am zărit lîngă șosea o gură de apă. Am tras pe dreapta, intrînd pe acostamentul năpădit de iarbă. La plecare, am constatat că un cauciuc se tăiase în ceva invizibil, poate un corn de diavol, poate o piatră colțuroasă. Tot restul drumului, pînă acasă — și din el nu făcusem decît jumătate — am mers cu roata de rezervă, dar m-am ferit să mai opresc pe acostamente dubioase.

Mai tîrziu, între Catania și Messina, m-am pomenit pe neașteptate cu un semnal de alarmă : becul roșu care vestește uzura ferodourilor la frînele pe disc, din față, a început să clipească. Nu era timpul ; știind cît mersesem de cînd le schimbasem, mă mai puteam bizui pe zece mii de kilometri.

Un mecanic, la Messina, a descoperit că becul clipea fiindcă firul de alarmă, desprins de la locul lui, „făcea masă", adică se atingea de o parte metalică. Ferodourile erau uzate numai o treime, dar dacă tot le demontase, le-am înlocuit cu gîndul că la întoarcere s-ar putea să întîlnesc serpentine mai grele.

Adăugînd din urmă un reglaj al sistemului de aprindere, făcut la Roma, iată singurele griji pe care mi le-a dat mașina, în afară de aceea permanentă de a găsi loc de parcare.

Îi port multă recunoștință, și iubire — și-n iarna lungă cît n-am prea folosit-o, mergeam cîteodată la garaj, ca să văd ce face. O găseam tăcută, puțin îmbufnată ; simte, probabil, că într-o zi va trebui s-o schimb, și nu-și dă seama că pentru mine ea are să însemne totdeauna Italia.

*

Țin minte ultimul oraș, sau orășel din ziua aceea, Safri, necunoscut și înainte de a ajunge la el, și după aceea ; aici am întîlnit iarăși marea și vegetația mediteraneană, după ce prin munți străbătusem o toamnă nordică, foarte frumos colorată, dar rece și alarmantă. Tot la necunoscutul Safri s-a limpezit cerul, s-a văzut soarele, și-am dat, în sfîrșit, de șoseaua visată șerpuind lin de-a lungul țărmului, de care nu s-a mai dezlipit pînă la trecătoarea Messinei. Un astfel de drum se transformă în croazieră ; aluneci pe asfalt, și parcă te legeni pe apă. Trei pătrimi din peisaj, sus tot cerul, iar jos jumătatea din dreapta sînt albastre. Pătrimea cealaltă, în stînga șoselei, e acoperită de flori și de arbori, pini, chipreși și leandri — și nimic nu are nume, nimic nu-ți cere altceva decît să visezi, să zîmbești, să-i accepți farmecul.

Am notat doar un reper, o localitate, San Biagi a Maratea. Deasupra, pe un pisc stîncos, un Crist uriaș de marmoră albă domină marea de la sute de metri, uitat încă o dată de Dumnezeu, răstignit parcă a doua oară.

Senzației de evadare și de libertate pe care mi-a dat-o această parte a drumului i s-a adăugat o escală neașteptată. Nu știam unde am să rămîn peste noapte. La cei opt sute de kilometri dintre Sorrento și Palermo, planul de drum prevedea o oprire în necunoscut — „locul mai convenabil la jumătatea distanței."

Depășisem de mult jumătatea distanței și mergeam cu mare viteză pe o șosea liberă, lipită de plajă, fără să știu cît e ceasul și peste cît timp va fi noapte ; nu amenința a ploaie, dar cerul se înnourase iarăși, așa că nu bănuiam pe unde ar putea fi soarele. Ținutul era gol, pînă în depărtări ; avea în el numai distanță...

Pe neașteptate, în stînga, am descoperit un pîlc de clădiri, tulburi în lumina după-amiezei noroase pe care mașina, prin complicitatea mea tolerantă, o străbătea cu viteza maximă.

A trebuit să vin înapoi o sută de metri ca să descopăr de ce mă oprisem. Ceea ce văzusem din goană nu era decît o singură clădire, modernă și nouă, un albergo, unde m-am hotărît pe loc să rămîn peste noapte ; mă îmbiau neprevăzutul și pustietatea, apoi marea aflată la o sută de metri în față și, mai presus de toate, ideea că nu știam unde mă aflu.

Primul drum, după ce mi-am lăsat mașina în flancul casei și mi-am dus valiza în cameră, a fost la malul mării, unde am săvîrșit o faptă din cele mai copilăroase. Purtam de multă vreme după mine un atomizor cu spumă de bărbierit care se terminase. Îl aveam de acasă și nu-mi venea să-l abandonez oriunde, într-un șanț sau într-o ladă de gunoi, dacă mă însoțise atîta vreme. L-am înecat în Marea Tirenlană, după ce i-am dat două găuri cu șurubelnița, ca să se umple cu apă

și să se ducă la fund ; altfel valurile l-ar fi aruncat pe plajă. N-a fost gestul dogilor care se logodeau cu marea ; eu însumi am spus că fapta era copilăroasă, dar sînt mulțumit că am săvîrșit-o cu multă seriozitate. După aceea am mers pe plajă, departe, pînă s-a întunecat, și farurile au început să scli-pească.

Noaptea a plouat mărunt ; în largul mării s-au auzit tunete — bîntuia furtună la zeci de mile — n-a ajuns pînă aici, deși am așteptat-o ceasuri, privind din pat pe fereastră. Într-un tîrziu, a trebuit să adorm, și am dormit fără griji pînă aproape de ziuă, după cum îmi urase hotelierul, care, cînd m-am dus să mă culc, în loc de „noapte bună", mi-a spus : „Dormi tranquillo !" Am ținut minte urarea neauzită decît în cîntecele de leagăn — fără să știu că e obișnuită în limba italiană —, dar tot n-am vrut să aflu cum se numea locul unde am dormit în noaptea de 25 octombrie, în drum spre Reggio di Calabria.

IV

Geologic, Sicilia e prelungirea Peninsulei Italice. Nimic n-o desparte de continent decît strîmtoarea Messinei şi o cultură mai veche. Faima cam rea a locului cred că este o nedreptate ; ea se datoreşte firii insulare a oamenilor, mai aspră şi mai inconciliabilă. Dar atît nu-i de ajuns ca să definească o altă lume şi o altă ţară decît Italia ; e un adevăr pe care l-am descoperit foarte curînd, deşi venisem să caut contrariul.

Am trecut în Sicilia cu puţină neîncredere şi cu multă, cu veche, cu arzătoare sete de a o cunoaşte. Mai tîrziu am descoperit că o abordasem treptat, că ea începe să se simtă cu mult înaintea hotarului ei geografic, poate de pe la sud de Napoli, că locul necunoscut unde dormisem o noapte îi aparţine aproape cu totul ; nimic din ceea ce o caracterizează n-a apărut pe neaşteptate. Dar recunosc totodată că în dorinţa mea de a defini această lume, n-am ajuns la o concluzie prin constatare, ci prin revelaţie. Pînă atunci a fost căutare, încercare continuă de a nu lăsa nimic să se piardă din ceea ce îmi apărea în faţă. Explorarea Siciliei a însemnat o muncă neliniştitoare ; prima satisfacţie şi primul moment de odihnă l-am avut spre sfîrşit, la Ragusa, într-o seară cînd, după zeci şi zeci de întrebări pe care mi le-am pus tot drumul, mi-am dat seama că pot să răspund măcar la una din ele.

*

Din locul unde înnoptasem pînă la Villa San Giovanni, am făcut mai puțin de două ore. A fost o goană inutilă, în zorii zilei — am mîncat kilometrii fără să-i mestec, grăbit, febril, emoționat că trec în Sicilia. Dar la ferry-boat, unde am ajuns gîfîind și cu ochii mari, a trebuit să aștept pînă aproape de miezul zilei, sub un soare din ce în ce mai fierbinte, și inconfortabil de vreme ce aveam îmbrăcămintea pe mine.

Am așteptat mult în viață, în multe locuri și la multe vîrste, am așteptat oameni și trenuri, am așteptat tremurînd să se termine o oră primejdioasă, și-am vrut să nu se termine alte ore, frumoase ; am așteptat să apună soarele, să răsară luna, să se facă noapte, sau să se facă ziuă, să vină cineva, sau să plece...

Așteptarea de la ferry-boat, neprevăzută, nebănuită, nu seamănă cu nici o altă așteptare. Eram pe pămîntul Italiei, și priveam pămîntul Siciliei, orbit de lumină... Așteptam să plec de aici, așteptam să ajung dincolo...

Cînd am ajuns, în timpul debarcării am văzut pe chei o femeie tînără urmărind avidă vaporul și dînd semne de nerăbdare. *Aștepta* pe cineva — n-am descoperit pe cine, aș fi vrut să văd, dar eram într-un șir de mașini, nu puteam rămîne în urmă.

La intrarea în port, pe un soclu urît, o sfîntă Marie frumoasă binecuvîntează c-o mînă întinsă, plină de gingășie feminească, marinarii care pleacă. Am luat binecuvîntarea asupra mea, deoarece porneam într-o lume mai necunoscută decît mările înconjurătoare.

O dată debarcat, am trecut prin Messina fără oprire, suferind aceeași caznă de a străbate un oraș mare în orele de aglomerație ; se adăuga căldura toridă din prima oră a după-amiezii, năvălind din toate direcțiile, și din cer, și din pavaj, și din pereții caselor. Un cîine lăsat de capul lui pe o stradă

din mijlocul orașului poate să turbeze pînă ajunge într-un parc sau la malul mării, dacă nu-l calcă o mașină.

Omul încă se descurcă bine !

În drumul din ziua aceea, pînă la Cefalu, am descoperit ca și în sudul Italiei sate mai rare și mai sărace ; peisajul mi s-a părut înrudit cu cel lăsat în urmă, iar la oameni n-am depistat nici o deosebire.

Încă de la ferry-boat, am încercat să văd ce-i desparte în manifestări pe italieni de sicilieni. Care erau unii și care alții puteam să constat după plăcile de înmatriculare a mașinilor ; cît despre manifestări, într-o împrejurare cînd ai fi avut dreptul să urli de enervare, și unii și alții mi s-au părut egal de reținuți, ceea ce m-a nedumerit și m-a derutat, pînă ce am ajuns la presupunerea că fenomenul nu reprezintă o modificare de temperament, ci doar o tocire.

Dacă într-o zi se va construi podul suspendat peste strîmtoare, așa cum se vorbește, s-ar putea ca Italia și Sicilia să-și recunoască o înrudire mai completă și mai sigură.

Abia după o sută de kilometri străbătuți în liniște, parțial pe o ploaie năvalnică și reconfortantă, mi-am dat seama în ce grad existaseră în mine timiditatea și temerea. Prin satele pe unde am trecut, și chiar m-am oprit, cercetînd discret lumea, nimeni nu s-a apropiat să mă iscodească, deși am simțit privirile curioase ale unora ; cred că-i nedumerea prezența unui străin, venit de departe după toate semnele, dar care, împotriva oricărei obișnuințe, n-avea nici o însoțire.

Prima caracteristică a sicilianului mi s-a părut că este reținerea. Am înregistrat repede și politețea, cu exagerări aproape orientale ; nu mă miră ; în centrul Mediteranei asupra insulei a bătut vîntul și de la sud, din Arabia, și dinspre Spania, și dinspre răsăriturile levantine, aducînd aici tot soiul de semințe care au încolțit în sufletul localnic.

Sub reţinere şi politeţe cred că se ascund multe, dar ştiu că nu spun nimic nou astfel.

Ajuns spre seară în Cefalu, m-am oprit la prima staţie de benzină, să cer informaţii asupra drumului. Băiatul căruia mă adresasem nu mi-a răspuns măcar cu o privire, ci a intrat în vorbă, gălăgios, cu altcineva, un prieten, pare-se, care oricum venise şi îi adresase cuvîntul măcar cu o secundă după mine. Am aşteptat puţin, apoi m-am îndreptat spre maşină ; pe cînd deschideam portiera, destul de pornit împotriva Siciliei, băiatul a venit fuga, cu vorbe de iertăclune.

Ceva mai departe, după ce îmi lăsasem maşina într-o poziţie destul de nereglementară şi devenisem pieton căutînd oficiul de turism, pe o stradă de numai trei metri lăţime, m-a ajuns din urmă un automobil care nu avea cum să mă depăşească. Simţindu-l în spate, m-am lipit de zid şi i-am făcut semn conducătorului să treacă. El, la rîndul lui, mi-a făcut semn să-mi continui drumul, socotind că ar fi necuviincios să treacă pe lîngă mine şi să mă lase în urmă. Ne-am pierdut destul de mult timp amîndoi cu politeţea aceasta grecească, nevrînd să cedăm nici unul. Văzînd aşa, automobilistul a găsit soluţia cea mai bună : a deschis portiera şi m-a poftit să urc alături, ca să fim la egalitate. I-am mulţumit, arătîndu-i că nu-i nevoie, deoarece mai aveam de mers foarte puţin : firma oficiului de turism se vedea la cincizeci de metri.

Cei cincizeci de metri, automobilistul a rămas în urma mea, neîngăduindu-şi să mă depăşească, iar cînd am ajuns la foarte apropiata-mi destinaţie ne-am despărţit cu semne amicale.

Negăsind la Cefalu ceea ce căutam, un decor şi nişte personaje imaginare, m-am mulţumit să văd ce-mi putea oferi realitatea.

O stîncă imensă, în centrul orașului, apără catedrala înspre partea mării. O apără, dar mă mir că n-o zdrobește ; clădirea pare făcută din aceeași piatră grea și veche. Seara, proiectoare disimulate o îmbracă într-o lumină galbenă, violentă. Atunci stînca, în planul al doilea, nu se mai vede ; lipsită de protecție, catedrala capătă autonomie și își arată dimensiunile adevărate. E masivă și înfiorătoare ; n-am simțit nevoia să-i văd interiorul ; oricum, ar fi fost o dezamăgire. Dacă scopul ei a fost să impună omului umilința creștină și să-i arate nimicnicia, a izbutit poate la vremea cînd a fost construită ; azi lumea, chiar cea cu adevărat cucernică, n-o mai vede ; trece prin fața ei nepăsătoare, sau preocupată de altele. Într-un magazin micuț, cu plăci de patefon, erupe muzică amplificată ; e aproape un urlet, dar piața goală a catedralei o absoarbe, o atenuează, o face dulce, frumoasă, melancolică, îndemnîndu-te la o credință nouă, plină de ispite, la vecerniile laice pentru care a fost scrisă.

Asupra celor șapte palmieri din fața catedralei cad fascicole de lumină verde, înzecind forța clorofilei ; copacii par de zece ori mai puternici ; te aștepți să treacă la atac, proclamînd întîietatea vegetației față de celelalte regnuri. Pe lîngă ei, acum, seara, chiar piatra pare slabă.

La Cefalu e singurul loc în Sicilia unde am văzut tineri hippies. Nu erau însă autentici ; adoptaseră numai stilul fizic. Gălăgioși și comunicativi, se cunoșteau că sînt localnici, că nu și-au părăsit domiciliul și familia, că fac doar demonstrație la ora de promenadă. Răzvrătirea ține probabil pînă la vremea cinei, cînd merg acasă să se îndestuleze.

O deosebire de notat între continent și insulă este felul vinului — mai ruginiu, mai aromat, mai greu în Sicilia, persistînd în sînge mai multă vreme. Toate aici sînt mai ruginii,

mai aromate și mai grele ; înrîurirea lor, ca și a vinului, s-ar putea să fie de durată mai mare.

*

Drumul pînă la Palermo, mai puțin de două ore și numai pe malul mării, aproape tot timpul pe faleze de piatră de unde priveliștea e mai largă, orizontul mai clar și mai departe, mi-a prilejuit o desfătare atît de intensă, că m-a dus la oboseală.

Dimineața a început bine, cu soare mult și cu o șosea goală. Dormisem la un hotel afară din oraș ; n-am avut nevoie de îndrumări : din garaj am pornit direct spre Palermo. Nu mergea nimeni într-acolo, nu venea nimeni ; peisajul și drumul îmi aparțineau în întregime ; pînă și marea era goală — nu se vedea fum de vapor sau pînză de corabie. Am avut, un timp, simțămîntul că sînt singur într-o lume încă nenăscută, pînă ce am ajuns la Termeni Imerese, o localitate de pe malul mării. Atunci, alt timp, am crezut că lumea se născuse demult și trăise, dar acum dispăruse, fiindcă străzile erau goale. După aglomerațiile pe care le străbătusem, tăcerea, pustiul și nemișcarea făceau să-mi țiuie urechile și să-mi lăcrămeze ochii. Abia mai tîrziu mi-am adus aminte că e duminică, și-a trebuit să deduc că lumea aici nu migrează ca pretutindeni în zilele de odihnă.

Singurătatea aceasta nesperată s-a prelungit pînă aproape de Palermo. Orașul abia se ghicea în zare, cînd deodată m-a cuprins neliniștea la gîndul că voi intra din nou în vîltoare. M-am oprit la un cot al șoselei, pe o înălțime, de unde puteam să văd țărmul și înainte, și în urmă. Ceea ce venea și ceea ce fusese însă despărțit de o stîncă pornită din mare și crescînd pînă deasupra șoselei, unde se termina cu un turn prismatic, ca un început de cetate. Acest hotar, care despărțea peisajul în două, mi-a transmis îndoieli cu privire la drumul meu mai departe. De ce fusese segmentată natura, și căreia

din ele îi aparţineam mai bine ? Ce căutam la Palermo în afară de o scrisoare, şi ce-aveau să-mi spună oraşul şi scrisoarea ?

Nimic n-a fost rău mai departe, dar, cu toată limpezimea cerului şi a mării, am trăit cîteva ceasuri turburi, de incertitudine şi de neîncredere, în mine, în lume.

*

Palermo e unul din acele oraşe unde nu te poţi rătăci, chiar dacă ai avea intenţia. Cîteva artere largi, drepte, care se intersectează perpendicular, alcătuiesc un caroiaj vast, şi datorită lui eşti totdeauna bine orientat. Chiar dacă apuci pe străzi intermediare, pe uliţe parabolice, nu ai decît să mergi înainte ca să ajungi la un luminiş, unde planul oraşului larăşi se limpezeşte.

Am mers pe jos, poate mai mult ca niciodată, şi poate cu mai multă voluptate. Primul drum l-am făcut la Poştă.

*

* *

Ştiu bine că sentimentele omului nu se pot raporta decît la alte sentimente, tot ale sale ; ele nu pot fi niciodată măsurate şi comparate cu ale altuia. Fiecare om are o capacitate a lui de-a înmagazina bucurie şi suferinţă, după cum are puterea de a transmite altora aceste sentimente. Ultima investigaţie care-i va rămîne de făcut ştiinţei, după ce va fi măsurat infinitul, va fi să măsoare, în unităţi nu ştiu cum numite, bucuria şi durerea omenească, dar cred că va fi ultima şi singura treaptă inabordabilă oricărei ştiinţe ; nimeni nu va izbuti să măsoare vreodată măcar plăcerea şi durerea fizică. Din tot ce ne-a dat natura, simţămintele şi senzaţiile sînt cele mai ale noastre. Medicina, biologia, filozofia, arta, muzica, poezia încearcă de mii de ani să pătrundă enigmele

acestea, și nu fac decît să dea soluții limitate, fiindcă nu se pot aplica decît unui singur om, celui ce le propune. Unicul cîștig, după o atît de lungă străduință, a fost anestezia, pentru durerea fizică. Pentru durerea sufletească, *uitarea*, dar acesta e un cîștig individual, al cărui preț poate fi apropiat sau egal cu moartea.

Sînt sigur că doamna Bovary, cea adevărată, dacă a existat într-adevăr, cum se prea poate, ar fi nedumerită și revoltată de soluțiile existenței ei, așa cum ni le-a impus autorul cărții. La fel s-ar întîmpla cu toți eroii din literatură, dacă au avut un model ; copia e un pretext, iar izbînda o iluzie ; putem să aflăm *faptele* unui om, dar niciodată nu vom descoperi resorturile care le-au determinat. De la un punct înainte, și acel punct e *începutul*, autorul îl trece pe erou în sufletul său — soluția lui rămîne totdeauna o transpunere, nici măcar o presupunere, căci presupunerea nu-i altceva decît răsfrîngerea propriului nostru eu.

Omul care mi-a trimis scrisoarea la Palermo nu va ști niciodată ce-au însemnat rîndurile acelea pentru mine, după cum eu n-am să știu ce-au însemnat pentru el. Erau, la urma urmelor, cîteva rînduri anodine, expediate din mijlocul unei vieți agitate, pline de griji și de îndoieli, pe care o cunosc. Dar aveam nevoie de ele, ca să aflu că lumea de acolo mai există, și astfel să știu pentru cine exist eu.

Pe măsură ce mijloacele de Informație s-au perfecționat și înmulțit, a crescut nevoia noastră de a ști. Pe vremea alergătorului care a adus știrea victoriei de la Marathon, nimeni la Atena nu avea cum să afle ce fac Laponii dincolo de cercul polar. Astăzi sîntem intrigați de apariția unor farfurii zburătoare ; presupunem că vin de pe alt astru, că ar exista deci și alte lumi decît a noastră, poate chiar în alte galaxii ; nu vom avea liniște pînă nu vom afla. Dar nu vom afla niciodată ce se întîmplă în sufletul cel mai apropiat.

Sufletul e taina perpetuă a universului mare și mic. Îndoielile pe care ni le dă ne chinuie și ne neliniștesc. Și totuși, în ziua cînd taina s-ar risipi, lumea ar trebui clădită din nou, cu *altcineva* în locul nostru, fiindcă noi n-am mai putea fi.

Ora cea mai frumoasă a fost în amurg, cînd, după ce vizitasem fără odihnă și cu spor tot ce mă interesa, m-am așezat pe o bancă, să răspund corespondentului meu. Mă aflam în fața palatului Normani, masivă și arabescă lucrare de piatră, patinată de ani, dar mai mult de umbrele apusului, într-un parc, gol și cam răvășit, numai de palmieri. A doua oară copacul acesta se înfrunta cu piatra ; amîndoi adversarii erau aici mai redutabili — și iarăși mi s-a părut că regnul vegetal îl domină pe celălalt.

*

S-a întîmplat ca duminicile să mă prindă în orașe mari, capitale sau metropole : Viena, Milano, Roma, Veneția, Palermo. În afară de ultimul, toate, duminica, mi s-au părut puțin provinciale, cu multă mișcare, cu veselie programată, cu un văl de tristețe cronică ; fiind zi de răgaz, oamenii încearcă să se caute pe ei înșiși, de cele mai multe ori fără să știe și mai totdeauna fără să se găsească.

În duminica de la Palermo, mișcarea și purtarea oamenilor mi s-au părut firești : nu erau nici euforice, nici amare ; nimeni nu căuta ceva cu orice preț. Cît am stat în parcul Normani nu-mi aduc aminte să fi trecut cineva pe aleea mea ; în orice caz, nimeni nu s-a așezat pe bancă lîngă mine.

Aș fi putut să scriu scrisoarea acasă, așezat mai confortabil ; însă n-ar mai fi fost palmierii. Am vrut să trimit ceva din răsuflarea lor ; am visat foarte mult la ei, fiindcă i-am asociat cu Mediterana, cea mai frumoasă și mai nobilă dintre mări ; ea ne-a dat învățătură și frumusețe — am crescut în legănarea ei.

Eram pe pămînt, dar înconjurat de mare, foarte departe de ființele cu vreo însemnătate în viața mea. Scriind uneia, mă strămutam în mijlocul tuturor. Am simțit că nimic din ce văzusem pînă aici, cu toate bucuriile călătoriei, și nici palmierii, nu puteau să înlocuiască măcar o parte din cele lăsate în urmă.

Și iacă așa, după descurajarea depășită cu bine, seara, la Palermo, aproape de punctul cel mai îndepărtat al călătoriei, m-a cuprins nostalgia, care este un dor blînd și dulce, dar care pe nesimțite ne istovește sufletul.

*

Locurile de văzut în capitala Siciliei nu sînt risipite pe mari întinderi ; ca să ajungi de la primul la ultimul nu ți se cere să mergi mai mult de o jumătate de ceas cu piciorul. Am început cu cel mai îndepărtat și nepus la socoteală pentru uzul turiștilor : portul — apoi țărmul mării. Ele mi-au ocupat multe ore...

Am un prieten, care cînd era copilandru și îl trimiteau de acasă cu vreo treabă uita să se mai întoarcă. La școală întîrzia aproape totdeauna ; întîrzia pretutindeni, și toate acestea îl costau urecheală. Motivul era o slăbiciune, o pasiune greu de înțeles și greu de admis : nu putea trece pe lîngă un afiș, fără să stea să-l citească — orice fel de afiș, de circ, de cinematograf, de teatru, sau ordonanțe municipale, sau reclamele cutăror și cutăror produse industriale, alimentare, farmaceutice, și așa mai departe ; afișele nu se sfîrșesc decît la marginea orașului. Apoi copilandrul nu se mulțumea să le citească o singură dată, ci le relua cu toată curiozitatea ori de cîte ori le întîlnea în altă parte. Năravul s-a atenuat la maturitate, cînd a devenit un om muncitor și chiar cumsecade ; dar și astăzi îi fug ochii după afișele de pe stradă.

În ceea ce mă privește, am ciudățenii asemănătoare, deși nu chiar atît de inexplicablle ; una din ele este să privesc trenurile și vapoarele, cînd vin sau cînd pleacă.

La Palermo m-am dus la gară să iau informații de la singura agenție turistică deschisă duminica. N-am ieșit pe peron, fiindcă trebuia mai întîi să-mi caut casă ; după ce-am găsit-o, am mers întins în port, unde am urmărit pînă la urmă cum „Cangurul roșu" își depunea „puii" pe chei. Puii erau camioane grele, sub roțile cărora pavajul scotea gemete. Iar Cangurul nu era altceva decît un vapor de tonaj mare, amenajat cu punți și rampe pentru transbordat camioane. N-am putut să plec de acolo pînă nu a coborît ultimul ; mișcarea acestor zeci de mii de tone, lupta între materii pornite să se respingă una pe alta, dar trebuind să se accepte pînă la urmă, era de un gigantism geografic ; continentul se transporta aici peste mare și numai sesizîndu-i venirea îți aminteai că ținutul dimprejur, oricît de întins, nu era decît o insulă. Eu însumi eram o parte a continentului, și insula trebuia să mă primească împreună cu toate transporturile.

Un golf care pătrunde pînă între primele străzi ale orașului adăpostește portul de pescari La Cala, foarte murdar și foarte colorat. Fiecare barcă, fiecare șalupă și vaporaș sînt prototipuri ; n-am văzut două să semene între ele ; fantezia constructorilor pare inepuizabilă, după cum toate aceste vase par improvizații. Echipajele lor trebuie să fie sau foarte prudente, sau foarte curajoase. Oricum, după toate semnele, nu s-ar putea spune că le merge foarte bine.

Malul mării, mai departe, cît ține orașul, e un maidan, o plajă pietroasă lăsată în părăsire. Ai crede că Palermo nu-și iubește marea sau e prea sărac să o împodobească... O iubește sigur însă pe Fecioara Maria și nu-și economisește dovezile de dragoste. Pe larga esplanadă încă nerealizată, printre bălării și gunoaie, statuia Madonei, pe un soclu frumos de

piatră albă, veghează asupra orașului ; o inscripție îi mărturisește credința și recunoștința oamenilor pentru protecție. Pe un postament circular de beton, alte statui, plăsmuiri feminine, probabil sfintele cutare și cutare, parcă trei într-o parte, trei în alta, o încadrează pe prima, care-i mai înaltă. Ansamblul e grațios, sau devine așa prin vecinătatea cu marea, prin proiectarea pietrei albe pe fondul albastru.

Și în port era o statuie a Fecioarei Maria, ca la Messina, și la Trapani, și cred că în multe din porturile Italiei, dacă nu în toate. Oare venerația aceasta extinsă și constantă n-o avea un substrat laic ? Pretutindeni, chiar dacă în unele locuri soclul e urît, statuia este frumoasă și feminină. Ar trebui să ne amintim că madrigalul, discretă declarație de dragoste, a fost la origine un imn închinat Sfintei Fecioare.

Aproape de malul mării și de strada Butera, unde a murit Bălcescu, grădina Garibaldi, mică, murdară, meschină, se salvează prin două ciudățenii ale naturii, monstruozități vegetale : cei doi ficuși cu coroanele de zeci de metri, din care ramuri dese coboară pînă la pămînt, transformate în rădăcini. Țesătura aceasta vie de stalagmite îmbibate de sevă pare că se mișcă, ondulîndu-se și fremătînd, ca o pădure de șerpi în căutarea unui Laocoon... Odată curiozitatea satisfăcută, imaginea produce oroare. E adevărat că natura își găsește singură căile și nimic în mersul ei nu e ilogic ; și dezvoltarea aceasta neobișnuită are o explicație, ba chiar una foarte simplă — și totuși aici natura pare cancerizată și în ofensivă. Cîteva clipe m-am gîndit iarăși la o răzvrătire a vegetației, dar de data asta la un război pornit nu împotriva celorlalte regnuri, ci împotriva oamenilor ; am plecat uitîndu-mă pe furiș în urmă și m-am simțit mai bine între construcțiile de piatră din mijlocul orașului.

În jurul pieței Quatro Canti, pe o suprafață de numai cîteva mii de metri pătrați, sînt amestecate, parcă demonstrativ

toate stilurile și culturile cîte au bîntuit Sicilia, făcînd-o atît de bogată, de neclară, de inexplicabilă și inabordabilă. Barocului spaniol din prima piață îi urmează o fîntînă florentină în piața de alături, Pretoria, la numai cîteva zeci de metri. Iar și mai aproape, în Piazza Bellini, în construcții bisericești eteroclite, găsești stilul normand peste care au crescut cupole arabe, apoi mozaicuri bizantine și, în sfîrșit, un baroc al Siciliei. E frumos, dar te apucă amețeala și-ai vrea să vezi ceva mai simplu și mai unitar, bunăoară Palatul Națiunilor de la New York.

Catedrala, într-un stil greu de înțeles, iarăși un amestec arab și bizantin, datează de pe la anul 1100. Dacă n-ar avea vitrouri, și i-ar lipsi acoperișul, ai lua-o drept o stîncă hașurată de ape. De la distanță, se vede atît de masivă, încît te zdrobește — și totuși pare aeriană. Privită de aproape, ai de descoperit ușa de lemn sculptat; prin lucrătura rafinată și migăloasă, lemnul capătă o sonoritate de instrument muzical, și îmbinarea lui cu piatra, în loc să ducă la discrepanțe, mărește temperatura amînduror materialelor pînă ce le sudează.

Vizitat ultimul între monumentele care definesc foarte vechea cultură a Sicilieі, pentru mine catedrala din Palermo a rămas amintirea cea mai clară — deci prima.

*

Seara, pe cînd mergeam la culcare cam fără tragere de inimă, fiindcă de data asta o nimerisem prost cu casa, am făcut o descoperire care m-a obligat să zăbovesc mai bine de o oră: „Academia de Biliard", funcționînd cu presiune duminică seara. Cuvîntul Academie, pus lîngă Biliard, are alt înțeles decît am crezut în prima clipă; aici nu-i sediul unui for științific însărcinat cu studiul, perfecționarea, îmbogățirea și propovăduirea jocului, ci o sală de biliard, unde poate să intre oricine, fără titlu și chiar fără taxă. Sala însă are

proporții de Academie ; am numărat vreo treizeci de mese de felurite tipuri, nici una mai mică decît cele clasice cunoscute la noi ; unele ajung pînă la dimensiuni duble ; nu mai par mese, ci pajiști. Neavînd nici cea mai mică înclinare spre astfel de jocuri, n-am urmărit tehnica lor, dar cred că nu putea fi vorba de o tehnică, ci de tehnici nenumărate. Numeroase erau și tipurile de joc, și combinațiile ; într-adevăr, o adevărată Academie. Majoritatea participanților o alcătuiau tinerii ; n-am văzut nici o fată, nici o femeie, nici măcar în asistență. Era deci o Academie strict bărbătească. Iar purtarea jucătorilor, oricît ar părea de ciudat, era și ea foarte academică.

Afară, într-o vitrină învecinată, un televizor punea sub ochii trecătorilor nu știu care match de fotbal de la întrecerile olimpice din Mexico. Mai ciudat decît toate, abia o mînă de oameni urmăreau competiția. E ceea ce mi-a stîrnit mai multă mirare la Palermo.

*

Așa cum prevăzusem, am dormit prost, într-o cameră cu trei uși spre trei vecini, care au venit și i-am auzit la ore succesive, de la douăsprezece pînă la trei noaptea ; eram la etajul al treilea, la o intersecție de străzi zgomotoase. Aș fi plecat atunci, noaptea, ceea ce ar fi fost și frumos, și de folos, dar pînă la șase dimineața n-aveam cum să mă spăl, fiindcă nu curgea apa. De pe la cinci și jumătate, cu ustensilele de bărbierit în mînă și cu prosopul pe umeri, am așteptat la baie, tot încercînd robinetul și gîndind pesimist că n-o să curgă niciodată. Neîncrederea și lipsa de speranță erau așa de mari, încît pe la șase fără cinci minute am vrut să abandonez jocul. Dar tocmai cînd plecam amărît, gîndind că voi rămîne nebărbierit și nespălat toată ziua, instalația a început să vibreze în întreaga clădire, scoțînd fel de fel de șuierături și de trosnete, pînă ce apa a țîșnit pe robinet cu

multă forță, poate chiar cu furie, și cu trei minute înainte de termen.

N-am devenit nici mai răbdător, nici mai înțelept din ziua aceea.

*

Drumul în continuare nu-i decît o goană, cu obsesia de a parcurge conturul insulei ; trebuia să ajung la sentimentul că am încercuit locul propus și că spațiul necercetat, din mijloc, rămîne o cucerire încă neluată în primire.

Inițial, prevăzusem ca de la Palermo să merg spre sud, drept la Agrigento, de-a curmezișul Siciliei ; privind harta cu din ce în ce mai multă neliniște, mi-am dat seama că așa abandonam aproape o treime a acestei lumi pentru care bătusem o cale atît de lungă și că făcînd astfel nimic nu m-ar consola, că nu m-aș ierta niciodată.

În zorii zilei, în loc s-o iau spre sud, am ieșit din oraș prin poarta lui vestică și am urmat drumul pe malul mării, cel care nu poate să te înșele. Mergeam încă spre departe, încă îmi amînam întoarcerea și încă speram să ajung la un *capăt* — în conștiința mea și pe hartă.

Pe cînd șoseaua cobora spre un fund de golf, un cîine de pe marginea șoselei mi-a atras atenția cu o privire umană ; era o privire întrebătoare, obidită și indignată...

Am pe un perete patru fotografii asamblate, pe care le-am luat dintr-o revistă ilustrată. Reprezintă un măgar, cu patru fizionomii diferite, exprimînd în prima amărăciunea, ca să ajungă în ultima la un hohot de rîs uman. Lucrul nu e trucat, fotografiile sînt autentice, dar nu am naivitatea să cred că reprezintă o înregistrare spontană. Probabil fotograful a pîndit sute de momente și a făcut zeci de clișee, excitînd în fel și chip animalul pînă ce-a ajuns la abil selectata suită.

Cineva mi-a atras atenţia să nu mă las înşelat de aceste imagini care reprezintă doar spasme musculare, nicidecum reflectarea unei stări lăuntrice, animalele neavînd sentimente. Nu am spus nici da, nici nu. Animalele n-or cunoaşte sentimente ; totuşi am nevoie să cred că măcar unele, cele mai apropiate de noi, au împrumutat ceva de la oameni.

Cîinele întîlnit atunci, o corcitură neagră, era un vagabond sau un mizantrop ; mergea singur pe şosea din plăcere nomadă, sau fiindcă fusese alungat şi dezamăgit. Şi tocmai în momentele lui de reverie sau de amărăciune, un camion aflat în faţa mea, pe o şosea aproape goală, l-a claxonat cu asprime. Animalul, deprins cu maşinile, auzise zgomotul autocamionului şi se trăsese deoparte. Întîmplarea a făcut să prind în ochi toată scena, foarte scurtă de altfel. Claxonul inutil era o jignire... Cînd, o clipă mai tîrziu am ajuns în dreptul lui, cîinele a ridicat spre mine ochii galbeni, în care am citit limpede sentimente umane ; în amărăciunea lui nelipsită de indignare, sînt sigur că voia să-mi spună, luîndu-mă şi ca judecător, şi ca martor : „Ei bine, omule, spune şi tu, asta e omenie ?"

*

Era abia ora opt dimineaţa ; un ceas mai tîrziu intram în Trapani, port la extremitatea nord-vestică a Siciliei.

De pe înălţimile care îl mărginesc, în lumina soarelui căzînd din spate şi făcînd să sticlească apa mării, oraşul mi s-a părut o construcţie lacustră. Abia cînd am ajuns jos mi-am dat seama că bălţile albicioase, întinse pînă în zări, pe care diguri înguste de pămînt foarte negru le tăiau în dreptunghiuri, nu erau altceva decît o industrie locală a extragerii sării din mare. Nu mi-am închipuit niciodată că acest procedeu poate să capete asemenea extindere, iar produsul să ajungă la mii de tone. Sarea era strînsă în grămezi prelungi, ca nişte şure de paie, grunjoasă şi cenuşie, în multe

locuri acoperită cu țiglă sau olane, ca să n-o topească ploaia. Un timp, pînă ce am ajuns foarte aproape, mi s-a părut că sînt niște bordeie fără explicație și fără folos, fiindcă în jurul lor nu se vedea nimeni. Într-un loc, am oprit și strecurîndu-mă pe un răzor am ajuns pînă lîngă un perete de sare. Datorită umidității și tasării, depozitul alcătuia un bloc compact. Aerul era atît de salin, că te usturau ochii și nările. Cred că stînd acolo cu zilele, oamenii care adună sarea au o altfel de piele decît toată lumea, o altfel de compoziție a sîngelui, o altă structură a plămînului, și chiar în sufletul lor s-ar putea să fie urme de saramură.

Cunoscînd densitatea apei de mare în această zonă, nu-i greu să faci socoteala cîte tone a trebuit să se evapore spre a lăsa în urmă un kilogram de sare, și cîte calorii a trebuit să se consume din soare.

Dacă omul e ingenios, și a dat dovadă din clipa cînd și-a cioplit prima unealtă, de piatră, natura e generoasă și inepuizabilă.

Sărării înzecite ca întindere, dacă nu însutite, am mai văzut pe coasta de răsărit a Italiei, la Adriatică, pe lîngă Santa Margherita, între Bari și Manfredonia. Cuvîntul industrie, folosit cu hazardare mai înainte, acum are toată acoperirea. Rezultatul nu mai sînt niște șure acoperite cu olane, ci adevărați și uriași munți de sare.

În ziua aceea, la Adriatică nu se vedea soarele, era un timp posomorît, și sărăriile întinse pe kilometri mi s-au părut de-o tristețe amară. Sarea era vînătă, ca și cerul.

*

La Trapani n-am urmărit să văd decît portul, iar în port n-am văzut decît marea și statuia Fecioarei Maria.

Mai aveam de mers foarte puțin spre vest și puțin spre sud, ca să ajung la capătul Siciliei și al călătoriei. Cei trei-

zeci de kilometri pînă la Marsala mi-au dezvăluit un peisaj nou, făcîndu-mă să-mi dau seama că aș fi aflat mai puțin despre această țară dacă nu îi parcurgeam tot conturul. De la început, culoarea cerului s-a împărțit în nuanțe : albastru intens spre dreapta, partea dinspre marea aflată foarte aproape, decolorîndu-se treptat, ca să atingă un alb orbitor la zenit, apoi să coboare spre cenușiu în stînga, deasupra cîmpului plat și întins ; la orizont, cenușiul se prefăcea într-un verde topit în sclipiri roșiatice. Aceste culori, cum n-am mai văzut pe nici un cer, nu erau halucinații. Am oprit de multe ori, aproape ametit de uimire și, coborînd din mașină, ca să simt pămîntul sub picioare, a trebuit să recunosc că mă aflu în plină realitate și nimic nu este miracol. E ușor de înțeles cum cerul răsfrînge culoarea solului sau a apei, dar din mijlocul acestui cîmp plat, fără nici un relief, nu se vedea marea, iar uscatul, după o sută de metri, pierea în propria lui prelungire, tangentat de raza privirii ; culorile păreau că vin astfel de nicăirea.

Mai tîrziu, cînd am revăzut marea, și încă mai tîrziu cînd am descoperit sub mai multe fețe solul Siciliei, am reconstituit peisajul invizibil dintre Trapani și Marsala prin ceea ce răsfrîngea, de sus, imensa oglindă concavă a cerului.

În cercul mic înregistrat pe calea directă a privirii se vedeau sărării și canale ; judecînd după nivelul lor, nicăieri solul nu avea mai mult de un metru deasupra mării. Pe urmă au apărut viile, parcă sălbatice sau lăsate în părăsire, fără araci, tăvălindu-se pe jos, dospite de apă și răvășite de soare, de razele lui ultraviolete și infraroșii ; din agresiunea aceasta, pe fondul umidității marine, se naște solarul vin de Marsala.

Nu-i mai puțin solar nici orașul, de unde, deși am stat foarte puțin, am plecat copleșit de lumină. Lumina m-a urmărit mai departe, pînă la Agrigento. Întîlneam prima dată ceea ce intuisem despre Sicilia, dragostea și războiul ei cu soarele, docilă și în același timp antagonică, acceptînd cu

încrîșnete voluptatea impusă, bucurîndu-se și suferind, copleșită, înfrîntă, dar gata să se răzvrătească și să se răzbune.

Am avut în ochi, pe o sută cincizeci de kilometri, lupta aceasta neîmblînzită, și-aș fi simțit-o chiar dacă nu aș fi mers tot timpul cu soarele în față. Dovadă că nu-i o închipuire : din ea se nasc cactuși și leandri, unii agresivi, ceilalți tandri — dușmănie și dragoste.

*

Notă la Marsala : soare, gălăgie și cîntece.

Un carabinier consultat cu privire la prăvălia de unde aș putea să iau vin adevărat de Marsala m-a condus pînă în piață, iar eu l-am urmat cu încredere. Pe drum mi-a arătat arcul etrusc (nu știu unde în Italia, de la Perugia spre sud, nu găsești arcuri etrusce !).

La întoarcere, carabinierul mi-a transportat butoiașul, cu toată împotrivirea mea. Era atîta lumină, și-acum pînă acolo e atît de departe ! Îmi vine să rîd naiv și duios : drept orice răsplată, omul mi-a cerut adresa și a notat-o în carnet, ca să mă viziteze... cînd va veni la București ! Nu va veni niciodată ; e atît de departe !

Dar nu l-am uitat, ceea ce ne salvează puțin pe amîndoi. Era ars de soare, nu de peste vară : de veri și de generații. Obrazul cărnos și nu prea bărbierit semăna cu un fruct uriaș de cactus. Deși vîrstnic, avea dinții albi și sănătoși ; parcă ținea în gură o floare de leandru.

*

După atîta soare pe drum, după atîta piatră la Selinunte, după priveliști atît de schimbate între coastele de nord, de vest și de sud ale Siciliei, eram extenuat cînd Agrigento s-a zărit pe înălțimi, învăluit în praf sau în pîclă, în fum sau în ceață. Căldura la prînz fusese toridă, în ultima parte so-

seaua, din ce în ce mai circulată și parcă mai proastă, devenise chinuitoare și presimțeam că totul are să fie chinuitor la sfîrșitul acelei etape.

În lipsa unui indicator vizibil, a trebuit să mă întorc din drum cîțiva kilometri ca să găsesc casa lui Pirandello. Cei întrebați știau despre ce-i vorba — nu mă interesam primul —, mi-au dat informații corecte și fără să ezite, dar din privirile lor am înțeles că nu prea le pasă și tot se mai miră că vine lumea acolo. Erau, ce-i drept, niște oameni simpli, de pe marginea drumului. Pirandello nu s-a bucurat însă de-o înțelegere prea mare nici din partea altora. Așezarea lui în Franța nu înseamnă totuși o expatriere, dovadă că a dorit să se întoarcă în Sicilia după moarte. Testamentul, în schimb, nu ascunde dezamăgirea și amărăciunea celui care, nemaicerînd nimic, dovedește că s-a lepădat de toate.

Casa părintească, simplă, prismatică, e alcătuită dintr-un parter și un etaj cu trei camere, acestea transformate în muzeu. Clădirea e prea restaurată, muzeul prea sărac. Asupra locului vîntul aduce praf albicios de la carierele de piatră aflate la cîteva sute de metri și poate de la vreo fabrică de ciment, de undeva mai departe. Același praf în care e învăluit blocul de piatră roz, de la mormînt, și pinul pe moarte.

*

Pentru ruinele antice atît de vestite și de căutate, trebuie să accepți ospitalitatea unui oraș cu topografia foarte inospitalieră. Totul — străzi, piețe, case — e așezat pe povîrnișuri de neadmis; tînjești după o bucată de loc plană, mai rău decît tînjești între Trapani și Marsala după o colină, din vîrful căreia să descoperi a treia dimensiune a spațiului. Pentru un străin la prima lui vizită acolo, spațiul în Agrigento pare să aibă mai mult decît trei dimensiuni — cinci, zece, o sută, nesupus nicl unei geometrii.

Cățărîndu-mă greu, cu o mașină neplănuită pentru excursii montane, am ajuns la un hotel unde toate ar fi fost bune, dacă se nimerea un alt soi de om în locul patroanei. Mașina neputînd să rămînă pe strada aceea îngustă și chinuită, mi s-a propus un garaj aflat drept în față. Numai că, după ce mi-am dus bagajul în cameră, am constatat că nu se găsește cheia garajului. Am fost sfătuit să-mi văd de treburi și să revin peste vreo două ceasuri. M-am supus, neavînd încotro, dar vagi presimțiri au făcut să nu-mi tihnească plimbarea și să-mi displacă orașul.

Mi-ar fi displăcut oricum — îmi dau seama astăzi. Dacă templele antice se află în jos, pe pantele line dinspre cîmpie, și s-au păstrat pînă în zilele noastre, nu înțeleg de ce construcțiile moderne, blocuri de șes fără caracteristici alpine, s-au îngrămădit sus, la înălțimea cetăților medievale. L-am privit în toate chipurile, dinspre vest cînd veneam, dinspre est la plecare, l-am privit și de la propria lui altitudine și tot n-am înțeles de ce s-a refugiat acolo. Să nu creadă lumea din partea aceea că orașul așezat astfel dă impresia de forță și de măreție. Ca să fi fost așa, s-ar fi cerut altă arhitectură — dar tot nu era de ajuns: mai trebuia și o justificare.

Întors la hotel după cele două ceasuri, patroana, care era o harpie negricioasă, cu nasul coroiat și cu aluniță păroase, m-a vestit că nu pot să bag mașina în garaj înainte de miezul nopții, cînd e posibil să se întoarcă domnul Alfredo. Din privirile celor două cameriste aflate de față, mi-am dat seama că patroana are multă personalitate și le inspiră dacă nu respect, măcar teamă. Mai mi-am dat seama că domnul Alfredo, plecat la plimbare cu mașina și cu cheia garajului, se bucură de afecțiunea puțin înfiorată a patroanei, numai că n-am înțeles dacă îi este soț, fiu sau altceva. Nici n-am putut să constat, deoarece la miezul nopții dormeam de mult, dar la alt hotel, unde ca să ajung am coborît vreo sută

de metri, pe o stradă ca un tobogan. Cînd o urcasem nu mi se păruse atît de povîrnită, şi nici nu ştiu de ce trebuise s-o urc ; la hotelul celălalt m-am simţit foarte bine.

Pentru enervarea pe care mi-a provocat-o patroana, pentru placiditatea ei în faţa protestelor mele pline de revoltă, n-am iertat-o nici pînă astăzi. Şi astăzi regret că n-o să mă pot răzbuna vreodată. Am însă presimţirea că soarta o s-o pedepsească prin domnul Alfredo, care într-o zi, plecat cu maşina şi cheia garajului, o să-şi găsească adăpost în altă parte şi n-o să se mai întoarcă decît ca să-şi ia moştenirea, dacă o fi cazul.

*

Un copil stătea la marginea trotuarului, cu privirea în gol, inert, impasibil la îmbrîncelile mulţimii. Avea cămaşa descheiată, sau sfîşiată, lăsînd să se vadă un piept negricios şi slăbuţ. Am vrut să-i dau o sută de lire, a cincisprezecea parte din costul hotelului. Atunci mi-am adus aminte de sfatul unui prieten, care crede în oameni mai puţin decît mine, are poate o inimă mai rece, dar poate o judecată mai bună. El mi-a spus : să nu *dai* niciodată prea mult ; un dar în disproporţie cu împrejurările pare nejustificat, te face suspect în ochii primitorului, care aşa pierde chiar o parte din bucurie. Am aplicat sfatul în cîteva rînduri şi a trebuit să admit că în privinţa aceasta psihologia oamenilor nu-i încă pătrunsă. Un chelner mi-a mulţumit mai reţinut, dar mai respectuos cînd i-am scăzut la jumătate bacşişul din ajun. La fel s-a întîmplat cu un portar de hotel ; salutul lui a fost mult mai cordial decît al altora, cărora le dădusem de două ori pe atît. La o pompă de benzină, unde manipulantul nici nu-ţi îngăduie să cobori de la volan, îţi cere doar cheia ca să deschidă buşonul rezervorului, îţi controlează nivelul uleiului în carter şi presiunea cauciucurilor dacă doreşti, iar parbrizul ţi-l spală în orice caz, fără să-l rogi, am constatat

că nu aveam mărunțiș decît vreo douăzeci de lire, sumă derizorie, cu care nu se pot răsplăti aceste servicii. Îmi rămînea de ales : sau să schimb o mie de lire, sau să aplic sfatul prietenului. Mi-am băgat capul între umeri, recunosc, dar n-am plecat ochii, și privindu-l pe om drept în față i-am întins moneda în așa fel ca s-o vadă ; nu i-am înghesuit-o în palmă sau în buzunarul salopetei. Ca rezultat, omul s-a grăbit să șteargă o pată care rămăsese în colțul parbrizului.

După o ezitare, copilului de la Agrigento i-am strecurat în mîna cam nedumerită cincizeci de lire „ca să-și ia ciocolată". Mi-a răspuns cu o privire umilă. Dacă în chipul mut cum a știut să ceară n-o fi fost un meșteșug și o artă, cred că și-a cumpărat pîine.

*

După cina sfîrșită devreme, am coborît în gară — gara cea mai ciudată din cîte știu pînă astăzi. Se află în plin centru și în plină înălțime a orașului, încît la început te întrebi pe unde vine trenul și cum poate să urce pînă acolo. Dacă însă clădirea, sau partea ei superioară e la nivelul străzii, peroanele sînt jos, aproape ca într-un fund de prăpastie ; spre a ajunge la ele trebuie să cobori nu-mi mai aduc aminte cîte etaje.

Între plecarea unui tren și sosirea altuia, am vrut să-mi controlez greutatea pe un cîntar automat, care însă mi-a mîncat de trei ori taxa, fără să intre în funcțiune. Cîțiva oameni se strînseseră în jur, mai intrigați și mai dezamăgiți decît mine. Unul din ei a luat în brațe cîntarul, l-a zgîlțîit în toate chipurile, i-a tras vreo doi pumni în dreptul pușculiței și apoi a sărit în locul părăsit de mine cu o pagubă de treizeci de lire ; fără o nouă monedă, acul s-a pus în mișcare spre a se opri la o cifră, optzeci și cinci, să spunem.

— Giusto ! a exclamat satisfăcut omul, care se vede își cunoștea greutatea.

Apoi, ținînd un picior pe platformă, ca mecanismul să nu se blocheze la zero, a poftit pe toți privitorii să se cîntărească fără parale. Numărul acestora crescuse între timp ; fiecare, recunoscîndu-și greutatea, exclama „giusto !" și făcea loc următorului. Mi-a venit rîndul la urmă. În loc de șaptezeci și nouă de kilograme cît aveam la plecare, scăzusem la șaptezeci și șapte, ceea ce era explicabil în a patra săptămînă a drumului, decî am spus „giusto !" — ca toată lumea.

*

Templele antice sînt iluminate în unele seri, și municipalitatea te poftește să le privești. Spre liniștea mea, nu erau iluminate în seara aceea. Am mai așteptat să plece un tren, apoi m-am dus să mă culc, iar templele le-am văzut unul cîte unul în zori, în lumina prelungă a soarelui abia răsărit. Am transformat în secole umbra coloanelor culcată pe pantă, pînă la malul mării. Scăzînd din ele vîrsta mea, a trebuit să gîndesc că secolele nu se micșorează, nu simt, rămîn neperturbate. Dar nepăsarea și nemișcarea lor nu m-au împiedicat să mă cred mai tînăr. La urma urmelor, nu există vîrste, ci numai etalonul lor. Timpul fiind o relativitate, fiecare ne putem socoti nemuritori înlăuntrul clipei noastre.

De-aici, din întinsa vale a templelor, am privit încă o dată orașul, în sus și în urmă, și tot n-am putut să-l accept la înălțimea aceea, cu arhitectura modernă, izbitoare, rănind peisajul. Foarte puține ziduri sînt colorate ; celelalte au nuanța pietrei, confundîndu-se cu stînca de la bază. Și totuși sobrietatea aceasta nu mi s-a părut salvatoare. Cred că spre a se defini, stilul prismatic reclamă culori, multe și calde. Să fi fost așa, poate că atît de cenușiul Agrigento mi-ar fi părut o grădină suspendată.

Aerul dimineții, drept consolare, era foarte străveziu, îngăduindu-ți să vezi pînă la orizonturile îndepărtate ale mării

și ale uscatului. Dincolo de orizont însă, către care am pornit îndată, urmînd șoseaua paralelă cu țărmul, atmosfera s-a îmbîcsit încetul cu încetul, pînă ce a devenit opacă. În primul oraș întîlnit, Licata, m-au întîmpinat murdăria și praful ; am mers repede mai departe. Am vrut să vizitez al doilea oraș, Gela ; zăduful, necurățenia, îmbulzeala, colcăiala m-au împiedicat încă o dată, ceea ce nu înseamnă că n-am văzut nimic și am plecat fără impresii. Iată-le : zăduf, necurățenie, îmbulzeală, colcăială și mirosuri chimice.

De-aici se despărțea un drum spre orașul Enna. Mă hotărîsem să merg acolo deoarece, fiind aproape riguros centrul geometric al insulei, îmi dădea o satisfacție cel puțin topografică.

Îndată ce m-am îndepărtat de oraș, atmosfera s-a limpezit, ca să devină, încetul cu încetul, strălucitoare. Mergeam drept spre nord, îndepărtîndu-mă prima oară în Sicilia de țărmul mării. Am simțit o strîngere de inimă, un regret pentru marea abandonată, dar cred că era și teama de ținutul necunoscut. Acesta apărea frămîntat și aproape pustiu, cu multă adîncime, ca un abis orizontalizat ; străbaterea lui părea o prăbușire, chiar atunci cînd urcai în serpentine povîrnișuri lungi.

Spre deosebire de coastă, unde toamna nu se simțea în nici un fel, aici punea semne din ce în ce mai accentuate. În locul cactușilor și leandrilor, apărea vegetația subalpină, aproape aceeași ca la noi și cu toate culorile anotimpului.

M-am oprit puțin în primul oraș, Piazza Armerina. Mă simțeam nedumerit, nu știam ce caut ; orașul acesta, unde mult aș vrea să fiu un ceas astăzi, atunci nu-mi transmitea nimic. Cum am oprit, au tăbărît pe mine copii gălăgioși și îndrăzneți, indiscreți și agresivi, ca la Napole. N-am fost în stare să-i izgonesc, să le spun un cuvînt. Am rămas inert, cu ochii în gol, cu mîinile uitate pe volan. Știu doar că era soare și

aș fi vrut să mă întorc pe malul mării, să renunț la un drum care mi se părea greu și inutil.

În cele cîteva clipe cît am rămas așa, copiii s-au liniștit, unul cîte unul, și s-au tras înapoi, privindu-mă nedumeriți. Probabil înțelegeau, cu creierul lor mic și fragil, că nu le pot fi victimă, însă fără să-și dea seama de ce. Adevărul este că eram atît de mult victima mea, încît nu mai puteam fi victima nimănui.

Atunci am hotărît să merg mai departe, cu riscul oricărei oboseli și dezamăgiri.

În continuare, șoseaua avea altă structură — devenea mult mai îngustă și mai sinuoasă. Ținutul, la rîndul lui, era din ce în ce mai pietros, mai arid, mai chinuit și mai gol. De la o creastă la alta nu se vedea o casă, un animal, un om. Întîlneam și văi lungi, înverzite, am trecut și printr-o localitate, în apropierea unui lac alpin, unde ca de obicei m-am oprit să-mi dau apă pe față și să mă reculeg, dar nici aici n-am văzut alte ființe decît gîze prin iarbă, iar pe cer o pasăre, una singură, planînd ; poate era un vultur care mă văzuse și aștepta sau să plec, sau să mor.

*

Se spune că Enna e locul de unde se deschide cea mai frumoasă priveliște asupra Siciliei. Punctul cel mai înalt al orașului se află la o mie o sută de metri și oferă o vedere într-adevăr panoramică. Pînă a ajunge acolo a trebuit să urc un munte de piatră, să mă cațăr apoi pe străzi înguste, abrupte, cu intersecții dirijate, unde pornirea mașinii se face în chip acrobatic și într-o aglomerație disperată. În aceste condiții nu mai vrei să vezi nimic, ci doar să ajungi la un liman.

Un agent de circulație, pe care l-am întrebat despre oficiul de turism, mi-a găsit loc unde să pot opri pe dreapta,

apoi mi-a răspuns cu multă bunăvoință și cu tot atîta emfază :

— N-aveți nevoie de nici un oficiu ; eu pot să vă dau *orice* informație !

Era atît haos în circulație, că n-avea de ce să se mai amestece ; fiecare să se descurce cum poate !

— Nu greșesc ? am început vorba. Mă aflu la Enna ?

— Enna ! Belvedere de la Sicilia !

— Și în ce loc e această vedere frumoasă ?

M-a îndrumat să merg la castel, iar acolo, dacă nu mi-e de ajuns, să urc pe terasa lui cea mai înaltă...

— Altceva ce mai e de văzut ?

— Nimic ! De-aici se vede toată Sicilia !

— Dar în oraș ?

—Dacă ați ajuns aici, înseamnă că l-ați văzut!

Avea dreptate, numai că mi-am dat seama mult mai tîrziu ; atunci nu știam nimic. Informatorul a adăugat, cu mîndrie și cu importanță :

—Mai trebuie să vedeți autodromul de la Perusa !

Îl văzusem, cîțiva kilometri mai jos ; era o pistă betonată înconjurînd lacul despre care am spus, o apă liniștită de vreo doi-trei kilometri lungime, de vreun kilometru lată. Dar un autodrom pustiu își pierde orice sens ; rămîne numai betonul.

Am mers la castel, care a fost și cetate ; zidurile sînt întregi, indiferente, iar între ele e numai gol. În curtea interioară e amenajat un teatru în aer liber, cu scenă și bănci. În bănci nu era nimeni — pe scenă doar o pisică. O țin minte, fiindcă m-a urmărit cu ochii pînă ce am ajuns după colț. Mergeam spre terasa cea mai înaltă.

Nu se vede întreagă Sicilia, dar, cu toată pîcla din zări, privirea ajungea pînă la crestele cele mai îndepărtate, la zeci de kilometri. Acolo atmosfera părea puțin colorată în roz. În planurile apropiate, pămîntul și piatra erau cenușii, arse de

soare atît de intens, că le bănuiai calcinate, gata să se dezlame şi să se năruiască. Şi totuşi, nici soarele, nici vîntul, nici ploile nu au izbutit să rotunjească pînă azi crestele atît de ascuţite, că par, împreună cu tot peisajul acela neodihnit, de o formaţie geologică sfîrşită ieri.

Pe alte înălţimi, învecinate, se vedeau alte îngrămădiri de case, mi se pare suburbii sau centre noi ale vechiului Enna, de unde priveam.

Am coborît doar cu gînduri şi întrebări, şi fără nici o concluzie. Pantele şi văile erau pustii. De ce totul sus, de ce nimic jos ?

Sub unul din zidurile castelului, o statuie de bronz, cam înghesuită şi cam mică faţă de fundalul masiv de piatră, înfăţişează pe sclavul răzvrătit Enno, cu lanţul rupt, cu mîinile întinse într-un gest şi tragic, şi triumfal. Bronzul luciu pe piatră mată face ca statuia să fie frumoasă. Inscripţie : „Două mii de ani înainte de Lincoln, Enno a proclamat în acest oraş dreptul sclavilor la libertate."

Cu toate că la malul mării m-am întors pe acelaşi drum, şi cu soarele drept în faţă, mi-a părut bine că am mers pînă la capăt... Pînă la capătul unei intenţii întregi, dar atît de limitate !

*

În drum spre Ragusa, peisajul s-a schimbat iarăşi ; pămîntul cenuşiu-albicios s-a colorat în roz, apoi în roşu, de necrezut. De o parte şi de alta se întindeau vii, despărţite de şosea de taluzuri îmbrăcate în cactuşi. În alte părţi, în locul taluzurilor apăreau împrejmuiri de piatră, şi ele îmbrăcate cu cactuşi, consolidate de planta aceasta ursuză şi arogantă. Peste împrejmuiri, se vedeau case de piatră amintind o zonă a Dobrogei noastre, dar cu un adaos specific, sugerînd limpede trecerea arabilor pe aceste pămînturi cu o culoare atît de ciudată.

Se integra în peisaj și un animal, de asemeni ciudat, întîlnit la tot pasul, catîr i-am spus, deși era mult mai mic decît cel pe care îl cunoaștem. Mă întrebam dacă n-o fi măgar în realitate, pînă ce l-am întîlnit și pe acesta, caracterizat de aerul lui placid și de lipsa năzuințelor, și nu mai mare decît un cîine de pază. Te și întrebi cîtă putere o avea în trupul firav, și-ți trezește milă gîndul că poate fi pus la vreo treabă.

Mai era ciudat că pe această șosea din sud-estul Siciliei circulau puține automobile. În locul lor, am întîlnit destul de des căruțe cu două roți mari, cît statura omului, cu un cîine legat de osie, mergînd pe asfalt amărît și cu nedumerire. Mai toți căruțașii erau grași, cu brațele groase, cu fața roșie, rotundă și mare. Niște șepcuțe negre, trase pînă pe sprîncene, îi apărau de razele soarelui ; nimic nu apăra ochii înlăcrămați ai catîrilor.

Nu-mi amintesc să fi văzut un cal — și nici alt animal de povară. Ca șoseaua asfaltată să devină și mai pastorală, o populau destui catîri neînhămați, ducînd samare grele...

În acest peisaj și-n această atmosferă, m-am abătut la inutila Donafugata, după care la ora patru intram în Ragusa.

*

Prima nedumerire pe care mi-am notat-o era de fapt una veche : „Ragusa ; de ce s-a cățărat pe stînci ? Trebuie să aflu." N-am aflat. Mai tîrziu, privind peisajul de jur împrejur, cred că am înțeles : orașul n-avea unde să se așeze în altă parte — tot ținutul e alcătuit din înălțimi stîncoase, iar în văi nu-i loc nici pentru o suburbie. Ragusa e construită pe trei creste, legate între ele cu poduri care trec peste prăpăstii. Ca omul să se așeze în astfel de locuri nu-i de ajuns să fie constrîns de împrejurări istorice sau de oricare altele ; trebule să aibă și-o fire potrivită cu peisajul ; nimeni nu rămîne undeva numai de nevoie, înăbușindu-și chemările

lăuntrice. Cu toate primejdiile care-i obligau la refugiu și la apărare, veneții n-ar fi construit niciodată orașul lor în lagune, dacă n-ar fi avut o fire lacustră. Și nici nu l-ar putea locui astăzi.

*

Centrul orașului pavat cu lespezi lustruite, poate de gresie, strălucește de curățenie și, de necrezut, nu-i năpădit de automobile

Notația aceasta este făcută în clipa sosirii, ora patru după-amiază, probabil timpul siestei, din ce în ce mai prelungită pe măsură ce mergi spre sudul cu temperatura în creștere. Trei ceasuri mai tîrziu, o dată cu înserarea, circulația sugrumă străzile centrale. De unde au izbucnit atîtea mașini ? Încotro se duc într-un oraș nu prea întins și la ora cînd e atît de plăcut să mergi cu piciorul ? Cred că depășind stadiile motorizării, în unele locuri automobilul a devenit un viciu public.

Alt viciu îl descopăr în programul cinematografelor. În unele locuri, din trei filme două sînt sexy, făcute de regizori necunoscuți, cu actori de care n-a auzit nimeni. Chiar dacă proporția o fi alta, devin majoritare prin afișele urlașe reprezentînd femei cu sînii goi și cu multe alte părți goale. Banderolele cu darul de a scoate în evidență ispita anunță că nu sînt admiși la spectacol tinerii sub patrusprezece ani, alteori șaisprezece, și optsprezece cîteodată. Bineînțeles, cu cît restricția crește, cu atît afluența tineretului este mai mare. Dacă ar fi după mine, mai degrabă aș interzice intrarea persoanelor de la o anumită vîrstă în sus ; tinerii se descurcă binișor cu astfel de filme.

Pe multe uși sau ferestre, adesea casă de casă, descopăr un mic anunț tipărit, jumătate cît o carte poștală : „Lutto per mio fratello" ; sau : „...per mia sorella" ; sau „cognato",

„cognata" — și alte grade de rudenie. Poate să fi fost și-n alte orașe ; le-am descoperit abia la Ragusa.

De la patronul restauranului unde am mîncat seara, am aflat că e un semn de doliu...

— Bine, dar dacă-i așa, de ce fiecare hîrtiuță este timbrată ?

— Totul se timbrează ! Iată !

Omul mi-a arătat lista de mîncare, cu un timbru pe contrapagină.

— Aici mai înțeleg ! Dumneata realizezi un venit. Pe cîtă vreme doliul nu aduce nici un cîștig !

— Totul se timbrează !

Taxa pe sentimentele pioase depășește, ca ingeniozitate fiscală, vechiul bir pe fumul din hornuri.

Via Roma, una din străzile principale, se termină brusc sub un larg portic modern, dincolo de care un povîrniș stîncos se rostogolește pînă într-un fund de prăpastie. Orașul nu are periferie, cum nu poate să aibă periferie o corabie. În primele clipe surpriza îți ia respirația ; ceea ce se vede în față, abisurl și culmi succedîndu-se pînă peste orizont, pare un ocean cu valurile de piatră. Numai o apă adîncă, răscolită de furtuni ar putea să dea acest relief.

Încercînd să adun și să compar tot ce văzusem de la Messina pînă aici, spre a face o sinteză, mi-am dat seama că nimic nu poate fi pus alături, că șesul din vest nu se combină după legile geografiei cu înălțimile de piatră de la Enna, iar acestea cu oceanul stîncos de la Ragusa, și că Sicilia nu poate fi rezumată într-o frază sau într-o formulă. Ea rămîne, în centrul celei mai cunoscute și mal umblate dintre mări, o țară necunoscută și de necunoscut. Aridă, dospită de soare, bătută de furtuni, zguduită de cutremure, amenințată de lavă, telurica Sicilie prilejuiește, în contrast cu ea însăși, paradoxul de a fi un ținut sideral, un meteorit gigantic, care a ars ce

a ars în căderea lui prin spații, dar nu s-a consumat decît în parte, pînă ce a căzut și s-a stins pe pămînt. Restul, oameni și orașe, porturi, șosele, fericire, suferință, patimi se nasc din această imagine. Am o parțială, dar suficientă concretizare a ei în cele trei frunze de cactus, într-o floare de leandru, într-un butoiaș care miroase încă a vin de Marsala, într-un pumn de sare, într-un bulgăre de pămînt alb, unul cenușiu, altul roșu și într-un pumn de praf sulfuros, luat din vîrful vulcanului Etna. Dacă le privesc sau le evoc și îmi aduc aminte împrejurările cînd fiecare din aceste mărturii au fost recoltate, revăd Sicilia viziunii mele, obsedantă și impenetrabilă. Nu știu dacă vreun alt loc din lume mi-a dat, pentru un timp lung și deocamdată fără termen previzibil, atîta îngîndurare.

Cel mai bun prieten al meu acolo este Antonello da Messina între cei morți, iar între vii, cîinele care m-a privit cu obidă umană de pe marginea șoselei, în dimineața cînd plecam din Palermo.

*

Restul drumului a confirmat concluziile aparent premature. E drept că în sud-estul și în estul Siciliei apar industrii, că în aer încep să se simtă praf și miasme, dar cu atît nu se schimbă ceea ce-i vechi și încă necunoscut. Am mai întîlnit apoi, mergînd spre Siracusa, locuri cu multă vegetație, ogoare verzi, un verde bogat și viu, sub umbrele dese de ploaie artificială. Pămîntul ud era negru, nu mai avea culoarea dogoarei și totuși nu inspira încredere, nu părea permanent — așteptai să apară semne de calcinație.

În mijlocul peisajului, deocamdată spălat și proaspăt, duceam pe caroseria mașinii un strat vizibil de praf cenușiu, ca un abur solidificat, cît se adunase într-o singură noapte petrecută la Ragusa.

De-aici am plecat în zorii zilei, pe o ceață uscată, care semăna și ea cu praful. Îndată am descoperit cauza: estompată pe înălțimi, o fabrică de ciment, sau mai multe, umpleau cerul cu abur de piatră.

Pe serpentinele din estul orașului a răsărit soarele și a început să se rostogolească pe orizont, balansîndu-se la toate virajele și amintindu-mi nostalgic seara cînd ajungeam la Oradea.

*

Moment din viața șoselei : la zece kilometri de Siracusa, în fața unei bariere de cale ferată, șirul de mașini care treptat a devenit de o densitate maximă dă naștere unei tamponări în serie, jumătate din ele alegîndu-se cu avarii de toate gradele.

După o noapte de odihnă și doar o oră de mers, eram prea atent ca să mă mir că nu l-am atins pe cel dinainte ; mă mir însă cum am scăpat de cel care venea din urmă.

În aceste aglomerații, oricît ai fi de prevăzător, este imposibil să păstrezi minima distanță reglementară. Dacă ai lăsat în față mai mult de un metru liber, cineva din spate se strecoară, te depășește și se insinuează, vîrîndu-și botul mașinii în acel spațiu și silindu-te, neelegant și abuziv, să-i cedezi locul. Singura soluție, dacă nu vrei să părăsești șoseaua sau să stai acasă, este să nu creezi atît de necesara distanță... Și astfel, la un semafor, la o barieră, în fața unui obstacol, cînd cel din cap pune frîna, riscul este să se telescopeze tot șirul.

E adevărat că asemenea accidente se întîmplă mult mai rar decît s-ar crede, datorită abilității conducătorilor și antrenamentului lor la o circulație cascadorică.

Dincolo de barieră, faptele s-au petrecut însă mai grav. Nu poți opri să vezi ; cu boturile turtite, cu aripile smulse, cu partea din spate înfundată, mașinile își continuă drumul în grabă ; între vinovați și victime (toți sînt vinovați și toți

sînt victime) s-au schimbat în fugă cărţile de vizită. Disputa are loc mai tîrziu, la sfîrşitul zilei, dar de obicei o încheie Societatea de Asigurare.

Dincolo de barieră, în mijlocul şoselei, zace o motocicletă sfărîmată. Un camion care probabil a vrut s-o evite a sărit şanţul şi a escaladat împrejmuirea de piatră...

Cîţiva kilometri mai departe, maşina poliţiei, emiţînd semnale sinistre, fulgere albastre, ţipete ondulate, vine ca o trombă spre locul accidentului.

Un om probabil a murit, şi numai într-un loc din lume — şi nu-i nici măcar ora opt dimineaţa.

Cred că nicăieri nu m-am descurcat mai bine, mai rapid şi mai fertil în vizitarea unui oraş, decît la Siracusa. Mă interesa oraşul vechi, nu atît pentru vestigii, cît pentru pitoresc. Se află pe o insulă, despărţit de continent doar printr-un braţ de mare foarte albastră şi legată cu un pod în arcadă. Îndată ce-ai trecut dincolo, te împresoară o pace neaşteptată.

Trebuie să vezi aici, se spune, fîntîna Aretusa, şi-am fost s-o văd, am înconjurat-o, am privit-o din toate părţile şi cu toată atenţia ; nu-i decît un bazin semicircular, cu diametrul de vreo treizeci de metri, cu o insuliţă în mijloc, cu o sursă de apă ascunsă sub zidul destul de înalt care o mărgineşte. În apă înoată, înghesuiţi, un soi de peşti cenuşii, fuzelaţi, de vreo două şchioape, leneşi sau încă netrezîţi din somn. Mai sînt vreo două-trei raţe, cel puţin în aparenţă domestice, iar pe lîngă ele alte cîteva păsări de apă.

Merită să te opreşti la fîntîna Aretusa din curiozitate şi fiindcă de acolo se vede marea, foarte aproape şi foarte luminată.

Am intrat şi în catedrală, fără să regret, întrucît se deosebeşte de altele printr-un interior brut şi puţin sălbatic,

semănînd în parte cu o peșteră uriașă. Două șiruri de coloane prismatice duc de la intrare pînă în fața altarului. Sînt impresionante prin masivitate și prin lucrătura simplă, aproape primitivă, care lasă pietrei întreaga ei putere și densitate.

Tavanul de lemn pictat, lucrare mai gingașă, ar putea să pară nepotrivit cu ansamblul, dacă s-ar ajunge la el fără nici o tranziție. Oficiul acesta de armonizare îl fac vitrourile, mici, pe cît de fragile, pe atît de viu colorate.

În schimb, altarul, plin de zorzoane, pare fațada unei mustării înapoia căreia Buerebista își rîde în barbă, ciocnind stacana cu Dumnezeu.

Siracusa este cetatea lui Archimede, care pentru mine rămîne învățatul cel mai iubit din Antichitate, fiindcă a explicat fenomenul plutirii...

Statuia lui se află în piață, lîngă o fîntînă bogată. Contemplînd statuia, am băgat mîna în bazinul fîntînii ; dacă n-am simțit numaidecît că devenise mai ușoară, am constatat cît era de grea cînd am scos-o afară din apă. Nu m-am șters cu batista, ci am așteptat ca apa să se usuce la soare.

Am inspectat în fugă numeroase săli, sălițe și coridoare ale Muzeului de Antichități. Din tot ce era acolo, m-a emoționat într-un chip neobișnuit și puțin alarmant statuia Venerei Anadiomene. Eram mult prea călător, mult prea fermecat de soarele curat de afară, de cerul atît de limpede și de albastru, de marea cu adevărat mediterană, ca la ora nouă dimineața să poată exista în mine un gînd tulbure, sau o impuritate pe retină. Totuși, ca niciodată în fața unei bucăți de marmoră cioplită în forma anatomiei feminine și netezită ca pielea cea mai fină, mi s-a părut că plăsmuirea aceasta e vie, că are sînge cald și respiră, arătîndu-și goliciunea fără nici o sfială. Dar am continuat s-o privesc și nu mi-am ferit ochii cu rușine ;

dacă în blocul de marmoră s-a infiltrat căldura corporală, datoria cui o simte este să nu o ignore.

Socotesc falsă sau ipocrită teoria că imaginea tulburătoare în viaţă, transpusă în artă trebuie să-ţi inspire nu senzaţii, ci doar sentimente sublime. Ca şi cînd o senzaţie n-ar putea să fie ea însăşi sublimă, ca şi cînd n-ar putea să trezească sentimente şi să le ridice pînă la extaz şi adoraţie.

Trebuie să ne revizuim nu părerile, ci curajul de a le spune.

În restul muzeului sînt depozitate mii şi mii de amfore din epoca grecească. Numai ca să fie inventariate e nevoie de o administraţie numeroasă. Cîţi oameni au trebuit ca să le dezgroape, să le transporte, să le adune ? Cîţi savanţi ca să le identifice, să le claseze şi să le comenteze ? Cîţi alţii ca să le restaureze pe cele ciobite, să le refacă pe cele fărîmate, să le întregească pe cele din care s-a găsit doar o parte ?

Am văzut prin cîte o odăiţă, prin cîte un colţ de coridor, oameni cu părul cenuşiu sau alb, cu obrazul ţepos, studiind cu lupa o bucată de lut ars şi străduindu-se să reconfirme prin ea o istorie care a fost confirmată de zeci de mii de ori pînă astăzi...

Uneori ne adîncim atît de mult în gîndurile şi-n ipotezele noastre, încît nu mai ţineam seama de unde am pornit, adică uităm să trăim.

Ca şi Galeria Palatină de la Florenţa, ca şi alte galerii şi muzee, Muzeul de Antichităţi din Siracusa, cu miile lui de amfore greceşti, m-a făcut să gîndesc că e prea mult. Aş distribui altfel acest material, să ajungă în mai multe locuri şi la îndemîna mai multor curioşi. În toate domeniile vieţii unde e vorba de creaţie, se condamnă repetările. Amforele, oricît de frumoase, nu sînt *creaţii,* ci opere de artizanat. Valoarea lor stă în vechime, iar vechimea e obositor de îndelung demonstrată.

Oamenii muzeelor nu sînt totdeauna niște pasionați, iar dacă sînt, pe unii din ei pasiunea nu-i duce mai departe de bătaia lupei din mîna chircită, care poate niciodată nu și-a descoperit greutatea în vreo fîntînă a lui Archimede.

Am plecat cu sentimentul că ies din casa unui Harpagon, care în loc de arginți adună bucăți de lut ars, cu deosebirea că arginții au valoare universală și necontestată. Fiindcă de obicei nu trag nici un folos de pe urma muncii lor și a privațiunilor obligatorii, unii colecționari sînt de fapt niște nesătui și niște avari.

Multă desfătare mi-a prilejuit ocolul orașului pe cheiul care îl înconjoară, lăsîndu-ți tot timpul spațiu nemăsurat înspre partea mării.

Remarcabile sînt, la casele vechi, balcoanele ieșite deasupra străzii, robuste fără să fie greoaie, cu console de piatră sculptată atît de gingașe, că par vaporoase. Mă întreb ce s-ar întîmpla cu ele, după milenii, dacă îngropate de un cataclism ar fi scoase la lumină și înghesuite într-un muzeu al unei omeniri viitoare. Ferească-ne Dumnezeu și pe noi, cei de astăzi, și pe cei de mîine! În natură nu există nimic monoton; monotonia o creează omul prin înghesuială și lăcomie.

Am străbătut apoi orașul de-a curmezișul și în diagonală; nu-ți trebuie mai mult de un sfert de oră să ajungi dintr-o parte în alta. În afară de două piețe, unde se află monumentele principale, am întîlnit și aici străzi înguste, întunecoase și mucegăite, dar cu multe balcoane, și fiecare balcon cu console de piatră sculptată. Dacă Siracusa n-ar fi cetatea lui Archimede, aș numi-o orașul balcoanelor cu console de piatră...

La ora opt și jumătate dimineața, în micul parc de lîngă fîntîna Aretusa, am văzut tineri școlari, fete în uniforme negre, toate brune, subțiri, aproape famelice, dar frumușele

și cu obrajii aprinși de lumina soarelui, plimbîndu-se mînă în mînă cu tineri care înfățișau, în masculin, copia lor adolescentină. Pe o bancă, la umbra palmierilor, o pereche își abandonaseră ghiozdanele și se țineau în brațe, își frecau obrazul unul de altul cu atîta disperare, încît ai fi spus că se despart pentru toată viața. De fapt se despărțeau pentru trei ore de școală, prima fiind pierdută, pierdută ca timp de învățătură — și ce frumos cîștigată altfel! Mergînd mai departe pe chei, am descoperit alte perechi asemănătoare, școlari cu ghiozdanele la subțioară ; m-am întrebat dacă n-o fi ars școala de vreme ce absentarea era atît de generală, sau dacă n-o fi o zi consacrată iubirii între tineri.

Sigur că unii din acești copii nici măcar nu știu ce este dragostea, unii au să afle cîndva, alții niciodată ; frumos în defilarea lor era căutarea, inocentă, mirată, nedumerită, ancestrală, de mult teoretizată și iarăși nouă și chinuitor de tainică la fiecare generație.

Pe cine ar vrea să se facă judecătorul acestor fapte, l-aș ruga să fie indulgent cu tinerii din Siracusa ; nu-i nici o dovadă că n-au să ajungă oameni de cea mai mare ispravă, iar pînă atunci dau o dulce culoare orașului.

Am părăsit cu părere de rău orașul vechi și mi-am făcut datoria să arunc un ochi asupra ruinelor grecești și romane de pe continent. Aici am nimerit mai greu, poate fiindcă îmi lipsea tragerea de inimă. Totuși, am descoperit un teatru grec, apoi urmele unui forum (deși s-ar putea să fie ale unui templu — am uitat !) și, în sfîrșit, stînca în care gura unei peșteri seamănă cu o ureche omenească. Este vestita Ureche a lui Dyonisos — unde dacă arunci o șoaptă... Peste tot piatră, zdrobitor de multă piatră, zdrobitor de multă vechime — sub un soare mult mai vechi decît toate, și mult mai proaspăt !

Din Siracusa am ieșit ca dintr-o baie de lumină albastră. Curînd, în drumul spre Catania, atmosfera a început să de-

vină iarăși opacă. Pe cel puțin două poște în afara orașului, șoseaua e mărginită de industrii, strigăte ale secolului nostru, erupții de praf, fum, flăcări și otrăvuri, parcă anticipînd Etna, aflat la mai puțin de o sută de kilometri în față.

În schimb, dincolo de șanțuri, cu tot fumul și miasma, șirurile de leandri prefac drumul acesta dintre două inferne într-o alee de paradis, apărată de arhangheli cu spade albe și roz.

*

M-am oprit la Catania numai fiindcă e locul de unde se poate urca pe Etna. Deoarece mi se spusese că în vîrful craterului e bine să ajungi în amurg, sau chiar mai tîrziu, ca în penumbra înserării să poți vedea lava fierbînd, n-am avut încotro și pînă la ora plecării am vizitat Muzeul Civic, ca să dau timpului un înțeles. Am văzut arme medievale și din alte vremuri, apoi marmoră, piatră — și atît.

Teatrele grec și roman erau închise ; le-am zărit din afară, din locuri prielnice — și nu cred că am văzut mai puțin decît dacă le-aș fi vizitat de aproape și în amănunt. Într-o vreme am cercetat, pe îndelete, după destule lecturi, Teatrul lui Dyonisos de sub Acropole, la Atena ; e un model — nu știu de ce-ar trebui să umblu și pe la alte teatre grecești, chiar dacă ar fi mai vechi.

Am regretat că era închisă bazilica San Nicola, care cred că m-ar fi impresionat prin dimensiuni. Era închisă, și totuși, între zgomotele străzii auzeam dinlăuntru glasuri omenești. Am tras cu urechea : veneau cam din sus. Am încercat ușile încuiate ; deasupra mea izbucneau chicoteli. M-am retras să privesc ; n-am văzut nimic.

Am oprit un polițist și l-am întrebat dacă nu cumva se poate intra pe o ușă laterală. S-a uitat la ceas, apoi m-a asigurat că pînă la ora cutare nu se poate intra pe nicăieri. Între timp, mai auzeam cîte un glas...

N-aș fi înnebunit pentru atît, dar voiam să știu. M-am întors cu spatele, am așteptat nepăsător un timp, apoi m-am răsucit brusc. În balconul unui turn ca un minaret, era o ceată de copii. Surprinși, cîteva clipe au rămas împietriți, apoi s-au lăsat brusc în jos și au dispărut ca niște spiriduși.

Despre ora de prînz la Catania nu mai am ce să spun, decît că oamenii mi s-au părut foarte buni. Eram zăpăcit de circulație, de planuri și de griji ; fiecare oră viitoare reprezenta o ecuație într-o altă algebră decît cea învățată demult, soarele ardea, timpul era scurt, anii puțini, pe sute de mii de kilometri pătrați nu aveam un prieten sau măcar un om știut, și totuși nu mă simțeam nici obosit, nici străin. Fiecare trecător pe care l-am întrebat ceva mi-a răspuns zîmbind. În locul de parcaj de pe Etna, seara tîrziu, pe un întuneric umed care îmi pătrunsese în trup făcîndu-mă să dîrdîi ca un dulău rebegit, din cauza altitudinii sau din alte cauze neîntîlnite pînă atunci, mașina n-a vrut să pornească, oricît m-am chinuit. Imediat patru oameni s-au apropiat, s-au opintit s-o scoată în drum, apoi mi-au făcut vînt la vale fără să-i fi rugat nimic. Nu-i știu, nu i-am văzut la față și, preocupat să pun motorul în mișcare, nu le pot mulțumi decît acum.

*

Etna a fost la început o curiozitate, pe urmă a devenit o ambiție, un chin, iar la urmă, cu toată modestia proporțiilor ei, o izbîndă anevoioasă.

Urcușul începe aproape din centrul orașului și continuă treizeci și patru de kilometri, pe o șosea modernă, care la ora trei după-amiază era foarte puțin populată. Pe versantul dinspre sud, pe care îl abordasem, vulcanul ar părea de origine nouă, dacă n-ar fi vegetația. A trebuit să treacă mult timp ca un fir de pămînt să fie adus de vînt și să se prindă de lavă, apoi altul, altele, pe urmă o să vină o sămînță, să

răsară un fir de iarbă, un arbore, ca pînă la urmă toate acestea să îmbrace tot povîrnișul.

În afară de cețuri care sus acopereau vîrful vulcanului, iar jos orașul și marea, peisajul între aceste limite orizontale era alcătuit din numai două elemente: lava de un cenușiu negricios, semănînd puțin cu antracitul și avînd ceva din sclipirea lucrurilor neînvechite, apoi pîlcurile de arbori. În multe locuri lava s-a solidificat în forma vie cum a curs la vale și păstrează pînă astăzi relieful frămîntat al unor fluvii înghețate. Priveliștea lor reînnoită și înmulțită la fiecare serpentină ar fi fost întristătoare și puțin fioroasă, dacă ar fi lipsit vegetația. Cresc pe povîrniș prin repetata încăpățînare a naturii toți copacii cunoscuți la noi sub zona alpină, și în ziua aceea aveau culorile de toamnă întîlnite în pădurile noastre, însă, poate datorită contrastului cu lava, erau mult mai vii, mai profunde și mai proaspete.

Șoseaua se adaugă peisajului fără să-l sfîșie. Asfaltul avînd nuanța și luciul lavei, serpentinele par și ele rîuri solidificate.

Acest drum, între două straturi de ceață, alcătuiește prima etapă a ascensiunii, de o frumusețe violentă, care te zgîlțîie și te lasă nedumerit, fiindcă uiți dacă ești în căutarea a ceva necunoscut aflat sus, sau fugi de ceva cunoscut lăsat jos.

La capătul șoselei se schimbă brusc și atmosfera, și peisajul; intri deodată într-o altă lume, și-ntr-un alt anotimp. În cîteva secunde faci saltul între meridion și septentrion, și din mijlocul unei toamne de aur roșu, te pomenești în ziua de iarnă cînd din neguri cade prima zăpadă. Aici, omul avizat își pune îmbrăcăminte alpină...

A doua parte a drumului se face cu funicularul; în ziua aceea filnd ceață — poate ca în toate zilele — peisajul mi-a rămas pentru totdeauna necunoscut; am înregistrat, într-un haos cenușiu, doar pilonii pe care sînt întinse cablurile. Între un pilon și altul, se întîmplă să-ți pierzi simțul gravitației

și să nu-ți mai dai seama dacă urci sau cobori și încotro : între două puncte terestre, sau între doi aștri ?

Cine va nimeri o zi fără ceață, va vedea mai mult, dar va fi în pagubă, victimă a unei realități monotone și prea ușor abordabile.

Pe cînd navigam astfel, să zicem spre lună, unde încă nu ajunsese Apollo, am avut intuitiv o îngrijorare și am întrebat însoțitorul funicularului :

— La ce oră pleacă ultima cursă în jos ?

— La cinci și jumătate !

Nu prevăzusem ; de-aici au început goana și panica. Goneam deocamdată în mine, cea mai istovitoare dintre alergări : între pereții vagonului puteam să mă mișc numai un metru și jumătate.

— În cîte minute sîntem sus ?

— În șaisprezece minute !

Omul nu greșea, numai că pentru el punctul final însemna altceva decît pentru mine. La jumătatea drumului, funicularul se întîlnește cu altul, venit de sus, însă nici unul nu-și continuă drumul, ci fiecare se întoarce, după ce s-au transbordat pasagerii. Eram singurul pentru care funcționa atunci această complexă instalație de ascensiune.

În a doua parte a drumului aveam alt însoțitor.

— Cît facem pînă sus ?

— Șaisprezece minute !

— Și în cît timp se poate ajunge cu piciorul pînă la crater ?

Citisem că între patruzeci și cinci și șaizeci de minute.

Omul m-a privit de sus pînă jos, apoi mi-a răspuns evaziv :

— Depinde !

Nu era evaziv, ci jignitor. În sinea mea, mă bizuiam pe timpul minim și speram să obțin o confirmare.

La trei și jumătate eram la ultima stație și aveam două ore să urc, să văd și să cobor. Am pornit cu atîta grabă, încît

n-am mai întrebat pe nimeni de drum. Mi-era teamă de explicații prea amănunțite, care te fac să-ți pierzi timpul, dar și mai teamă îmi era să nu mi se propună un însoțitor. Nu știu dacă în altă parte dorisem atît de viu și cu atîta hotărîre să fiu singur ; un alt om lîngă mine, să respire și mai ales să vorbească, ar fi redus sau ar fi anulat însăși participarea mea la fapta aceasta. Pot spune că din stația funicularului am țîșnit ca din praștie și am luat-o drept spre creastă. Abia după o sută de metri, cînd am observat că nimeni nu mă urmează, am micșorat pasul și-am început să mă întreb dacă pornisem bine.

Eram deasupra stratului de ceață, care privită de sus părea ruginie în lumina soarelui pe drum să apună. Nu-mi venea să cred că în timp ce urcasem aproape prin beznă, sus cerul rămăsese albastru. Acum părea mai mic și își pierdea repede culoarea. Craterul îl străpungea drept la jumătate și, datorită unghiului de unde priveam, făcea impresia că îl reduce la dimensiuni ridicole și îl fragmentează ; părea că vulcanul domină totul din cîte lăsasem în urmă : orașul, Sicilia, poate restul lumii, și în primul rînd pe mine. M-am privit cu închipuirea din depărtare, de-acolo de unde mă despărțisem de ultimii oameni și mi-am apărut în dimensiunl subantropologice, cum va fi probabil văzut, de către însoțitorii săi rămași pe orbită, primul astronaut care va coborî în lună.

Peisajul era chiar cosmic în prima lui parte, dar l-am descoperit abia la întoarcere. Acum eram grăbit să ajung sus, în acel maxim timp de o oră, să stau acolo o jumătate din ora următoare, iar restul să rămînă pentru coborîre.

Cîteva sute de metri urcușul urma o pantă lină, de lavă fărîmițată ; prln comparație, pantele următoare, povîrnite, pustii și fără vreun semn lăsat de oameni, îți dădeau mare neliniște. Am găsit mai tîrziu, cînd credeam că urc anapoda, urme ale antemergătorilor, dar erau demoralizante : cutii de conserve și sticle goale de Coca-Cola. Mă demoraliza nu atît slu-

ţirea pustietăţii prin abandonarea acestor resturi triviale, cît imprudenţa mea, descoperită abia acum, de a fi plecat fără nimic şi fără nici o prevedere.

Ceaţa lăsată în urmă începea să se ridice ameninţătoare ; acoperise staţia funicularului şi îşi trimitea tot mai sus fuioarele destrămate, care încetul cu încetul se împleteau, formînd o pătură groasă. Mi-am spus că, la nevoie, ca să nimeresc drumul înapoi, am să mă orientez după soare ; dar în curînd soarele trebuia să apună în ceaţa veche, dacă pînă atunci nu-l împresura ceaţa nouă.

Aveam în buzunar un breloc cu cheile maşinii. Reprezenta o busolă în miniatură şi îmi indica direcţia cu o aproximaţie acceptabilă. Examinînd-o, am constatat că nu mai putea să indice nimic. Vizorul de plexiglas sau material plastic devenise opac de rosături şi de vechime, iar dacă totuşi s-ar mai fi deslușit ceva dincolo de el, acul magnetic sărise de pe ax şi zăcea ca un gîndac mort în colţul micului habitaclu.

Cineva mi-a dat, demult, cu gînduri bune acest obiect, ca să-mi ţină cheile şi să-mi aducă noroc la drum. Primul serviciu şi l-a făcut totdeauna ; noroc însă mi-a purtat cu intermitenţe. Mă încăpăţînez să-l păstrez, ca să rămîn credincios unui timp cînd, împotriva menirii lui, mi-a ajutat să mă rătăcesc puţin în viaţă...

Cîmpul conic de lavă e despărţit în fîşii de cîteva zeci de metri lăţime, printr-un fel de valuri, ca nişte împrejmuiri construite intenţionat, care pornesc aproape din vîrf şi coboară pînă aproape de bază. Era limpede că, la întoarcere, rămînînd între două asemenea repere, oricît s-ar fi întunecat, nu puteam să ajung decît la locul de unde plecasem. Asigurarea aceasta nu m-a făcut să mă uit mai nepăsător la ceaţa care continua să urce.

O altă teamă mi-a dat-o apariţia unor norlşori albi, răsărind dintre blocurile de lavă ; cum vîntul n-a întîrziat să-i arunce

spre mine, am simțit mirosul sulfului, într-o concentrație sufocantă.

Era prea tîrziu să cobor, să ocolesc vulcanul și să urc prin partea cealaltă, cu vîntul din spate. Cuminte ar fi fost să mă întorc la Catania și să revin a doua zi, dar ajunsesem prea aproape de capăt, ca să nu mă socotesc nevrednic dacă dădeam înapoi tocmai acuma.

Și astfel, urcușul pe Etna nu a mai fost o ascensiune, ci o luptă cu mine însumi.

Ceața nu mai urca, după ce acoperise stația funicularului; soarele o tangentase și rămînea acolo, nemișcat, părînd că plutește; pînă la infinitul lui incandescent se întindeau văluri și valuri incendiate; eram singur, în tot acest univers instabil și agonizant.

De mult nu mai încercam să mă feresc din fața valurilor de sulf; pe măsură ce urcam, deveneau mai numeroase și mai dense, iar vîntul în creștere nu le mai mîna într-o direcție, ci le arunca în toate părțile. Cu o mască de oxigen și cu două ore în față, sălbăticia ar fi fost feerică.

A fost înfricoșător și haotic. Răsplata efortului am găsit-o mai tîrziu, o găsesc astăzi, cînd refac întîmplările în liniște și în siguranță. Ajuns la creasta de unde se deschidea craterul, n-am văzut erupînd decît valuri grele de aburi care îți tăiau respirația; cînd am vrut să-mi spun mie însumi un cuvînt, sau poate să-l spun acestei naturi smintite, n-am putut scoate decît un sunet răgușit și dureros, din niște coarde vocale arse.

M am întins cu fața în jos și m-am tîrît pînă în buza prăpastiei, sperînd că am să văd lava fierbînd; aș fi văzut-o probabil, dacă nu m-ar fi orbit și înecat trîmbele dense de sulf. Dar în vreme ce îmi simțeam spinarea înghețată, obrazul îmi ardea de la dogoarea care venea de jos, atestînd prezența flăcării...

Nu-mi fuseseră de ajuns patruzeci și cinci de minute să ajung pînă aici, nici șaizeci, ci aproape o oră și jumătate.

De la o vreme, nu mă mai uitasem la ceas ; eram în luptă nu doar cu mine...

Coborîrea a fost o rostogolire, în care nu mi-am rupt nimic în afară de veşminte. Cînd am ajuns la picioarele povîrnişului, de unde terminaţia lui atît de puţin înclinată că părea un podiş se desfăşura lin, pînă departe, soarele împinsese ceaţa în jos şi încă plutea la nivelul ei, continuînd s-o prefacă în flăcări, iar în jurul meu înroşind cîmpul de lavă. Îmi vedeam umbra pînă la infinitul opus, şi în ţinutul acela de neasemuit cu altul, încă neîntîlnit, fără un fir de iarbă şi nici un fel de vegetaţie, fără un semn de viaţă, m-am crezut pe altă planetă, dar nu pe una din cele cîte ne sînt cunoscute...

La staţia funicularului am regăsit, cu puţină părere de rău, şi cu multă linişte, planeta noastră. Oameni care vorbeau limba pămîntească m-au întrebat dacă nu văzuseşm pe cineva în vîrful vulcanului ; n-am putut să le răspund decît prin semne — n-am izbutit să-mi recapăt ceva din glas decît a doua zi dimineaţa, iar glasul întreg peste cîteva zile.

Funicularul a întîrziat zece minute, în sunetele stridente ale unei sirene de alarmă ; pustietatea, înălţimea, ceaţa întinsă asupra lumii de jos care s-ar fi putut ca între timp să dispară le făceau înfiorătoare, amintindu-mi într-un chip amplificat aşteptarea bombardamentelor aeriene. Încă o dată mă grăbisem de pomană, dintr-o bună-credinţă nealterată cu anii, dintr-o încredere în oameni renăscută după fiecare dezamăgire. Am aflat abia acum că funicularul n-ar fi plecat în nici un caz pînă nu venea ultimul rătăcit. Şi ce bine mi-ar fi prins să ştiu !

Întîrziaţii erau o pereche de elveţieni, soţ şi soţie, între două vîrste, păstrînd în ei destul entuziasm ca să poată povesti că ascensiunea pe Etna fusese o încîntare. Se bucurau ca doi copii, comunicîndu-şi impresiile, comunicîndu-mi-le şi

mie, iar eu, cu gîtul ars, neputînd răspunde decît prin semne, mă gîndeam la vaporii de sulf. Ei însă urcaseră de dimineaţă, fără grabă şi pe partea cea bună.

Drumul spre oraş mi s-a părut lung şi a fost trist, tristeţea cunoscută la sfîrşitul unei sărbători mult visate, sau după împlinirea unui vis în care începuseşi să nu mai crezi.

Din tot ce-mi amintesc să fi evocat în lungul acestei coborîri continue, au fost nişte imagini aduse din urmă, de la Ragusa, unde seara am zărit bătrîni şi bătrîne stînd la geam pe întuneric şi privind în stradă, dar parcă nevăzînd pe nimeni. Poate era felul lor de a lua parte la viaţa oraşului, ferindu-se de o lume căreia îi mai aparţineau numai prin inerţie. Într-un loc, o bătrînă cenuşie ţinea un castron în mînă şi mînca gînditoare, la lumina de afară. De ce nu putea să se întîmple ceva ca într-o minune, să erupă în cameră fiii şi nurorile, cu nepoţii, cu tot ce adusese pe lume această bunică — şi să-i aprindă lumina ?

N-am dormit decît trei-patru ore în noaptea de la Catania, chinuit de traheită şi de dureri în tot trupul. A fost prima oară cînd am recunoscut că fusese prea mult ; m-am decis ca de aici înainte să transform drumul într-o plimbare ; nu mai puteam şi nu mai vroiam să văd nimic...

Dar plimbarea pînă la Messina, unde se sfîrşea ocolul insulei, s-a transformat într-un coşmar trăit cu ochii deschişi şi în plină lumină a zilei. Se construieşte o autostradă pe această distanţă ; pînă să fie gata, cred că între Catania şi Messina e artera care într-o zi ar putea să plesnească, şi Sicilia să facă hemiplegie. Noroc că stau bine cu aparatul circulator, altfel aş fi făcut-o eu în joia de la sfîrşitul lunii octombrie, cînd poate în ţară ploua sau era vreme noroasă şi rece, iar aici soarele ardea de la ora opt dimineaţa. N-am să neg niciodată soarele ; îmi dă o hrană directă, în afara

aceleia la a cărei germinaţie conlucrează cu restul naturii. Nu-l pot însă îndura sub tabla încinsă a maşinii, mergînd la pas zeci de kilometri, fără să se formeze o adiere de aer, cu marea alături, adormită într-o lene nefirească, refuzînd să trimită măcar o boare. În afara cîtorva porţiuni mai libere, unde înregistrezi senzaţia binefăcătoare, dar alarmantă a inhalaţiei de oxigen, cei o sută de kilometri de drum sînt pentru automobilist o Golgotă modernă, pe care trebuie să-şi ducă maşina ca pe o cruce de o mie de kilograme.

Şoseaua, îngustă, se gîtuie pînă la a deveni impracticabilă în sate, care nu se mai termină. Adesea un „poids-lourd" cît un vapor, oprit unde nu se cuvine, blochează circulaţia şi într-un sens, şi în altul. Automobilistului nu-i rămîne decît să pună capul pe volan, ca să se odihnească, sau să deschidă ziarul. Dar am văzut şi din cei neajunşi la această înţelepciune, sau trecuţi dincolo de ea, coborînd în soare şi exclamîndu-şi exasperarea cu gesturi largi, ameninţînd cerul sau pe nu ştiu cine cu braţele prin aer : „Povera Italia ! Povera Sicilia !"

Nu sînt de vină nici Sicilia, nici Italia. Viaţa în ultimii ani a mers mai repede decît omul...

Am adoptat, ca exerciţiu, atitudinea resemnatului ; nu m-am enervat, n-am strigat la nimeni, am zîmbit celor care blocau circulaţia, dar am ajuns la Messina în altă piele decît a mea ; nu m-am regăsit decît după ce mi-am aruncat în mare pielea de împrumut.

Pînă atunci, am avut de străbătut kilometri în şir numai la pas, sute de metri cîştigaţi metru cu metru, cu opinteli şi cu pauze. Dacă scapi teafăr, e meschin să mai aminteşti cît suferă, pe lîngă tine, frînele şi ambreiajul maşinii.

N-am privit marea ; trebuia să privesc neîntrerupt maşina din faţă. N-am ieşit din şir la vreun loc de popas cu vederea panoramică ; orice m-ar fi depăşit în astfel de împrejurări mi s-ar fi părut că mă strangulează. Nu m-am oprit în Taormina,

cu celebre vestigii ale antichității ; s-ar putea spune că a fost o crimă. A fost mai puțin sau mai mult încă : o răzvrătire...

Am traversat și de data aceasta Messina fără să o văd ; o văd astăzi, ca într-un film cu proiecția accelerată. N-am de ce să-l încetinesc și să-l redau într-o derulare normală. Notez, ca o dovadă a acestei înregistrări involuntare, că, în afara cîtorva indicatoare de drum întoarse de-a-ndoaselea, n am văzut nici o urmă de cutremur...

*

Pe ferry-boat, după ce am trecut în sens invers pe sub mîna binecuvîntătoare a Fecioarei Maria și am simțit suflul mării, mi-am dat seama că părăsisem Sicilia. Am regretat multe, multe m-au bucurat. N-am adunat aici cine știe ce bogăție, dar nici nu plecam cu mîinile goale. Înaintea oricărei pagube și a oricărui cîștig, Sicilia rămîne o iubire.

La jumătatea strîmtorii, m-am simțit trist dintr-o dată. Mi-am adus aminte cum așteptasem ceasuri în soare la venire — și aș fi vrut să retrăiesc ziua aceea, să aștept de două ori pe-atîta, sau mai mult poate.

Am înțeles că aici începe întoarcerea.

V

În apropierea continentului am avut un moment de oboseală, m-am gîndit la drumul cel mai scurt spre nordul Italiei, să-mi abandonez planurile, să ajung cît mai repede acasă ; de ce, cînd știam că voi dori să plec iarăși ?

Dar debarcînd la Villa San Giovanni, pămîntul, încins la amiază, mi-a transmis toată forța lui arzătoare. N-am șovăit nici o clipă, ci am pornit către sud, spre capătul peninsulei, cum visasem.

Un moment greu a mai fost trecerea lungă prin Reggio di Calabria, unde nu m-am oprit nici ca să-mi trag răsuflarea. Doream să ajung mai repede într-un loc, unde mă așteptam pe mine însumi, ca și în alte locuri, de pe vremea cînd făceam pe acolo navigații imaginare — la Capul Spartivento, hotar între răsăritul și apusul Mediteranei.

O dată ieșit din oraș, m-am bucurat de o șosea goală, tot timpul pe malul mării. Kilometri în șir era pustietate, într-o atmosferă curată, cu soare mult, cu lumină albăstrită de apă. Singurul necaz pe astfel de drumuri e gîndul că într-un loc va trebui să oprești și să rămîi peste noapte.

Între satele rare și aerisite din acest vîrf al peninsulei, mă hotărîsem de mult să fac popas la Catanzaro Lido, cred că nu

din altă raţiune, decît pentru nume, care de atîtea ori a precumpănit în alegerea itinerarului şi escalelor.

Dacă indicatorul meu turistic spunea despre această localitate balneară că este „puţin cam tristă", mie unul mi s-a părut mizerabilă. M-am găzduit la un hotel sordid şi cam lugubru ; pe urmă am mers la malul mării şi m-am plimbat ceasuri printre bărcile pescarilor trase pe plajă. Toate aveau la pupa instalate grupuri de reflectoare, alimentate de baterii uriaşe. În cîte un loc, oamenii îşi pregăteau echipamentul de pescuit noaptea. Mi-ar fi plăcut să-i însoţesc, dar după şase luni petrecute pe ocean, cred că n-aş mai fi avut de descoperit mare lucru.

În localitatea „puţin tristă" mi-a fost dat să descopăr un magazin cu articole nautice, şi printre ele două bărci cu motor, moderne, elegante, dureros de ispititoare. Mi-am schimbat gîndurile ; un loc unde se găsesc asemenea minuni, şi dacă se găsesc înseamnă că se şi cumpără, nu poate fi mizerabil, nici măcar puţin trist, ci plin de făgăduinţe. Am plecat din faţa vitrinei numai cînd mi-am dat seama că patronul mă priveşte ca pe un suspect, bănuind poate că fac planul cum să sparg prăvălia peste noapte.

Gîndul că a doua zi aveam să merg mai mult de trei sute de kilometri numai pe malul mării, continuînd multvisatul contur al Italiei, înconjurul golfului Tarent, din Geografie, m-a făcut să privesc îngăduitor hotelul. Aveam un pat de fier, ca la cazarmă, un ciob de oglindă pe perete deasupra chiuvetei, iar în locul cristalului pe care se pun obiectele de toaletă, o bucată de placaj scorojită. A fost admirabil, fiindcă am plecat după primul somn, la ora cinci dimineaţa, cînd pescarii se întorceau din larg cu reflectoarele stinse, urmăriţi de ceţuri.

*

Despre ziua care a urmat îmi amintesc senin, cu o senzaţie de odihnă, nesolicitat de nimic prea intens, dar nici o clipă

atins de monotonie sau de plictiseală, într-un peisaj sărac, fără culturi sau livezi, numai cu marea bogată în dreapta.

Coborînd spre sudul Italiei pe coasta vestică și urcînd spre nord pe cea estică, totdeauna am avut marea în dreapta. Itinerarul invers nu știu de ce nu m-a ispitit și nici nu mă ispitește ; ar fi oferit totuși avantajul demn de luat în seamă de a plasa marea în fereastra de lîngă volan ; într-un cadru foarte apropiat, peisajul își înzecește dimensiunile.

Am văzut un sat agățat pe un pisc de piatră, sus, deasupra șoselei, și mi-a părut bine că pot să-l privesc în lumina vie a soarelui, ca sub reflectoare, fără să trec pe ulița lui centrală, îngustă și, probabil ca în toate satele, întunecoasă.

Cîțiva kilometri mai departe am stat mult într-o gară, de care nici măcar nu-mi amintesc cum se cheamă. Nu aș fi socotit-o atrăgătoare și nu m-aș fi oprit, dacă n-ar fi fost atît de singură și atît de aproape de apa mării. Era o clădire mică, prismatică, nepotrivită cu peisajul, dar foarte bine echilibrată, așa că pînă la urmă o acceptai împreună cu toate. Un soclu de cărămidă roșie, de vreo doi metri înălțime, se înrudea cu solul ; restul zidului, tencuit, răsfrîngea culoarea cerului și se înrudea cu marea. Obloanele vopsite vernil repetau, cu un ton mai deschis, culoarea vegetației. Într-un calm desăvîrșit, căci nu mișca nimic nici în gară, nici în atmosferă, o femeie îmbrăcată în negru aștepta trenul. Vaze cu flori împodobeau peronul. Dincolo de linii, marea dormea fără un freamăt. În biroul de mișcare și telegraf, un impiegat, bărbat tînăr și chipeș, cu cotleți pînă la jumătatea obrazului, se bărbierea privindu-se într-o oglindă prinsă în perete. După aerul lui de fante triumfător și după cîntecul pe care îl șuiera printre dinți, concurînd cu hîrșîitul briciului, era pus pe fapte mari în ziua aceea, și poate tot restul vieții.

Am mai văzut în flancul clădirii un puț cu roată și un lămîi cu fructele coapte.

La ora nouă, s-a ridicat un oblon la etaj ; dincolo de perdele, am simțit o femeie somnoroasă, poate soția șefului de gară, întinzîndu-se cu lene. Impiegatul a avut o tresărire, și-a terminat în grabă bărbieritul, apoi a ieșit pe peron. Nu sînt sigur că s-a uitat la etaj, dar cred că gestul era obligatoriu. A venit trenul, un automotor cu două vagoane. Femeia în negru s-a urcat ; șeful de tren i-a dat impiegatului un plic. Trenul a plecat după treizeci de secunde. Îndreptîndu-se spre birou, de data aceasta am văzut, impiegatul s-a uitat la geamul de la etaj. Dar dacă era chiar el șeful gării ? Atunci, doamna de sus, trezită tîrziu, nu mai putea fi o doamnă Bovary de la Mediterană, ci soția lui, și în acest caz întreaga istorie matinală își pierdea tot hazul, ca în schița lui Caragiale.

Gara însă, mică, singură, frumos colorată, lîngă mare, își păstra farmecul.

*

Mai departe, în drumul spre Tarent, marea dispărea uneori, topografia necorespunzînd peste tot cu harta mea optimistă și mincinoasă. Ținutul aici devenise mai bogat, cu vegetația proaspătă, tot timpul luminos și liniștit. Adesea pierdeam noțiunea de spațiu și uitam de unde vin, încotro merg, cine mă așteaptă.

Au început să apară culturi de portocali ; prin fructele lor coapte, peisajul a căpătat încă o culoare, mai vie decît toate. M-am oprit la o tarabă de pe marginea drumului ; vroiam ca, indiferent prețul, să culeg fructele din pom, cu mîna mea ; n-am luat niciodată o portocală din pom. N-am să înțeleg de ce țăranul s-a împotrivit, atît de hotărît că era inutil să insist.

Purtam cu mine un termos, care se dovedise fără nici un folos. Îndată ce l-a văzut, roșu și luciu, omul a și pus mîna pe el.

— Ce-i asta ?

I-am spus.

— Ține cald sau rece ?

— Și rece, și cald, cum vrei !

L-a studiat, l-a mirosit.

— Cît ceri pe el ?

— Trei kilograme de portocale !

În lumea aceea mediteraneană, între livezi cu portocali, n-am stat să gîndesc cît se cuvenea să cer. Am spus o cifră prea mare sau prea mică — îmi plac cifrele fără soț.

Omul s-a grăbit să-mi deșarte balanța în portbagaj, nu fără a face înainte un gest exasperat, vrînd să-mi arate că îl speculam.

Mai tîrziu, mi-am dat seama că mi se cuveneau pe puțin douăzeci de kilograme ; date fiind circumstanțele speciale și interesul pe care țăranul îl arătase obiectului fascinant, aș fi putut să cer patruzeci.

Dar cu ce folos ? Deși proaspete, portocalele nici măcar nu erau bune : aveau un gust dulceag și leșinat, fără nici o aromă. E drept că omul mă întrebase dacă vreau „acre" sau „dulci". Bineînțeles că am cerut dulci !... La Roma, pînă unde le-am purtat în silă, gazda și prietena mea, după ce m-a mustrat și m-a dăscălit, le-a băgat într-o storcătoare și cu multă cazmă a scos din ele cam un pahar de suc gălbui. După ce l-am gustat, l-am aruncat în chiuvetă pe furiș.

Soarta însă are grijă uneori și de neghiobiile noastre. Aflînd întîmplarea, curînd după întoarcere cineva mi-a dăruit un termos nou... (O lună mai tîrziu s-a spart ; e o consecvență !)

*

La Capul San Suplicio m-am oprit. Nu pot să trec nepăsător pe lîngă un promontoriu care desparte lumea și marea în două. Curînd, dintr-un automobil a coborît un tînăr cu favoriți, foarte simpatic, deși cam prea spilcuit pentru felul lui de a

călători, cu auto-stop. De aici pornea un drum lateral, neasfaltat și povîrnit, spre niște înălțimi unde poate era un podiș.

Tînărul se ducea într-un sat de acolo, Roseta, la patru kilometri, să-și vadă ragazza. Pe un astfel de drum nu prea merg automobile, și cu auto-stopul te descurci cam greu. Drumețul dichisit m-a lăsat să înțeleg că nicăieri în Italia nu-i un peisaj mai frumos decît acolo sus. Să treci prin apropiere și să nu te abați la Roseta ?

După cinci minute de pledoarie inutilă, a apărut alt tînăr, cu un scuter, care probabil avea și el ragazza lui pe platou. Ferice de ei amîndoi și ferice de mine că am putut rămîne singur o jumătate de oră. Eram la încă un capăt de lume.

*

Încă de la Capul Spartivento mergeam spre nord și nu-mi dădeam seama ; atmosfera era curată și caldă, cerul într-una senin. La ora prînzului mă opream unde se găsea o bucată de plajă și mă aruncam în mare, spre uimirea puținilor localnici vizibili, pentru care vara se sfîrșise de multă vreme. Nu mă întrista de loc luna noiembrie, atît de posomorîtă acasă. În afară de baia în mare, toate zilele din urmă mi-au oferit o neîntreruptă baie de liniște, de albastru și de lumină.

La Tarent m-am oprit numai o oră. Am vizitat orașul cu planul în mînă, și am descoperit totul fără să întreb pe nimeni. Străzile mai aerisite aici decît în altă parte au și o circulație mai umană. Ca și la Siracusa, marea înconjoară orașul, și datorită ei totul părea albastru.

Este foarte frumoasă prin masivitatea de piatră catedrala înghesuită în centrul orașului vechi, și merită să-ți oprești

mult timp ochii pe ciudata lucrătură a plafonului de lemn, contrastînd prin fragilitate cu densitatea pereților.

M-am grăbit să ies la soare și-am convenit că la muncile lor grele, ca să clădească, oamenii aici au avut norocul să se adauge o natură frumoasă, adică marea, foarte intimă și foarte prietenoasă ; oriunde te-ai duce, o găsești aproape. Poate o fi ursuză și cenușie în zilele noroase, poate o fi brutală și amenințătoare pe timp de furtună ; în ziua mea acolo era zîmbitoare, ca o ființă însuflețită, și-mi pare foarte bine că mi-o amintesc astfel, fiindcă după patru zile, în timp ce-mi continuam drumul spre nord, de data asta pe malul Adriaticei, încetul cu încetul marea a devenit vînătă. Noroc că ultima oară cînd am văzut-o, la Veneția, i-am regăsit albăstrimea, cu nuanțe de aur.

*

Îmi controlez cît pot superlativele și exclamațiile, uneori însă nu poți și nu-i cinstit să te lipsești de ele. Există în lume mult frumos și mult urît, în sufletul oamenilor multă bunătate, multă urîciune și multă dușmănie. Nimic nu e egal și, spre a spune adevărul, trebuie să folosești gradații.

Am avut în această călătorie surprize, nemulțumiri și bucurii ; a trebuit să folosesc adjective de toate felurile.

Despre drumul dintre Tarent și Bari, al cărui traseu mi l-a inspirat cineva la Roma, am să spun că a fost, dintre toate, inspirația cea mai frumoasă și mai neașteptată.

Căutam o localitate, Alberobello, centrul unei regiuni unde casele au o arhitectură bizară. Le-am întîlnit cu mult înainte, în satele mici de pe marginea șoselei, și-am înaintat printre ele cu simțămîntul în creștere că nu mă mai aflu în Italia, ci într-o lume imaginară.

Peisajul e o prelungire a cîmpiei siciliene, frămîntat, cu monticule și coline, cu un suflu arab, torid, venit de peste mare. Chiar și-n arhitectura acestor case, pe care fac eforturi

s-o definesc, e ceva arab, începînd cu pereţii albi alcătuind de cele mai multe ori împrejmuirea dinspre uliţă, cu deosebirea că nu sînt orbi, ci au uşi şi ferestre colorate în albastru, gri, galben, verde şi roşu, sub un cer fără pată şi de neimaginat altfel. Bizarul începe acolo unde aceste locuinţe sudice se înrudesc cu iurtele sau yugluurile eschimoşilor, ceea ce ar putea să pară o afirmaţie aberantă.

Casele nu au un singur acoperiş, ci cîte unul pentru fiecare cameră, în formă de con, alcătuit din lespezi de piatră, puse una peste alta, necimentate şi retrăgîndu-se cîte puţin, pînă se încheie cu un vîrf ascuţit. Contrastul îl constituie nu doar forma, ci şi culoarea. În vreme ce pereţii sînt tencuiţi şi daţi cu var, piatra acoperişului rămîne brută, cenuşie şi patinată de timp. Am intrat într-una din aceste case ; unele odăi au un tavan de lemn, altele lasă să se vadă acoperişul conic. Mobilele sînt puţine şi primitive, dar de o curăţenie care simţi că vine de departe şi merge dincolo de faţa lucrurilor.

M-am interesat şi acolo, şi în împrejurimi, şi la Roma, de originea şi înţelesul acestei arhitecturi cred că unice în lume. Printre informatorii mei erau şi unii foarte instruiţi, dar nimeni nu mi-a putut da o explicaţie care să stea în picioare. Înclin să cred în lămurirea vagă a cuiva din partea locului ; că odinioară, poate în epoca feudală, se plătea bir seniorului după mărimea acoperişului. Cînd se vestea că împuterniciţii vin după încasări, oamenii îşi demontau la iuţeală acoperişurile mobile şi scăpau de bir, fiindcă odăile rămîneau sub cerul liber.

Lăsînd la o parte explicaţia, aceste case rămîn o ciudăţenie căreia nu-i poţi găsi comparaţie.

Înainte de Alberobello, pe o colină, am descoperit o altă localitate, Locorotondo, un orăşel cu clădiri clasice, cu un turn, cu o cupolă. Însă privit din depărtare, aşa cum mi-a apărut în faţă, cu ferestre ogivale, cu faţadele dantelate şi în toate culorile, nici oraşul acesta nu se încadra în stilul Italiei ;

l-am asemuit, și continui să-l văd astfel, cu cetatea Șehereza-dei. Multe zile înainte și multe pe urmă n-am întîlnit ceva care să mă farmece în aceeași măsură.

Trei studenți întîlniți pe stradă m-au condus prin locurile mai interesante și mai frumoase, au izbutit să-mi procure cîteva cărți poștale ilustrate intrînd prin curte într-o prăvălie închisă la ora aceea, mi-au cerut adresa și mi-au făgăduit că îmi vor trimite altele, mai bune. Probabil n-au găsit sau n-au mai ținut minte făgăduielile, fiindcă n-am primit nimic. Eu nu i-am uitat și le sînt recunoscător pentru bunele intenții, pentru timpul pe care mi l-au consacrat. Însă nici ei n-au putut să-mi dea o explicație clară cu privire la ciudatele case, cărora li se spune „trulli", cu o vorbă și mai inexplicabilă, și mai ciudată.

*

De la Alberobello am făcut un ocol, pe care îl simțeam inutil, ca să ajung la Castellana, unde sînt grote vestite. Construcțiile făcute la intrare pentru o administrație întreagă le confirmă renumele. Pe platoul din față, plin de autocare, mișunau turiști, în așteptarea orei de deschidere. Am profitat că era închis și am plecat repede mai departe. Nu-mi plac grotele și n-au să-mi placă niciodată, oricît ar fi de celebre, de istorice și de importante.

Am fost mult mai bucuros cînd am ajuns la Monopoli, pe malul Adriaticei, pe care o vedeam prima oară de aproape. După patruzeci de kilometri pe o șosea paralelă cu plaja, pe la patru după-amiază am oprit la Bari. Era și acesta un nume nostalgic, astfel că am intrat în oraș cu emoție ; iar popasul acolo a fost o inspirație bună.

Sînt orașe care te crispează, altele care fac să te destinzi și parcă te dezmiardă. Nu le-am clasificat pe toate, dar pe lîngă destule din urmă, pe lîngă Siracusa, pe lîngă Tarent, Bari este și el unul din categoria binecuvîntată. Cum am

descins la hotel, fără dificultate, cum mi-am văzut mașina parcată chiar în față, m-am simțit ca la mine acasă. Am pornit numaidecît să văd orașul și am început cu partea lui veche, pe malul mării. O clădire roșie, construită în parte pe piloni, în fundul unui golfuleț, anticipează puțin Veneția și vestește căutările omului de a se împrieteni, de a se înrudi cu apele. Un chei lung, semicircular, înconjoară orașul vechi, asemănător cu toate orașele vechi din Italia : o catedrală, un castel de piatră cu bastioane și cu șanțuri de apărare, străzi înguste, rufe întinse la uscat, mulțime de oameni. Fiind un oraș marin, se adaugă mirosul de alge și de pește. Pe tarabe, se vînd fructe de mare și sînt consumate în stradă, cu o poftă locală. Nesimțind-o în mine, am mîncat cinstit mai tîrziu, într-o trattoria modestă, frecventată de soldați în permisie, cu hîrtie albă în locul feței de masă, cu scaune de lemn fără rezemătoare, și totul mi-a priit, chiar și macaroanele, ca să nu mai pomenesc vinul...

Pe-aici s-a scurs ceva istorie napoleoneană, ca în multe părți din Italia. Orașul nou e construit din porunca lui Murat, guvernatorul învestit de puterea împărătească. Nu știu ce rele o fi făcut aici mareșalul lui Napoleon, dar pentru existența orașului trebuie să i se aducă omagiu. După mai bine de o sută cincizeci de ani, Bari e o metropolă modernă și impunătoare, cu artere drepte și largi, cu piețe aerisite, cu parcuri bogate, cu clădiri monumentale, îngrijit și curat și fără nici unul din tristele caractere provinciale.

*

Între două puncte luminoase, Bari și Pescara, am străbătut ținutul cel mai trist și mai neliniștitor din toată Italia. Se poate să fi fost și-n mine o apăsare, datorită vremii noroase, dar măcar unul din superlative rămîne.

Am pornit din Bari cu tot ce-mi acumulase inima acolo, odihnit și cu multă voie bună, cu un soare strălucitor deasupra

mării. Nu ieşisem bine din oraş cînd toate s-au schimbat dintr-o dată ; soarelui, pînă să dispară cu totul, i-a pierit strălucirea, Adriatica a devenit cenuşie, iar asupra uscatului a căzut o pîclă subţire, pe care o simţeam rece şi umedă. De-aici încolo la fel mi-am simţit şi sufletul. Deşi ştiam că toate au să se schimbe dacă nu astăzi mîine, mi-am trăit neliniştea şi tristeţea pînă la capăt, ceea ce, ca de atîtea ori, n-a fost o pagubă.

După cincizeci de kilometri, la Barletta, oraş pe care l-am ocolit aproape cu teamă, a apărut în faţă o linie de funicular, venind tocmai din zarea cîmpiei şi punctînd cerul cu vagonetele lui suspendate. Mai tîrziu mi-am dat seama că transportau sarea extrasă din apa mării în imensele bazine de la Santa Margherita.

Pe cîmpul gol şi lipsit de orice făgăduinţă, lunga linie a funicularului m-a însoţit mulţi kilometri, aproape ofensîndu-mă cu desenul ei precis, cînd în mine nu găseam nici o preciziune, ofensînd şi peisajul pustiu, impunîndu-i un caracter industrial, în locul sălbăticiei. Rezultatul e o brutalitate, urmată de dezolare.

După ce a dispărut funicularul, drumul între cîmp şi mare a devenit şi mai trist, numai că de o tristeţe pură, ceea ce este mult mai bine. Spre împlinire a început să plouă, la Manfredonia, şi tot acolo şoseaua s-a despărţit de mare, ca să urce în munţi neprevăzuţi ; maşina i-a escaladat cu o bunăvoinţă nepăsătoare, în vreme ce eu mă luptam din greu cu ei, de parcă i-aş fi urcat cu piciorul. Nu eram pregătit şi disponibil pentru nimic din ce-mi aducea ziua aceea. Nordul, încotro mergeam cu strîngere de inimă, se făcea simţit prea degrabă şi cu prea multă asprime.

Cu harta în faţă, n-am să ştiu niciodată care a fost drumul peste peninsula muntoasă dintre Manfredonia şi Rodi. Am mers în neştire, pe o ploaie aproape continuă, urcînd şi coborînd înălţimi fără nume, prin păduri în culori de toamnă,

dar neverosimile, strălucind pînă la a te orbi, cu toată umbra mohorîtă a cerului.

Pe zeci de kilometri din traversada aceasta somnambulică n-am întîlnit un sat, o casă, o mașină, o căruță, nici măcar un om, nici măcar un cîine, ci numai păsările cerului, și ale pădurii, zburînd din copac în copac, tăcute și ude. Era vraiște în toate și părea că nimic n-o să se mai termine. Mă pomeneam deodată cu marea în față, coboram spre o plajă, îmi spuneam că, în sfîrșit, am răzbit la cîmpie, cînd șoseaua cotea fără veste, ca să urce din nou, printre stînci goale, spre a ajunge la alte păduri, și mai colorate ; nicăieri n-am văzut atîta frunziș roșu — atît de viu și de puternic, că răspîndea flăcări pe asfaltul ud al șoselei. Alți numeroși kilometri țineau aceste incendii, și apoi iar apărea marea în față, sub o prăpastie, sau departe, la capătul unui luminiș, sau într-o zare la dreapta și în alta la stînga, girînd ca peisajul spre care cobori în spirale cu avionul.

Aveam ca prim reper o localitate, Vieste ; nu cred că am ajuns acolo vreodată. A doua localitate, Peschici, a rămas în afara drumului meu, nu știu cît de departe... Și iar apărea marea în față...

Nici în această parte a etapei nu-mi amintesc să fi întîlnit automobile ; oameni da, cel puțin unul, și el mi-a arătat drumul spre Rodi. Dacă mersesem sau nu pe unde trebuia, nu avea importanță ; acum marea a apărut de-a binelea, într-o nouă cîmpie, și tot atunci s-a limpezit și cerul. Atmosfera a rămas însă multă vreme apăsată de tristețea din urmă.

Am urmat un drum netrecut pe hartă, străbătînd ținutul pustiu dintre țărmul mării și lacul Varono, am trecut peste două canale, pe lîngă lucrări făcute de oameni — aceștia însă dispăruseră încă o dată și n-au reapărut decît departe, cînd lumea a început să se repopuleze. Lîngă un sat, m-am oprit pe malul mării, pe o plajă largă, dar fără nici un fir de nisip, ci numai cu pietre. Marea era goală, de un verde cenușiu,

atît de rece că n-am mai îndrăznit s-o încerc nici măcar cu degetul. Insulelor San Domino și Tremiti, în zare, le-am consacrat doar o privire sașie. Era aici altă tristețe, a mării de unde s-a dus vara, și nu știu dacă tristețea aceasta este mai mică decît a tinereții pierdute.

Am cules de pe plajă un săculeț cu pietre, nici una de aceeași culoare ; cînd le-am pus în portbagajul mașinii am zîmbit, gîndind că în ciuda anilor, mai găsesc în mine pornirile tinerești spre actele gratuite.

De-aici încolo au apărut sate, au apărut caroze cu roțile de un metru și jumătate în diametru și cu un cîine chinuit legat de osie. Am străbătut o regiune întreagă de livezi cu portocali în plină epocă a culesului. Tarabele cu mormane de fructe scoase la vînzare se înșirau atît de dese, că șoseaua părea portocalie.

Întocmai ca la Bari, toată pîcla din atmosferă și aceea din mine s-a risipit cînd am intrat în Pescara.

*

Am să-mi aduc aminte totdeauna cu mulțumire de această escală. N-am făcut aici nimic să intereseze pe alții : n-am vizitat nici muzee, nici monumente, nici măcar catedrala. Dar am găsit o plajă adevărată, de proporțiile celei de la Mamaia și chiar semănînd cu ea dacă priveai înspre mare. Spre partea orașului, spațiul era speculat cu atîta lăcomie, că aproape nu rămînea aer între o casă și alta. Blocuri înalte, care să folosească dimensiunea verticală a spațiului descongestionînd orizontalele, ar fi rezolvat într-un chip mai fericit și chiar frumos dorința cît mai multora de a avea o fereastră la mare. Luate separat, casele de pe litoral, mai ales cele moderne, au, ce-i drept, o arhitectură plină de farmec. Am găsit cîteva cu totul originale ; m-am uitat multă vreme, din felurite unghiuri și n-am găsit nimic să-mi displacă, nimic întîlnit în altă parte.

Marea era însă și aici pustie, și la fel de tristă ca în locurile lăsate în urmă.

Pe plajă, cîțiva copii se jucau cu un cîine mare, negru, probabil bătrîn, fiindcă părea plin de înțelepciune. Nu-și lua în serios companionii, dar le făcea pe plac, probabil din cumsecădenie. M-am oprit și le-am urmărit multă vreme joaca. Dintre toți, m-a remarcat numai cîinele.

M-am dus departe, pînă în port, un bazin mic, putînd să adăpostească doar cîteva vapoare de tonaj redus. Un canal îngust îl leagă de mare, apoi se prelungește în partea cealaltă, tăind orașul în două.

În bazin, la cheiul opus, un singur cargobot de vreo mie de tone descărca sau încărca nu știu ce, un praf roșiatic, poate un minereu, dar n-am întrebat ce anume, nici de ce-i adus, de ce-i trimis, cui face rău, cui face bine...

Cheiurile se prelungeau cu două diguri în mare ; de-a lungul lor se înșirau instalații de pescuit, ingenioase și sistematice deși realizate primitiv, plase de zeci de metri pătrați, care se coborau și se ridicau cu macarale. Cît am stat acolo și le-am examinat, vreo oră, nici una n-a scos măcar un pește, un peștișor, o vietate marină cît de firavă. Cu toată această lipsă de noroc generală, seara am mîncat pește prăjit.

Pînă atunci mi-am continuat treaba, adîncindu-mă în oraș de-a lungul canalului tixit de bărci, șalupe și vaporașe de pescuit, destul de sărmane.

Dincolo de ele se înșirau yachturi, modele pe care le cunosc atît de bine, că aproape nu le-am mai privit. Sau poate că nu le-am privit fiindcă îmi stîrneau amărăciune. Ideea veche și îndelung hrănită cu speranțe reînviate după fiecare eșec de a călători departe cu o asemenea ambarcațiune, care îți asigură deplina intimitate cu marea, e definitiv părăsită. Timpul ei, și-al meu, timpul *nostru* a trecut. Îmi rămîne automobilul, domestic și docil în sine, dar capabil să te secundeze în orice fantezie.

La cheiul opus, am descoperit un yacht de o formă nouă, alcătuit din două coci legate cu traverse ; distanța între flotoare asigură vasului o stabilitate deplină, scutindu-l de orice lest și asigurîndu-i astfel viteze nevisate. Dezavantajul, care a dus uneori la catastrofă, este fragilitatea construcției. Nou între yachturi, modelul e inspirat însă din foarte vechile și prea cunoscutele bărci polineziene.

Cu tot interesul stîrnit de acest vas cum nu văzusem vreunul pînă acum, ci îl cunoșteam doar teoretic, descurajarea în mine era atît de mare că n-am trecut podul, aflat cîteva sute de metri mai încolo, să mă întorc pe cheiul celălalt și să examinez construcția de aproape.

E bine ca orice se sfîrșește să rămînă sfîrșit !

Seara am umblat mult pe străzile orașului, care se întretaie perpendicular în majoritatea lor și alcătuiesc patrulatere perfecte. N-am avut de descoperit decît magazine mari și forfotă omenească, dar nu amețitoare. Ultimul drum l-am făcut în gară, unde am așteptat să vină un tren, întîmplător de la Milano. Cu toate că mă aflam de atîta timp în mișcare, tot mai aveam ardoarea călătoriei...

*

Schimbîndu-mi itinerarul inițial, care mă ducea în continuare spre nord, de la Pescara am pornit spre vest și am străbătut de-a latul toată țara, ca să mă întorc la Roma. E adevărat că îmi lăsasem acolo cîteva planuri neîmplinite, dar și să nu fi fost așa, la Roma e bine să te întorci mereu, sau măcar o dată.

Am ajuns spre prînz, într-una din acele duminici în care intensitatea circulației pare să depășească orice limite închipuite. Pe șoseaua dinspre vest întîlnisem sute de mașini, dacă nu mii — șiruri neîntrerupte kilometri la rînd, și pe toate șoselele, spre toate punctele cardinale, cred că fusese la fel. Aș fi putut crede

că în Roma nu mai era nici un automobil. Erau toate — și ceva în plus, toate cîte puteau să încapă pe stradă.

Am răsuflat liniștit cînd am ajuns în fața casei, ba am găsit și un loc de parcare chiar sub anticul zid al Forului Traian, pe care-l aveam ca decor la fereastră. În zilele cît am rămas acolo nu m-am atins de mașină, decît ca să văd dacă nu mi-a descuiat cineva clanțele, și n-am mai privit-o decît cu un ochi, dimineața, să văd dacă nu mi-a fost furată peste noapte.

*
* *

Mă simt și mă socotesc automobilist, într-o măsură care a depășit de mult pasiunea, devenindu-mi o a doua natură. Nu înseamnă că în locul ei depășit pasiunea nu continuă să existe. Peste ea se suprapun încontinuu noi rațiuni, născute din participarea noastră la viața modernă. Automobilul este, provizoriu, vehiculul secolului pe care îl trăim. Provizoriu, fiindcă într-un număr de ani nu va mai avea loc în spațiul existent și va trebui înlocuit.

Pînă atunci îl folosesc intensiv ; am renunțat de mult și aproape cu totul la orice alt mijloc de transport ; fac drumuri scurte (zeci de kilometri), drumuri mijlocii (sute de kilometri), drumuri lungi (mii de kilometri) și aș vrea să fac odată unul, cum am mai spus, de patruzeci și cinci de mii. În schimb, nu folosesc automobilul în oraș decît ca să plec, sau să vin...

Vorbind de pasiune, n-am uitat că nu-i doar a mea. Din cîți oameni cunosc și n-au automobil, toți doresc, visează și se zbat să-l aibă. Unii își exprimă rezerve (peste care trec ușor la sfîrșit) cu privire la primejdia de accident. E adevărat că pe cele cinci continente automobilul omoară oameni cu zecile de mii într-un an ; poate cu sutele de mii. Se discută cauzele, se propun și se impun măsuri de siguranță, se perfecționează mașinile ca să te apere ele în primul rînd, se îmbunătățesc,

se modernizează şi se aplică mai riguros regulamentele de circulaţie. Numărul nenorocirilor nu se micşorează în măsura sperată ; alteori creşte, şi în unele ţări a devenit o calamitate.

Am citit unul din răspunsuri la o anchetă, în Franţa. Reiese că viteza este una din cauzele creşterii accidentelor şi poate cea mai importantă, totuşi nu convenim ca ea să fie redusă ; ne aparţine, e o nevoie a timpului nostru şi, într-un fel sau altul, din cînd în cînd se plăteşte. Dar viteza, care ucide, adesea poate să te salveze. O socotesc un bun şi mi-am însuşit-o, unită, în aparenţă paradoxal, cu prudenţa. Mergînd repede acolo unde nu există piedici de nici un fel, cîştigi timp ca să poţi merge la pas, să te opreşti, să aştepţi în locurile primejdioase.

Automobilistul trebuie să-şi stabilească stilul de a conduce după ce şi-a încercat capacităţile ; aceasta este o problemă de răbdare, luciditate şi inteligenţă. După mine, cauza principală a accidentelor rămîne neatenţia ; i se adaugă ignoranţa, ambiţia, îngîmfarea şi, să nu vă mire, nepoliteţea. Nu se obţine permisul de conducere fără un examen sever cu privire la cunoaşterea regulilor de circulaţie. Dar nu-i de ajuns să cunoşti regulamentul ; trebuie să-l şi înţelegi în sensurile lui intime — pentru aceasta se cere elasticitate mintală. Trebuie să-l şi aplici — se cere cinste sufletească ; unii se nasc cu ea, alţii o dobîndesc prin educaţie. Sînt şi din aceia care nu o cîştigă niciodată ; în faţa lor trebuie să cedezi, chiar dacă ai toate priorităţile ; e un tribut nedrept şi totuşi îl recomand, după un principiu adoptat de mult că de accident eşti vinovat totdeauna, chiar atunci cînd îl provoacă altul. Circulaţia pe şoseaua modernă nu-i o promenadă, ci o muncă, uneori din cele mai grele. Pe lîngă ceea ce ai de făcut cu tine însuţi şi cu propria ta maşină, cu atît mai pretenţioasă cu cît este mai docilă, trebuie să ştii în orice clipă ce fac ceilalţi ; ba şi mai mult, ceea ce-i abia în intenţia lor să facă, şi, dacă vreţi, ceea ce nu-i încă nici măcar o intenţie. Mă refer la maşina

din față, la cea din spate, din dreapta, din stînga, la pietoni, animale, la umbre și la duhuri rele...

Mergeam repede pe o șosea din sudul Italiei, în linie dreaptă și nestînjenit de nimeni. Am depășit cuviincios o mașină, care mergea și ea repede, dar exact pe banda din dreapta și care s-a comportat cu o bunăcuviință egală, adică n-a mărit viteza, cum fac unii din ambiții puerile sau demențiale ; în plus, la claxonul meu a tras și mai mult pe dreapta, confirmîndu-mi clar că mi-a înțeles și mi-a acceptat intenția. În asemenea împrejurări am obiceiul care creează o cordialitate a șoselei, de a-i face conducătorului un semn de mulțumire și prietenie. O fracțiune de clipă cît mi-am aruncat privirea într-acolo, am înregistrat că în mașină se aflau trei tineri vorbind între ei cu mare dezinvoltură.

Cîțiva kilometri mai departe, pe șoseaua pînă acolo cu desăvîrșire goală, la o bifurcație neînsemnată staționa una din acele gîngănii foarte utile și foarte răspîndite în Italia, un Fiat 500, semnalizînd că se abate la stînga. Neavînd loc să-l depășesc pe dreapta, deoarece nu se apropiase, cum e reglementar și prudent, de axul șoselei, am oprit, destul de contrariat că trebuie să pun frîna de pomană. Mai ciudat însă, cel de la volan, deși nu venea nimeni din față, deși nimic nu-l împiedica să vireze după intenția exprimată cu clipitul semnalizatorului, stătea locului, parcă lovit de paralizie.

Am o părere care va supăra pe unii ; mă scuz rugîndu-i s-o ia drept o glumă fiind o părere foarte personală și nedemonstrabilă. Admit că poate fi chiar greșită și cam năzdrăvană, dar cred că oamenii care stau la volan cu pălăria în cap nu se contopesc prea bine cu automobilul. Mă feresc de ei cu prudență, ca de discul galben cu semn de exclamație al începătorului.

Conducătorul din față purta pălărie ; am așteptat deci cu răbdare să facă manevra de atîta timp anunțată. M-a trezit din gînduri un urlet de frîne. Mașina depășită mai devreme

se năpustea peste mine, cu o viteză care ne-ar fi făcut fărîme pe toți cîți ne aflam acolo, inclusiv micul Fiat adormit în mijlocul drumului. Conducător abil, și fără pălărie, tînărul aflat la volanul mașinii din urmă a avut reflexul și îndemînarea să vireze, în alte urlete, ale cauciucurilor maltratate — și m-a depășit prin stînga, după care și-a continuat drumul, nu fără a face semne furioase de admonestare domnului cu pălărie.

Îmi închipui ce s-ar fi întîmplat dacă nehotărîtul ar fi luat-o la stînga tocmai în clipa aceea ; aș fi fost martorul unei tamponări căreia în mod sigur nu-i supraviețuia nimeni.

Îmi închipui ce s-ar fi întîmplat dacă tînărul nu vira la vreme ; n-ar mai fi rămas nici un martor pe șoseaua pustie.

M-am întrebat mai tîrziu, credincios principiului enunțat adineaori, care era vina mea în această împrejurare ? Oricine va spune că nici una ; aici poate fi invocată fatalitatea, sau tributul datorat șoselei. Și totuși, îmi recunosc o vină : felul cum vorbeau între ei cei trei tineri, așa cum i-am văzut în clipa depășirii, ar fi trebuit să mă pună pe gînduri. Un conducător de automobil care discută cu vehemență se poate întoarce oricînd spre însoțitorul său din spate, contrariat de o replică a acestuia, și, chiar dacă nu se întoarce, poate să aibă de multe ori clipe de neatenție.

Și dacă-i așa, ce puteam face ? Nu știu — trebuia să fac *orice !* Aș fi avut timp chiar să mă duc la domnul din față și să-i scot pălăria.

*

Cu toate cele spuse, rămîn automobilist ; nu-mi place cuvîntul, ci ideea. Pentru ea accept toate riscurile. Am fost eu însumi autorul și victima unui accident din cele mai grave. Nu-mi găsesc nici o scuză, astfel că am plătit senin, cu trei luni de imobilitate. Cineva mi-a amintit atunci, și

dacă nu m-aș feri de gesturile demonstrative aș fi înscris-o pe o placardă deasupra patului de spital, o splendidă vorbă a lui Nietzsche : „Astfel, ceea ce nu ne ucide, ne face mai tari !" Cred în ea, fiindcă am verificat-o. Mașinii fărîmate îi port o amintire tandră, nicidecum una înfricoșată. Iar clipa cînd am văzut, *văzut* în adevăratul înțeles al cuvîntului moartea în față, și cînd am *simțit-o*, m-a făcut să mai înțeleg cîte ceva din ceea ce încă nu știam despre viață...

Am cunoscut, în aviația de pe vremuri, un comandant de escadrilă care, dacă un pilot ateriza greșit, capota, rupea elicea, trenul de aterizaj sau vreo aripă, îl punea, în primele cinci minute, să se urce în alt avion și să decoleze numaidecît. Pentru greșeală îl admonesta la sfîrșitul zborului.

Primul drum după ce mă însănătoșisem, dar mergeam încă șchiopătînd, a fost o croazieră fără scop practic, de o mie de kilometri, într-o zi de primăvară urîtă, cu ploaie și cu șoseaua alunecoasă. Cu toată oboseala, la sfîrșitul acestei încercări atît de hazardate nu mai șchiopătam de loc. Și de atunci cred că încă nu a răsărit pe o margine de șosea copacul în care să mai intru cu mașina vreodată.

*
* *

Roma nu intră în categoria orașelor care te cîștigă de la început. Nici nu o poți cunoaște cu ușurință. Ca să știi ceva despre ea, nu e de ajuns să o vizitezi — cred că se și ascunde de vizitatori ; trebuie să trăiești cu o anumită degajare și sinceritate în intimitatea ei.

E ceea ce am încercat să fac în cele cîteva zile cît am mai rămas acolo, timp în care m-am ferit îndeobște să mai vizitez muzee, monumente și colecții de pictură. N-am ocolit fîntînile, apoi pinii din parcul Borghese, unde am cercetat și galeria de artă, mai aerisită decît altele și astfel odihni-

toare. Marmora care o înfățișează pe Paolina Borghese conține aceeași viață ușor trandafirie, ca a sîngelui ascuns sub piele, descoperită în statuia de la Siracusa a Venerei Anadiomene.

În biserica Sfîntul Petru în Lanțuri, uriașul Moise e înghesuit într-o firidă; nu-i poți percepe grandoarea decît cu ajutorul închipuirii.

Am mai examinat „scara sfîntă", adusă de la Ierusalim, din palatul lui Pilat, ale cărei trepte le va fi urcat de multe ori în chinuri Isus Hristos, înainte de condamnare. Nu mă îndoiesc de autenticitatea acestor trepte, care au fost montate într-un edificiu anume, dar nu ele m-au interesat cu deosebire, ci mulțimea care le urcă în genunchi, treaptă cu treaptă, spre a dobîndi izbăvire în durerea fizică sau sufletească. Unii, de aici merg la medic să-și facă roentgenterapie, sau altfel de tratamente, alții la babe maștere să le dea elixiruri de dragoste. Vor fi printre credincioșii penitenți și răufăcători, de la borfași pînă la escroci și la gangsteri, care invocă ajutorul Mîntuitorului ca să le izbîndească lovitura pusă la cale...

Mai sînt destule de văzut la Roma — locuri obligatorii; cred că le-am văzut pe cele mai multe — nu socotesc la fel de obligatoriu să amintesc despre ele. Simt că peste un an voi iubi orașul cu pasiune — altfel ar însemna să am o infirmitate a spiritului; pînă atunci îmi continui plimbarea pedestră în mijlocul mulțimii. La mii de kilometri una de alta, lumea de aici și cea de acolo, în datele lor fundamentale, se aseamănă pînă la derutare. Dacă n-ar fi deosebirile de decor și de limbă, adesea ai putea crede că te afli în locuri cunoscute și între oameni care nu-ți sînt străini decît ca relație socială.

Desigur că între anumite continente, între un pol și altul, poți să descoperi deosebiri profunde și chiar neliniștitoare. Sînt absente în spațiul *nostru*, pe care îl socotesc cel din

nordul Mediteranei extins jumătate de emisferă, şi mai ales în culoarele unde a înaintat latinitatea — pe valuri vizibile şi astăzi —, actul acesta nefiind cotropire, ci infiltrare, sau mai bine zis contaminare, şi încă mai bine fertilizare, sau dacă vreţi, fecundare.

Am întîlnit la Roma un bucureştean şi, fără să bănuiască, mergînd pe stradă împreună, l-am studiat în raporturile lui cu oamenii, ceea ce poate o fi făcut şi el cu mine. Dacă-i aşa, aş fi curios să-i aflu concluzia ; pînă atunci o spun pe a mea : n-am găsit nici o deosebire importantă între românul meu şi lumea romană.

N-am să ştiu niciodată ce s-a întîmplat cu dacii, cu limba lor mai cu seamă, dacă nu cumva o fi fost o *limbă latină ;* oricum, e sigur că ne tragem de la Roma, constatare făcută nu prin cercetare de tomuri, ci prin contact cu oraşul. Ne-a despărţit nu distanţa, ci ruperea creştinismului în două. Nu socotesc de loc că o religie ar fi mai bună decît alta ; admiraţia mea pentru un popor merge spre artă şi cultură. În această privinţă, cu unele excepţii, pun nu pe prima treaptă muzeele Vaticanului — Dumnezeu atoateînţelegătorul să le ocrotească ! Admir Italia laică.

Am simţit înrudirea între lumile noastre în ziua cînd, în plină desfătare romană, mi s-a făcut dor de casă. Era seară şi pe străzile înguste dintre Forul Traian şi Coloseum, regăsisem trattoria unde cu o seară înaine mîncasem în tihnă. În faţa mea, la altă masă, şedea un tînăr, artist după semne, poate poet, dar mai degrabă pictor. Nu văzusem de mult un om atît de singur, de slab, de trist şi de gînditor. Aş fi încercat să intru în vorbă cu el, dar mi-a fost teamă să nu urmeze o dezamăgire. Oamenii care tac pot să aibă în cap gînduri ; cînd vorbesc, rişti să le descoperi goluri... Fiindcă m-am abţinut, n-am să-l uit prea degrabă ; era mort de

foame, dar nu mînca lacom, ci reținut și cu melancolie ; cred că a ingurgitat cu discreție două farfurii de macaroane. Cu cît mînca mai mult, cu atît devenea mai melancolic. Paharul de vin, inclus în menu-ul serii, l-a băut cu sughițuri mici, studiind nivelul băuturii care nu creștea ca la Cana Galileii...

Un asemenea tînăr, cu obrazul țepos, cu privirea departe, ars de o febră perpetuă, am văzut într-o lăptărie de pe Calea Văcărești, acum mai bine de trei decenii. A devenit un poet poate mare, dar aproape nimeni nu știe despre el, fiindcă n-a schimbat localul...

Astfel, ultima mea seară la Roma a fost foarte bucureșteană.

*

A doua zi, la opt dimineața, am plecat în goană — drumul spre nord, prin Narvi, Terni și Foligno, unde nu m-am oprit decît ca să iau ilustrate înfățișînd orașul. Dacă le privesc, văd totul, încă o dată, dar dacă le țin ascunse, văd și mai bine.

La ieșirea din Roma a fost ceață ; nu m-a supărat, fiindcă dincolo de ea pulsa o lumină trandafirie, și curînd soarele a ieșit curat deasupra cîmpiei.

Am simțit în dimineața aceea plăcerea mișcării, bucuria de a străbate spații, ignorînd peisajul. Pentru omul modern, care a lăsat de mult în urmă vremea diligenței, plăcerile călătoriei sînt altele decît crîngurile unde se făcea popas pentru masă, ori vadurile unde se adăpau caii, și hanurile de pe marginea drumului. Plăcerea azi o simți în iuțeala cu care lași în urmă bornele kilometrice, două pe minut, într-o viteză curentă, și senzația că șoseaua este un covor rulant care intră vertiginos sub roți, în vreme ce mașina stă pe loc, așteptînd să se apropie zarea îndepărtată...

Mi-am înfrînat pentru un timp această necesară dezlănțuire și m-am abătut pe un drum lateral, ca să ajung la Assisi, locul Sfîntului Francisc. Orașul, ca atîtea altele, e cățărat în vîrful unei înălțimi stîncoase, ceea ce m-ar fi făcut să-l ocolesc, dacă nu l-aș fi visat dinaintea erei creștine.

Fiind ora prînzului, cînd bisericile sînt închise, am umblat fără scop și fără grabă pe străzile înguste, pe alocuri chinuite, uneori în trepte și cu cotituri misterioase.

Casele de piatră cenușie și roz au fațade pline de farmec datorită acestui material, dur prin structură, gingaș prin culoare. Se vede că unele, dacă nu toate, au fost tencuite, printr-o inspirație proastă. Unde tencuiala a căzut, sau unde a fost îndepărtată cu intenție, piatra triumfă, robustă și zîmbitoare.

Chiar străzile sînt pavate cu lespezi de piatră ; dincolo de ele, cînd reintri pe șoseaua modernă, asfaltul pare un material monstruos, importat din infern, cuprinzînd în el nu doar culoarea smoalei din cazanele dracilor, ci și gemetele condamnaților.

M-am apropiat de complexul religios cu dorința de a-l vedea repede și de a porni la drum cît mai degrabă. Sentimente laice zăceau și în alții ; un grup de școlari băteau mingea pe gazonul din fața bisericii principale, profanînd iarba fără nici o teamă de mînia Domnului. La ora două, cînd un preot sau un călugăr a deschis ușa grea de stejar ferecat, s-a pomenit cu mingea în cap, dar în loc să se înfurie și să blesteme, a zîmbit, dovedind că e într-adevăr un descendent al preabunului Francisc din Assisi.

În afară de o curte interioară, liniștită și nefrecventată, ceea ce face primul ei farmec, ansamblul acesta creștin e alcătuit din trei biserici suprapuse, gen de construcție mai ușor de înțeles la clădirile laice. Bolțile pierd din înălțime pe măsură ce se află mai jos, strivite de greutatea celorlalte.

Așa, bunăoară, biserica de sus, în stil gotic, goticul Italiei, este mai elansată, semănînd într-un fel cu nacela unui dirijabil în zbor peste prăpăstii întunecoase. E o eliberare în înălțime. O simți mai ușor și mai evident dacă, după ce ai coborît în celelalte două nivele, te întorci la primul ; vei găsi într-adevăr senzația de neapăsare.

Nivelul mijlociu pare o grotă gotico-bizantină, nu lipsită de eleganță și totuși turtită, cu ceva frustrat din dimensiunea ei verticală. Impresia dăinuiește : ceva de deasupra apasă. Picturile frumoase nu știi nici aici cît sînt de autentice. Într-un colț, pe schele mascate sub un paravan de rogojini, o echipă de băieți și fete înviorau culorile de pe zid, zbenguindu-se.

În sfîrșit, ultimul nivel nu-i decît o criptă cu pereți de piatră și aproape fără nici o podoabă. Aici, într-o atmosferă sobră, chiar puțin macabră, se păstrează trupul Sfîntului Francisc, de la care purcede o credință creștină împrospătată. În întunericul de pivniță, ard numai lumînări și candele, care te obligă la tăcere și meditație. Am tăcut, căci și să fi dorit, n-aș fi avut cu cine vorbi ; meditația în frig, umezeală și lumină incertă mi-a redeșteptat credința veche în soare ; am ieșit repede, să-i celebrez cultul, ceea ce mi-a dat și căldură, și bucurie.

*

Perugia, unde am ajuns curînd, neavînd să străbat de la Assisi decît vreo douăzeci de kilometri, e și el unul din orașele Italiei agățate pe înălțimi stîncoase. Arhitectura de piatră masivă, grea și veche, se potrivește cu peisajul. Cu toate că zidurile sînt cenușii, culoarea orașului e a Sienei ; mergînd spre nord să văd arcul etrusc, vechea poartă, am ajuns la un parapet unde am descoperit un al doilea oraș, în vale —

o suburbie ; casele, cărămizii cred, erau acoperite cu țiglă roșie, patinată, și masa aceasta emana, fremătînd, părînd că arde, culoarea care oglindită pe cer se revărsa apoi asupra orașului.

Spre celelalte puncte cardinale, Perugia se termină aproape ca Ragusa, fără periferie. Mergînd spre parapete, te aștepți mereu să apară marea în față. Sînt și aici, în vale, valuri solidificate, de piatră, dar, spre deosebire de oceanul Ragusei, abia înfățișează o mare ; n-am simțit de loc imboldul navigației și am preferat să caut orașul. L-am găsit ușor, repede, curat, cu străzi înguste, medievale, cu obișnuitul palat comunal, cu catedrala în față și cu o fîntînă la mijloc. Toate merită măcar o privire.

Pe Corso Vannucci, artera principală, două odăi dînd dintr-una în alta, la parterul unei clădiri seculare, sînt decorate cu picturi de Perugino, pictorul orașului. Frescele nu pot fi văzute decît la lumină artificială ; paznicul manevrează un reflector, arătîndu-ți ceea ce se cuvine să vezi, cu rutina lui care, după ani și ani, trebuie luată drept un criteriu academic. L-am surprins neplăcut, zăbovind în a doua sală, decorată de ucenicii Peruginului ; i-am declarat cu timiditate că îmi place mai mult pictura aceasta, fie ea nu îndestul definită. M-am ales cu o ridicare din umeri și cu un zîmbet de superioritate, explicabil la un cetățean al Perugiei.

Există valori care nu pot fi eludate și există instincte care te duc la ele, cum văile duc apa la mare. Între alți Rafaeli descoperiți prin diferite galerii de pictură, îi aveam în ochi pe cei cărora le este consacrată o sală întreagă în Muzeul Vaticanului... Abia mai tîrziu am aflat că unul din ucenicii din a doua sală de pe Corso Vannucci, la Perugia, era Rafael, și am impresia că ucenicii ceilalți, necunoscuți astăzi

— și cine știe cîți ? — lucraseră în stilul lui, nu al meșterului lor perugin.

Seara, înainte de a merge la masă, m-am plimbat un timp prin mulțime, care există, dar nu se simte ; Perugia are în toate o reținere aristocratică și o noblețe patinată.

Într-o oră, cît a durat apoi cina, temperatura a scăzut brusc ; mi-am da seama cît am mers spre nord și cît de aproape este iarna acasă. Spre nord mai am încă de mers — sînt abia în centrul Italiei, îmi rămîne foarte mult spațiu, dar, din păcate, și el are un capăt !

La hotel, m-am bucurat de căldura caloriferului. Cînd ai căldură în casă, uiți tot ce-i afară, și mai departe. Căutîndu-mi un adăpost, nimic altceva, nimerisem într-o cameră plină de farmec, un amestec de ce poate fi mai vechi, cu tot ce-a apărut mai nou. Un tavan boltit, zîlduri de trei sferturi de metru grosime, un balcon cu balustrada de fier deasupra unei prăpăstii plantate cu case. Înghesuiala de ziduri n-ar putea fi depășită în geometria curentă — și totuși nimic nu-ți fură lumina ; la sosire am descoperit că poate să intre pe fereastră chiar soarele, cu o strălucire amplificată de acoperișurile în amfiteatru.

Restul în această cameră medievală : parchet, ușă de aluminiu, cristale, faianță, mochetă și cretoane.

Peste noapte, cerul s-a schimbat, s-a acoperit de nori, temperatura a mai scăzut cu cîteva grade — și plecînd dimineața nu puteam să iau caloriferul cu mine. Am străbătut aceleași străzi de aseară, acum goale, reflectînd la sensul pe care îl au în viața noastră civilă și sufletească orele zilei.

Pe ziduri, afișele ziarelor anunțau vești triste din lume. Da, merg spre nord, e drumul meu — vine iarna —, e obligatoriu ; și Dumnezeu știe ce mai vine.

*

Una din ciudăţeniile Italiei, pe care am căutat-o anume, este Republica San Marino, cel mai mic stat din lume şi unul din cele mai vechi, după cum spune istoria. Înainte de anul 500, un cioplitor de piatră, Marino, s-a refugiat aici, pe un vîrf de stîncă, spre a scăpa de prigoana pornită împotriva creştinilor. Mica republică, a cărei suprafaţă abia atinge şaizeci de kilometri pătraţi, ceea ce înseamnă că un om voinic o poate traversa în cîteva ceasuri, cu piciorul, iar într-o zi poate să-i inspecteze toată frontiera, a rămas de sine stătătoare pînă astăzi, cu toate frămîntările cunoscute de Italia. Ba se spune că Napoleon, care ce-i drept nu oferea pămînturile sale, i-a propus să-şi mărească suprafaţa, anexînd teritorii vecine. Modestă sau înţeleaptă, republica a refuzat extensiunea. M-am întrebat cum de continuă să existe, cum a putut mai ales să reziste în timpul regimului de autoritate al lui Mussolini ; desigur, fiindcă nu supără pe nimeni. Cît despre vreo apărare, statul dispune de-o armată compusă din o sută douăzeci de oameni !

Pe o terasă, una din cele mai înalte ale oraşului San Marino, am văzut un tun de pe la 1914, nepăzit de nimeni, lăsat în părăsire şi pradă ruginii, dar cu ţeava îndreptată ameninţător spre cîmpie...

Veneam dinspre sud-vest şi aşteptam cu o curiozitate în creştere să trec frontiera republicii. N-am văzut-o, n-am întîlnit nici o barieră, nici un grănicer, nici un vameş, şi nici oameni de la care să cer informaţii. Abia la poalele muntelui în vîrful căruia se vede, sfidătoare şi speriată, capitala, ca o cetate, am obţinut informaţii la staţia funicularului.

Aveam de aşteptat un ceas pînă la plecarea acestui vehicul înrudit cu aeroplanul, singurul capabil să escaladeze stînci

verticale. Am descoperit la interlocutorul meu un surprinzător orgoliu național.

— Aici sîntem în San Marino ? l-am întrebat, cu îndoială.

— Da. În San Marino.

— Dar n-am văzut nici un semn de frontieră.

— O să-l vedeți la Dogana.

Dogana este un sat de graniță, pe care l-am străbătut mai tîrziu, cînd mergeam spre Rimini. Nu erau nici acolo grăniceri sau vameși, ci doar un arc de fier deasupra șoselei, și pe el scria : „Bine ați venit în Țara Libertății !" Deoarece atîtea țări în lume sînt sau se socotesc libere, printre ele și Italia, mă întreb cum firma aceasta, cu exclamația ei atît de copilăroasă și relativă, nu-i luată drept o sfidare ?

— Ce sînteți, la urma urmelor ? Nu italieni ? am continuat întrebările.

Omul de la funicular a scuturat capul cu hotărîre :

— Nu !

— Totuși, vorbiți italienește !

— Vorbim italienește, dar sîntem sanmarinezi !

— Deci e adevărat că există republica San Marino !

— Există !

— Și are tot ce se cuvine unui stat ? Bunăoară, parlament ?

— Sigur că are !

— Și un președinte ?

— Nu ! *Doi* președinți !

La sfîrșitul conversației de cinci minute, am aflat că nu-i nevoie să aștept plecarea funicularului, că există o șosea practicabilă și dacă vreau pot să urc cu mașina. Nu-mi venea să cred, nu înțelegeam cum fusese trasată. Dar șoseaua există, chiar lesnicioasă, astfel că în cîteva minute mă aflam la locul de parcaj al Capitalei, în fața unei porți de piatră, păzită de doi guarzi în uniforme impunătoare. Trecînd printre ei, am intrat în ciudatul San Marino.

De ce este ciudat, lăsînd la o parte aşezarea ? Întîi prin faptul că există. Şi că ultimul zid, un turn, e plasat pe înălţimea cea mai mare ; San Marino n-a vrut să-i scape nimic de sub temelie. Mai este ciudat, fiindcă subzistă — şi pare-se destul de bine, dintr-un negoţ care ar părea minim : vînzarea de mărci poştale. E ciudat prin armata lui de o sută douăzeci de oameni. Dar ciudăţenia maximă este aceea că, în 1944, cetatea cu un singur tun, iar acela vechi de treizeci de ani, a suferit bombardamente aeriene !

Plimbîndu-mă pe străzile oraşului, curate, liniştite, într-un perimetru mărginit de prăpăstii, amintindu-mi legendele, văzînd oamenii, guarzii, prăvăliile, iar în faţa porţii automobilele, am înţeles că mă aflu într-o realitate, pe care am acceptat-o, chiar dacă n-am înţeles-o prea bine.

Jos, la cîmpie, cînd am privit în urmă, m-au cuprins iar îndoielile. E sigur că San Marino există, dar încep să mă întreb dacă într-adevăr am fost acolo.

*

Pînă la San Marino, plecînd de la Perugia în dimineaţa aceea posomorîtă, am trecut prin Arezzo, iar mai întîi, după traseul ales anume, am ocolit pe la est uriaşul lac Trasimeno. Îl căutasem şi pentru întinderea lui, şi pentru nume. Cînd am ajuns aproape şi i-am descoperit pînza vînătă întinsă pînă la orizontul de ceţuri, soarele încerca să rupă norii în spate. În lumina lui fluturată, apa era mohorîtă, confirmîndu-mi iarăşi că merg spre nord şi las vara în urmă.

Într-un punct aglomerat, la Arezzo, unde am ajuns cînd pleacă lumea la treburi, n-aş fi izbutit să găsesc loc de parcare dacă un carabinier, văzîndu-mă că tot înconjur piaţa zadarnic, nu s-ar fi milostivit să mă plaseze undeva, nere-

glementar, dar pe răspunderea lui, cu condiția să nu zăbovesc prea mult.

— Cît stați ? m-a întrebat.

— O oră, cel mult două !

— Bine ! Ce doriți să vedeți ?

— Orașul !

— Și din oraș, ce anume ?

— Toate !

A zîmbit. Dar pentru mine „totul" însemna altceva decît pentru el, pentru colegul lui sau pentru primarul orașului. Să fi fost timp, i-aș fi spus astfel : „Vorbind cinstit, nu vreau să văd nimic. Vreau să umblu, în neștire, cu gîndul că întîmplător drumul meu o să se încrucișeze cu vreunul din drumurile lui Mecena".

Vestitul prieten al artiștilor din antichitate, ministrul lui August, s-a născut în Arezzo, și nu-mi era indiferent gîndul că mă aflam în orașul lui, scutit de a-i aștepta ajutorul...

Demult, pe cînd învățam muzică de la un profesor tobă de carte, știam pe dinafară o poezie de șapte versuri, în latina evului mediu, un imn închinat Sfîntului Johanes :

Ut *gueant laxis*
Re*sonare fibris*
Mi*ra gestorum*
F*amuli tuorum*
Sol*ve polluti*
L*abiireatum,*
Sancte Johanes.

Pornind de aici, un călugăr localnic, Guido d'Arezzo, a născocit gama modernă, înșiruind primele silabe ale fiecărui vers. Doar în ultimul a folosit inițialele, ca să obțină pe sensibilul *Si.* Cît despre *Ut,* se mai folosește și astăzi, deși îndeobște a fost înlocuit cu tonicul *Do.*

I-aş fi spus carabinierului : „Oraşul vostru trebuie să aibă însuşiri ascunse, dacă a dat atîţi oameni de seamă, şi dacă tu însuţi eşti un om atît de cumsecade !"

Şi nu i-aş mai fi citat decît pe Petrarca, lăsînd la o parte cîţiva pictori de seamă, căci eram prea sătul de pictură.

În căutarea umbrelor, am început prin a vedea monumentele de piatră. Sînt atît de multe, aici ca şi în restul Italiei, încît nu le mai poţi simţi, nu le mai poţi înţelege ; te nedumeresc şi te întristează. Ar trebui să existe putinţa de a le lua cu împrumut, acasă...

Catedrala cu tavanul boltit şi pictat mi-a plăcut fiindcă, în jos, pereţii de piatră erau goi. Mi-a plăcut biserica San Sebastian, dar nu atît pentru celebrele ei picturi din naos, ci pentru faţada de piatră brută, necioplită, primitivă ; gîndind la ce vreme a fost pusă în lucru, mă mir chiar că n-a fost luată drept o erezie.

Cred că turnul cel mai înalt în Italia este al Palatului Comunal din Siena, iar campanila cea mai înaltă aceea a lui Giotto, de la Florenţa. Între una şi alta, ţara e plină de turnuri şi campanile. Am avut multă vreme naivitatea să cred că prin ele s-a căutat înfrumuseţarea oraşelor. Indiscutabil, sînt frumuseţi grandioase —, dar nu cred că arhitectul şi constructorul de astăzi îşi va da osteneala să le întreacă ; n-ar avea nici o raţiune. Iar raţiunea vremilor îndepărtate n-a fost nicidecum aceea naiv presupusă de mine ; în realitate, aici s-a dat o luptă pentru cîştigarea întîietăţii prin cucerirea înălţimii, între puterea laică şi cea religioasă. Va fi curs şi sînge pe lîngă aceasta, dar iată un război în care s-a construit, în loc să se distrugă. Mi se pare că, spre nesperata fericire

a omenirii, după atîtea secole, întrecerea a devenit, prin revenire, singurul război care se va mai putea face mîine.

Pe cînd coboram o stradă îngustă și sinuoasă din partea de sus a orașului, după ce văzusem monumentele de piatră și vroiserm să văd și peisajul, la un colț m-am oprit în fața unei case, parcă atras magnetic. Era a nu mai știu cîta oară cînd mi se întîmpla astfel ; abia după ce m-am oprit, am dat cu ochii de o inscripție care anunța că aceasta a fost casa lui Petrarca. Mărturisesc că uitasem, sau, mai sigur, nici nu-mi propusesem s-o caut. Dacă un manuscris autentic al poetului din Arezzo m-ar fi emoționat și probabil aș fi suferit că nu-mi aparține, zidurile casei lui n-aveau ce să-mi spună ; au locuit prea mulți oameni la adăpostul lor, au trecut prea mulți pe afară...

Am fost foarte emoționat totuși de întîmplarea care mă dusese acolo.

Mi-am găsit carabinierul cercetînd o cărțulie și părînd în încurcătură. E un om foarte tînăr, încă plin de candoare, căci s-a înroșit, ca de-o indiscreție, cînd mi-a pus întrebarea, atît de legitimă pentru o autoritate a țării, ce înseamnă litera R de pe mașină. În cărțulia lui oficială, printr-o greșeală de tipar probabil, România era trecută cu indexul inexistent RN. Fiind dator să mă creadă că nu călătoresc sub imatriculări false, fiind dator pe de altă parte să creadă în datele cărțuliei, presupun că l-am lăsat în mare dilemă.

Cazul de la Arezzo n-a fost singurul care m-a făcut să port simpatie carabinierilor. Lasă că ei înșiși, ca oameni, sînt aleși printre cei mai chipeși și mai simpatici. Uniforma lor, totdeauna curată, deși nu-i pe gustul meu, admit că unește într-un chip impunător sobrietatea cu eleganța.

Un astfel de om m-a prins odată în contravenție incontestabilă. Mergeam spre Catanzaro cînd, într-un sat, sau tîrguleț, m-am pomenit cu un semafor roșu în față. Era ora siestei, nu trecea nici o mașină, nici un pieton, totul părea inert sau pustiu. Cum am văzut de atîtea ori călcîndu-se regulile de circulație, ca în locul lor să se aplice principiul anarhic „scape cine poate" — sau cine e mai tare — și cum la intersecția aceea pustie culoarea roșie care mă ținea în loc de pomană mi se părea o inutilitate cel puțin temporară, am trecut, fără să mă împiedice nimic, fără să stînjenesc pe nimeni. Un carabinier însă m-a văzut din umbră — din umbra unde stătea să se apere de zăduf, nicidecum să pîndească —, și oprindu-mă, după ce a salutat cu politețe, după ce a întrebat cu deferență dacă recunosc contravenția, mi-a notificat că trebuie să plătesc amendă o mie de lire. Am băgat mîna în buzunar — n-aveam de ce să discut —, dar cînd i-am întins banii i-am spus, cu un pic de amărăciune :

— O mie de lire înseamnă o noapte mai puțin în Italia !

Cred că n-a înțeles numaidecît ; era foarte cald afară, și replica mea o auzea poate prima oară.

— O noapte mai puțin în Italia ?

— Da ! Prețul hotelului.

Atunci a zîmbit simpatic, și cu salutul cel mai simpatic, și cu un gest la fel de simpatic, numai zîmbet și simpatie, mi-a restituit banii.

*
* *

Într-o dimineață ploioasă am ajuns la Ravenna, venind de la Rimini, drum de o oră pe malul mării, însă pe o șosea aglomerată și plină de mîzgă, pe care vehiculele din față,

fie că le depășești, fie că nu, ți-o aruncă în parbriz ca pe o insultă continuă. Cînd starea aceasta se prelungește, apa și ștergătoarele nu mai sînt bune de nimic. Nu-mi aduc aminte ce făceam pe vremea automobilelor mai vechi, fără aruncătoare de apă și ale căror ștergătoare acopereau un cîmp foarte restrîns ; ba știu — vitezele pe atunci erau mai mici, mîzga aruncată de roți nu ajungea prea departe și... Și dacă depășeai un automobil pe kilometru era peste obișnuit.

În felul cum m-a primit, cum mi-a îngăduit să-l vizitez și să-l știu, Ravenna rămîne unul din orașele cele mai abordabile din întreaga Italie ; aș spune, poate, cel mai abordabil, dacă n-ar fi și Ferrara în aceeași categorie.

Din perpetua teamă a lipsei unui loc de parcaj, curînd după ce intrasem în oraș am tras mașina pe un maidan cum nu credeam că mai există undeva pe lume și de a cărui realitate aproape că mă îndoiam : un pogon de loc gol în deplină părăsire ! Drept în față, dincolo de stradă, ochii mi s-au oprit pe firma unei cafenele — exact ceea ce îmi trebuia la ora aceea de dimineață. O doamnă se chinuia să miște oblonul, aflat cam la jumătate.

M-am apropiat.

— Închideți sau deschideți, doamnă ?

— Închid pentru zece minute. Ce doriți ?

— Nimica toată : o cafea !

— Atunci poftiți !

I-am ajutat să ridice oblonul, după ce i-am mulțumit că își schimbă programul datorită mie. N-avea importanță, mi-a răspuns ; drumul proiectat putea să-l facă mai tîrziu — un client, mai ales un străin, nu trebuie refuzat niciodată !

În asemenea localuri, îmi beau cafeaua de dimineață pe tăcute și în picioare, ca să nu pierd timpul, și fiindcă de obicei... n-am cu cine vorbi. Acum a trebuit să aștept încăl-

zirea aparatului. Doamna m-a poftit să mă așez într-un fotoliu de răchită, mi-a oferit o brioșă, cu toate că nu-mi era foame și, Dumnezeule !, a început conversația ! Cîte n-am aflat în zece minute ! Era franțuzoaică și avea o mamă în Franța ; acest mic negoț aparținuse soțului, care răposase.

— Nu prea merg bine treburile, am spus, privind prăvălia fără mușterii.

Doamna a făcut un semn de exasperare. Nu merg prea bine ? Nu merg de loc !

— De ce nu lichidați, să vă întoarceți în Franța ? Aici tot nu mai aveți pe nimeni !

Doamna, n-am spus la vreme, era o femeie simpatică, între două vîrste. O dată cu întrebarea mea, pe ușă a intrat un domn, dincolo de a doua vîrstă, aruncînd priviri iscoditoare. După graba cu care patroana l-a informat că sînt un călător, că îndată va fi gata cafeaua, mi-am dat seama că domnul avea sau nutrea drepturi succesorale — în vreme ce eu nutream numai dorința să văd mozaicurile din Ravenna.

Mi-am băut cafeaua cu noduri — domnul refuzase să bea și el una —, și m-am grăbit să ies pe ușă cît mai repede, ca să nu stînjenesc idila matinală.

Ravenna nu-i vestită prin mausoleul lui Dante, care e urît ca un cavou de la Belu și nu merită să fie văzut decît pentru ideea în sine.

Orașul a fost, pe vremea lui August, un port însemnat la Marea Adriatică. Poziția lui și bogățiile l-au făcut să cadă în mîinile bizantinilor. De la ei, stăpîni aici aproape două secole, au rămas mozaicurile, despre care se spune că sînt cele mai frumoase din Europa.

Le-am văzut întîi pe cele din biserica San Vitale ; cu toată vremea posomorîtă de afară, am descoperit în ele o strălucire — ce cuvînt ar fi mai bun ? — pe care sutele de

ani n-au izbutit — cum să spun altfel ? — să o șteargă. Cui ar vrea să vadă esențialul, ceea ce spune totul și cred că nu se poate uita niciodată, i-aș arăta, plin de un orgoliu personal, ca unul care am fost acolo, pereții altarului. Sînt reprezentate scene din Vechiul Testament, apoi împăratul Justinian, cuceritorul orașului, și împărăteasa Teodora —, dar zău că nu interesează. Ar fi putut să reprezinte orice aceste mozaicuri : o corabie, un poștalion, o locomotivă din vremea noastră ; uluitoare și de neuitat sînt culorile în care domină albastrul, verdele și aurul, cu o putere aproape sonoră, și atît de curgător îmbinate, încît îți trezesc în ureche susurul unui izvor rostogolit peste pietre. Privirea trebuie ușor înfrîntă, altfel, la un examen direct și intensiv, e primejdie să-ți rănești ochii.

În apropiere, într-un fund de curte provincială, năpădită de bălării, se află mausoleul Gallei Placida, personaj istoric de acum aproape o mie cincisute de ani. Față de biserica vecină, monumentul este de zece ori mai mic, dar interiorul lui, în întregime îmbrăcat în mozaicuri dominate de un inepuizabil albastru, are o mai mare forță de a răscoli retina. S-a lucrat cu totul altfel aici, în alt stil, mai primitiv, cu alt material, mai brut, cu alți meșteri, mai naivi, dar mi se pare că încă o dată modestia a biruit.

Tot în aceeași incintă, la intrare, se află unul din muzeele orașului, poate cel de antichități. M-am bucurat că era închis.

Se mai găsesc mozaicuri în alte două biserici din Ravenna, și într-o a treia, pe drumul de la Rimini. N-am fost să le văd ; după mausoleul Gallei Placidia, multă vreme nu trebuie să mai vezi nici un mozaic.

Fiind obosit prematur și descurajat de timpul urît, m-am gîndit un moment să plec pe un drum direct la Padova,

evitînd Bologna. Bine că n-am făcut acest păcat! Cîştigam patruzeci şi cinci de kilometri şi pierdeam... Între cuvintele cele mai aspre pe care le cunosc, nu e nici unul suficient să mă mustru, fie şi pentru un păcat nesăvîrşit.

Dar oboseala şi descurajarea veneau din altă parte. Ele se aflau cu cincizeci de kilometri şi cu douăzeci şi patru de ore în urmă şi se numeau Rimini.

*

Am ajuns acolo, coborînd de la San Marino, dornic de a regăsi Adriatica. Datorită unei amintiri literare, numele oraşului trezea în mine o rezonanţă mai puternică decît reala lui sonoritate... Ca totdeauna cînd îţi faci iluzii necontrolate, am fost dezamăgit, dar într-o măsură mai mare decît ar fi explicabil şi admis.

M-am oprit pentru informaţii în faţa primului monument din antichitate, arcul lui August, care ar putea fi şi astăzi poarta oraşului. În Evul Mediu i s-au adăugat creneluri; amestecul e foarte vizibil, dar nu m-a supărat; poate chiar mi-a plăcut — Dumnezeu să mă ierte! În forma lui nealterată cred că era mai monoton; şi-apoi, adaosurile dovedeau că, de-a lungul veacurilor, oamenii mai făcuseră cîte ceva, nu stătuseră cu mîinile în sîn; nu ştiu de ce — poate datorită izolării acestui monument, poate stării mele de spirit — nu i-am dezaprobat, ca la Roma, pe cei care au construit un Ev Mediu şi chiar un Ev Modern peste antichităţi.

Căutînd casă, am fost întrebat din capul locului unde doresc să stau, în oraş sau pe malul mării? E de înţeles că n-am ezitat în faţa celei de a doua alternative, dar abia după ce mi-am văzut maşina într-un garaj, iar pe mine într-o cameră de hotel cu fereastra spre mare, mi-am dat seama că nimerisem într-o cursă monstruoasă.

Orașul se mîndrește cu plaja lui ; se spune că datorită ei s-a născut turismul în Italia, acum mai bine de o sută de ani, pe vremea cînd în Europa izbucneau revoluții, Bălcescu se exila la Palermo, iar în sudul peninsulei, Garibaldi aduna armată să meargă la Roma.

Plaja noastră de la Sulina pînă la Vama Veche face parte dintr-un Paradis nesperat pe lîngă cea de la Rimini, și pe lîngă multe altele. Judecata, în cazul acesta, ca în toate cazurile, e influențată de dorințe personale și de gustul fiecăruia, dar cînd e vorba de malul mării simt că se nasc în mine porniri de satrap. Între altele, n-aș îngădui accesul oamenilor pe plajă decît după un examen, fizic, psihic și moral — și dacă principiile pe care le-aș impune m-ar face indezirabil în primul rînd pe mine, m-aș supune și aș pleca pe urma arhanghelilor alungați din cer, cu umerii aduși, cu capul în pămînt.

Nu era nimeni, nimeni pe plaja de la Rimini în noiembrie, cînd am ajuns acolo, dar se vedea cîți vin peste vară. Cabină lîngă cabină, probabil opera unor întreprinderi de speculă care închiriază nisipul, soarele și apa, nu lăsau să se mai vadă nimic neciuntit din liberul și nemăsuratul peisaj al Adriaticei. Plaja semăna cu o prisacă uriașă și nefertilă, cu mii de stupi construiți la scara dimensiunilor umane, neputînd să producă decît înghesuială, sudoare și infirmitate morală.

La ce-or servi aceste gherete ca niște privați de țară, cînd peste drum sînt hotelurile, de unde poți ieși cu un halat pe umeri, să-l lepezi din mers și să te arunci în de-a pururea nealterata apă a mării, apoi să te întorci și să te întinzi la soare ?

Oare oamenii care au inventat vilegiatura marină au uitat s-o practice în forma ei cea mai simplă, mai lesnicioasă și mai curată ?

N-am să mă plîng ce departe de plajă e restul orașului. O jumătate de oră de mers cu piciorul, chiar după o zi obositoare, rămîne pentru mine o plăcere, de repetat la întoarcere. Am avut destul timp să constat că, răsfrîngînd parcă meschinăria de pe plajă, apasă și asupra orașului un fel de meschinărie, amestecată cu inconfort și necurățenie. Există în partea de nord, opus arcului augustin, Podul lui Tiberiu, peste un rîuleț care se varsă în mare. Podul e autentic și bine păstrat, așa că place pe de o parte, ca un lucru frumos, pe de alta emoționează, ca un lucru atît de vechi. Aceste sentimente nu se pot însă desfășura, dimpotrivă sînt gîtuite și lasă loc dezamăgirii și oboselii, fiindcă rîulețul nu-i decît un smîrc murdar, nămol năpădit de ierburi, cu ochiuri de apă înverzite de mătasea broaștei...

Salvatoare mi-a apărut, pentru trecutul și pentru prezentul orașului, amintirea cam sinistră, dar grandioasă a familiei Malatesta, stăpînă aici acum patru-cinci secole. Monumentul care o reprezintă, puțin cam înspăimîntător, este Tempio Malatestino. Înspăimîntător în multe sensuri... Fără să-i știi istoria, fațada, în stilul Renașterii, îți produce un fel de teamă, un fior rece pe șira spinării, poate fiindcă, în contrazicere cu ideile propriului ei stil, a rămas neterminată ; ar fi trebuit să i se adauge ceva care să dea lumină și liniște.

În chip bizar, dincolo de această fațadă, interiorul e gotic, de o răceală hivernală. Fiorul de pe șira spinării aici devine de gheață.

*

În mai toate bisericile și catedralele, există aparate sonore, magnetofoane fixate în peretele de la intrare, și în schimbul unei monede îți debitează într-o cască de pus la ureche, spre a nu tulbura pe alții, cam zece minute de cultură, dîndu-ți — într-o limbă de circulație, la alegere — toate informațiile privind monumentul în cauză. Necazul este că trebuie să stai nemișcat, în loc să parcurgi interiorul ca să vezi ceea ce între timp ți se suflă la ureche. Mai bune sînt aparatele mobile care se închiriază la intrarea unor muzee. Și pe unele, și pe altele le socotesc însă un fel de „gadget"-uri, cum li se spune în lumea apuseană obiectelor fără utilitate sigură, avînd însă darul să surprindă sau să epateze. Ghidul cel mai bun rămîne cartea ținută în mînă.

Uimitor este că, dintre toate instituțiile, biserica folosește cel mai intens această unealtă a diavolului. Dar nu trebuie să ne mire, după ce papa a mers la Ierusalim cu avionul!

Tempio Malatestino e o veche biserică pe care un Malatesta, Sigismund, a transformat-o, cu destinația finală de a fi mausoleu pentru Issota, a patra lui soție. Gestul e magnific, dacă te gîndești că pe prima soție a alungat-o, pe a doua a otrăvit-o, și a strîns-o de gît pe a treia...

*

Seara, revenind pe malul mării și neputînd să mă plimb pe plaja mutilată, am mers mult, kilometri, pînă la capăt, pe bulevardul care o mărginește. Am descoperit hoteluri mărețe, palace-uri, cu balcoane și terase, pline vara, presupun, de șezlonguri și umbrele colorate, de femei frumoase, de domni îmbrăcați în soie-ecrue, dar n-am tînjit după viața aceasta, și sînt sigur că mi-ar veni rău dacă ar trebui s-o

trăiesc măcar o jumătate de zi — și mai ales prima parte, dimineața.

Am intrat și la un aquariu, fără nici un vizitator — era și desul de tîrziu — care mi s-a părut sărac și trist. Într-un bazin ridicol de mic, două foci se fugăreau agitîndu-se fără sfîrșit. Vizitatorii își închipuie, probabil, că sînt dresate să dea reprezentație ; nu se gîndesc că s-ar putea să le fi înnebunit lipsa de spațiu.

Într-un alt bazin, mai mare, cîțiva delfini se jucau cu o minge de copii, obosiți sau neconvinși. Din cînd în cînd, dispăreau plictisiți sub apă, pînă ce, amintindu-și poate că au o datorie impusă prin dresură, se repezeau cu botul în minge. Negăsind în jocul lor nici un fel de distracție, aș fi vrut să am un mijloc de a le spune : „Haide, vedeți-vă de treburile voastre ! Să nu ne înșelăm unii pe alții !"

La ieșire, unicul slujbaș — paznic, casier și ghid — m-a întrebat, poate cu interes sincer, poate ca să-și mai încerce glasul :

— V-a plăcut ?

Sinceritatea mea a fost adevărată și deplină. I-am răspuns :

— Nu !

Era o circulație ciudată pe bulevardul acela larg și fără capăt. Nu aglomerație, căci abia descopereai o mașină ici, colo. Dar se agitau, gonind cînd într-un sens, cînd în altul, mergeau cîte un timp alături, de ai fi spus că se pipăie sau se miros, se opreau, cobora un băiat dintr-una, din alta o fată, făceau schimb de locuri fără ca măcar să-și vorbească. Undeva, două mașini cu flancurile lipite, cu geamurile lăsate, îngăduiau parlamentări în șoaptă, la adăpostul rigorii polițienești, care probabil reprimă tocmeala între sexe, dar presupun

că nu are dreptul să se amestece acolo unde există un acoperiș, fie el numai de automobil.

Întîlnești fete, unele frumușele, care datorită acelorași rigori te întîmpină fredonînd și te îmbie :

— Domnule, vrei să-ți cînt ?

Spre deosebire de impresiile anterioare, glasurile lor, în penumbra bulevardului, sînt frumoase.

Am ajuns pînă în portul de pescari, pe rîul de la nordul orașului, mai bogat în apă decît sub podul lui Tiberiu. Nu se vedea un om, nu era prea multă lumină, pîlpîiau umbre pe chei, într-o atmosferă cam lugubră, așa că am plecat degrabă, cu alt fior rece pe șira spinării.

În toată această zonă de vilegiatură, e drept că după sfîrșitul sezonului, n-am găsit deschis, ca să mănînc, decît un bar care nu mi-a plăcut ; dar n-aveam încotro. În lumea adunată aici am găsit prima dată adevărata ilustrare a cuvîntului „interlop". Lipsindu-mi puterea, deprinderea, degajarea și curajul de a împrumuta genul, am mîncat timid într-un colț, victimă sigură a oricui ar fi vrut să mă atace...

Lumea interlopă înregistrată în prima clipă era o alcătuire de tineri, poate oameni fără căpătîi, dar pașnici. Poate erau protectorii fetelor de pe afară, care acostau trecătorii rari să le facă serenade... Sezonul fiind terminat, aici nu-i mergea nimănui bine. Tinerii jucau cărți, în așteptarea verii următoare. „Fata" unuia, o mulatră, se mișca printre mese ca să nu stea degeaba ; se cunoștea că e transplantată, că nu crede în nimic, că nu așteaptă decît poate să se îmbete ca apoi să doarmă, adică să moară pentru un timp...

*

Drumul la Bologna, pe o ploaie măruntă, cu șoseaua murdară s-a sfîrșit prin imposibilitatea de a găsi un loc de parcare.

Un benzinar m-a primit în spațiul stației sale ; chiar dacă aștepta o răsplată, a fost un om cumsecade. M-a prevenit însă că ne aflăm foarte departe de centru. Aprecierile acestea sînt totdeauna relative și în funcție de mulți factori — primul : dimensiunea orașului, la care este adaptat localnicul ; al doilea : gradul de plăcere a mersului cu piciorul.

Din depărtarea, unde îmi lăsasem mașina, am făcut cincisprezece minute pînă în centru, și nu cu degajare deplină ; neglijînd să întreb cum se numea strada de unde plecasem, am fost nevoit să înregistrez repere dese și sigure, ca să mă pot întoarce.

Acest nord-est al Italiei, în care se înglobează și Rimini, apoi Bologna, Ferrara, Padova, spre a culmina cu glorioasa Veneție, mi-a apărut ca ținutul cel mai bine așezat din toată țara, cu o istorie mai sigură și mai robustă, deși era mai expus atacului și-avea și cu ce să ispitească. Totuși...

Am văzut adesea case mizere în unele orașe sau în unele sate sărace ; am văzut monumente neîngrijite în locurile unde a sărăcit spiritul omului. Dar față de bogăția și grandoarea catedralei din Palermo, capitala unei insule destul de sterpe și chinuite, nu mi-am putut explica fațada neterminată a bisericii Malatesta din Rimini și a basilicei San Petronio din Bologna. Planurile acesteia, puțin faraonice, prevedeau o lungime de două sute șaptesprezece metri (pe asemenea distanță putea să decoleze un avion greu de acum cinci decenii) și o cupolă de o sută cincizeci și doi de metri înălțime.

Am cunoscut un om cu concepții grandioase ; tot ce proiecta avea dimensiuni maxime. Admir pe acești oameni, cu condiția să izbutească, fie și într-o aberație. Cînd se opresc la jumătate, presupun că au pornit fără judecată, cu tulburări mentale, cu personalitatea hipertrofiată. Așa s-a întîmplat cu omul

amintit mai sus, care a murit la spitalul de nebuni, după ce voise să ajungă cel mai mare bogătaș din România, și din orașul său să construiască pînă la București o șosea asfaltată, exclusiv pentru sine.

Basilica San Petronio a fost redusă la dimensiuni rezonabile, cam la jumătatea celor inițiale, înainte de a i se pune piatra de temelie. Ea rămîne o construcție impunătoare pe o latură a pieței Maggiore, dar fațada de cărămidă n-a apucat să fie îmbrăcată în marmoră decît pînă la jumătate. N-am să spun că îmi displace pentru această lipsă. Uneori lucrurile neterminate reprezintă mai bine pe om, fiindcă arată și imperfecțiunile lui, și puterile lui limitate, uneori și nebunia, ca să nu contrazic ideea de adineaori...

Dar palatele civile de pe celelalte trei laturi ale pieței Maggiore, chiar dacă n-or fi mai impunătoare decît basilica, sînt gata pînă la capăt. Unul are turn, altul embleme laice, și toate, în masivitatea lor, arată că aici, ca în întreaga zonă înconjurătoare, puterea civilă a fost mai avută decît cea bisericească.

La Ferrara barem, abia patruzeci de kilometri spre nord, catedrala e nimica toată pe lîngă castelul d'Este, o construcție uriașă, înconjurată cu șanțuri pline cu apă, ca o cetate, cu pod basculant și cu creneluri. Stăpînul lui l-a făcut temeinic, fără zgîrcenie în ceea ce privește dimensiunile, și cu intenția sigură, aproape declarată prin caracterul de cetate, de a se lupta cu oricine ar fi vrut să-i uzurpe puterea.

O ciudățenie a Bolognei sînt cele două turnuri înclinate, Asinelli, de aproape o sută de metri înălțime, și Garisenda, mai modest, abia pe jumătate cît primul. Nici unul din ele nu are lucrătura de finețe și marmoră a turnului de la Pisa ; sînt construcții prismatice, de cărămidă — în schimb, în

modestia lor, fiind mult mai înclinate, devin mai convingătoare. Poate și datorită faptului că se află două la un loc, poate fiindcă nu le poți privi bine decît din apropierea bazei, dîndu-ți puțin capul pe spate. Cum peste vîrfurile lor se plimbă totdeauna un norișor, sau o pată de cer albastru, pare că turnurile și-au început prăbușirea și te cuprinde o ameteală plăcută ; prăbușirile, în prima clipă, nu produc panică, ci un fel de ilaritate.

Într-un oraș, mai întîi trebuie căutat acel ceva care îl definește. Acel ceva aici e un farmec impalpabil ; datorită lui am rămas cu sentimentul unei neîmpliniri, fiindcă nu l-am descoperit și nu l-am înțeles dintr-o dată. Mi-am spus doar că orașului acesta se cuvine să-i consacri mai multe zile, că e în el multă densitate și că pînă acum n-a fost egalat de nimic, nici chiar de Roma.

Am plecat din Bologna după o vizită de cîteva ore, după ce văzusem multe, cu planul în mînă, mîhnit că n-am să mă aleg cu nimic decît cu cîteva informații și amintiri vizuale.

Astăzi, după ce orașul m-a urmărit în vise frumoase și neliniștitoare, după ce am rulat și derulat de nenumărate ori filmul lui stereoscopic, i-am identificat o parte din farmec în contrastul dintre spațiile mari și spațiile mici, cum am să-l explic cînd am să ajung la Veneția, unde s-a concretizat această idee.

Am fost sub influența zilei noroase, astfel că am văzut într-o anumită atenuare culorile orașului. Sînt două, unice sau dominante, ocru și roșu aprins. Închipuiți-vi-le repetate pe sute de metri, pînă ce încetează să mai fie culori, intenții ale omului, și par natura însăși, caldă și feminină. Bologna e orașul unde îndrăgostiții lipsiți de un vocabular bogat ar putea să se iubească îndelung și calm, fără să-și spună o vorbă, ci doar mergînd pe străzi, mînă în mînă.

Dar altul rămîne caracterul şi farmecul unic al oraşului. Kilometri în şir mergi numai pe trotuare acoperite, cu arcade care repetă, în stil citadin, mai comprimat, mai mobilat, deschiderile în stîncă ale tunelurilor de pe malul lacului di Garda. E plăcut să hoinăreşti astfel pe străzi, din arcadă în arcadă ; cîte o rază de soare, scăpată rar şi puţin timp printre nori, pătrunde pe o poartă deschisă într-o curte interioară, dînd naştere la ciudate, inepuizabile şi îmbătătoare jocuri de umbre şi lumini.

Mi-a lipsit o seară la Bologna. Mai tîrziu, cînd imaginile au să se generalizeze prin estompare, am să pot crede şi în seara aceea, pe care o regret atît de mult astăzi.

Mă grăbeam — totdeauna m-am grăbit, aproape totdeauna am ajuns prea devreme, şi de multe ori inutil !

Ieşirea din oraş, la ora prînzului, a fost încă o caznă, nu singura ; drumul mai departe, sub vechea ploaie mărunţă şi intermitentă, cu parbrizul batjocorit de vehiculele aflate în faţă, m-a demoralizat pînă la a mă face să mă opresc prostit pe acostament. După ce am aşteptat zece minute, văzînd că nimic nu se schimbă, nici ploaia nu stă, nici asfaltul nu se usucă, nici vehiculele nu se răresc, am pornit mai departe, cu capul între umeri.

*

La Ferrara, scîrbit de toate acestea, am fost cît pe-aci să fac altă greşeală, să iau drumul pe la periferie, spre Padova, ocolind centrul oraşului. M-am învins încă o dată, fără entuziasm — cred că mai mult din oboseală.

Acesta e singurul oraş din Italia, ştiut de mine, unde s-a rezervat un loc de parcaj, în faţa catedralei, anume pentru călătorii străini. Fiind în mine un Păcală inversat, pe care îl privesc cînd cu enervare, cînd cu simpatie, am trecut pe lîngă

locul acela — mai tîrziu am descoperit că staționa acolo un singur Porche din Germania — și m-am înghesuit cu trudă în flancul castelului d'Este, de unde automobiliștii localnici ar fi putut să mă alunge cu toată îndreptățirea.

N-am intrat în catedrală ; la castelul d'Este, transformat în instituție administrativă, am străbătut doar curțile interioare. Un drum lung, pe o stradă provincială, cu oameni rari, o femeie, un bărbat, un școlar, fără nici un automobil, am făcut ca să văd Palatul de Diamante. Este o clădire prismatică, la o intersecție, așa că pot fi privite în lung cele două fațade puțin patinate astăzi, dar care cîndva vor fi avut într-adevăr strălucirea pietrelor prețioase. Există puțin baroc în ideea aceasta năstrușnică ; se ajunge însă la puritate, fiindcă desenul, alcătuit din linii drepte, vădește o modestie de refectoriu. Orgoliul stăpînului a izbucnit în blocurile de marmoră albă care placează fațadele. Fiind tăiate în fațete, fac impresia că sînt diamante de proporții negeologice. Poate într-o zi vor fi aduse unele, chiar mai mari, de pe alt astru.

Pînă atunci, deși puțin periferic și vizitat fără fervoare, Palatul de Diamante mă urmărește, alb, în visele mele colorate.

Scăzînd arcadele și retușînd culorile, centrul Ferrarei păstrează ceva din farmecul Bolognei. Mi-ar place să mă plimb des între unul și altul, dar dacă la Ferrara aș rămîne o zi, Bolognei i-aș rezerva cinci sau șase, de fiecare dată. Cifrele acestea sînt o sinteză, pe care nu cred că voi fi nevoit s-o rectific în reflecții viitoare.

*

Ziua a început și a continuat atît de obositor, încît am fost mulțumit să ajung întreg și sănătos la destinație. În Rovigo, la jumătatea distanței, nu m-am oprit nici ca să-mi

întind oasele. De mult nu mă mai interesau decît culoarea cerului și distanța rămasă.

Puteam să ajung ușor la Veneția în ziua aceea, și mult doream s-o văd mai degrabă, dar, ca și la Florența, m-am oprit cu vreo trei poște în față, să-mi trag sufletul și să mă reculeg, ca în pragul unei încercări capitale : dragostea sau moartea.

Am lăsat departe înspre vest Mantova, fiindcă nu mai avea loc în spiritul meu și fiindcă dacă ajungeam acolo nu se cuvenea să ocolesc Verona, iar după ea Vicenza ; aceste trei orașe rămîn o datorie, care se adaugă la altele.

Deci am luat calea cea mai scurtă și m-am oprit la Padova, unde am ajuns epuizat, pe la ora patru după-amiază. Pentru o zi, fusese prea mult, nu în kilometri, ci în impresii — și mai ales în distanța dintre ele.

În ultima pătrime a drumului, care nu se mai termina, au apărut în față înălțimi, poate munți, în neguri negre ; m-am temut că iar va trebui să merg șerpuit, să înfrunt niște serpentine pe care le socoteam terminate, pentru care nu mai aveam putere, cînd deodată șoseaua a cotit la dreapta, lăsînd peisajul groaznic în stînga. În față se deschidea cîmpia, neobturată, însă udă și cenușie. Am intrat în oraș la sfîrșitul puterilor, într-o aglomerație din acelea pe care aș schimba-o bucuros cu o săptămînă la ospiciu, sub bănuiala de orice formă a nebuniei. Negăsind nici un loc unde să opresc — cum nu se poate opri aeroplanul în aer fără să se prăbușească — m-am năpustit în primul garaj cu ușile deschise și, renunțînd la orice tactică, m-am dat pe mîna patronului fără nici o reținere.

— Domnule, taie-mă, spînzură-mă, ia-mi toți banii, roata de rezervă, ceasul și stiloul, tot ce vrei de la mine, chiar și viața, însă nu mă alunga în stradă !

Înainte de toate, patronul, un om gras, cu figura jovială, avantajul aproape garantat al corpolenței, mi-a oferit un

pahar cu apă. Am refuzat — nu beau apă niciodată, şi chiar să fi vrut, nu mi s-ar fi decontractat gîtlejul. Adevărul e că în afara locului unde mă strecurasem, rămînînd cu roţile din spate pe trotuar, în tot garajul nu mai era spaţiu nici să pui un sfert de maşină.

— Luaţi-vă ce vă trebuie, a vorbit patronul, ca un arhanghel, mergeţi la hotelul cutare (mulţumesc ! — a fost foarte bine) şi nu mai purtaţi grija maşinii !

— Dar ce-o să faceţi ?

— Bizuiţi-vă pe mine ! Mîine dimineaţă o găsiţi spălată.

— Cum o să vă descurcaţi în înghesuiala asta ?

— Înghesuiala este meseria noastră.

— Cît vă datorez pentru bunăvoinţă ?

— Pentru garaj şase sute de lire. Pentru bunăvoinţă nu cerem preţ niciodată.

Ar trebui să nu uit. Pînă azi n-am uitat nimic, nici fizionomia omului, nici dialogul cu el. Dimineaţa, maşina, spălată într-adevăr, se afla pusă în primul rînd — anunţasem că plec devreme — şi cu faţa la intrare, aşa că n-am fost nevoit să fac nici o manevră ca să ies în stradă şi în lumea largă.

Fiind duminică, patronul însă lipsea, spre sincerul meu regret. Înlocuitorul lui era un om slab, încruntat şi negru la faţă. Nu poţi să ai pe toate deodată !

Dar am uitat să spun : garajul se numea Verdi ! — şi ne aflam în nordul Italiei !

După ce mi-am dus valiza la hotelul recomandat, foarte aproape, după ce am făcut un duş, nu m-am simţit mult mai zdravăn. Probabil fuseseră mari arderi în mine.

M-am plimbat cam năuc prin centrul oraşului, printr-o piaţă de legume, în flancul unei imense clădiri gotice cu desti-

naţie administrativă, de a cărei siluetă m-am folosit ca să nu mă rătăcesc pe străzi fără nume şi în forfota omenească de sîmbătă seara.

Pe la şase, cînd începuse să cadă întunericul, am văzut norii sparţi, şi printre ei strecurîndu-se luna, ceea ce dădea speranţe pentru ziua de mîine. Atunci abia m-am simţit reconfortat şi am înţeles încă o dată că seva mi se trage din soare şi din cerul albastru. Poate şi din cîte o satisfacţie din cînd în cînd, şi dintr-o bucurie cîteodată.

Le aveam pe toate în seara aceea, fiindcă a doua zi ajungeam la Veneţia.

*

Înaintea sfîrşitului, mă întorc la o întrebare pusă în gînd, mai demult. Care a fost, în definitiv, scopul acestei călătorii pripite, aglomerate şi, în multe sensuri, nedusă pînă la capăt?

Pînă la capăt nu ajungem niciodată — sîntem tot timpul pe drum!

Scopul nu privea nici istoria, nici geografia, nici arta — deşi am alunecat spre ele cîteodată —, ci geometria. Într-o călătorie, odată, am consumat timpul, fără spaţiu. De data aceasta s-a întîmplat invers. Cîştigul a fost mult mai mare; timpul este în noi, îl putem dilata oricînd şi oricît, pînă la moarte — poate dincolo de ea. Spaţiul nu ne aparţine — îl cucerim. E o victorie!

*

După cum se vestise de cu seara, ziua a început sclipitoare. M-am trezit încă pe întuneric, dar a trebuit să aştept mult

pînă să se trezească şi hotelierul ca să-mi deschidă uşa de la stradă.

Mai întîi am mers la Biserica San Antonio, străbătînd o Padovă aproape goală. Abia tîrziu am întîlnit un grup de credincioşi, care se duceau probabil la liturghie. Întrebîndu-i de drum, m-au adoptat cu o stînjenitoare dragoste creştină, crezînd că avem scopuri comune. I-am dezamăgit rămînînd afară, ca să vizitez tarabele din faţa bisericii, unde, printre lumînări şi iconiţe, se vînd felurite obiecte de fantezie creştină.

Nu ştiu dacă Sfîntul Antonio este patronul Padovei, dar am constatat că trăieşte în intimitate cu oraşul. Aici nimeni nu spune Sfîntul Antonio, ci „Sfîntul", simplu, ca între rubedenii.

Sfîntul are reputaţia de a face să regăseşti obiectele pierdute. Dacă puterea lui s-ar fi întins asupra altor pierderi: timpul pierdut, speranţele abandonate, l-aş fi pus la încercare. Obiecte n-am pierdut pînă astăzi şi cred că o dată pierdute nu trebuie căutate...

La ora nouă şi cinci, după ce văzusem pictura lui Rafael, care decorează, împreună cu altele, pereţii a două capele din flancul bisericii, mă aflam în drum spre Veneţia; vroiseem să nu mă lipsesc nici de frescele lui Giotto, aflate în Capela Scrovegni. Le-am pierdut, fiindcă am socotit inadmisibil să fiu înşelat cu o jumătate de oră. Toate anunţurile arătau că faimoasa Capelă, aflată de altfel în calea mea, se deschide la ora nouă, ca la faţa locului să mi se spună nouă şi jumătate...

În jumătatea aceea de oră făcusem aproape tot drumul pînă la Veneţia, mă aflam pe malul rîului Brenta, într-o cîmpie aurită de soare. Mai aveam de trecut un purgatoriu instalat pe continent, rafinării care umplu cerul de fum albicios, iar aerul de mirosul petrolului internaţional. Nu se poate să ai numai

bine, și rău niciodată. Fără benzină și fără ulei n-aș fi ajuns aici, și nici n-aș fi putut să plec mai departe.

Tot ce lăsasem în urmă, dar în primul rînd spațiul mai viu în memorie, străbătut în ultima săptămînă, de la Perugia, sau de la Roma, îmi apărea în ochi sub forma unei cîmpii peste care lunecau nori lungi, ca în poezia eminesciană, dînd naștere unor zone de umbră și de lumină.

Eram în cea mai luminoasă dintre zone, și mă gîndeam fără strîngere de inimă la zonele întunecate, cînd nu se văzuse soarele, sau plouase. Fără amintirea lor, fără umbrele grele de la Ravenna, nu m-aș fi bucurat atît de lumina cîmpiei venețiene. Lumina aici, chiar și în comparație cu a Siciliei, e cea mai curată și mai caldă din cîte am văzut cîndva și are în ea un amestec de safir și aur. O dată rafinăriile rămase într-o coastă, reverberațiile Veneției se revarsă, ca un răsărit de soare, și asupra continentului. Ele te învăluie de la Mestre.

De aici începe un drum ciudat, nu știu dacă mai ciudat decît toate cîte sînt pe lume, ducînd spre locuri și mai ciudate, acestea cu siguranță fără asemuire. Poți descoperi Veneția, poți s-o iubești, s-o visezi și să n-o uiți niciodată, fără cifrele care urmează. Le-am găsit după ce plecasem de acolo și le reproduc, fiindcă ajută să ajungi la imaginea aceea neasemuită.

La capătul unui viaduct de zece kilometri peste ape — un uscat artificial care, cu toată fermitatea lui rămîne aproape abstract, ca o linie de navigație trasă pe hartă — se află orașul cel mai greu de descifrat din cîte au construit oamenii. N-ai cum să vezi și nu poți crede că este așezat pe o sută optsprezece insulițe, separate prin o sută șaptezeci și șapte de canale și unite cu patru sute de poduri. E într-adevăr o stupiditate sublimă. Maladia celor care l-au construit n-a fost defi-

nită ; mi se pare că nici n-a fost pusă în discuție, dar umanitatea de astăzi, care zboară în lună, trebuie să se întrebe, și să-și răspundă : de unde pornea miraculoasa nebunie care a creat această nu a opta, a noua, a zecea, ci prima minune a lumii ?

*

E drept că Veneția se află numai la douăzeci și patru kilometri de Padova. Dar, dacă pui la socoteală ieșirea și intrarea în oraș, care creează totdeauna momente de încurcătură, dacă adaugi neîncrederea într-un drum pe care îl faci prima oară, urmîndu-i apoi găsirea unui garaj, cursa cu vaporetto pe Canale Grande, descoperirea hotelului, depunerea bagajului, trebuie să mă socotesc mulțumit că, plecat după ora nouă de la Padova, la ora unsprezece și jumătate umblam cu mîinile goale pe cheiurile orașului din lagune, într-o duminică plină de soare.

La capătul viaductului, Veneția deschide în fața călătorului o bază de aterizare, Piața Roma, cu locuri de parcaj și garaje. De aici e imposibil să mai înaintezi cu mașina, și acesta este primul farmec al orașului. Dacă ar exista numai gondole, dacă n-ar mai fi vaporașele și șalupele taximetre, nici nu s-ar auzi zgomot de motoare. Cîștigul sigur e că pe chei sau pe străzi nu trebuie să te ferești de nici un vehicul, și că nu te claxonează nimeni.

Dar pînă a ajunge acolo, gararea mașinii a însemnat o neliniște pe care oamenii parcă sînt puși să ți-o amplifice și să ți-o prelungească. Îndată ce-am intrat în piață, am descoperit uriașa clădire cu nouă etaje plus o terasă unde încap peste două mii cinci sute de automobile, dar unde mai totdeauna locurile sînt ocupate, cel puțin teoretic. Un funcționar, la in-

trare, după interogatorii inutile care nu ţintesc decît să te sensibilizeze, îţi indică un etaj, sub rezerva că va fi un loc liber.

— Şi dacă nu ?

Dumnezeu cu mila.

La etajul al nouălea, doi paznici te iau în primire :

— Ce doriţi ?

— Să las maşina.

— N-avem locuri !

— Văd că sala e aproape goală.

— Sînt locurile abonaţilor.

Admit că se poate ; dar se mai găseşte un loc, pentru suma modestă de o sută de lire peste taxa oficială. În micul preţ suplimentar intră asigurarea că nimeni nu se va atinge de maşină, ceea ce merită chiar o sumă mai mare, apoi un salut pornit din inimă — şi coborîrea cu ascensorul.

Cînd regăseşti soarele ai cîştigat pe puţin jumătate din fericirea finală. Drumul cu vaporetto îţi mai dă douăzeci şi cinci la sută din ea, iar camera de hotel adaugă restul, cu ceva în plus dacă se admite.

Canale Grande, în lungul căruia poţi descoperi ca într-un album toate caracterele şi nuanţele arhitecturii veneţiene, este bulevardul acvatic, lung de aproape patru kilometri, care străbate oraşul, legînd Piazzale Roma, de la intrare, cu Piaţa San Marco.

Descriind pe acest parcurs un S caligrafic, canalul îngăduie soarelui în mersul cotit cu vaporul să te învăluie pe rînd din toate părţile, iar ochiului îi ajută să vadă faţadele palatelor cînd de pe un chei, cînd de pe celălalt. După o jumătate de oră cît ţine mersul, un om cu privirea bună şi cu imaginaţie are dreptul să spună că a şi descoperit de unde porneşte vraja oraşului. Ea începe cu ineditul străzilor de apă, cu mijlocul

de locomoție nautic și cu lipsa oricărui altul, cu strălucirea palatelor, cu valurile care clipocesc sub ferestre și urcă pe treptele portalurilor. I se adaugă o neliniște de dată recentă, făcînd-o să crească. Există primejdia ca totul să fie acoperit de ape, ca o altă Atlantidă, dar care nu ar lăsa nimănui mîngîierea de a crede că n-a fost decît imaginație.

Veneția este o realitate primejduită, pe care o confirm cu teamă, fiindcă am văzut-o cu ochii mei, într-o zi cînd apele crescute mai inundau o parte din Piața San Marco. Era un accident de anotimp, dar mi-a dat ceva din imaginea catastrofei viitoare și nu prea îndepărtate ; orașul se afundă în chip alarmant. În zece ani, se prevede că trei sferturi din suprafața lui va fi sub apă.

Există soluții să fie salvat, numai că se cer eforturi mondiale. N-am glas să mă adresez lumii, în clipa cînd ea se pregătește să coboare în lună, și totuși spun, cu trista și slaba mea putere : „Oameni de pretutindeni, bogați și săraci, fericiți și nefericiți, nu lăsați pieirii această minune !"

Se spune că ar trebui să se facă sub temelia fiecărei insule infiltrații de apă, că afundarea s-ar datori sărăcirii stratului freatic, din care se tot consumă. Să se facă ! N-ar sărăci lumea. Se mai spune însă că întîi ar trebui desființate industriile petrolifere din marginea continentului. Nu știu de ce, dar dacă-i așa, lumea e datoare să învingă dificultatea : industriile aparțin unui concern intercontinental, cu puteri cum n-au avut niciodată împărații. Această putere trebuie să se încline, ca să salveze Veneția ; altminteri, fie blestemate rafinăriile, să se aprindă de la o scînteie cerească, un meteorit, ca în locul orașului să rămînă barem o flacără !

*

Crezînd că frumosul se întinde pînă departe, am pierdut aproape trei ceasuri ca să mă duc pe insula dinspre largul

mării, unde-i un alt oraș, o altă lume, iar eu am crezut că-i tot Veneția. E numai Lido, plaja, localitatea de vilegiatură. Desigur are o utilitate, dar pentru mine putea să lipsească. Pe o suprafață de cîțiva kilometri pătrați, apar și autobuze, și autoturisme, și motorete. Plaja, întinsă, ar fi generoasă, dacă n-ar acoperi-o, aproape ca la Rimini, puzderie de cabine. Bănuiesc că vara trebuie să fie aici mare înghesuială de lux și ispite mondiale. Construcțiile destinate să adăpostească această lume, vile și hoteluri, mi s-au părut urîte ; nu-i folosită nicăieri frumusețea verticală a turnurilor și campanilelor.

Am revenit la Veneția cît am putut de degrabă, lepădîndu-mi în apa mării dezamăgirea — nu-i o metaforă, marea te despăgubește totdeauna de toate. Mi-am propus să renunț la orice explorare premeditată și să caut orașul, domol, palmă cu palmă. Nu cred că am avut cînd pune piciorul pe toate cele o sută optsprezece insule, nici că am trecut pe toate podurile, peste toate canalele. Dar pînă la căderea serii n-am întors ochii de la nimic din ceea ce mi-a apărut în față.

Topografia aici este numai orizontală. Singurele înălțimi pe care le urci și le cobori sînt podurile. Această monotonie desfășurată pe străzi înguste, unele cam lugubre, la capătul cărora se aude totdeauna susurînd apa verzuie a canalelor, e ruptă brusc de cîte o piață care *izbucnește* în față. Pentru a fi realizată, s-au bătut mii și mii de piloți în smîrcuri, iar deasupra s-au zidit cărămidă și piatră. Dacă scopul a fost, așa cum cred, ca din loc în loc să se dea drumul soarelui, să încălzească lespezile și să lumineze fațadele, fie binecuvîntată munca oamenilor, demiurgică.

În Piața San Marco, ea singură putînd să-ți spună ce înseamnă Veneția, dacă o privești și în adîncime, mărginită de

basilica aurie, de Palatul Dogilor și de alte palate și dominată de roșia campanilă, am simțit că trebuia să vin la Veneția ca să iubesc Roma. Nu că m-ar fi obosit această continuă desfășurare orizontală ; eram sătul de reliefuri, de la Enna, de la Ragusa, Assisi, San Marino și încă. În piața plană mi s-a făcut un dor cald, dulce și nostalgic de colinele Romei.

E bine că nu le-am pomenit cînd mă aflam acolo ; ar fi fost o fotografie, ca una din cele cîteva sute cîte am adus cu mine. Dar pe cînd mă plimbam în Piața San Marco, însetat de un nivel nou, mi-a venit în ochi imaginea înaltă a Capitoliului.

Nu Capitoliul antic, cu legenda lui umoristică, a gîștelor salvatoare, ci nobilul ansamblu construit pe înălțime după planurile lui Michelangelo ; orice ucenic arhitect ar trebui să le studieze. Nu-i acesta punctul unde m-aș duce mai voios în Roma. Capitoliul are o severitate care îmi ia exuberanța și mă intimidează. Dar l-aș privi emoționat de la distanță, apoi aș urca lungile scări, treaptă cu treaptă, cu reculegere, ca un act de pocăință, spre a cîștiga dreptul la înălțimea aceea cu trei edificii atît de armonioase, că par o treflă de piatră.

Mi-a mai rămas gîndul, învăluit în lumină, la răvășita Piață a Spaniei. Nimic aici nu urmează o ordine sesizabilă ; sînt scări și terase, iar sus o biserică. Pe acest amfiteatru, în plin centru și în plină gălăgie a Romei, soarele de amiază cade în față, ștergînd orice impuritate de stil și anulînd orice zgomote. Și aici găsești grupuri triste de hipies, privind gînditori strada. Cineva mi-a spus că o pereche a purces să se împreuneze pe trepte, la lumina zilei și de față cu toată lumea. După privirile lor, nu cred ; dacă ar fi așa, sînt nevoit

să declar că nu pot să aprob, şi nu ca să mă aflu în treabă sau ca să mă supun vreunui decalog. Ca şi developatul unui film, sînt acte care nu se pot face la lumină, fiindcă se *voalează.*

Treptele din Piaţa Spaniei se sfîrşesc undeva, dar nu se ştie unde ; poate la un cer invizibil. Soarele care le arde — şi cu ce putere astrală ! — se înclină, apune la o oră ; ele rămîn luminate.

Aşa începe un om să iubească Roma : timid şi apropiindu-se de ea cu braţele întinse, căutînd cu vîrful degetelor, ca orbii. Nu încercaţi s-o abordaţi direct — o să vă respingă, şi n-o s-o înţelegeţi !

Veneţia e mult mai la îndemînă, mai comunicativă, mai sulemenită — şi cam curtezană. Să n-o condamnăm, ci să-i absorbim farmecul. Nu ştiu cum aş trăi aici, nu ştiu ce-aş crede după o săptămînă, dar în duminica plină de soare cînd am ajuns, am descoperit oraşul cel mai frumos din cîte am văzut vreodată, şi cred că şi din cîte aş mai putea să văd de azi încolo. La fel a fost a doua zi, la fel ziua următoare. Aş mai fi stat, dar mi-a fost teamă. Şi, dintr-o dată, mi s-a făcut dor de altă lume.

Prima zi, mergînd cu vaporetto spre Piaţa San Marco, am simţit extaz şi amărăciune — lumea e fascinantă, şi nu ne aparţine ! Şedeam la pupa, cu valiza în braţe şi cu umbrela în mînă — inutilă, doar emblemă a călătorului. Care mai de care vecinii, simţindu-mă străin, s-au grăbit să-mi dea explicaţii : „Aici e gara... Acesta este palatul cutare... Iată biserica nu ştiu cum... Iată şi podul Academiei !"

Nu mă interesa nimic, nici un nume, mă sfîşia de bucurie culoarea apei şi a palatelor în lumină ; nu vroiam să mă

instruiesc, ci numai să văd. Nici astăzi nu știu care din atîtea a fost vestita Ca'd'oro, nici casa în care a murit Wagner. Un om mort nu mai poate fi înviat de nimeni ; frumusețea locurilor rămîne, spre lauda lumii !

Nu-mi plac gondolele la Veneția ; bărcile acestea, cu silueta lor caracteristică și străveche, reprodusă în fotografii, picturi și miniaturi de toate felurile, au devenit de o banalitate întristătoare... Nu-mi plac nici gondolierii, cum nu mi-ar place birjarii din fața vechiului Teatru Național, dacă ar mai exista birjari și acel teatru. Gondolierii alcătuiesc o breaslă ironică și agresivă. Pe clienții prudenți îi urăsc, pe cei creduli îi disprețuiesc. Și-apoi vehiculul lor a devenit inutil ; el alcătuiește doar ceea ce s-ar numi o „culoare locală", și zău că Veneția, atît de colorată, n-are nevoie de ea.

Dar cel mai mult nu-mi plac mușteriii gondolelor. I-am văzut și i-am urmărit ; erau de toate felurile, de la perechile de îndrăgostiți, mînă în mînă, sau tinerele perechi în voiaj de nuntă, braț sub braț, pînă la grasele perechi de negustori pentru care gondola e prea îngustă. Toți au caracteristici fixe ; bunăoară, negustorul bogat are totdeauna ceafa groasă, totdeauna negustoreasa sînii mari și talia strînsă în corset, gata să crape, totdeauna amîndoi au degete cărnoase, cu inele și cu pietre care lucesc de la distanță. Ce-am scris e loc comun, știu ! Dar locul comun e în ei, nu în fraza mea. Socotesc mult mai onest taximetrul Veneției, șalupa modernă ; dacă îndeobște gondola este rezervată vizitatorilor, taximetrul e folosit mai ales de localnici, oameni grăbiți sau înglodați în afaceri.

Pentru străinul care vrea să nu fie inoportunat, vaporetto rămîne un vehicul amical. El se mișcă domol, pe Canalul Mare, oprind la debarcadere foarte dese, cîteodată la o sută de metri unul de altul, dîndu-ți astfel timp să vezi multe și să

visezi pe deasupra. Nefiind obositor, e bine să reiei de cîte ori poţi drumul acesta sinuos care te apropie de oraş pînă la intimitate. Dacă nu mai ai bagajul cu tine, toată lumea o să te lase în pace, nimeni n-o să-ţi mai dea informaţii, şi de la un timp ai să te simţi localnic.

Am fost îngrijorat că ar fi locuri unde nu se ajunge cu piciorul. În ceea ce priveşte oraşul propriu-zis, nu este cazul : poţi merge în colţul lui cel mai îndepărtat, de-a lungul şi de-a curmezişul canalelor ; peste tot există poduri, sumedenie, şi fiecare din ele înseamnă o surpriză, fiindcă te trece într-o altă lume ; dacă întîmplător dincolo culorile zidurilor rămîn aceleaşi, lumina în orice caz se schimbă.

Peste Canale Grande sînt numai trei poduri. Cel mai important şi mai circulat este, indiscutabil, Rialto. În afara pitorescului care, în altfel, dar cu o anumită înrudire aminteşte Ponte Vecchio de la Florenţa, am cercetat, în secţiune, planurile de construcţie ale acestei lucrări neobişnuite. Între podurile de peste Dunăre, de pildă, ar putea să pară de cea mai mare modestie : n-are decît o singură arcadă, sprijinită pe cele două ţărmuri. Dar ce fundaţii au trebuit să facă aici nu intră în imaginaţia constructorului de astăzi, care lucrează cu maşini, adesea automate ; acestea calculează singure, după densitatea solului, adîncimea pînă unde trebuie să meargă un pilot, din zecile care alcătuiesc o „pilă", adică un picior de pod.

La cele două capete ale Podului Rialto, după ce s-au izolat apele, s-au bătut mii de piloţi de lemn sub nivelul canalului, apoi deasupra s-a zidit cu cărămidă şi piatră. Toate construcţiile în Veneţia au aceeaşi bază, ceea ce te face să te gîndeşti ce pădure zace în smîrcuri, sub apă, şi să te întrebi cum de nu putrezeşte.

*

Am făcut o greşeală de la care totuşi nu sfătuiesc pe nimeni să se abţină ; fiecare va vedea privelişte a cu un ochi propriu. M-am urcat, fără nici un efort de altminteri, cu ascensorul, în campanila din Piaţa San Marco. Lucrarea e rezultatul unei reconstituiri moderne, cea autentică fiind dărîmată de cutremur. Pe cerul gol şi albastru, fără un reper al înălţimii, silueta ei pare nesfîrşită...

Privit din balconul campanilei, oraşul devine o înşiruire banală de acoperişuri roşii. Vezi marea, de jur împrejur, ca şi Canale Grande ; în schimb, celelalte canale se pierd între ziduri, la fel cum se pierd şi culorile — şi Veneţia încetează să fie ceea ce este.

Spre seară, în Piaţa San Marco, am asistat la o paradă militară, pe care n-am înţeles-o şi mi s-a părut puţin ca de teatru. De pe chei, a venit o formaţie de marinari, cu fanfara în frunte, cu tamburul major fluturîndu-şi bastonul de operetă, cu ofiţeri gravi ţinîndu-şi săbiile lipite de umăr, cu soldaţi bătînd pasul tare pe caldarîmul cu fundaţie de lemn înfipt în apă. Cred că nimeni nu se gîndea pe ce calcă.

Nu ştiu pentru cine se întîmplau acestea, ce vroiau să demonstreze ; m-a uimit afluenţa asistenţei civile, ca la Berlin, cînd se schimba garda la mormîntul soldatului necunoscut şi cînd mulţimea de orăşeni, bărbaţi, femei şi copii însoţeau, pe trotuar, muzica şi soldaţii, în pas de defilare.

Dar Veneţia nu-i Germania — ce naiba ! Poate fiindcă era duminică, şi oamenii căutau o distracţie pe gratis. Toată suflarea cetăţenească dădea buzna să dibuie un loc mai în faţă. Mulţi se urcaseră în balconul bisericii San Marco, plasat cum nu se poate mai bine, ca să nu spun în ce situaţie privilegiată se găseau cei aflaţi tocmai atunci în vîrful campanilei !

Lăsînd gălăgia în urmă, am mers de-a lungul cheiului, departe, spre Arsenal, unde apele Canalului Grande se unesc cu marea.

Am avut norocul să găsesc la chei, dincolo de orice zgomot al orașului, un vas-școală argentinian ; Libertad, un velier cu trei catarge. Nici nu-ți vine să crezi că mai există astfel de vase !

Deși duminică, marinarii spălau puntea, iar alții, agățați de parîme, vopseau bordajul. Fiind ora apusului astronomic, în sunetul sifliilor s-au lăsat pavilioanele. Acela al Italiei, țară gazdă, aflat în vîrful catargului de la prova, se înțepenise și nu voia să coboare. În cîteva minute, un marinar, urcînd din crucetă în crucetă, a fost sus, la zeci de metri înălțime. După ce a descurcat pavilionul cu o singură mînă, a coborît la fel de acrobatic cum urcase.

Pornind de la imaginea lui la înălțimea aceea primejdioasă, aș vrea să vă închipuiți zeci de asemenea oameni urcați pe vergi, luptîndu-se să întindă pînzele sau, mai greu, să le strîngă, în largul oceanului, pe o zi rea, cînd vine furtuna, și catargele, cu ei cu tot, se apleacă pînă deasupra valurilor...

*

Ca și la Roma, ca și în alte orașe, duminica îi face pe oameni cam provinciali. Multă din suflarea Veneției era înghesuită seara aceea pe chei, locul de întîlnire terestru al lumii mijlocii. Lumea cealaltă, dacă nu se refugiase pe după portaluri unde nu se mai aprind lumini de bal, se afla în Piața San Marco. Salonul acesta neacoperit, cum i-a spus cineva, adăpostește, în afara porumbeilor, sute de oameni. Un local pe jumătate de lux, pe jumătate popular, cu orchestră în aer liber, la auzul oricui, ocupă cu mesele întinse afară un colț

bun din piață. În vecinătate, în palate vechi cu vitrine mari, se văd mici salonașe, cu măsuțe încrustate, cu fotolii și canapele de mătase, cel mai adesea vernil, cu pereții tapisați luxos în aceeași culoare, și acolo am descoperit atîtea chipuri urîte și degenerate, încît ai fi spus că se ține un concurs al decăderii omenești. Am văzut domni în haine gri elegante, cu burta căzută pe genunchi, cu obrajii de buldog, cu monoclul ținut în mai multe rînduri de cute, cu mîinile pline de inele și pete cafenii. Am văzut doamne cu obrazurile scoase din făină înmuiată, care nu mai semăna a Elisabet Arden, cu ochii scurși, cu dinții plutind pe perne de aer, gata să zboare la o respirație, cu pareze ale feței care le făceau hidoase. Această lume nu se bucură de privilegiul suprem de a muri la vreme. Medicina plătită cu prețuri coruptive se străduiește să țină în viață niște stîrvuri, în care ceva e putrezit de mult...

Lumea fiind, așadar, în piață și pe chei, m-am plimbat ore în șir, pînă se făcuse de mult noapte, pe străduțe fără nici un om, de-a lungul unor canale pustii unde n-ar încăpea nici o gondolă.

Mi-am imaginat, fără efort, o Veneție pustie, cu mine locuitor unic, și nu m-am simțit bine ; îmi place lumea, așa că revenind în San Marco, m-am găsit în ape mai ale mele, deși orchestra cînta, pentru melomani încă neloviți de mînia cerului, îngrozitoarea „Piață Persană".

*

Am mers la Murano, atras nu de vestitele sticlării ; vroiam să văd măcar una din cele cîteva insule care, aflate mai departe, n-au fost prinse de conturul lacustru al orașului. La un sfert de oră cu vaporul, insula are și ea, la rîndul ei,

canale, iar peste ele poduri arcuite. Şi la baza ei stau piloţii — şi totul sugerează Veneţia.

Industriile de sticlărie sînt întreprinderi mici de artizanat, în număr de vreo sută. Pe chei m-a întîmpinat un domn elegant, în haine negre, cu toată ora matinală, poliglot şi simpatic, şi numaidecît m-a poftit să-i vizitez atelierul aflat drept în faţă. Fusesem informat despre această ospitalitate şi de consecinţele ei care cer prudenţă.

Atelierul nu era mai mare decît o potcovărie, cu un cuptor la mijloc, unde fierbea sticlă topită, şi cu vreo douăzeci de lucrători risipiţi la bancuri de jur împrejur.

Domnul cu haine negre mă părăsise, atras de alte treburi, aşa că nu mă stingherea nimeni. Le recunosc lucrătorilor multă îndemînare ; adesea, artizanatul lor devine artă — şi dacă n-am avut acolo dovadă destulă, am acasă, de multă vreme, o tigroaică de sticlă verde, vrîstată cu negru, provenind de la Murano. Mişcarea fiarei e atît de vie, încît te înfioară.

Domnul de adineaori, dezinteresat din faptul zilei, îmi atrăsese atenţia că nu sînt dator să cumpăr nimic, că pentru el e o mare plăcere să-i văd atelierul. Dîndu-i crezare, m-am dus să vizitez insula mai departe. Industriile de sticlărie se ţin lanţ ; n-am mai intrat însă în nici una, fiindcă nu aveam curaj să suport altă amabilitate.

Pe cînd mergeam de-a lungul unui canal, am văzut pe cheiul celălalt un cortegiu mortuar. Pentru ora nouă dimineaţa mi s-a părut mult prea devreme. Decedatul, sau decedata, într-un sicriu îmbrăcat în pînză neagră, era împins de către patru ciocli pe un cărucior cu roţile cauciucate. Biserica, unde bănuisem că va ajunge cortegiul, se afla pe partea mea, şi între noi era un pod cu cîteva trepte. M-am întrebat cum îl va escalada căruciorul, fără să mă gîndesc că cioclii nu se aflau la prima lor încercare.

Ajunşi în faţa podului, au luat povara pe sus şi au dus-o dincolo folosindu-se de braţele lor voinice şi exersate. Era atît de simplu, încît o clipă mi se păruse irezolvabil. Pînă să descifrezi un peisaj inedit şi să te adaptezi, străbaţi, ca la orice început, o zonă de candoare şi naivitate.

Dacă tot stătusem locului, m-am încadrat în cortegiu, luîndu-mi o mutră de circumstanţă ; fiind în capul gol, nici măcar nu trebuia să mă descopăr. Am mers aşa pînă la biserică, ba am aşteptat ca sicriul să fie ridicat pe catafalc. Între timp, în faţa uşii, pe şevalete negre, se îngrămădeau coroane cu panglici. Asistenţa semna de prezenţă într-un registru ; m-am gîndit că mai tîrziu rudele aveau să-l studieze din scoarţă în scoarţă, ca să tragă concluzii cu privire la simpatia de care se bucurase răposatul. O clipă am avut ideea să mă iscălesc şi eu, în rînd cu toată lumea. Am renunţat, nu la gîndul că săvîrşesc o faptă nepioasă, ci de teamă că m-ar putea lua la ochi cineva, încolţindu-mă cu întrebări la care n-aş fi putut răspunde.

Am mers însă mai departe pe chei, am traversat un pod şi am ajuns la cimitirul oraşului, curios să văd unde o să fie înmormîntat răposatul. Deşi cimitirul era mic şi l-am cercetat palmă cu palmă, n-am văzut nici o groapă, nici măcar veche, necum proaspătă.

Aveam bani ca să cumpăr cîteva lucruri, dar mi se părea ignobil să plec din Murano încărcat de obiecte, după tradiţia călătorului. Mi se pare mult mai frumos să duci cu tine amintirea unui apus de soare neobişnuit, a unui mesteacăn rătăcit la cîmpie, a unei oi orbite de lîna căzută în ochi, alergînd bezmetică pe cîmp şi neştiind unde-i este turma. Iubesc lucrurile care se păstrează în memorie, şi se uită

sau nu se uită, nu cele care se pun pe masă, sau pe dulapuri, se şterg de praf şi într-o zi se sparg, cum s-au spart urechile tigroaicei mele, de nu mai ştii ce animal reprezintă sticla aceea lucrată cu măiestrie.

De curînd am făcut un pachet în pînză de sac, cu obiecte care în ziua aceea nu-mi mai trebuiau. M-am gîndit să le înec, acesta fiind unul din drumurile fără întoarcere. Dar după ce-am făcut pachetul, cu grijă şi cu strîngere de inimă, mergînd cu el în mijlocul lacului, am constatat că nu vrea să se ducă la fund ; erau în el lucruri fizic prea uşoare...

Atunci m-am întors şi, spre a-mi îndeplini scopul, devenit obligatoriu prin neizbîndă, i-am adăugat o greutate sigură : Olandezul rătăcitor de pe vatra de la Snagov, personaj de bronz, amintit în alte pagini şi care face parte din intimitatea mea sufletească. E adevărat că discul cu muzica lui se uzase atît de tare, că nu mai putea fi ascultată ; dar el încă îmi mai dădea căldură. Datorită lipsei lui, ceva acolo are să fie mult mai rece de acum încolo.

Am luat totuşi două pahare, ca două flăcări ; după eticheta lipită pe dos, aflu că sînt neimitate. E posibil, dar, dacă nu s-or sparge, într-o zi tot am să le arunc. Am băut o singură dată din ele, un lichid inimitabil. A da într-o zi o nouă utilitate paharelor, ar însemna să nu crezi că sînt într-adevăr piese unice, cum spunea domnul de la Murano, negustorul în haine negre, care este şi senior într-o parte a fiinţei sale.

De la el am aflat că industria sticlăriei n-a aparţinut insulei, ci e strămutată aici de la Veneţia. Cît despre nisip, principala materie primă, se importă. Deci existenţa artizanatului se datoreşte nu vreunei împrejurări exterioare, nici

uneia favorabile, ci numai tradiţiei şi mîinii de lucru, specializată în familie, din generaţie în generaţie.

*

Era posibil ca mortul meu din Murano să fi fost dus în cimitirul Veneţiei, la jumătatea drumului acvatic, pe o insulă consolidată şi ea cu piloţi, la vreun metru deasupra mării. Înseamnă că morţii zac în apă.

Există, ce-i drept, şi morminte deasupra solului, ba chiar pe etaje. Sînt străzi aliniate cu blocuri de marmoră, însă de dimensiuni reduse : şase etaje echivalează cu vreo doi metri şi jumătate înălţime. Morţii stau unii lîngă alţii, unii deasupra altora ; lipsesc numai balcoanele şi conversaţiile.

Deoarece aici nu se află oameni vii, şi de jur împrejur nu-i decît apa mării, adică un element neumanizat, cimitirul e un continent al morţilor.

*

Biserica San Marco nu mi-a plăcut ; cei patru cai de bronz de deasupra portalului, aduşi de pe hipodromul din Istambul de către cruciaţi şi puşi acolo în chip neinspirat, au fost luaţi de Napoleon care, şi mai neinspirat, i-a dus la Paris. Veneţiei, care i-a căpătat înapoi, îi recunosc numai cîştigul moral. Fără ei, biserica ar fi fost mai frumoasă. Şi-apoi, pentru numele lui Dumnezeu ! — de ce cai pe portalul unei biserici ? Aş fi admis, dacă era nevoie, măgarul lui Isus Hristos, dar lumea care nu neagă că modestul animal a dus în spinare pe fiul lui Dumnezeu continuă să-l hulească în viaţa de toate zilele şi să-l socotească o fiinţă fără noblеţe.

Cîtă nedreptate la omul care le înţelege pe toate !

*

Două amintiri înfiorătoare aveam despre Veneţia, din vremea cînd învăţam istorie : vestitele Bocca di leone şi

Puntea Suspinelor. Azi, prima mi se pare o realitate modestă. Fiorul cel mare mi-l trezește Puntea Suspinelor.

Două zile am dat tîrcoale acelor clădiri vechi, Palatul Dogilor și Închisoarea, pînă ce m-am decis să intru. Eram gata să plec fără să le cercetez de aproape, preferînd să lipsesc, ca de la o autopsie.

*

La ora patrusprezece sună clopotele din vîrful Campanilei. Atunci se împart grăunțe porumbeilor.

*

Am intrat în Palatul Dogilor, la o oră cînd începuse să plouă și mi se urîse să-l tot privesc din afară. Dar îl știam pe de rost, știam că numărul de coloane de la etaj e mai mare decît cel de la parter, că nu se suprapun, că se creează un decalaj continuu între ele. E un rafinament pe care nu m-am străduit să-l pătrund, cum nu m-am străduit niciodată să număr ochiurile unei dantele.

Înlăuntru te întîmpină o sobrietate de gheață, dar grandioasă. Aici au trăit oameni care au știut și ce înseamnă viața, și ce înseamnă moartea...

Toate au pornit de la niște refugiați care se ascundeau în smîrcuri de teama năvălirilor barbare. Ei au devenit mai tîrziu stăpîni ai negoțului din ținuturile răsăritene. Istambulul poartă mărturie.

Palatul Dogilor e rezultatul unui mare orgoliu. Am urcat magnifica Scară de Aur. Strălucește mult mai puțin decît în fotografie, dar dacă te oprești pe o treaptă și te uiți înainte și în urmă, în istorie și în tine, te cuprinde sentimentul nimicniciei. M-am întrebat, într-unul din aceste momente, dacă

nu e mai bine să stai acasă și să asculți pe alții. Istoria e înfricoșătoare !

M-a uimit vasta sală a Marelui Consiliu, instituție de care au tremurat în primul rînd dogii.

La peste doisprezece metri înălțime, are o lungime de cincizeci de metri pe o lățime de doisprezece și jumătate, și nemăsuratul ei plafon nu-i susținut de nici un stîlp, deschiderea este liberă, întreagă, de pe vremea cînd nu exista betonul armat.

Poate că la etajul de deasupra, inaccesibil, ferme imense susțin plafonul într-un spațiu sacrificat. Dar secretul s-ar putea să fie altul...

Trecînd prin săli și coridoare, toate sumbre, toate somptuos decorate și nici una mai puțin înfricoșătoare decît alta, am ajuns în Sala Armelor, desigur un aranjament pentru vizitatori. Locul armelor va fi fost în altă parte, la ușile dogilor și ale slujitorilor, sub paturi și în așternut cîteodată.

Am văzut aici, fără să întreb cine a adus-o, armura lui Henric al IV-lea al Franței. Fiindcă nu puteam pune mîna pe ea, am privit-o pînă ce am simțit că-mi pierd mințile. Un *om* a trăit în acest mulaj de oțel ! Un sicriu ar fi fost mai sigur și poate mai bun !

Am văzut vrafuri de săbii, de doi metri lungime. Ce oameni trăiau pe vremea aceea !... Dar cîți nu puneau săbiile jos și dădeau bir cu fugiții cînd vedeau inamicul ! Care-i adevărul : istoria e alcătuită mai mult din eroism, sau din lașitate ?

În apropiere am descoperit o culevrină, un tunuleț de bronz sculptat, cu țeava lungă și subțire, o jucărie gingașă, care totuși la timpul ei va fi secerat moartea printre dușmani. Gîndindu-te la servanții ei, morți de cîteva secole, ai iarăși un sentiment de nimicnicie.

*

Cu toată înălțimea campanilei, la Veneția puterea civilă a fost mai mare decît cea religioasă. Dar ca să se mențină ea a trebuit să fie necruțătoare, ceea ce este foarte vizibil astăzi.

Palatul Dogilor oferă un exemplu de cruzime dus pînă la ultima consecință. Faimoasa Punte a Suspinelor, despre care uneori credeam că-i doar o legendă, există, poate fi privită de oricine — și oricine, dacă vrea, poate să o treacă. Ea leagă strălucitul palat de Închisoare, edificiile fiind despărțite doar de un canal de cîțiva metri lățime. Din somptuozitatea aurită și pictată a primului, puntea te duce într-o peșteră de groază. Căci, dacă edificiul acesta al morții a mai păstrat ceva omenesc în fațadă, interiorul e făcut doar pentru pedeapsă și spaimă.

Puntea Suspinelor e o denumire blajină. Pe frontispiciul ei sinistru s-ar fi potrivit să fie puse sinistrele cuvinte ale lui Dante : „Lăsați orice speranță cei ce intrați aici !"

Am văzut celule cu inele groase de fier, de care erau legați închișii. Nu știu cine și după cît timp îi condamna la moarte — cînd nu erau lăsați să trăiască în lanțuri tot restul vieții. Ce viață ? După ce a intrat aici, nimeni nu mai poate trăi decît cu sîngele înghețat.

Coborînd scările din etaj în etaj, neștiind pînă unde o să ajung, neștiind dacă mai e o ieșire și dacă istoria inversată nu m-a dus prin farsă într-o altă vreme decît a mea, m-am gîndit că nedreptatea cea mai grea și mai crudă care se poate face unui om este să nu-i admiți moartea, să-l separi de ea cu biciul, cu lanțul și cu funia. În aceste celule, unde nu se mai păstrează urme de sînge, se simt încă gemetele. Puntea Suspinelor ? E un eufemism medieval. Puntea Supliciului ! Și nu-i destul !

Vizitarea palatului și a închisorii vecine este astfel organizată că, dacă intri pe Scara de Aur, nu poți ieși decît pe o scară de piatră. Coborînd-o, din ce în ce mai înfiorat, dar, inexplicabil, fără nici o revoltă, ci doar cu resemnare, auzeam clipocind mai viu, jos, apa canalului. Un timp mi s-a părut că am ajuns sub nivelul lui și am avut groaza înecului unită cu a întunericului veșnic. Cînd am ieșit la lumină, afară ploaia contenise, se ivise soarele, era cald și bine.

În inima mea a rămas o umbră...

*

Ca nicăieri, la Veneția am întîlnit de mai multe ori aceiași oameni, ceea ce confirmă pe de o parte perimetrul restrîns al orașului, pe de alta forfota orășenilor unită cu lipsa mea de repaus. E adevărat că am continuat să merg și aici fără întrerupere, pe cheiuri, peste poduri, pe Canalul Mare, pe scările și prin sălile palatelor, de dimineața pînă după apusul soarelui...

*

Duminică am văzut în Piața San Marco o pereche plimbîndu-se, dar amîndoi, bărbat și femeie, erau șchiopi asimetric, ea de piciorul drept, el de piciorul stîng, și cum mergeau alături, în cadență, la fiecare pas schilod se izbeau unul de altul. Era o tandrețe grotescă.

*

În ultima seară la Veneția, am căutat o zgardă pentru un cîine. Era un cîine mare, și prin toate prăvăliile mi se arătau niște zgărzi ca pentru pisici, spunîndu-mi-se că în spațiul restrîns al orașului trăiesc numai cîini mici, ceilalți neavînd unde să zburde.

E greu să înțeleagă cel care n-a iubit animalele cu ce bucurie am dibuit un atelier, neștiut aproape de nimeni, pe o

stradă necunoscută, deşi avea nume. Atelierul, recomandat de un negustor cumsecade, se numea Mancini, iar strada, Calle Malvesia.

Trecătorii întrebaţi nu auziseră nici de stradă, nici de atelier ; era tîrziu, plecam în zori a doua zi şi aş fi renunţat, cum renunţă pînă la urmă boxerii în ultimul lor roond — totdeauna vine o clipă cînd *trebuie să renunţi* —, dar am simţit că ar fi o înfrîngere nedreaptă. După ocoluri lungi şi stupide, fiindcă întregul oraş nu e prea lung, am ajuns, în sfîrşit, la atelierul domnului Mancini, care aflînd cît timp îmi trebuise să-i dau de urmă, m-a privit cu simpatie şi, în colecţia lui limitată, mi-a găsit chiar o zgardă „pentru un cîine mare". Era o zgardă roşie, bătută cu ţinte galbene ; lesa asemeni. Poate n-am cumpărat nimic în Italia cu atîta plăcere ; probabil însă cîinele nu ştie, şi de-aici începe tristeţea omului.

*

Nu m-am întrebat niciodată cît mai am de trăit. Vîrsta nu-i o relaţie socială, ci una intimă ; o asemuiesc cu o bandă de magnetofon, imprimată de mai multe ori. De la o vreme, după ce a fost folosită excesiv, refuză să mai înregistreze un sunet. Şi noi ne sfîrşim tot atunci ; nu cînd ologim, ci cînd sufletul nostru nu mai prinde vibraţiile din jur.

Niciodată n-am vrut să trăiesc mult ; n-am nici o vină că am crezut de mic într-un dicton din caietul de scris frumos, privind, cam simplist, relaţia dintre cioară şi vultur.

Niciodată n-am dorit să mă întorc la nişte ani în urmă. Dar pentru două zile, cît ar fi fost bine să mai stau la Veneţia,

şi două ici, şi două dincolo, aş vrea să pot începe viaţa din nou, să trec iar prin şcoli, să stau în genunchi pe coajă de nucă, să mă bată doamna cu linia în vîrful degetelor, şi toate cîte urmează, umilinţe, dureri, bucurii efemere, speranţe de o clipă, numai să ajung încă o dată în Piaţa San Marco. Şi la Fontana di Trevi... Şi în Piaţa Spaniei... Şi peste tot, unde am lăsat o parte din mine, nelămurită, ca un încîlcit, rupt şi înnodat fir al Ariadnei.

SFÎRŞIT

Redactor : RODICA IOAN
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1970. Hîrtie tipar înalt B de 80 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 14,56. Coli tipar 18,50. A. nr. 17 548/ 1969. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—992

Tiparul executat sub comanda nr. 90 845 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România

Lei 8